2. Ulusal ENGELLİLİLİLENLER SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

Selçuk Üniversitesi
Mimarlık Fakültesi

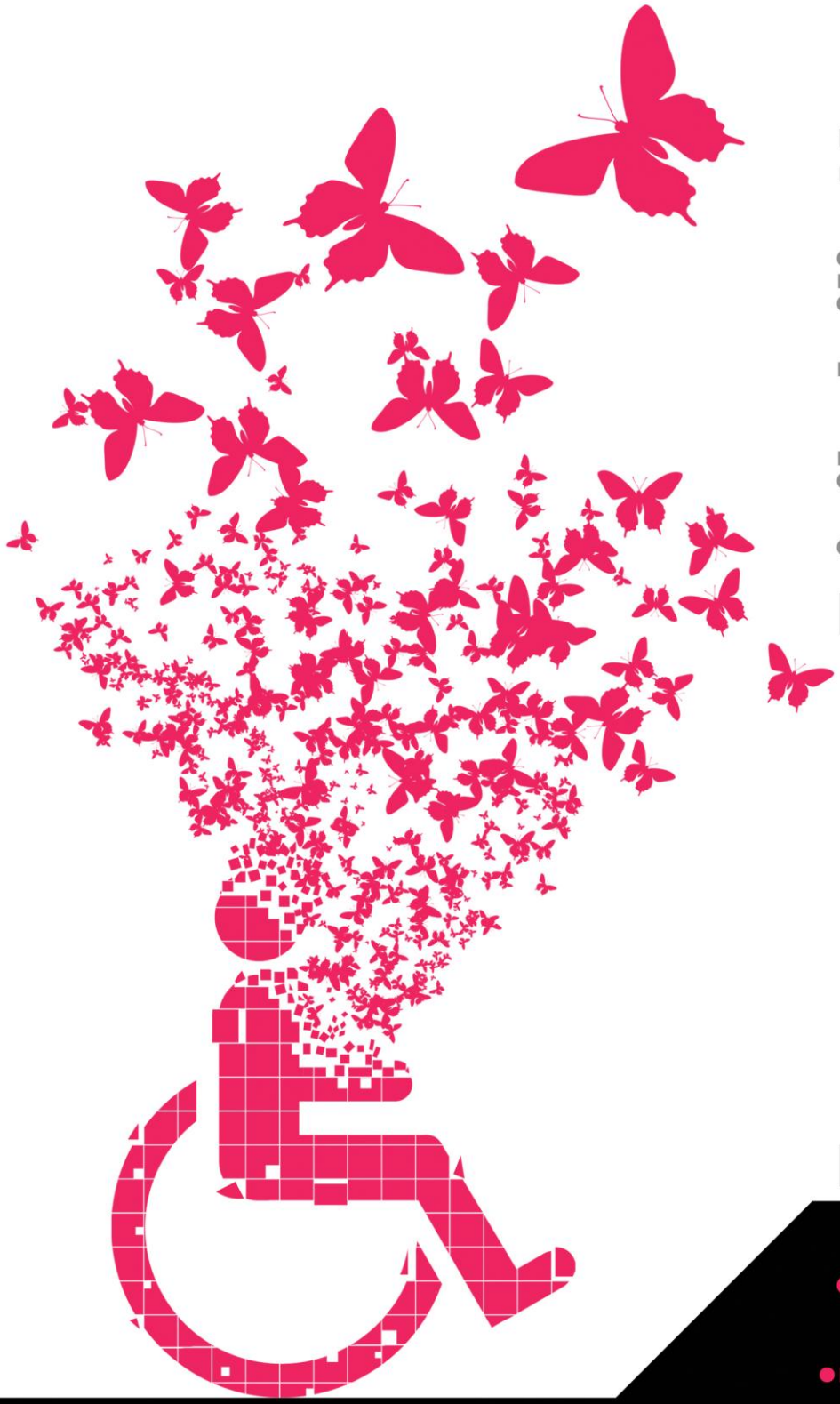

Herkes İçin Tasarım ve Erişilebilir Kentler

7-8-9 Nisan 2016
www.ukem.org

Ulaşılabilir Kentler Engelsiz Mekanlar UKEM
Selçuk Üniversitesi
Süleyman Demirel Kültür Merkezi
Aleaddin Keykubat Kampüsü
Konya/TÜRKİYE

ULAŞILABİLİR KENTLER ENGELSİZ MEKANLAR (UKEM) HAREKETİ

" II.ULUSAL ENGELLİLEŞTİRİLENLER 2016 " SEMPOZYUMU

BİLDİRİ KİTABI

7-8-9 Nisan 2016
Süleyman Demirel Kültür Merkezi
Konya

DÜZENLEYENLER:

Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi
Yaşlı, Engelli Bakım Araştırma ve Uygulama Merkezi (YEBAM)
TMMOB Mimarlar Odası Konya Şübesi

II.Ulusal Engellileştirilenler 2016 Sempozyumu
Düzenleme Tarihi ve Sempozyum Yeri: 7-8-9 Nisan 2016, Süleyman Demirel Kültür Merkezi, Konya
Düzenleyen: Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi ve Yaşlı, Engelli Bakım Araştırma ve Uygulama Merkezi ve TMMOB Mimarlar Odası Konya Şübesi

Sempozyum Düzenleme Komitesi:
Prof.Dr. Ahmet ALKAN (S.Ü. Mimarlık Fakültesi Dekanı/YEBAM Müdürü)
Doç.Dr. Filiz ALKAN MEŞHUR (S.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Böl.)
Yrd.Doç.Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK (S.Ü. Mimarlık Fakültesi Mimarlık Böl.)
Yrd.Doç.Dr. Mustafa KAŞ (K.Ü. Mimarlık Bölümü)
Arş.Gör. Zeynep Yıldız (S.Ü. Mimarlık Bölümü.)
Arş.Gör. Onur SÜRÜCÜ (S.Ü. Mimarlık Bölümü.)
Y.Mimar. Navid KHALEGHIMOGHADDAM (DOKTORA. S.Ü. Mimarlık Bölümü.)
Bita TAEBİ (Y.lisans. S.Ü. Mimarlık Bölümü.)

Sempozyum Bilim Kurulu:
Prof.Dr. Hülya Koç (Dokuz Eylül Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü.)
Prof.Dr. Nesilhan DOSTOĞLU (İstanbul Kültür Üniversitesi- Mimarlık Fakültesi)
Prof.Dr. Hülagü KAPLAN (Gazi Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Böl)
Doç.Dr. Osman TUTAL (A nadolu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü)
Doç. Dr. Havva Alkan Bala (Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Bölümü)
Doç.Dr. Filiz Alkan Meşhur (S.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Böl.)
Doç.Dr. Erkan Polat (İsparta Süleyman Demirel Ü. Şehir Bölge Planlama Bölümü)
Doç.Dr. Osman BALABAN (Orta Doğu Teknik Ü. Şehir Bölge Planlama Bölümü)
Doç. Dr. Hikmet Gökmen (Dokuz Eylül Ü. Mimarlık Fakültesi. Mimarlık Bölümü)
Yrd.doç.Dr. Yasemin Çakırer Özservet (Marmara Üniversitesi- Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Sempozyum Bildiri Kitabı:
İletişim: ukem2016@gmail.com
Kaynak gösterilerek yapılacak alıntılar dışında yayımcının izni olmadan hiçbir yolla çoğaltma yapılamaz.
Yayıma hazırlayan: Sempozyum Düzenleme Komitesi: Ahmet ALKAN, Filiz ALKAN, Bilgehan YILMAZ, Mustafa KAŞ, Navid KHALEGHIMOGHADDAM, Zeynep Yıldız, Onur SÜRÜCÜ, Bita TAEBI
Sayfa Düzeni: Navid KHALEGHIMOGHADDAM
Basım Tarihi: Nisan 2016

"II.Ulusal Engellileştirilenler 2016 Sempozyumu"

BİLDİRİ KİTABI

7-8-9 Nisan 2016
Konya

Düzenleyenler

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

TMMOB MİMARLAR ODASI KONYA ŞUBESİ

yeba yaşlı ve engelli bakım araştırma uygulama merkezi

TÜBİTAK
Bu Sempozyum TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir
(Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu)

SEMPOZYUM BİLİM KURULU

Prof.Dr. Hülya Koç (Dokuz Eylül Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Bölümü.)
Prof.Dr. Nesilhan DOSTOĞLU (İstanbul Kültür Üniversitesi- Mimarlık Fakültesi)
Prof.Dr. Hülagü KAPLAN (Gazi Ü. Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Böl)
Doç.Dr. Osman TUTAL (A nadolu Üniversitesi Mimarlık Fakültesi- Mimarlık Bölümü)
Doç. Dr. Havva Alkan Bala (Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Bölümü)
Doç.Dr. Filiz Alkan Meşhur (S.Ü. Mimarlık Fakültesi Şehir Bölge Planlama Böl.)
Doç.Dr. Erkan Polat (İsparta Süleyman Demirel Ü. Şehir Bölge Planlama Bölümü)
Doç.Dr. Osman BALABAN (Orta Doğu Teknik Ü. Şehir Bölge Planlama Bölümü)
Doç. Dr. Hikmet Gökmen (Dokuz Eylül Ü. Mimarlık Fakültesi. Mimarlık Bölümü)
Yrd.doç.Dr. Yasemin Çakırer Özservet (Marmara Üniversitesi- Siyasal Bilgiler Fakültesi)

SEMPOZYUM DÜZETLEME KOMİTESİ

Prof.Dr. Ahmet ALKAN (Selçuk Ün.)
Doç.Dr. Filiz ALKAN MEŞHUR (Selçuk Ün.)
Yrd.Doç.Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK (Selçuk Ün.)
Yrd.Doç.Dr. Mustafa KAŞ (Selçuk Ün.)
Arş.Gör. Zeynep Yıldız (Selçuk Ün.)
Arş.Gör. Onur SÜRÜCÜ (Selçuk Ün.)
Y.Mimar. Navid KHALEGHIMOGHADDAM (DOKTORA) (Selçuk Ün.)
Bita TAEBİ (Y.lisans) (Selçuk Ün.)

SEMPOZYUM SEKRETERLİĞİ

Yrd.Doç.Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK
Arş.Gör. Zeynep YILDIZ

GRAFİK TASARIM

Arş.Gör.Onur SÜRÜCÜ

İÇİNDEKİLER

UKEM **10**

SEMPOZYUMUN AMACI **10**

SEMPOZYUMUN KONULARI **12**

SUNUŞ **13**

7 NİSAN 2016 PERŞEMBE

09.30–10.30 AÇILIŞ TÖRENİ VE KONUŞMALARI

*Rektör/Rektör Yrd.
*Mimarlık Fakültesi Dekanı : Prof.Dr. Ahmet Alkan
*Mimarlık Bölüm Başkanı: Doç. Dr. Mine Ulusoy
*Şehir Bölge Planlama Bölüm Başkanı: Doç. Dr. Rahmi Erdem
*TMMOB Mimarlar Odası Konya Şb. Başkanı: Yrd. Doç.Dr. Mustafa Kaş
*Özel Eğitim Bölümü Prof.Dr. Hakan Sarı
*Sempozyum Düzenleme Komitesi Adına Yrd. Doç. Dr. Bilgehan Yılmaz Çakmak

10.45-12.00 AÇILIŞ OTURUMU (Davetli Konuşmacılar)

*Dr.Deniz Çağlayan Gümüş (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Erişilebilirlik Dairesi Başkanı)
*Doç. Dr. Özlem Karakuş, Selçuk Üniversitesi Engelsiz Yaşam Birimi Koordinatörü
*Ayhan Bahçeli, Türkiye Sakatlar Konfederasyonu Genel Sekreteri
ANLAŞILMAKTAN ŞİFA DOĞAR..!
*Selma Gürbey, Miniatürk Halkla İlişkiler Uzmanı
GELECEĞİMİZ GENÇ NESİLDE 15

13.00 – 14.45 I. OTURUM

*Davetli Konuşmacı: Prof. Dr. Hülagü Kaplan (Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Şehir Bölge Planlama Bölümü)
-Oturum Başkanı: Doç. Dr. Osman Tutal (Anadolu Ün. Mimarlık Böl)
-Yrd. Doç. Dr. Derya Güleç Özer, Yrd. Doç. Dr. Müge Özkan Özbek, Prof. Dr. Sinan Mert Şener
MEKÂNSAL ERİŞİLEBİLİRLİK-1: KULLANICI HAREKETLERİ AÇISINDAN BİR İNCELEME 16
-Yrd. Doç. Dr. Derya Güleç Özer, Prof. Dr. Sinan Mert Şener
MEKÂNSAL ERİŞİLEBİLİRLİK-2: BİLİŞİM ALANINDA KULLANICI HAREKETLERİNİ İNCELEYEN METODLAR 30
-Arş. Gör. Gamze Şensoy, Doç. Dr. Osman Tutal
KENTLERDE ULAŞIM YAPI VE ARAÇLARININ ERİŞİLEBİLİRLİĞİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ 43

15.00 – 16.00 II. OTURUM

'DENEYİMLER, GÖZLEMLER, FARKINDALIK'
-Vefa Demirkıran (Kazım Demirel Sevgi Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi Müdürü)
-Enver Taha Tarhan, Fatma Tarhan (Basın Yayın Öğrencisi)
-Mehmet Fatih Karahan, Adalet Karahan (Milli Yüzücü)
-Veli Özoğan (Görmeyenleri Koruma Derneği Başkanı)

16.00-17.00 III. OTURUM

*Davetli Konuşmacı: Doç. Dr. Havva Alkan Bala
KİFAYETLİ ENGELLİLER ve ENGELLİ YETKİNLER 57
-Oturum Başkanı: Yrd. Doç. Dr. Yavuz Arat
-Arş. Gör. Alper Dönmez
ENGELSİZ OLMAZSANIZ ENGELSİZ OLURUZ
-Yüksek Mimar. Navid Khaleghimoghaddam
DİNAMİK KENTLERİN TASARIMI-KENTTE HAREKETLİLİK VE GÜVENLİĞİNİN ARTIRILMASI, NEW YORK DENEYİMİ 68
-Arş.Gör.Gürünay ÖKTEN

8 NİSAN 2016 CUMA
09.00-10.30 IV. OTURUM

*Davetli Konuşmacı ve Oturum Başkanı: Doç. Dr. Hikmet Gökmen (Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Bölümü)
-Öğr. Gör. Fatma Erdoğan, Yrd. Doç. Dr. Yaşar Subaşı Direk
KENTLERDE ENGELLEŞTİRİLEN ÇOCUKLAR VE GELENEKSEL OYUN KÜLTÜRÜ 77
-İpek Pola, Doç. Dr. Hatice Ayataç
ERİŞİLEBİLİR DEĞİL KAPSAYICI OYUN ALANLARINDA ‘’ENGEL’’ YOK 83
-Yüksek Mimar Nilay Özeler Kanan
DOĞAL ÇEVRENİN VE YAPILI (TASARLANAN) ÇEVRENİN ENGELLİ EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ: HELEN KELLER ÖRNEĞİ 96

10.45 – 12.15 V. OTURUM

*Oturum Başkanı: Prof. Dr. Hülya Koç (Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü)
-Yrd. Doç. Dr. Evren Burak Enginöz, Mimar Hilal Şavlı
METRO İSTASYONLARINDA ENGELLİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİN İNCELENMESİ 112
-Yrd. Doç. Dr. Yaşar Subaşı Direk
ENGELSİZ KAMPÜS: YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİNDEKİ KAMU BİNALARININ ENGELLİLER AÇISINDAN UYGUNLUĞUNUN BELİRLENMESİ 122
-Yrd. Doç. Dr. Özlem Şenyiğit, Melisa Ghadami
EĞİTİM YAPILARINDA ENGELLİLERE YÖNELİK KARŞILAŞILAN TASARIM SORUNLARI 128
-Yrd.Doç.Dr. Ayşegül Tereci
ENGELLİ KAVRAMINDA KÜLTÜREL FARKINDALIK

13.30 – 15.00 VI. OTURUM

*Oturum Başkanı: Doç. Dr. Erkan Polat (Isparta Süleyman Demirel Üniversitesi Şehir Bölge Planlama Bölümü)
-Öğr. Gör. Özlem Demirkan
MİMARİ BİR ÖZELEŞTİRİ, BERLİKA PARKI MARMARA YÜZME HAVUZU ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ 137
-Yrd. Doç. Dr. Gül Yücel

KAMUSAL ALAN OLARAK KÜTÜPHANELER VE ERİŞİLEBİLİRLİK: İSTANBUL HALK KÜTÜPHANELERİ ÖRNEĞİ 145
-İç Mimar Selma Saltoğlu, Yrd. Doç. Dr. Aysun Aydın Öksüz
BİR İKTİDAR VE İDEOLOJİ SORUNU OLARAK MİMARİDE "ENGEL" KAVRAMI 154

15.15– 16.00 VII. OTURUM

*Davetli Konuşmacı: Ersoy Yılmaz Diniz, BEDER Bütün Engellileri Destekleme Derneği
ENGELSİZ VE ERİŞİLEBİLİR TURİZM 165
Öğrenci forumu

16.00-16.45

Sempozyum Sonuç Bildirgesinin Okunması ve Değerlendirme

9 NİSAN CUMARTESİ (Selçuklu Belediyesi)

Kongre Kent Gezi Tur Programı	*Kongre Merkezinden Hareket*
08.30	*(Rixos Otel önü)*
09.30-11.00	*Sille Köyü Ziyareti*
11.00	*Sille Köyünden Hareket*
12.00-13.30	*Meram Bölgesine Ziyaret ve Öğle Yemeği*
13.45	*Meramdan Hareket*
14.30-15.30	*Mevlana Müzesi Ziyareti*
15.30-16.30	*Karatay Medresesi Ziyareti*
16.30-17.30	*İnce Minare Müzesi Ziyareti*
17.45-18.30	*Alâeddin Tepesi ve Müzesi Ziyareti*
18.30-19.30	*Panoramik Kent Turu ve Otellere Dönüş*

2.Ulusal ENGELLİLEŞTİRİLENLER SEMPOZYUMU 7-8-9 Nisan 2016

UKEM Ulaşılabilir Kentler Engelsiz Mekanlar (UKEM)

"Herkes İçin Tasarım ve Erişilebilir Kentler"

UKEM

UKEM "Ulaşılabilir Kentler Engelsiz Mekanlar" hareketidir. Kentlerin, mekanların, her türlü araç ve gerecin tüm bireyler tarafından eşit haklara kullanılması gerekliliğini savunur. Engelli-engelsiz ayırımı yapmaz, engellilik kavramını yeniden tanımlar ve tüm insanları farklılıkları olan bireyler olarak kabul eder. Başta mimari olmak üzere yapılan tüm düzenlemeleri evrensel ilkeler doğrultusunda değerlendirir. Grubun amacı, kente ve mekanlara engelsiz bir bakış açısıyla bakarak gözlemlemek, paylaşmak ve farkındalık oluşturmaktadır.

SEMPOZYUMUN AMACI

2 yılda bir gerçekleşmesi planlanan sempozyumun bu yıl 7-8-9 Nisan 2016 tarihinde yapılması planlanmaktadır ve teması "Herkes için tasarım ve erişilebilir kentler" olarak belirlenmiştir. Kentli haklarından yola çıkılarak oluşturulan bu tema, kenti kullanan bireylerin kentte söz sahibi olma, haklarını öğrenme ve kullanma, kentin gelişimine yön verme, eşit haklarla eşit imkanlara ulaşabilme gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır. Kentte yaşayan ve kenti oluşturan bireylerin içerisinde, engelli bireylerin görünürlüğünün yeterli düzeyde olmaması sosyal ve fiziksel anlamda gerekli düzenlemelerin yapılmaması, farkındalık bilincinin yerleşmemiş olması, sempozyumun sürekliliğini gerekli

kılmış ve "Bu Kent Hepimizin" manifestosuyla yola çıkılmasını gerektirmiştir.

Engellilik kavramının içerik olarak, sadece kalıcı bedensel yetersizlik olarak algılanmasının, evrensel tasarım bağlamında, günümüzde, yanlış bir bakış açısı doğurduğu görülmektedir. Bu nedenle farklı gereksinimi olan kullanıcıların kapsamını daha da genişleterek, bedensel engelli, zihinsel engelli, yaşlı, çocuk, kadın, obez, göçmen, hamile, yardımcı araç kullanan, yük ve eşya taşıyan, süreli hastalığı olan, bağımlı…vb olarak algılamak gerekmektedir. Bu açıdan baktığımızda her bireyin hayatının bir döneminde mutlaka engellilikle tanıştığı ve yaşamda kent ve/veya toplum tarafından engellendiği kabul edilmelidir.

Mimari açıdan engellilik tanımı ve kapsamı doğru tanımlandığında, tüm bireyleri içeren evrensel tasarımların gerekliliği ve gerekliliğin bir "kentli hakkı" olarak tanımlanması zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Yasal zorunlulukların yanı sıra bilinçli ve insan haklarına saygılı her mimarın, tüm kullanıcıların gereksinimlerine cevap veren tasarımlar yapması ve yeni teknolojileri evrensel tasarım bağlamında yenilikçi ürünlere adapte etmesi gerekmektedir.

2. Ulusal Engellileştirilenler Sempozyumu, evrensel bakış açısına sahip meslek insanlarını, mimarları, akademisyenleri, uygulama alanındaki teknik elemanları ve yerel yönetimleri buluşturan bir platform olma özelliğini korumaktadır. Toplumsal bilincin oluşmasına katkı sağlamak isteyen tüm uzmanları bu platforma davet eder, sempozyum ile kentsel erişilebilirlik konusunda ülkemiz adına yararlı çalışmaların yapılmasını dileriz.

Yrd. Doç.Dr. Bilgehan YILMAZ ÇAKMAK

SEMPOZYUMUN KONULARI

Sempozyum ana teması, engellilik kavramına bakış açısını sorgulamak adına "Engellileştirilenler" olarak belirlenmiştir ve bu kavramın aslında kent içinde engellenen tüm kent kullanıcılarını kapsadığı vurgulanmıştır. Konular:

- Evrensel/Engelsiz Tasarım
-Kamusal mekana Erişim
-Kentsel Mobilyalar
-Tasarımda Ergonomi
-Ergonomik Çevre
-Kent ve Erişebilirlik
-Bilişim ve Teknoloji
-Engelsiz Turizm

Kentli Hakları

-Çocuk ve Kent
-Yaşlılık ve Kent
-Kadın ve Kent
-Göçmenlik ve Kent
-Kentsel Dönüşüm ve Engellilik

SUNUŞ

Dünyanın insanca yaşamak isteyen ve yaşamasını bilenlere yetecek her tür kaynağa ve en önemlisi "sevgiye" sahip olduğu inancı ile davetimizi icabet eden sevgili dostlar;
Fakültemiz tarafından düzenlenen ikinci "Engellileştirilenler" Sempozyumuna hoş geldiniz. Böylesine İnsan ve insanlık üzerinden, birbirimizi anlamak ve sevmek üzerinden hazırladığımız bir buluşmayı; coğrafyamızın kana bulandığı, milyonlarca insanın hayatını kaybettiği, milyonlarcasının evinden, yurdundan uzak düştüğü ve milyonlarcasının da engellileştirildiği derin acılar yaşadığımız bir ortamda yapmayı elbette istemezdik. Ama düşündük ki, tam da bu günlerde, her gün insanların kin ve kan kustuğu bir ortamda inadına yapmalıydık… İnadına insanlığı hatırlatmalı ve "birbirinizi sevin"*diye haykırmalıydık…
Değerli misafirlerimiz;
İnsanlık ve insan, her şeye rağmen her gün, "Kendini keşfetme" kulvarında ilerlemeye ve mesafe almaya devam ediyor. Bu yolda attığı her küçük adımın büyük sonuçlarının olduğunu gördükçe de, "insan denen meçhulü" anlama çabaları artıyor. İnsanlığın kurtuluşu da inanın bu alanda göstereceği gayrete ve alacağı mesafeye çok bağlı. İçinde "onsekiz bin alemi" barındıran bu mükemmel yaratılmış, kendi esrarını çözdükçe, kendi varoluş hikmetine ulaştıkça, Dünya daha yaşanılabilir bir mekân, insanlıkta daha huzurlu bir toplum haline gelecektir. Çok yakın zamanlara kadar, "yaratılışın veya kaderin cilvesi" olarak görüp, akıp giden hayatın dışına itilen engellilerin;

- Aslında mükemmel nizamın olmazsa olmaz bir parçası,
- Her normal vatandaşın da "engelli" konumuna düşmesinin an meselesi,
- Engelli insanlarımızın zannedilenin aksine sayısal olarak ihmal edilemeyecek kadar çok olduğunun farkına varmamız, "insanı anlama" yolculuğunda attığımız küçük ama önemli adımlardan birinin sonucudur.

Şimdi bu farkındalığı bütün topluma, akademyaya, yönetim kademelerine, herkese ve her kesime yaygınlaştırma aşamasındayız.

SÜ Mimarlık Fakültesi olarak, son yıllarda bu konuda üzerimize düşenleri yapmanın çabası içindeyiz. Sorunu büyük bir ciddiyetle sahiplenip, gerek YEBAM gerekse ikincisini düzenlediğimiz sempozyum ve ulusal ve uluslar arası yayınları aracılığı ile büyük katkılar sağlayan, başta Yrd. Doç. Dr. Bilgehan Yılmaz Çakmak ve Doç. Dr. Filiz Meşhur olmak üzere bütün çalışma arkadaşlarıma teşekkürü zevkli bir görev bilirim. Davetimizi icabet edip, bizi onurlandıran siz değerli konuklarımıza katılımınız ve katkılarınızdan dolayı şükran ve minnetlerimi sunarım.

Daha huzurlu ve insanların birbirini öldürmek için değil, dayanışma ve yardımlaşma için, "sevgi de" yarıştıkları ortamlarda da buluşabilmek ümit ve temennisiyle, hepinizi saygı ve sevgiyle selamlıyorum…
Hoş geldiniz… Ne iyi ettiniz… İyi ki varsınız…

Prof.Dr. Ahmet ALKAN

GELECEĞİMİZ GENÇ NESİLDE

Sosyal hayatın içerisinde aktif olarak yer alan engelli bir kadın ve anne olarak 13 yaşından sonra yaşamaya başladığım engellilik hayatımı hep kısıtladı.
Engelli kaldığımda ortaokula gidiyordum ve okulun mimarisin eğitimime devam etmem için uygun olmadığını gördüğüm için okulu bıraktım. Evden dışarı çıkamıyordum zira yine önümde merdiven engelli vardı. Engelliliği kabul edip yaşama katılmam önümdeki engelleri aşmak kolay olmadı fakat başardım. Tüm güçlüklerine, engellere rağmen hayatı yaşamaya çabaladım.
Benim bu gayretimde yanımda olan ailemin özellikle annemin çok büyük katkısı oldu. Önümdeki engeller hiç bitmedi, çözdüğüm engellerin yerini başka engeller aldı.
Devamlı kullandığım gittiğim mekanlarda bir fark yaratmaya çalıştıysam ne mutlu bana… Engelleri kendi çevremde çöze çöze bitiremeyeceğimi biliyorum ama siz gençlere güveniyorum. Geleceğin mimarları, mühendisleri ve şehir planlayıcılarının olduğu bu mekandaki genç yüreklerin bu sorunu çözeceğine inanıyorum.
Sorunlarımızı konuşacağımız bu Sempozyumda mimari engelleri konuşup hepbirlikte çözümler geliştereceğiz. Engellilerin en önemli sorunlarından biri olan mimari sorunlara değineceğim bu sunumumda umarım biraz olsun çözümlere katkı sağlar. İleride engelsiz bir mekanı hepbirlikte inşaa edebilmek geleceğe güvenle bakabilmek dileklerimle….

Selma GÜRBEY TAŞDELEN
22/03/2016

MEKANSAL ERİŞİLEBİLİRLİK-1: KULLANICI HAREKETLERİ AÇISINDAN BİR İNCELEME

DERYA GÜLEÇ ÖZER[1], MÜGE ÖZKAN ÖZBEK[2], SİNAN MERT ŞENER[3]

ÖZET- ABSTRACT

Mimari tasarımın merkezinde kullanıcı yer alır. Mekânların ön tasarım, avan proje, uygulama, kullanım sonrası analizlerini kullanıcı odaklı olarak gerçekleştirmek esastır. Kullanıcı söz konusu olduğunda; erişilebilirlik kavramı ve buna bağlı olarak da mekânsal erişilebilirlik ön plana çıkmaktadır.
Kullanıcı hareketlerinin iyi analiz edilmesi ve değerlendirilmesi, mekânsal erişilebilirliği arttırmakta ve bu bağlamda tasarım alanının hem ön tasarım, hem de değerlendirme evresinde doğrudan katkı sağlamaktadır. Erişilebilir mekânların elde edilmesi ve erişilebilirliğin ölçülmesi ise, tasarım alanına hem ön tasarım/değerlendirme evresinde, hem de interdisipliner alanlarda katkı sağlamaktadır.
Bu mekansal erişilebilirlik analizi çalışmasının ilk bölümünde, bu makalede, kullanıcı hareketleri açısından mekansal erişilebilirliğin öne çıktığı [i] Mekan Yerleşim Planlaması, [ii] Mekan Dizimi, ve [iii] Yön Bulma metodları incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mekansal erişilebilirlik, kullanıcı hareketi, mekan yerleşim planlaması, mekan dizimi, yön bulma.

The user is located in the center of architectural design. It is essential to establish user centered design work in pre/post design phases. When it comes to the user; the concept of accessibility and the spatial accessibility come to the fore.
Detailed analysis and evaluation of user movements stimulates spatial accessibility, and in this respect directly contributes to pre-design and evaluation phases of design process. Evaluating accessibility and designing accessible spaces, contributes both to design/evaluation phases and interdisciplinary fields.
In this paper, the first chapter of spatial accessibility analysis, user centered spatial accessibility methods are introduced, such as a) Space Layout Planning, b) Space Syntax, c) Way Finding.

Keywords: Spatial Accessibility, user movement, space layout planning, space syntax, way finding.

---

[1] Yrd. Doç. Dr. İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İSTANBUL
[2] Yrd. Doç. Dr. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İSTANBUL
[3] Prof. Dr. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İSTANBUL

1. GİRİŞ

Bu çalışmada, kullanıcı hareketleri, erişilebilirliği ve buna bağlı olarak mekân erişilebilirliği ve ölçütlerinin tasarım alanına katkısı incelenmektedir. Bu problem altında geliştirilen hipotez, kullanıcı hareketlerinin iyi analiz edilmesi ve değerlendirilmesinin mekânsal erişilebilirliği arttırması ve bu bağlamda tasarım alanına hem ön tasarım, hem de değerlendirme evresinde doğrudan katkı sağlaması üzerinedir. Erişilebilir mekânların elde edilmesi ve erişilebilirliğinin ölçülmesi ise, tasarım alanına hem ön tasarım/değerlendirme evresinde, hem de disiplinler arası alanlarda katkı sağlamaktadır.
Bu inceleme, a) Erişilebilirlik kavramı ve tanımları, b) Erişilebilirliğin tasarım ve planlama alanındaki yeri ve geliştirilen metodlar, başlıkları altında incelenecektir:

2. ERİŞİLEBİLİRLİK KAVRAMI VE TANIMLARI

Her birey toplumda, hayatını sürdürebilecek faaliyetlerden ve olanaklardan eşit derecede yararlanabilmelidir. Her türlü donatı ve hizmetlerin hem engelli, hem engelsiz, hem sağlıklı, hem de sağlıksız insanlarca ulaşılabilir ve kullanılabilir olması gerekmektedir (Alpagut 2003).
Erişebilirlik; bir ürünün, aracın, servisin veya çevrenin mümkün olduğunca çok insana ulaşabilirlik derecesi olarak tanımlanmaktadır (Url-1). Bir sistem veya varlık üzerinden 'erişime uygunluk' olarak da tanımlanabilir. Fakat erişilebilirlik, verim-etki-memnuniyet kavramları, üzerine yoğunlaşan kullanışlılık kavramı ile karıştırılmamalıdır. Visual thesaurus internet sözlüğünde ise erişilebilirlik;

-İhtiyaç olduğunda elde edilebilme durumu,
-Ulaşılabilme durumu,
-Kolayca elde edilme,
-Ele geçirilebilir veya erişilebilir, kullanıma veya servise hazırlık,
-Amaçlara, ihtiyaçlara veya konfora uygunluk olarak tanımlanmaktadır (Url-2).

Kelimenin etimolojik tanımında, İnglizce "accessibility" olarak geçen kavramın Lâtince karşılığı olan "accedere" fiilinin kökü kolay ulaşmak olarak tanımlanmaktadır. Yine başka bir Lâtince kök olan "accessus" kelimesi ise; yanına gitmek, yanaşmak, katılmak olarak tanımlanmıştır (Url-3).
Erişilebilirlik genellikle engelli kişilerin bir mekândan diğerine ulaşımı veya giriş/çıkışı olarak tanımlanmakla birlikte, aslında tüm bireylerin sahip olduğu bir haktır. Ulaşılabilirlik ise mümkün olduğunca çok kişinin bir mekâna veya yere erişilebilirliği olarak tanımlanmaktadır. Ulaşılabilirlik kavramında her bireyin eşitliği esastır. Erişilebilirlikte eşitlik kavramı Hacıhasanoğlu tarafından, özürlü olmayan bir insanın bina ve çevrelerde edindiği tüm deneyimlerin ve bilgilenmenin herhangi bir fiziksel özürlü tarafından da elde edilebilmesi olarak tanımlanmıştır (Hacıhasanoğlu 1990). Scherrer ise,

> *"Herhangi bir yetersizliği olan kişi, ulaşılabilirliği olan bir mekânda engelli değildir. Fakat sağlam bir kişi, ulaşılabilirliği olmayan bir mekânda engellidir",*

söylemi ile mekânların mimari düzenlemelerinin ve erişilebilirliğinin, insan hayatını ne kadar etkilediğini belirtmiştir (Scherrer 2001). Örneğin, engelli insanlara uygun yapılan bir konutta; kişi, yeme-içme, yatma, temizlenme gibi ihtiyaçlarını başkasına ihtiyaç olmadan giderebilir. Buna karşın, yoğun bir araç ve yaya trafiği olan kavşakta, uygun tasarlanmayan yaya geçitleri veya üst geçitler, sağlıklı ve engelsiz bir insanın bile ulaşabilirliğini olumsuz etkilemektedir.
Erişilebilirliğin mimarlık alanında düzenlenmesine ilişkin yurtdışı ve yurtiçinde çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Örneğin Mimari Ulaşılabilirlik, İmar Kanunu'nda 1997 yılında yapılan ek madde ile fiziksel çevrenin özürlüler için kullanılabilir ve yaşanabilir olması için TSE standartlarına başvurulmasını öngörse de, denetlenmesi ve uygulanması alanında henüz yoğun çalışmalar yapılmamıştır. Bununla birlikte ADA (Americans with Disabilities Act) standartları, tüm dünyada benimsenen ve yaygın olarak kabul gören bir kılavuzdur.
Sonuç olarak, genel yönetmelikler çerçevesinde ele alınan erişilebilirlik ve uygulanabilirlik kavramları, özellikle özürlü ve engelli bireyleri dikkate almaktadır. Fakat yasal düzenlemeler sadece engelli ulaşımı ve erişimi için değil, tüm bireylerin erişimi için geçerli bir kılavuz olmalıdır. Sağlıklı bir kentsel ve strüktürel çevre hedefine ulaşabilmek için sorunu 'engellilerin gereksinimlerinin karşılanması' olarak tanımlamak yerine, 'insanların gereksinimlerinin sağlanması' olarak ortaya koymak gereklidir (Alpagut, 2003). Mimari anlamda engellilere uygun alanlar oluşturulduğunda sadece engelli bireyler için değil, yaşlılar, bebek arabası taşıyan anneler, hamileler, çocuklar, geçici sakatlık yaşayan bireyler kısacası "herkes için ulaşılabilir ve erişilebilir" alanlar mümkün olmalıdır (Belir, 2009).

3. ERİŞİLEBİLİRLİĞİN TASARIM VE PLANLAMA ALANINDAKİ YERİ VE GELİŞTİRİLEN METODLAR

Bu bölümde erişilebilirlik kavramına tasarım ve planlama alanında odaklanılacak, ilgili literatür incelenerek geliştirilen metotlar ve çalışmalar irdelenecektir. Bu bağlamda, mekân yerleşim planlaması, mekân dizimi ve yön bulma kavramları ön plana çıkmakta ve detaylandırılmaktadır.
Erişilebilirlik kavramının en genel tartışmalarından biri, içsel ve dışsal erişilebilirlik üzerinedir. Örneğin Tipi`ye göre tıp fakültesi hastanelerinde projeyle sağlanan (dışsal) ve kullanıcı algısıyla oluşan (içsel) erişebilirlik kavramları önem kazanmaktadır (Tipi, 2007). Bu durumu Kaplan, yatayda ve düşey sirkülasyonu içsel, proje konusu yapıların çevresiyle ve kentle ilişkili göreceli durumu ise dışsal olarak tanımlamaktadır (Kaplan, 1998). Bu bağlamda içsel erişilebilirliğe örnek olarak verilebilecek hastane içi erişebilirlik, hizmet istem ve hizmet sunumunda bulunan kullanıcı sayısı, seçilen arazinin konumu, yapı önceliği, plan tipinin okunaklılığı ve yön bulmayla ilişkili olarak tanımlamaktadır (Passini, 1977). Bu tez çalışmasında ise dışsal erişebilirlik kavramı üzerinde durulmuş, vaziyet planı ölçeğinde çalışıldığından içsel erişebilirlik göz ardı edilmiştir.
Erişilebilirlik kriterlerinin ölçüldüğü kampüs planlama çalışmalarından biri olan Zengel`in tezi, yerleşim örüntülerini değerlendirmiştir (Zengel, 1998). İdeal erişilebilirliği, dolanım süresince minimum zaman harcama olarak niteleyen Zengel,

temel erişebilirlik kriterlerini yürüme mesafesi, fonksiyonlar arası süre ve bağlantılar, arazi konfigürasyonu ve kampüs örüntüleri olarak tanımlamıştır. Üniversite kampüsleri üzerine olan tezde, kampüs fonksiyonunun temelde eğitim olması birçok kriter farklılığı yaratmaktadır. Eğitim merkezli bir kampüste asıl kullanıcı gündüz derse giren öğrenciler iken, hastane kampüslerinde gündüz ve gece kullanımının yaygın olduğu çok çeşitli kullanıcılar vardır.
Erişilebilirlik alanında teorik bilgilerin pratiğe entegrasyonu alanında yapılan çalışmalardan biri, toplu konut mekânında erişilebilirlik ölçütlerinin saptanması ve teorik bilgilerin pratikte uygulanmasının sağlanması (Alpagut,2003), bir diğeri ise mekânsal erişilebilirlik üzerine teorik bilginin pratik olarak uygulanmasının bir ilkokul binası üzerinden sağlanmasıdır (Andrade ve diğ., 2012).
Bright ve Giulio "Kapsayıcı Binalar (Inclusive Buildings)" adlı çalışmalarında, her tip kullanıcı için erişilebilir bir çevre tanımlamak üzerine tasarım kriterleri geliştirmişlerdir (Bright, Giulio, 2002). Tasarımın ilk evrelerinde alınacak temel kararların, erişilebilirlik adına birçok açıdan maliyeti düşüreceğini ve daha yaşanabilir bir çevre yaratacağını savunmaktadırlar. Bu tasarım kriterlerini interaktif bir hâle dönüştürmek için hazırladıkları Cd'de, içeriği kullanıcı ihtiyaçları, bina kategorileri, fonksiyonel elemanlar, erişim denetleri ve yön bulma sistemleri gibi 5 gruba ayırarak detaylı bir tasarım el kitabı oluşturmuşlardır.
Bu bölümde erişilebilirlik alanında mimari tasarım ve planlamada kullanılan bazı metotlar incelenecektir. Burada değinilecek olan bu metotlar mekân yerleşim planlaması, mekân dizimi ve yön bulmadır.

2.1. Mekan Yerleşim Planlaması

Bu bölümde erişilebilirlik kavramı altında mekân yerleşim planlaması kavramına odaklanılacak, ilgili literatür incelenerek geliştirilen metotlar ve çalışmalar irdelenecektir.
Mekân yerleşim planlaması, ayrık mekân elemanlarının birbirleri ile ilişkileri gözetilerek uygun yerlere atanmasıdır. Bu ilişkiler, lineer atama probleminden farklı olarak, topoloji ve geometriyi de içerir. Topoloji problemleri, genelde biçim gramerlerini kullanırken, geometrik problemler matematiksel programlama veya optimizasyon teknikleri kullanılarak çözülür. Topolojik mekân planlaması, mekân elemanlarının topolojik ilişkilerini sağlama esasına dayanmaktadır (Jo ve Gero, 1998). Mekân planlamasında topoloji ve geometrinin ayrıştırılması üzerine yapılan iyi çalışmalardan birisi de Medjdoub ve Yannou'nun (2000) araştırmalarıdır.
Mekân yerleşim planlaması sorunu uzun yıllardır araştırmacılar tarafından araştırılmış (Jo ve Gero, 1994; Arvin ve House, 2002), literatür araştırmaları yapılmış (Homayouni, 2006) ve çeşitli uygulamalar yapılmış en ilginç ve zor mimari tasarım problemlerinden biridir. Daha önceki çalışmalardan ortaya çıkan 3 önemli nokta; bu kompleks problemin nasıl formüle edileceği, üretilen çözümlerin nasıl kontrol edilebileceği ve çeşitli kriterlere göre nasıl değerlendirileceğidir (Jo, Gero, 1998). Tanımlı fakat bağımsız mekân elemanları problemin formülasyonunu zorlaştırmaktadır. Bundan hareketle, çözüm kümesinin kontrol edilemez bir şekilde artmasını önlemek ve bu alanda optimal çözümler üretmek amacı ile genetik algoritmalara başvurulmuştur. Bu alanda; üretken gramerler kullanılarak planlama

sentezi, konstrüktif yerleşimler, genetik algoritmaların topolojik ve geometrik problemlerin çözümünde kullanımı (Damski, Gero, 1997), mekân yerleşim planlaması probleminin genetik algoritma ile çözümü (Zouein ve diğ., 2002), dikdörtgen birimlerin ölçeksiz olarak plan düzleminde üretimi (Steadman, 1983) gibi çok farklı yaklaşımlar ortaya konulmuştur.
Mimari plan düzeninde bu yaklaşımı kullanan çalışmalara örnek olarak planimetrik parametre optimizasyonu (Balachandran, Gero, 1987), mimari mekân tasarımı optimizasyonu (Michalek ve diğ., 2002), aktivitelerin gruplandırılması yöntemiyle genetik algoritmaların kullanılması (Gero, Kazakov, 1998), bilgi tabanlı sistemlerin antropometrik bir veri tabanı optimizasyonunda kullanımı (Pham, Onder, 1992) ve çok katlı mekân yerleşim probleminin çözümlenmesi (Hahn ve diğ., 2010) çalışmaları verilebilir. Daha büyük ölçekli binalarda ise höristik bir yaklaşım olan karınca koloni optimizasyonu tekniği ile bir ofis bloğundaki aktiviteler ile mekânların birbirleri ile ilişkilendirilerek mekân planlamasında kullanılması sağlanmıştır (Bland, 1999). Bu çalışmalara ek olarak Suter (2013) network tabanlı yerleşim planlamasının stüktür ve mekânsal uyumu çalışmalarını geliştirmiş, Tam ve diğ. (2002) ise aynı probleme karar destek sistemleri ile çözüm üretmişlerdir. Yine büyük ölçekli çalışmalara örnek teşkil edebilecek bir yazılım geliştirme çalışması ise "Smart Solutions for Spatial Planning" adı altında geliştirilmiştir (Url-4). Bu çalışmaların ortak noktası, mimari plan düzeyinde belirli parametrelerin optimizasyonuna bağlı olarak, uygunluk fonksiyonunu sağlayan çözümler üretmektir.
Mekân yerleşim planlamasının sıklıkla bir problem olarak ele alınarak planlandığı alanlardan biri de yapı yönetimi altında şantiye/arazi planlamasıdır. Bu bağlamda genetik algoritmaları kullanan çeşitli uygulamalar yapılmış (Li ve diğ., 2005; Elbeltagi ve diğ., 2001; Sadeghpour ve diğ., 2006), bunun yanı sıra Cad görselleştirmelerini genetik algoritma ile entegre eden çalışmalar da geliştirilmiştir (Osman ve diğ., 2003). Tez konusu özelinde, yani hastanelerde mekân yerleşim planlaması üzerine çalışan Gibson (2007), ayrık olaylı benzetimi (discrete event simulation) ile hastane çalışmalarına yön vermiş, Hahn ve Krarup ise başka bir çalışmada hastane mekân yerleşim planlaması sorununa farklı bir açıdan yaklaşmışlardır (Url-5).

2.2. Mekan Dizimi (Space Syntax)

Mekân Dizimi, en iyi şekilde insan toplulukları ile mekân arasındaki ilişkiyi, bina/yerleşim/şehir strüktürünün genel teori perspektifi ile tanımlayan bir araştırma programı olarak tanımlanabilir. Mekân Dizimi'nin asıl yola çıkış noktası, insan topluluklarının kendilerine mekân organize etmek için bir anahtar olarak kullanmalarıdır (Bafna, 2003). Mekân yapılanışı yani devamlı mekânları birbirine bağlı ayrık ünitelere dönüştürebilme kavramı da mekân diziminin alt bir kavramıdır. Yapılanmış bir mekânın oluşum sürecini ve sosyal anlamını anlamak hedeflenmektedir (Bafna, 2003). Bileşen parçalarının topolojik ilişkileri ile mekânsal özniteliklerini sosyolojik olarak karşılaştırma olarak da tanımlanabilir (Şekil 1, Şekil 2).

Hillier ve Hanson'a göre mekân dizimi, şehirlerin ve binaların mekânsal dokularını incelemek için kullanılan bir teknikler bütünü ve mekân ile toplumu birleştiren bir teoriler zinciri olarak mimarlık ve kentsel tasarım alanlarındaki en etkili hareketlerden biridir (Hillier ve Hanson, 1998). Yabancı literatürde 'space syntax' olarak geçen mekân dizimi, kent ve yapı ölçeğinde inşa edilmiş çevrenin mekânsal biçimlenme özelliklerinin tanımlanması ve analiz edilmesi için geliştirilmiş, teori ile desteklenen bir teknikler bütünüdür. Bir başka deyişle mekân dizimi, mekânsal örgütlenmeyi biçimleyen süreçleri ve altta yatan sosyal anlamları kavramayı amaç edinen bir yaklaşımdır (Kubat, 2007). Mekân diziminin bilişsel kökleri ise üzerinde çalışılan diğer bir önemli alandır (Penn, 2001; Mora, 2009).

Nesnel olarak kenti okumaya yarayan mekân dizimi, mekân örgütlenmesi ve sosyal yapı arasında doğrudan ilişki olduğu savı ile, özellikle kentsel açık alanlarda hareket ve görüş alanlarını çakıştırarak insanların bir araya gelme potansiyelini araştırmaktadır (Kubat, 2007). Bu noktada öne çıkan temel yöntemler [1] Programatik mekânların veya bina tiplerinin ilişki sistemi (convex mapping) ve [2] Mekânsal ortamın davranışsal karakteristiklerinin ilişki sistemidir (axial mapping). Bu bağlamda erişilebilirlik kavramı altında mekân dizimi kavramına odaklanılacak, ilgili literatür incelenerek geliştirilen metotlar ve çalışmalar irdelenecektir.

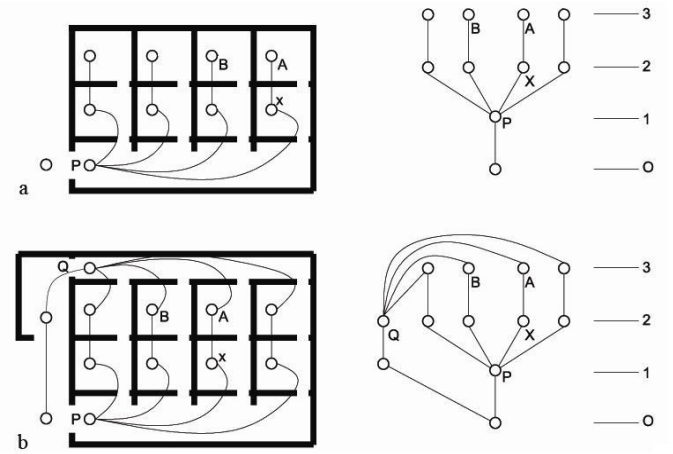

a. Bir ofis düzeninin şematik planında, P'ye göre, A ve X asimetrik olarak, A ve B ise simetrik olarak konumlandırılmıştır. Odalar arası ilişkilerin grafik analizinde, noktalar mekanları (odaları), çizgiler ise bağlantıları ifade etmektedir. Bu grafikteki ilişkiler P'ye göre analiz edilmiş, yani tüm noktaların P noktasındaki koridora göre derinlikleri ifade edilmiştir.
b. Q koridorunun eklenmesi, grafikte yeni ilişkileri ortaya çıkarmış, ve mekansal strüktürün sosyolojik potansiyelini efektif olarak değiştirmiştir.

Şekil 1 : Şematik bir ofis düzeninin grafik olarak analizi (Bafna,2003).

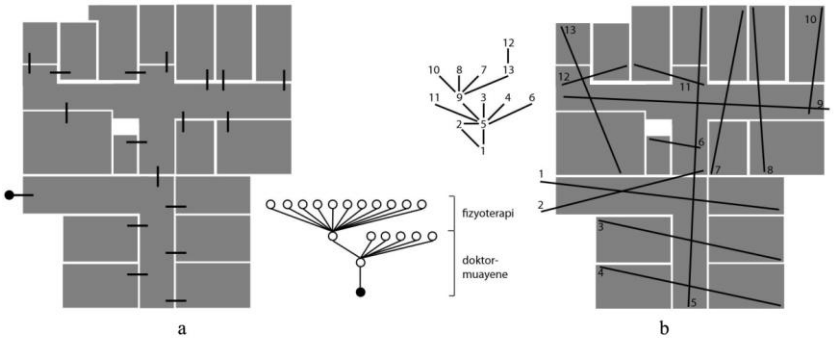

a.Convex mapping: Programatik mekanların veya bina tiplerinin ilişki sistemi
b.Axial mapping: Mekansal ortamın davranışssal karakteristiklerinin ilişki sistemi

Şekil 2. 2: Örnek bir hastane planı üzerinde, poliklinik mekânlarının convex ve axial ilişkilerinin analizi

Mekân dizimi alanının iç mekân analizlerinde kullanan çalışmalara örnek olarak, tasarlanmış ve planlanmış iki farklı ofis mekânını, mekânsal ortamın davranışsal karakteristikleri (axial mapping) ile karşılaştırma (Bafna, Ramash, 2007), graph spectra metodu ile mekânı bütün olarak karakterize etme ve bu yöntemin genetik algoritma ile optimize edilerek plan üretiminde kullanılması (Hanna, 2007), ve kompleks bina tiplerinde sirkülasyon sistemi probleminin çözümü doğrultusunda, mekânsal, ergonomik ve algısal parametreleri öne çıkaran bir acil kaçış sistemi önerisi verilebilir (Ünlü ve diğ., 2005). Dursun (2007, 2012) ise bu çalışmalara ek olarak araştırmalarında mekânsal kodlar ve mekânın dilini irdelemektedir. Bu doğrultuda yapılan iç mekân çalışmalarına ek olarak, erişilebilirlik ölçütlerini mesafe ve zaman kriterlerine göre tanımlayan ve uygulayan çalışmalar yapılmıştır (Kim ve diğ., 2008). Yine bu çalışmalara ek olarak Montello (2007) mekân diziminin çevre psikolojisine katkısını irdelerken, Peponis ve Wineman (2002) ise çevre ve davranışın mekânsal strüktürünü araştırmaktadırlar. Bu çalışmalarda görülen ortak nokta ve çıkarılan sonuç, mekân analizlerinin gerek sosyolojik, gerekse fiziksel ölçütler ile yapılabilirliği ve bu bağlamda bilişim metotlarının kullanılabilirliğidir.

Mekân analizini iç mekân ölçeğinde irdeleyerek gerçek mekân ile sanal mekân karşılaştırması yapan çalışmalar arasında, burada karşılaştırabileceğimiz iki örnek çalışma yapılmıştır. Bunlardan ilki Topkapı Müzesi Hazine Bölümünde, gerçek mekândaki hareket modellerinin analizi ve iki farklı veri grubunun (gerçek ve sanal), space syntax modeli ile karşılaştırılması çalışmasıdır (Girginkaya, Çağdaş, 2007).

Gerçek ortam ve sanal ortamda yapılan çalışmaların karşılaştırılmasından elde edilen sonuçlarda, sanal gerçeklik alanında insan öğesinin önemi vurgulanmış, 3 boyutlu çoklu kullanıcılı sanal çevrelerin, kültürel mirasın sunulmasındaki önemine değinilmiştir. Bir diğer çalışma ise hastane mekânında gerçek kullanıcılar ile elde edilen yön bulma deneyinin, sanal bir ortam olan VIEUCoM sisteminde, hareket ve biliş verileri ile karşılaştırılması çalışmasıdır (Haq ve diğ., 2005). Bu çalışmada da

konfigürasyonun dominant karakteri ile lokasyon- ölçek gibi çevresel değişkenlerin ilişkileri ortaya konularak, sanal ve gerçek ortamdaki yön bulma verilerinin korelasyonu ortaya konulmuştur. Bu iki çalışmadaki ortak nokta, mekân analizi kavramının sanal ortamdaki sonuçlarının gerçek ortam ile karşılaştırılması ve doğruluğunun sınanması üzerinedir.
Mekân analizinin yoğun olarak kullanıldığı bir diğer ölçek ise kentsel tasarım ölçeğidir. Bu alanda yapılan çalışmalara örnek olarak ilişkisel grafik metodunun kullanıldığı AJAX Projesi (Batty, 2005), kentsel tasarım parametrelerinin araçlar ve yayalar arasındaki ilişkiyi net olarak tanımlayabilmesi için tasarım karar destek sistemlerinin kullanılması (Penn ve diğ., 1998), kentsel tasarımda emprik tasarım değerlendirmesi (Aschwandena ve diğ., 2011) ve Ataköy 2 bölgesinin bilişsel haritalarına bağlı olarak yoğunluk haritası çalışması (Tuncer, 2007) verilebilir.

2.3. Yön Bulma (Wayfinding)

Bu bölümde erişilebilirlik kavramı altında yön bulma kavramına odaklanılacak, ilgili literatür incelenerek geliştirilen metotlar ve çalışmalar irdelenecektir.
Algısal ve davranışsal olma özelliği ile yön bulma kavramı, mimariyi önemli derecede etkileyen faktörlerden biridir. İnsanlar belirli bir rota üzerinde hareket ederken mekân insanı, insan da mekânı etkiler. Mekânda erişilebilirliğin mümkünlüğü, yön bulma eyleminin efektif olarak gerçekleşebilmesi ile ilgidir.
Yön bulma davranışı, insan beyninin bilişsel bir hareketi olarak tanımlanmaktadır. Başarılı yön bulma, bir davranış biçimi olup, nerede olduğunu ve en iyi rotayı bilmeyi, takip edebilmeyi, mekânsal tanıdıklığı (Demirbaş, 2001), hedefe varışı tanımayı ve geri dönüş yöntemini bulmayı içerir (Bechtel, Churchman, 2002). Çevre ve davranış çalışmalarının iç içe geçtiği bir kavram olan yön bulma, canlıların bir başlangıç noktasından bir hedefe ulaşma eylemi olarak tanımlanmaktadır (Ünver, 2006). Yön bulma kavramı ve mimarlık alanında kullanım ilkeleri üzerine bir çalışmada ise, yapılı çevrede mimarlık, grafik ve insanların sözlü etkileşimi gibi önemli 3 unsur üzerinde durulmaktadır (Arthur, Passini, 1992). Kullanıcı dostu yapılar ilke edinilerek geliştirilen kitapta, her türlü iletişim durumu ve yönleri detaylı olarak tarif edilmektedir.
Yön bulma eylemini mimari plan üzerinden veya insan hareketlerine göre ölçen birçok farklı metot denenmiş ve çalışma üretilmiştir. Bu eylemi mimari plan üzerinde ölçen bir çalışma (Archea, 1984), görsel erişebilirliğin teorik değerlerinin ve çeşitli parametrelerin, düzgün bir gridal yapıdaki mimari planimetri üzerinden, 5 haftalık period süresince ölçülmesini hedeflemiştir. Philadelpia Yaşlılar Merkezinde modelin uygulanması sağlanmış; aktivitelere katılan insan sayısı, erişilebilirliğin yüksek olduğu noktaların tespiti, aktivitelerin görsel erişilebilirlik ile ilişkisinin belirlenmesi ile yön bulma kriterleri ortaya konulmuştur. Haq (2001) ise benzer bir şekilde mekânsal ve bilişsel değişkenlerin yönbulma davranışı ile ilişkilendirilmesini sağlamış, Peponis ve Wineman (2002) ise çevre ve davranışın mekânsal strüktürünü ortaya koyan çalışmalar yapmıştır.
Ünver ise hastanelerde yön bulma davranışını öznel ve nesnel açıdan irdelediği tezinde, tasarım sürecinde insan hareketini yönlendiren mimari parametreler üzerinde durmuştur (Ünver, 2006). Çalışmada ölçülen parametreler, mekân-insan

etkileşimleri, kullanıcıların kat ettikleri yol, izledikleri rota ve gerçekleştirdikleri eylem biçimleridir. Deneklerin davranışları yol, eylem ve zaman bakımından ölçülmüştür. İnsan davranışını ölçen bir başka çalışmada ise (Peponis ve diğ., 1990) bir hastane içerisinde 15 öğrenci ile yön bulma analizleri yapılmıştır. Öğrenciler önce 15 dakika gezerek mekânı tanımışlar, daha sonra bazı hedeflere ulaşmaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda öğrencilerin takip ettikleri yolların haritalarının çıkarılması ve mekânların birbirleriyle ilişkilerini açıklayan RRA değerlerinin karşılaştırılması sağlanmıştır. İnsan davranışlarını inceleyen başka bir çalışma ise, bireylerin yön bulma davranışını etkileyen faktörlerin ve bu davranışın bina konfigürasyonu, görsel erişilebilirlik, sirkülasyon sistemleri ve işaret levhaları gibi kriterlerle nasıl etkilendiğinin araştırılmasıdır (Doğu, Erkip, 2000). Bir alışveriş merkezinde yapılan çalışmada varılan sonuç; tuvaletler, telefon kulübeleri, danışma gibi önemli noktalara daha iyi yönlendirilmesi gerektiğinin önemidir. Bu üç çalışmada varılan ortak sonuç ise insan davranışlarının mekânı etkilemesi ve tasarım sürecinde önemli bir kriter olduğunun ortaya konulmasıdır.

Çizelge 1 : Yön Bulma Sistemi (Ünver, 2006).

Görsel Algılama
Planlarda kolaylık
Dış ve iç mekânlarda tasarım farklılaşması
Sınır işaretlerinin bulunması
İşaret ve simgeler
İçsel ve deneyimsel davranışlar
Yön hissi
Topolojik Bilgi
Yön Bulma Stratejisi
Hedefi gördükten sonra ona doğru ilerlemek
Hedefe ulaşan bir yolu izlemek
Çevresel bir takım elemanlar kullanmak
Zihinsel bir imajın veya bilişsel haritaların elde kullanımı stratejisi

Yön bulma kriterleri üzerinden farklı parametreleri ölçen iki çalışma, birbirine benzer sonuçlar ortaya koyması bakımından incelenmiştir. Bu çalışmalardan ilki (Başkaya ve diğ., 2004), söz konusu hastane mekânını daha önce bilen ve bilmeyen kullanıcıların deneyimleri üzerinden, birbirinden farklı simetrik ve asimetrik hastane tipleri üzerinden karşılaştırılmasını sağlamıştır. Burada kullanıcılar üzerinden hastanelerin hangi mekânının ne kadar yön bulmaya yardımcı olduğunun tespitinin yapılması, simetrik ve asimetrik hastanelerdeki farkın ortaya konulması hedeflenmiştir. Bir diğer çalışma ise hastane mekânında gerçek kullanıcılar ile elde edilen yön bulma deneyinin, sanal bir ortam olan VIEUCoM sisteminde, hareket ve biliş verileri ile karşılaştırılmasını sağlamıştır. Konfigürasyonun dominant karakteri

ile lokasyon- ölçek gibi çevresel değişkenlerin ilişkileri ortaya konularak, sanal ve gerçek ortamdaki yön bulma verilerinin korelasyonu ortaya konulmuştur (Haq ve diğ., 2005). Bu iki çalışmada elde edilen ortak sonuç ve çıkarım ise kullanıcı karakterinin mekân tasarımına etkisinin araştırılması ve sonuçların tasarım sürecinde etkin olarak kullanılabileceğinin ortaya konulmasıdır.
Yön bulma kavramının farklı değerlendirme metotları üzerine kullanıldığı çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin kullanım sonrası değerlendirmenin (post occupancy evaluation-POE) yön bulma kriterleri üzerinden, bir çocuk hastanesi üzerinde değerlendirildiği önemli bir çalışma yapılmıştır (Brown ve diğ., 1997). Bu çalışmada, değerlendirme gezileri ve yönetim ile yapılan görüşmeler sonucunda problemleri belirlemek için 5 önemli metot belirlenmiştir. Bunlar; çalışanlar ve ziyaretçiler ile yapılan görüşmeler, ziyaretçilerin yön bulma değerlendirmeleri ve davranışlarının gözlemlenmesi, problemli bölgelerde fotoğraflama ve hastaların biliş haritalarının çıkarılmasıdır. Bu çalışmada ortaya çıkan önemli sonuçlar; yön bulma süreçleri ve sonuçları, servis ve poliklinik bölümlerinin birbirinden ayrılmasının önemi, plan tipleri problemleri ve işaret, renk ve diğer levhalarla ilgili problemlerdir.

4. SONUÇLAR

Bir tasarım öznesi olarak "mekan", zamanlar boyunca farklı ihtiyaç ve kültürel yaşam şekilleri içinde yaşayan biz kullanıcılar için değişip dönüşmektedir. Tasarım nesneleri oluşturulurken kullanıcı odaklı projeler üzerinden geliştirilirler. Bu bağlamda, tasarım nesneleri, en basit konut biriminden, kompleks binalara ve daha üst ölçekte insanların yaşadığı yaşam çevrelerinin kurgularına kadar giden geniş bir ölçeklerarası ilişkinin ürünleridir diyebiliriz.
Mekanın doğru tasarlanması, o mekanı kullanan insanların fonksiyonel düzeyde iç mekanda rahat hareket edebilmeleri ile doğru orantılıdır. Binanın formal veya estetik düzeyleri bu fonksiyonel bütünlüğü takip ederek binanın öznelliğini güçlendirirler.
Mekansal Erişilebilirlik olgusu bildiride de ifade edildiği gibi basitçe kompleks binalarda ve kentsel kamusal alanlarda mekânsal bir yön bulma ve fonksiyonlara kolayca erişebilme özelliğidir. Bu erişim kolaylıkları, tasarımın doğruluğunu da kanıtlayacak veriler taşımaktadır. Hastane,müze,kamu binaları gibi daha karmaşık fonksiyonel ihtiyaçlar barındıran binalarda, yaya hareketi üzerinden mekânsal erişilebilirlik düzeyleri güçlü olmalıdır. Çünkü Yaya hareketliliğini etkileyen bu mekansal oluşum,genel olarak "doğal hareket örüntüleri"(Hillier ve diğ., 1993) olarak tanımlanır. Yayaların nasıl hareket edeceği olgusu bilişsel yani tahmin edebilir düzeydedir. İnsan davranışları üzerinden bu hareket olgusuna bakıldığında, hareketin doğasının yüksek düzeyde görünebilirlik(visibility) ile ilgili olduğu ve insanların doğrusal mesafede mekanı ve diğer insanları rahatça algılayabildikleri rotaları seçtikleri gözlemlenmiştir. Bu analizler bildiride de bahsedildiği gibi birçok metotla daha kolay irdelenmektedir. Çünkü mekânsal erişilebilirliğin hesabı veya tahmin edilebilirliği tasarım öncesi ve sonrasına dair önemli ipuçları vermektedir.
Binalardaki gibi yerleşimlerin de fiziksel morfolojilerine baktığımız zaman karşımıza birçok katmanda anlamlandırabileceğimiz yapılar ortaya çıkmaktadır.

Bina ölçeğinden, yol sisteminin izlerine, doğal yapının etkilerinden, kamusal mekanların eklemlenmesine kadar ki sistemler bizlere o yer hakkında ipuçları vermektedir. Erişilebilirlik olgusu, yerleşim birimlerinde fiziksel çevre ile tanımlanmış mekanların yönlendirdiği, yürünebilirlik,kamusal mekan kavramlarıyla ele alınması gereken bir yapıdır. Yayalar, nereye gideceklerinin kararını sokakların mekansal yapılanmasına göre verirler. Üst ölçekte sokaklar binaların koridorları gibidirler ve yaya hareketinin en belirgin gözlemlendiği, hareketin taşıyıcılarıdırlar. Erişilebilirliği yüksek olan sokaklar, bildiri boyunca anlatılan Mekan Dizimi veya Yön Bulma metotlarının da en önemli çıkış noktası olan, hareketin yoğun olduğu noktalara işaret ederler. Hareketin yoğun olduğu yerler de hem bina hem de bina ölçeğinde belirgin bir fonksiyonel kullanıma işaret ederler. Kentlerde bu mekanlar büyük çoğunlukla ticaret kullanımına yoğunlaşırken, binalarda da o binanın fonksiyonel en belirgin işlevini gösterir.

Bu bağlamda yerleşimlerin morfolojik yapısının erişilebilirliğe büyük etkisinin olduğunu belirtmek gerekir. Bina tipolojileri de kendi nesnel duruşlarıyla birlikte içerdikleri tasarım çözümleriyle bu erişilebilirliği güçlendirir veya zayıflatırlar. Tüm kullanılan bu analiz metotlarının amaçları, artık kanıtlanmış olan hareket-tasarım ilişkisi üzerinden saptamalar yaparak, tasarlanacak yeni yerleşmeler veya binalar için bir ön analiz taşıma niteliğinde olmalarıdır.

KAYNAKLAR

Alpagut, Y. 2003. Toplu konut dış mekânlarında tüm kullanıcılar için erişilebilirlik ölçütlerinin saptanması, Master tezi, İTU Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Andrade I., Dorneles V., Bins Ely V.H.M. 2012. Accessibility for All: Going from theory to Practice, Work 41, 3840-3846.

Archea, J.C. 1984. Visual acsess and exposure: an architectural basis for interpersonal behaviour. Doktora tezi, Pennslyvania State University, USA.

Arthur, P., Passini, R. 1992. Wayfinding; people, sign and architecture. McGraw-Hill, Canada, sf. 9 –10.

Arvin, S.A., House, D.H. 2002. Modeling architectural design objectives in physically based space planning. Automation in Construction, 11, 213–225.

Aschwandena, G.D.P.A., Haegler, S., Bosché, F., Gool, L.V., Schmitt, G. 2011. Empiric design evaluation in urban planning. Automation in Construction, 20, 299-310.

Bafna, S. 2003. Space Syntax, A Brief Introduction to Its Logic and Analytic Techniques. Environment and Behaviour, 35:1, 17-29.

Bafna, S., Ramash, R. 2007. Designing the Spatial Syntax of Office Layouts. Space Syntax Symposium, Istanbul.

Balachandran, M., Gero, J.S. 1987. Dimensioning of architectural floor plans under conflicting objectives. Environment and Planning B, 14, 29-37.

Başkaya, A., Wilson, C., Özcan, Y.Z. 2004. Wayfinding in an unfamiliar environment: Different spatial settings of two polyclinics. Environment and Behaviour, 36:6, 839-867.

Batty, M. 2005. The AJAX Project: New Theory and New Software for Space Syntax. Space Syntax Symposium, Delft.
Bechtel, R.B., Churchman, A. 2002. Environmental Psychology. John Wiley&Sons.
Belir, Ö. 2009. Mimari Erişebilirlik Klavuzu. Özürlüler Vakfı.
Bland, J.A. 1999. Space-planning by ant colony optimisation. International Journal of Computer Applications in Technology, Inderscience Publishers, 12:6, 320-328.
Bright, K. & Di Giulio, R. 2002. Inclusive Buildings: Designing and Managing an Accessible Environment. Blackwell Science, Great Britain.
Brown, B., Wright, H., Brown, C. 1997. A post-occupancy evaluation of wayfinding in a pediatric hospital: Research findings and implications for instruction. Journal of Architectural and Planning Research, 14:1, 35-51.
Damski, J. C., Gero, J. S. 1997. An evolutionary approach to generating constraint-based space layout topologies, R. Junge (Editör), CAADFutures 1997, (s. 855-864), Kluwer, Dordrecht.
Demirbaş, G.U.D. 2001. Spatial Familiarity as a Dimension of Wayfinding. Doktora tezi, Bilkent Universitesi, Sosyal Bilimler ve Ekonomi Enstitüsü, Ankara.
Doğu, U. & Erkip, F. 2000. Spatial Factors Affecting Wayfinding and Orientation : A Case Study in a Shopping Mall. Environment and Behavior , 32: 731.
Dursun, P. 2012. Dialogue on space: Spatial codes and language of space. ITU A-Z Dergisi, 9:1, 104-119.
Dursun, P. 2007. Space Syntax in Architectural Design. Space Syntax Symposium, Istanbul.
Elbeltagi, E., Hegazy, T., Hosny, A.H. & Eldosouky,A. (2001). Schedule-dependent evolution of site layout planning. Construction Management and Economics , 19:7.
Gero J., Kazakov V. 1998. Evolving design genes in space layout problems. Artificial Intelligence in Engineering, 12:3, 163–176.
Gibson, I.W. 2007. An Approach To Hospital Planning And Design Using Discrete Event Simulation. Proceedings of the 39th conference on Winter Simulation, Washington D.C.
Girginkaya, S., Çağdaş, G. 2007. Comparison of Movement Models Between Real and Virtual Environments. Space Syntax Symposium, Istanbul.
Hacıhasanoğlu, A., I. 1990. Genel hastanelerde bir kapasite belirleme yöntemi. Doktora tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, s. 6, 8-10, 23 – 98.
Hahn, P. ,Smith, J.M., Zhu, Y.R. 2010. The Multi- Story Space Assignment Problem. Ann Oper Res, 179: 77-103.
Hanna, S. 2007. Representation and Generation of Plans Using Graph Spectra. Space Syntax Symposium, Istanbul.
Haq, S., Hill, G., Pramanik, A. 2005. Comparison of Configurational, Wayfinding and Cognitive Correlates in Real and Virtual Settings. Space Syntax Symposium, Delft.
Haq, S.U. 2001. Complex Architectural Settings: An Investigation of Spatial and Cognitive Variables Through Wayfinding Behaviour. Doktora tezi, Georgia Institute of Technology, USA.

Hillier, B., Hanson, J. 1998. Space Syntax as a research program. Urban Morphology, 2, s. 108-110.
Hillier,B., Penn, A., Hanson, J., Grajewski, T., Xu, J. 1993. Natural movement: or, configuration and attraction in urban pedestrian movement, Environment and Planning B: Planning and Design, vol. 20, pg.29-66.
Homayouni, H. 2006. A literature review of computational approaches to space layout planning", alındığı tarih: 15.10.2012, adres: http://students.washington.edu/hoda/Space-Layout-planning Literature-Review.pdf.
Li, B., Zhao, Z.Y. & Li,G. 2005. A dynamic scheduling method for spatial layout planning. Proceedings of International Conference on Machine Learning and Cybernetics, 6, s. 3612 – 3617.
Jo, J.H., Gero, J.S. 1998. Space Layout Planning Using an Evolutionary Approach. Artificial Intelligence in Engineering, 12:3, s. 149-162.
Jo, J.H., Gero, J.S. 1994. A genetic search approach to space layout planning. Architectural Science Review, 38:37-46.
Kaplan, H. 1998. Redefining accessibility and space use in city centres as it regards responsive urban design. Doktora tezi, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 1-4, 108 - 126, 196- 201.
Kim, H., Jun, C., Cho, Y., Kim, G. 2008. Indoor Spatial Analysis Using Space Syntax, XXI. ISPRS Congress, 37: 2, s.1065-1070, Beijing.
Kubat, A.S. 2007. Welcome speech to 6th International Space Syntax Symposium, Istanbul.
Medjdoub,B., Yannou,B. 2000. Separating topology and geometry in space planning. Computer-Aided Design, 32, s. 39–61.
Michalek, J.J., Choudhary, R., Papalambros, P. Y. 2002. Architectural Layout Design Optimization. Engineering Optimization, 34:5, s. 461-484.
Montello, D. 2007. The Contribution of Space Syntax to a Comprehensive Theory Of Environmental Psychology. Space Syntax Symposium, Istanbul.
Mora, R. 2009. The Cognitive Roots of Space Syntax. Doktora tezi, University of California Los Angeles, USA.
Osman, H.M., Georgy, M.E., İbrahim, M.E. 2003. A hybrid CAD-based construction site layout planning system using genetic algorithms. Automation in Construction, 12: 6, s. 749–764.
Passini, R.E. 1977. Wayfinding: A study of spatial problem solving with implications for physical design. Doktora tezi, Pennslyvania State University.
Penn, A. 2001. Space Syntax and Spatial Cognition, or, why the axial line?. Space Syntax Symposium, Atlanta.
Penn, A., Hillier B., Banister D., Xu J. 1998. Configurational Modelling of Urban Movement Networks. Environment and Planning B – Plannning & Design, 25, 1:59-84.
Peponis, J., Wineman, J. 2002. Spatial Structure of Environment and Behaviour, in Handbook of Environmental Psychology eds. Robert B. Bechtel, Arza Churchman.
Peponis, J., Zimring, C., Choi,Y.K. 1990. Finding the Building in Wayfinding. Environment and Behaviour, 22, s. 555-590.

Pham, D., Onder H. 1992. A knowledge-based system for optimizing workplace layouts using a genetic algorithm. Ergonomics, 35:12, 1479–1487.
Sadeghpour, F., Moselhi, O., Alkass, S. 2006. Computer-Aided Site Layout Planning. J. Constr. Eng. Manage., 132:2, s.143–151.
Scherrer, V. 2001. "Herkes için Ulaşılabilirlik", Seminer Notları (Seminar of Design for all notes) , OFD Publications, Istanbul, Cem Ofset, pp.38- 42.
Steadman, J.P. 1983. Architectural Morphology-An Introduction to the Geometry of Building Plans, Pion, London.
Suter, G. 2013. Structure and spatial consistency of network-based space layouts for building and product design. Computer Aided Design, 45, s. 1108-1127.
Tam, C. M., Tong, T.K.L., Leung, A.W.T., Chiu, G.W.C. 2002). Site Layout Planning using Nonstructural Fuzzy Decision Support System, J. Constr. Eng. Manage., 128(3), 220–231.
Tipi, Ç.B. 2007. Tıp Fakültesi Hastanelerinin Erişebilirlik, Kullanışlılık ve Kullanıcı Memnuniyeti Kapsamında Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yöntem Önerisi, Doktora tezi), Gazi Universitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
Tuncer, E. 2007. Perception and Intelligibility in the Context of Spatial Syntax and Spatial Cognition: Reading an Unfamiliar Place out of Cognitive Maps`, Space Syntax Symposium, Istanbul.
Ünlü, A., Ülken, G., Edgü, E. 2005. A Space Syntax Based Model in Evacuation of Hospitals, Space Syntax Symposium, Delft.
Ünver, R.E. 2006. Hastanelerde yön bulma davranışının öznel ve nesnel açıdan incelenmesi, Master tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
Zengel, R. 1998. An Evaluation of the settlement patterns in campus planning with regard to the criteria of accessibility, Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
Zouein, P.P. , Harmanani, H., Hajar, A. 2002. Genetic algorithm for solving site layout problem with unequal and constrained facilities, Journal of Computing in Civil Engineering 16 (2), sf. 143–151.
Url-1 < *http://en.wikipedia.org/wiki/* >, alındığı tarih: 18.09.2013.
Url-2 < *www.visualthesaurus.com* >, alındığı tarih: 30.12.2012.
Url-3 < *http://www.etymonline.com*>, alındığı tarih: 30.12.2012.
Url-4<*http://www.ucl.ac.uk/urbanbuzz/downloads/projects_23/SSSP_development summary.pdf.*>, Smart Solutions for Spatial Planning. (t.y). Aedas R&D [Computational Design Research] Centre for Evolutionary Computing in Architecture [CECA @ UEL], alındığı tarih: 15.10.2012.
Url-5< *http://www.seas.upenn.edu/qaplib/* >, alındığı tarih: 30.12.2012.

MEKANSAL ERİŞİLEBİLİRLİK-2: BİLİŞİM ALANINDA KULLANICI HAREKETLERİNİ İNCELEYEN METODLAR

DERYA GÜLEÇ ÖZER[1], SİNAN MERT ŞENER[2]

ÖZET-ABSTRACT

Mimarlık alanında erişilebilirlik, herkesin mekânları eşit olarak kullanımından öte bir anlam taşımaktadır. Bu kapsamda ele alınan mekânsal erişilebilirlik, mekânlar arası giriş-çıkış ilişkisinden çok kullanıcının mekânın fonksiyonunu, organizasyonunu ve mekânsal ilişkilerini anlaması ve aktivitelere dâhil olabilmesi olarak tanımlanmaktadır.
Mekânsal erişilebilirliğin kullanıcı açısından en önemli kriterlerinden biri ise en kısa mesafede hareketin tamamlanabilmesidir. Fakat mimari tasarımda kullanıcı erişilebilirliği kapsamında en kısa mesafe kavramı göreceli bir tanımdır. En kısa mesafe problemi iki nokta arasındaki en kısa mesafe gibi basit bir problem değil, mekân kullanım özellikleri ve farklı kullanıcı özellikleri göz önüne alınarak değerlendirilmesi gereken çok parametreli bir problemdir. Bu nedenle çok kullanıcılı mekânlar için en kısa mesafe tanımının yapılabilmesi için optimizasyon gereklidir.
Bu çalışma kapsamında, optimizasyonu ön plana alan, mekansal erişilebilirlik analizi çalışmalarında bilişim alanında kullanıcı hareketlerini inceleyen metodlar incelenmiş, [i] Etmen Tabanlı Tasarım, [ii] Karınca Koloni Optimizasyonu, [iii] Karesel Atama Problemi'ne yer verilmiştir. Mekansal erişilebilirlik bileşenleri ve ölçütleri incelenerek tanımlanmıştır, metodlar karşılaştırılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kullanıcı hareketi, mekansal erişilebilirlik, etmen tabanlı tasarım, karınca koloni optimizasyonu, karesel atama problemi.

Accessibility in architectural design, means more than the equal use of spaces for everyone. In this respect, spatial accessibility is defined as understanding of functional/organizational and spatial relationships, and being involved in activities rather than in and out relationship of the spaces.
One of the most important criterion for the spatial accessibility is the complement of the movement within the shortest distance. However the shortest distance is a relative term in the context of architectural design focusing on user accessibility. In order to define the shortest distance between multi user spaces, optimization is necessary.

[11] Yrd. Doç. Dr. İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İSTANBUL
[2] Prof. Dr. İstanbul Teknik Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, İSTANBUL

Featuring optimization, in this second part of spatial accessibility methods review, the following are studied; [i] Agent Based Design, [ii] Ant Colony Optimization, [iii] Quadratic Assignment Problem. Spatial Accessibility components and measurements are introduced, the methods are compared and results are evaluated.

Keywords: User movement, spatial accessibility, agent based design, ant colony optimization, quadratic assignment problem

1. GİRİŞ

Mimarlık alanında erişilebilirlik, herkesin mekânları eşit olarak kullanımından öte bir anlam taşımaktadır. Dischinger ve çalışma arkadaşları, mekânsal erişilebilirliği, mekânlar arası giriş-çıkış ilişkisinden çok kullanıcının mekânın fonksiyonunu, organizasyonunu ve mekânsal ilişkilerini anlaması ve aktivitelere dâhil olabilmesi olarak tanımlamışlardır (Dischinger ve diğ., 2009). Erişilebilirlik konseptini iyi anlamak için; kullanıcıların bilgi, iletişim, hareket ve kullanım imkânlarını iyi belirlemek gerekmektedir (Andrade ve diğ., 2012).

Genel olarak erişilebilirlik, 2 boyutlu olarak kent ve ulaşım problemlerine uygulama alanındadır. Fakat hastane gibi büyük ve kompleks binalarda, bölümler arası mekânsal erişilebilirlik, tasarıma yön vermesi açısından dikkate alınmalıdır. Bu çalışma, mekân dizimi teoreminden yola çıkarak, mekânlar arası erişilebilirliği ölçmeyi ve kullanıcı hareketi üzerinden bina kompleksi tasarım modeli oluşturmayı hedeflemektedir. Bu noktada mekân sentaksı, topoloji tabanlı bir teori olması sebebiyle 'bağlantı (connectivity)' kavramına odaklanırken (Kim ve diğ., 2008), mesafe/zaman kavramlarını göz ardı etmektedir. Bu kapsamda mekânsal erişilebilirliğin kullanıcı rotaları üzerinden, mesafe/zaman/hız kavramlarına göre değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır.

Erişilebilirlik, şehir ölçeğinde ulaşım rotaları ve cadde örüntüsü içinde bir noktadan diğer bir noktaya yapılan hareketin kolaylığı veya yakınlığı olarak tanımlanmaktadır. Şehir ölçeğinde olduğu kadar, büyük kompleks binaların tasarımına katkı koyması açısından, kullanıcı erişilebilirliğinin günümüz yaşam koşullarında analiz edilmesi gerekmektedir. Ağ analizi tekniklerinin iç mekânlara da uygulanabilmesi için mekânsal erişilebilirlik tanımının çok net yapılması gerekmektedir (Kim ve diğ., 2008).

Mekân dizimi kavramı, kentsel ve mimari mekânlar arasında 'bağlantı' kavramına odaklanarak, insan hareketi üzerinden mekânsal bağlanabilirliği hesaplamaktadır (Hillier 1996, Penn ve diğ., 1998, Hillier ve Hanson, 1984). Mekânlar arası geometrik bağlantılara odaklanırken, mekânlar arası hareketin sonuçlarına odaklanmamaktadır. Bu sonuçlardan kasıt, bir kullanıcının hareket hızına bağlı olarak birim zamanda kat ettiği yoldur. Başka bir deyişle iki mekân arasında erişilebilirlikten söz ediliyorsa, kullanıcı hareketine bağlı mesafe optimizasyonu söz konusudur.

Bu bölüm altında mekânsal erişilebilirlik kavramı altında ilk olarak erişilebilirlik bileşenleri ve ölçütlerine, ikinci olarak ise bağıl erişilebilirlik kavramına değinilmektedir.

2. MEKANSAL ERİŞİLEBİLİRLİK BİLEŞENLERİ VE ÖLÇÜTLERİ

Kamusal mekânlarda eylem ve ilişkileri değerlendirebilmek için mekânsal erişilebilirlik bileşenleri tanımlanmıştır (Dischinger ve diğ., 2009). 4 kategoride tanımlanan bu bileşenler; mekânsal yönlenme, iletişim, yer değiştirme ve kullanımdır (Çizelge 1). Çalışmaya göre her bir bileşen erişilebilirliği mümkün kılan mekânsal karakteri tanımlamakta ve kamusal mekânda sınırlamaları asgari düzeye indirmektedir.
Church ve Marston'un ise temel 5 erişilebilirlik ölçütünü yayımladıkları çalışmalarında (Çizelge 2), her bir ölçüt formüle edilmiş, erişilebilirlik durumları bu sayısal verilere göre değerlendirilmiştir. Ölçütlerin metrik değerlendirilmesinin yapılabilmesi için (Sakkas ve Perez, 2006), bu formüllerin detaylı incelenmesinde yarar vardır.

Çizelge 1 : Mekânsal Erişilebilirlik Bileşenleri (Dischinger ve diğ., 2009).

Kriter	Tanım	Araç
Mekânsal yönlenme	Kullanıcının mekânsal fonksiyonu algılaması ve kullanım stratejilerini belirlemesi	Mimari konfigürasyon, işaret ve haritalar
İletişim	Kişisel ulaşım, anlama ve tüm aktivitelere katılım	Bilişsel süreç
Yer değiştirme	Yatay ve Dikey rotalarda hareket	Kesintisiz ve bariyersiz ulaşım
Kullanım	Herkesin, tüm aktivite ve çevrelere katılım imkânı	Fiziksel durum

Çizelge 2: Erişilebilirlik Ölçütleri (Church ve Marston, 2003; Sakkas, Perez, 2006).

Kriter	Tanım	Erişilebilirlik ölçütü
Mekân Sayısı	Bir aktivite için gidilebilecek mekânların toplam sayısı	Büyüdükçe erişilebilirlik artar
Mesafelerin Toplamı	Gidilebilecek toplam yol	Küçüldükçe erişilebilirlik artar
En yakın aktivite	İstenilen aktivitenin en yakında olma durumu	Küçüldükçe erişilebilirlik artar
Aktivite potansiyeli	Aktivitenin talep durumu, çekiciliği, farklı aktivitelerin sayısı	Büyüdükçe erişilebilirlik artar
Olasılık seçimi	Gidebileceği aktivite olasılıkları içinde, yapılacak seçim	Büyüdükçe erişilebilirlik artar

Erişilebilirlik ölçütlerinin değerlendirildiği formülasyonlarda aşağıdaki indisler kullanılmaktadır:

- (i), erişilebilirlik değerlendirilmesinin yapıldığı başlangıç mekânı,

- (*j*), ulaşılan mekân
- (*k*), (*i*) mekânından ulaşılan aktivite
- (*l*), mekânlar arası hareketin tipi (yürüme, araba, tekerlekli sandalye vb.)

Mekân Sayısı: Erişilebilirliğin en basit analitik yaklaşımlarından biri, belirli bir mesafe ve zaman ile herhangi bir (*i*) mekânından ulaşılabilecek (*k*) aktivitelerinin yer aldığı (*j*) mekânı sayısıdır **(1)** (Talen ve Anselin, 1998, Wachs ve Kumagai, 1973). Buna göre;

$$A_{ikl} = \sum_{j \in M_{ikl}} O_{jk} \qquad \textbf{(1)}$$

formülünde A_{ikl} erişilebilirlik değerini, O_{jk} (*j*) mekânındaki (*k*) aktivite olasılıklarının sayısını belirtmektedir. M_{ikl} {j: $d_{ijl} < s_{kl}$}, zaman ve yol göz önünde bulundurularak bütün potansiyel aktivite mekânlarının bulunduğu alandır.

Burada d_{ijl} kat edilen mesafeyi, s_{kl} ise maksimum mesafeyi belirtmektedir. Formül değeri ne kadar büyürse, erişilebilirlik değeri de o kadar artmaktadır.

Mesafelerin Toplamı: Bu kriterde ise bir öncekinden farklı olarak mesafe kriteri söz konusudur. Herhangi bir (*i*) mekânından ulaşılabilecek (*k*) aktivitelerinin yer aldığı (*j*) mekânlarına olan uzaklıkların toplamıdır (Ingram,1971) **(2)** Buna göre;

$$A_{ikl} = \sum_{j} d_{ijl} O_{jk} \qquad \textbf{(2)}$$

formülünde A_{ikl} erişilebilirlik değerini, O_{jk} (*j*) mekânındaki (*k*) aktivite olasılıklarının sayısını, d_{ijl} (*i*) mekânından (*j*) mekânına olan uzaklığı belirtmektedir. Bu formülde erişilebilirlik değerinin artması, verilen (*i*) noktasından erişilen aktivitelerin azalması anlamına gelmektedir.

En yakın aktivite: Birçok kamusal serviste özellikle acil servislerde, erişilebilirlik en yakın mümkün lokasyon ile ölçülmektedir. Erişilebilirlik, istenilen en yakın mekânın (*i*) başlangıç mekânından uzaklığıdır. Bu erişilebilirlik ölçütü, kamusal servis mekânlarının tasarım verimliliğinde kullanılmıştır (Hodgart,1978). Bu formülüzasyon **(3)**:

$$A_{ikl} = d_{ikl} \qquad \textbf{(3)}$$

olarak tanımlanmaktadır. Burada A_{ikl} erişilebilirlik değerini, d*ikl (i)* başlangıç noktasına (*k)* aktivitesi için en yakın mesafeyi ifade etmektedir. Bu değer küçüldükçe erişilebilirlik artmaktadır.

Aktivite potansiyeli: Aktivitenin talep durumu, çekiciliği, farklı aktivitelerin sayısını ifade etmektedir. Farklı varış noktalarına farklı rotalar tanımlayan modellerden biri de yerçekimi modelidir. Bu model bir mekân ile diğeri arasındaki etkileşimi ölçmek için kullanılmıştır (Hansen, 1959). Bu formülüzasyonda **(4)**;

$$A_{ikl} = \sum_{j \in M_{ikl}} O_{jk} d_{ijl}^{-\beta_1} \quad \textbf{(4)}$$

Burada A_{ikl} erişilebilirlik değerini, O_{jk} (*j*) mekânındaki (*k*) aktivite olasılıklarının sayısını, d_{ijl} (*i)* mekânından (*j)* mekânına olan uzaklığı, β1 ise mesafeyi negatif yönde etkileyen (zaman ve güç gibi) faktörleri ifade etmektedir. Formül değeri ne kadar büyürse, erişilebilirlik değeri de o kadar artmaktadır.

Olasılık seçimi: Gidilebilecek aktivite olasılıkları içinde, yapılacak seçimi ifade etmektedir (Hanson, Schwab,1987). Bu formülüzasyonda **(5)**;

$$A_{ikl} = \sum_{j \in M_{ikl}} O_{jk} e^{-ad_{ijl}} \quad \textbf{(5)}$$

A_{ikl} erişilebilirlik değerini, O_{jk} (*j*) mekânındaki (*k*) aktivite olasılıklarının sayısını, e ise farklı olasılıkları ifade etmektedir. Formül değeri ne kadar büyürse, erişilebilirlik değeri de o kadar artmaktadır.

Net ve maksimum fayda: Kullanıcılar seyahat ve varış noktaları konusunda belirli seçimler yaparlar, ve bu seçimler arasında faydalı olan esastır. Asıl erişilebilirlik ölçütü bütün olasılıkların toplamı ile ifade edilmektedir. Bu formülüzasyonda **(6)**;

$$A_{ikl} = \sum_{j \in M_{ikl}} p_{ijkl} d_{ijl} \quad \textbf{(6)}$$

Burada A_{ikl} erişilebilirlik değerini, d_{ijl} (*i)* mekânından (*j)* mekânına olan uzaklığı p_{ijkl} ise, (*i*) mekânından (*j*) mekânına (*l*) aracı ile gidilme olasılığını ifade etmektedir. Formül değeri ne kadar büyürse, erişilebilirlik değeri de o kadar artmaktadır. Başka bir olasılık formülüzasyonu **(7)**;

$$p_{ijkl} = \frac{O_{jk} d_{ijl}^{-\beta_1}}{\sum_{r \in M_{ijkl}} O_{rk} d_{irl}^{-\beta_1}} \quad \textbf{(7)}$$

şeklinde ifade edilmektedir. Yukarıda seçilen (*j*) noktası için, o bölgenin erişilebilirlik potansiyelinin, (i) noktasındaki (k) aktivitelerinin tüm erişilebilirlik potansiyellerinin toplamına oranı olarak ifade edilmektedir. Bütün olasılık hesaplamaları temelde aşağıdaki durumu sağlamaktadır **(8)**:

$$\sum p_{ijkl} = 1 \quad \textbf{(8)}$$

Çoğul eylemler için erişilebilirlik ölçütleri: Erişilebilirlik ölçülürken, mümkün olan aktivitelerin hepsi göz önünde bulundurularak, günlük/haftalık kullanıcı rotaları değerlendirilebilir. Aktivitelerin ayrı ayrı erişilebilirlik değerleri değişebilir fakat önemli olan birbirini takip tüm aktivitelerin, toplam erişilebilirlik değeridir. **(9)**'deki

formülüzasyonda toplam brüt erişilebilirlik değeri, kullanıcı tipi l, mekân i olarak ölçülmüştür.

$$A_{il} = \sum_k \sum_j O_{jk} d_{ijl}^{-\beta_1} \quad \textbf{(9)}$$

(10) ve (11)'deki formülasyonlarda ise ağırlıklı brüt erişilebilirlik değerlendirmesi yapılmıştır. Tüm aktiviteler içinde yoğunlukla yapılan bir aktivitenin sıklığı f_{ikl} ile ifade edilmektedir.

$$A_{il} = \sum_k f_{ikl} \sum_j O_{jk} d_{ijl}^{-\beta_1} \quad \textbf{(10)}$$

$$A_{il} = \sum_k f_{ikl} \sum_j p_{ijkl} d_{ijl} \quad \textbf{(11)}$$

Bütün bu erişilebilirlik ölçütlerinin incelenmesi sonucunda, bu algoritmik hesaplama yöntemleri, çalışma yöntemine doğrudan katkı sağlamaktadır. Özellikle mekân sayısı ve mesafelerin toplamı kriterleri yöntem içerisinde erişilebilirliğin ölçülmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılmaktadır.

2.1 Bağıl Erişilebilirlik

Erişilebilirlik kriterlerinin en önemli değişkenlerinden birisi de kullanıcıdır. Gollege, aynı coğrafya içinde, farklı kullanıcıların mekânı farklı rotalarla farklı bir şekilde kullandığını, dolayısıyla mekân kullanımının dönüştürüldüğünü savunmaktadır (Gollege, 1993). İki mekân arasında iki farklı kullanıcının aynı aktiviteyi yapma zamanları değişim gösterir, buna bağlı olarak mesafe de değişir. **(12)**'deki formülasyonda engelli bir insan ile, l, engelsiz bir insanın, m, mesafe üzerinden bağıl erişilebilirlik değerleri ifade edilmektedir.

$$R_{iklm} = \frac{d_{ikl}}{d_{ikm}} \quad \textbf{(12)}$$

Bağıl erişilebilirlik bir aktivite için olduğu gibi, birden fazla aktivite veya rota içinde hesaplanabilir. Yine iki farklı tip kullanıcı için, birden fazla aktivite rotasının ölçüldüğü formülasyon **(13)**'de gösterilmektedir (Church, Marston, 2003).

$$R_{iklm} = \frac{\sum_k f_{ikl} d_{ikl}}{\sum_k f_{ikl} d_{ikm}} \quad \textbf{(13)}$$

2. BİLİŞİM ALANINDA KULLANICI HAREKETLERİNİN ANALİZİNİ İNCELEYEN METOTLAR

Bu bölümde kullanıcı hareketleri analizini inceleyen metodlar incelenmekte, literatür örnekleri yöntem ve çıktılar açısından karşılaştırılmaktadır. Bu metodlardan etmen tabanlı tasarım ve karınca koloni optimizasyonuna değinilmekte, karesel atama problemlerinin mimarlık alanında kullanımı değerlendirilmektedir. Bu

karşılaştırma sonucunda ortaya konulan yöntemler, çalışma yöntemine katkısı açısından değerlendirilerek benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaktadır.

2.1. Etmen Tabanlı Tasarım (Agent based design)

Bilişim, iletişim ve bilgi teknolojilerindeki gelişmeler nedeniyle günümüzde bilgisayar destekli tasarım ile ilgili yeni imkânlar ortaya çıkmıştır. Genetik algoritmalar, etmenlerin kullanımıyla birlikte yapay zekânın da tasarım sürecinde yer alması, tasarımcılar için sınırsız olanaklar sağlamaktadır. Etmen tabanlı sistemler, bina ölçeğinde mimarlar tarafından, kentsel ölçekte şehir plancıları tarafından tasarımların irdelenmesinde kullanılmaktadır. Sorunların çözümüne yönelik çalışmalar kolaylaşırken tasarım sürecindeki zaman kaybını da azalmaktadır (Çağdaş, 2008).

Günümüzde etmen kavramı için birçok kaynakta ortak olarak kullanılan bazı tanımlamalar mevcuttur. Etmen, Wooldridge ve Jennings'e (1995) göre, tasarım alanındaki uzmanlığına bağlı olarak içinde bulunduğu ortamda kendi başına eylem gerçekleştirebilen bilgisayar sistemidir (Cenani, 2007). Janca ve Gilbert'a göre ise etmen, kişilere ve eylemlere yardımcı olan bir yazılımdır. Bazı görevleri ve verilen sınırlamaları yerine getirmek için görevlendirilirler (Janca ve Gilbert, 1998). Nwana ise etmeni, kullanıcısı için görevleri tamamlamak adına bağımsız çalışma yetisine sahip yazılım veya donanım parçası olarak tanımlar (Nwana, 1996). Arayüz etmenleri tepkisel etmenler, hareketli etmenler, bilgi etmenleri, heterojen etmenler, meraklı etmenler, ortak çalışabilen etmenler, bilişsel etmenler, öğrenen etmenler, yerleştirilmiş (situated) etmenler gibi çok farklı etmen türleri mevcuttur (Cenani, 2007). Etmen, kendi dünyasını durum ve hareket kuralları üzerinden oluşturarak, çevreden algıladığı etkileri kendi dünyasında yorumlayarak bir tepki vermektedir (Şekil 1).

Etmen tabanlı tasarım yönteminin mimarlık alanında çeşitli uygulamaları ve literatür örnekleri incelenmiştir. Kullanıcı hareketlerinin etmen tabanlı sistemler ile temsilinin alışveriş merkezleri üzerinden üretilen MallSim Modeli ile geliştirildiği projede Cenani (2007), kullanıcı ve mekân ilişkileri analizini bu yöntem ile uygulamıştır. Benzer bir şekilde yaratıcı ve üretici bir organizasyon şemasının oluşturulabilmesi için geliştirilen PENA yöntemi ile projede görevli insanların ve projeyi oluşturan süreçlerin etmenler aracılığı ile modellenmesi sağlanmıştır (Ophir, 2009). Durmazoğlu (2008) ise serbest form üretiminde kullanılabilecek DROP isimli etmen tabanlı sistemi geliştirerek mimari tasarımlarda geliştirilebilecek yeni yöntemlerin oluşturulmasını hedeflemektedir.

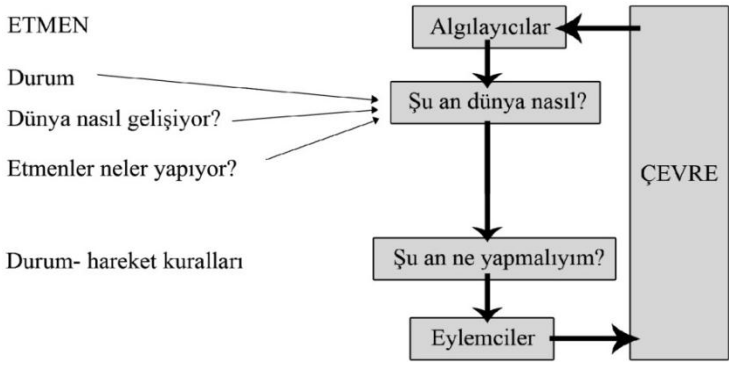

Şekil 1 : Tepki etmeni (Cenani, 2007).

Etmen tabanlı tasarım alanında yapılan çalışmalara; mekân kullanım analizi üzerine bilgi tabanlı bir çerçeve oluşturma (Kim ve diğ., 2013), karmaşık bir bina tasarımında kullanıcı hareketlerinin modellenmesi (Ma ve diğ., 2013), bina mekânlarında kullanıcı akış analizleri (Nassar, 2010) ve araştırmanın tasarımı desteklemesi üzerine insan davranış çalışmaları örnek olarak verilebilir (Martin ve Guerin, 2002).

2.2. Karınca Koloni Optimizasyonu (Ant colony optimization)

Karınca koloni optimizasyonu (ACO) popülasyon temelli bir yaklaşımdır (Keskintürk, Söyler, 2006). ACO, Gezgin Satıcı problemini, yani bir noktadan başlayarak tüm noktaları en kısa mesafe toplamı ile gezen bir satıcı modelini başarılı bir şekilde çözmektedir (Dorigo, Gamberdella, 1997). Temelde ACO gerçek karınca kolonileri izlenerek geliştirilmiş, karıncaların geçtikleri yol üzerinde feromon adı verilen bir kimyasal bıraktıkları ve öğrendikleri ideal rotaları diğer bireylere de aktardıkları ortaya konulmuştur.

Karınca koloni optimizasyonu literatürü incelendiğinde, yöntem ve çıktılar olarak çeşitli yaklaşımları görmek mümkündür. Bugüne kadar geliştirilen ACO optimizasyonlarında performansı arttırmak adına geliştirilen Karınca Sistemi (AS)(Maniezzo ve diğ., 2004), Ant-Q sistemi (Gambardella, Dorigo, 1995), Karınca Koloni Sistemi(ACS) (Dorigo, Gambardella, 1997), Max-Min Karınca Sistemi (MMAS)(Stützle, Hoos, 2000) ön plana çıkmaktadır.

2.3. Karesel Atama Problemleri (Quadratic assignment problem-QAP)

Karesel Atama Problemleri (Quadratic Assignment Problem-QAP), n sayıda aktivitenin ve n sayıda lokasyonun olduğu bir durumda, her lokasyon için bir uzaklık ve her aktivite için bir ağırlık derecesi belirlenmesi esasına dayanır. Bu matematik probleminde amaç, toplam mesafeyi minimize ederek her aktiviteyi ayrı lokasyona yerleştirmektir. Burada ifade edilen problemin matematiksel karşılığı; eşit büyüklükte iki küme ele alınarak, P (aktiviteler) ve L (lokasyonlar), *ağırlık fonksiyonu* w: $P \times P \rightarrow$ R, ve uzaklık fonksiyonu d: $L \times L \rightarrow$ R olarak

tanımlanmasıdır. f*: P* → L atamasını sağlayan maliyet fonksiyonu aşağıdaki şekilde tanımlanmaktadır **(14)** (Url-1):

$$\sum_{a,b\in P} w(a,b)\cdot d(f(a),f(b)) \qquad \textbf{(14)}$$

Karesel atama problemleri-QAP, *NP* Zor (*NP* Hard) optimizasyon problemleri olarak tanımlanmaktadır (Sahni, Gonzalez, 1976). QAP'ler n = 25 (Url-2) elemanlı kümelerde optimal çözümü ortaya koymaktadır. Bu yüzden bu problemlerin pratik çözümlerinde höristik algoritmalar kullanılmaktadır. Bu algoritmalar benzetilmiş tavlama (simulated annealing), tabu arama (tabu search), genetik algoritmalar, evrimsel stratejiler, karınca algoritmaları yöntemleridir (Stützle, Dorigo, 1999; Burkard ve diğ., t.y).

Karesel atama problemleri literatürü incelendiğinde, yöntem ve çıktılar olarak çeşitli yaklaşımları görmek mümkündür. Bu çalışmalardan en güncel olanlarından biri karesel atama problemlerinde kullanılabilecek ACO yöntemlerini ortaya koymakta (Stützle, Dorigo, 1999), bir diğeri ise aynı probleme genetik algoritma metodu ile yaklaşmaktadır (Tate, Smith, 1995). Bu alanda yapılan 1980 öncesi çalışmalarda ise; Elshafei'nin (1977) hastane mekânında, hastaların katettikleri yolu minimize edebilmek için QAP yöntemini uygulamasını, bir başka çalışmada ise Dickey ve Hopkins'in (1972) aynı yöntemi üniversite kampüs planlamasında kullanmasını izlemek mümkündür.

Birçok araştırmacı QAP çözümleri için genetik algoritmaları kullanmıştır. Tate ve Smith'in (1995) geliştirdiği standart algoritmalar QAP için bile orta ve küçük ölçekte en iyi sonucu üretmekte yetersiz kalmışlardır. Fleurent ve Ferland'ın (1994) GA tekniklerini tabu arama yöntemleri ile ilişkilendirildiği hibrid çözümler ise daha iyi sonuçlar vermiştir. Başka bir hidrid algoritma örneği olan açgözlü (greedy) genetik algoritma Ahuja, Orlin ve Tivari (1995) tarafından geliştirilmiş olup, büyük ölçekli QAP'lere iyi bir örnektir.

Elshafei'nin (1977) hastaların katettikleri yolu minimize etmek için formüle ettiği QAP, n aktivitenin n lokasyona atanması ilkesine dayanmaktadır. Yıllık akış (*f*ik) fonksiyonu her aktivite (i ve k) için, (j ve q) söz konusu mekânlar arasında (*d*jq) uzaklık fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Burada I tüm aktivite kümesini, J ise tüm lokasyonların kümesini temsil etmektedir. Minimize edilmesi gereken fonksiyon **(15):**

N sayıda aktivitenin n sayıda mekâna yerleştirilmesi esasına dayanan QAP'lerin amacı toplam mesafeyi minimize etmektir. Bu çalışma kapsamında belirlenen ana problemle benzer bir mantıkla oluşturulan bu matematik problemine çeşitli yaklaşımların incelenmesi, üzerinde çalışılan probleminde çözümüne ışık tutmaktadır.

$$\phi = \sum_{i,j} \sum_{k,q} f_{ik} d_{jq} y_{ij} y_{kq}$$
$$\sum_{j \in J} y_{ij} = 1 \forall i \in I$$
$$\sum_{i \in I} y_{ij} = 1 \forall i \in J \qquad \textbf{(15)}$$
$$y_{ij} \begin{cases} = 1 \, aktiviteij mekanı ekanı se \\ = 0 \, \deg ilse \end{cases}$$

3. SONUÇ

Bu çalışmada, mekânsal erişilebilirlik kavramına odaklanılmış ve bu başlık altında mekânsal erişilebilirlik bileşenleri, ölçütleri ve bağıl erişilebilirlik kriterlerine değinilmiştir. Bu bağlamda değinilen mekân sayısı, aktivite potansiyeli ve olasılık seçimi gibi kriterlerin erişilebilirlik ile doğru orantılı olarak değiştiği; mesafelerin toplamı ve en yakın aktivite gibi kriterlerin ise erişilebilirlik ile ters orantılı olarak değiştiği ortaya konulmaktadır. Bu kriterler, matematiksel formülasyonlarla ortaya konulmakta ve değerlendirilmektedir.
Bilişim alanında kullanıcı hareketlerinin analizini inceleyen metotlar özetlenmekte; etmen tabanlı tasarım, karınca koloni optimizasyonu ve karesel atama problemleri anlatılmakta ve mimari alanında uygulama örnekleri incelenmektedir. Bu bağlamda mimari tasarım alanında kullanıcının önemi vurgulanmakta, kullanıcı hareketlerinin ve kullanıcı erişilebilirliğinin tasarım metodolojisine ne kadar katkı sağladığı literatür örnekleri ile ortaya konulmaktadır.
Sonuç olarak mekansal erişilebilirlik bağlamında ele alınan her üç metod da incelendiğinde, bu metodların optimizasyon problemine odaklandıkları görülür. İster kullanıcı hareketlerine bağlı etmen tabanlı tabanlı tasarım, ister sürü hareketlerine bağlı karınca koloni optimizasyonu, isterse de aktivite ve lokasyon ilişkisine dayalı karesel atama problemi yöntemini ele alacak olursak; her yöntemin öncelikle bir veya birden fazla parametrenin optimizasyonu olduğunu görürüz. Sadece tek bir parametre için optimizasyon yapmak, bir mekanı/alanı/bölgeyi erişilebilir yapmaz. Farklı kullanıcılar için farklı parametrelerin değerlendirildiği, en optimize sonuç aynı zamanda en erişilebilir olandır.

Bu çalışmada elde edilen genel sonuçlar şunlardır:

- Erişilebilirlik, tüm insanları kapsayan bir kavramdır ve herkesin bu haktan yararlanması gerekmektedir.
- Kullanıcı erişilebilirliği, tasarım alanında önemli bir kriterdir. Özellikle mekânların erişimi, konumu ve buna bağlı olarak birbirine olan uzaklıkları önemli birer tasarım parametresidir.
- Mekân tasarımında estetik kaygılar kadar kullanıcı hareketlerini de önemsemek ve buna bağlı ilişkiler sistemini de oluşturmak gerekmektedir.

- Erişilebilirlik ölçütlerinin mekân planlamasında kullanılması, hem kullanıcı açısından, hem sosyal, hem de ekonomik yönden tasarım alanına katkıda bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

Ahuja, R. K., Orlin, J. B., Tivari, A. 1995. A greedy genetic algorithm for the quadratic assignment problem, Working paper 3826-95, Sloan School of Management, MIT.

Andrade I., Dorneles V., Bins Ely V.H.M. 2012. Accessibility for All: Going from theory to Practice, Work 41, 3840-3846.

Burkard, R.E., Cela, E., Pardalos, P.M., Pitsoulis, L.S. (t.y). The Quadratic Assignment Problem, alındığı tarih: 30.12.2012, adres: http://www.opt.math.tu-graz.ac.at/~cela/papers/qap_bericht.pdf.

Cenani, S. 2007. Kullanıcı Hareketlerinin Etmen Tabanlı Sistemler ile Temsili: Alışveriş Merkezi Örneği. (Yüksek Lisans Tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Church, R., Marston, J. 2003. Measuring accessibility for people with a disability. Geographical Analysis, 35:1, 83-96.

Çağdaş, G. 2008. Bilgi Tabanlı Mimari Tasarım Dersi Notları, 20 Mayıs, İstanbul.

Dickey, J.W., Hopkins, J.W. 1972. Campus Building Arrangement Using TOPAZ. Transportation Science, 6:59-68.

Dischinger M., Bins Ely V.H.M., Piardi S.M.D.G. 2009. Promovendo a acessibilidade nos edificios publicos: Programa de Acessibilidade as Pessoas com Deficiencia ou Mobilidade Reduzida nas Edificacoes de Uso Publico, Florianopolis, Ministerio Publico de Santa Catarina.

Dorigo, M., Gamberdella, L. M. 1997. Ant Colonies for the Travelling Salesman Problem. Biosystems, 43:2, 73–81.

Durmazoğlu, M. Ç. 2008. An Agent Based System Tool To Support Designers for Free-Form Shape Evaluation: DROP. (Master tezi), İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü,İstanbul.

Elshafei, A.N. 1977. Hospital Layout as a Quadratic Assignment Problem, Operational Research Quarterly, 28,167-179.

Fleurent, C., Ferland, J. 1994. Genetic hybrids for the quadratic assignment problem, Quadratic Assignment and Related Problems, In P. Pardalos and H. Wolkowicz (Eds.) DIMACS Series in Discrete Mathematics and Theoretical Computer Science, 16, 173–187, AMS, Providence, RI.

Gambardella, L.M., Dorigo, M. 1995. Ant-Q: A Reinforcement Learning Approach to theTravelling Salesman Problem. Proceedings of the Twelfth International Conference onMachine Learning, California, USA.

Gollege, R. G. 1993. Geography and the Disabled- A Survey with Special Reference to Vision Imparied and Blind Populations. Transactions of the Institute of British Geographers, 18, 63-85.

Hillier, B. 1996. Space is the Machine, A configurational theory of architecture. Cambridge University Press, Great Britain.
Hillier, B., Hanson, J. 1984. Social Logic of Space. Cambridge University Press, USA.
Janca, P. C., Gilbert, D. 1998. Practical design of intelligent agent systems. In N. R. Jennings and M. J. Wooldridge (Eds), Agent Technology: Foundations, Applications, and Markets, Springer-Verlag, New York, s. 73-89.
Keskintürk,T., Söyler, H. 2006. Global Karınca Kolonisi Optimizasyonu, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Der., 21:4, s. 689-698.
Kim, T.W., Rajagopal, R., Fischer, M., Kam, C. 2013. A knowledge-based framework for automated space-use analysis. Automation in Construction, 32, s. 165-176.
Kim, H., Jun, C., Cho, Y., Kim, G. 2008. Indoor Spatial Analysis Using Space Syntax, XXI. ISPRS Congress, 37: 2, s.1065-1070, Beijing.
Ma, J., Lo, S.M., Song, W.G., Wang, W.L., Zhang, J., Liao, G.X. 2013. Modeling pedestrian space in complex building for efficient pedestrian traffic simulation. Automation in Construction, 30, s. 25-36.
Maniezzo, V., Gambardella L.M., De Luigi, F. 2004. Ant Colony Optimization, New optimization techniques in Engineering. Springer, Heidelberg, Germany, s. 101–121.
Martin, C. S., Guerin, D. A. 2002. InformeDesign: Where research informs design. A clearinghouse for design and human behavior research. Unpublished pamphlet, Minneapolis, MN.
Nassar, K. 2010. A model for assessing occupant flow in building spaces. Automation in Construction, 19, s. 1027-1036.
Nwana, H. S. 1996. Software Agents: An overview. Knowledge Engineering Review, 11: 3, s.1-40, Cambridge University Press, USA.
Ophir, Y. 2009. Collective Intelligence:An Agent-Based Approach to Programmatic Organization in Architecture. International Journal of Architectural Computing, 7: 3, s. 479-499.
Penn, A., Hillier B., Banister D., Xu J. 1998. Configurational Modelling of Urban Movement Networks. Environment and Planning B – Plannning & Design, 25, 1:59-84.
Sakkas, N., Perez, J. 2006. Eloborating metrics for the accessibility of buildings. Computers, Environment and Urban Systems, 30, s. 661-685.
Stützle, T., Dorigo, M. 1999. ACO Algorithms for the Quadratic Assignment Problem, New Ideas in Optimization, eds. D. Corne, M. Dorigo, F. Glover, McGrawHil.
Stützle, T., Hoos, H.H. 2000. Max Min Ant System, Journal of Future Generation ComputerSystems , 8 (16), 889–914.
Talen, E., Anselin, L. 1998. Assesing spatial equity, an evaluation of measures of accessibility to public playgrounds, Environment and Planning A, 30, 595-613.
Tate D. M., Smith, A.E. 1995. A genetic approach to the quadratic assignment problem, Computers & Operations Research, Cilt 22, Sayı 1, Pages 73–83.

Wachs, M., Kumagai, T.G. 1973. Physical accessibility as a social indicator. Socio-Economic Planning Sciences, 7, 437-456.
Wooldridge, M., Jennings, N.R. 1995. Intelligent agents: theory and practice, The Knowledge Engineering Review, Cilt 10, Sayı 02, sf. 115-152.
Url-1<http://en.wikipedia.org/wiki/Quadratic_assignment_problem>, alındığı tarih: 14.06.2013.
Url-2< http://www.seas.upenn.edu/qaplib/ >, alındığı tarih: 30.12.2012.

KENTLERDE ULAŞIM YAPI VE ARAÇLARININ ERİŞİLEBİLİRLİĞİ: ESKİŞEHİR ÖRNEĞİ

GAMZE ŞENSOY[1], OSMAN TUTAL[2]

ÖZET

Geçmişten günümüze doğru yapılan bir okuma, insan odaklı sürdürülebilir yaklaşımların kentsel yaşam kalitesi açısından birçok özelliği planlama dışında bıraktığını göstermektedir. Bu bağlamda, insanı tasarımın önceliği kabul eden kapsayıcı ölçütlerden ve bu ölçütlerin tasarımı yönlendirdiği yaklaşımlardan bahsetmenin yakın zamanlara kadar mümkün olmadığını söylemek doğru olacaktır. Halbuki, kentsel yaşam kalitesinin anlamı her ne kadar yere, zamana, amaca ve değer sistemine göre değişse de erişilebilirlik modern dünyada herkes için temel haklardan biridir. Bu haklar, evrensel tasarım ölçütleri açısından öncelikle herkes için olmaya odaklanır. Geleneksel ulaşım politikalarının yerine, ulaşımda insana yönelik uygulamaların en önemli girdisi olarak nitelendirilen erişilebilirlik, belki de bu yüzden yaşanabilir kentler için çağdaş ulaşım planlamasının temelini oluşturmaktadır. Kentsel mekanda, yapı ölçeğinde sağlanmaya çalışılan erişilebilirlik, yapılaşmış çevre açısından önemli bir adım olsa da tekil uygulamalar ayrı tutulduğunda, kentsel ölçekte sürekliliğin sağlanması sınırlı düzeyde kalmaktadır. Bu çalışma, kentsel ölçekte sağlanması gereken erişilebilirliği ulaşım yapı ve araçları üzerinden ele almakta ve Eskişehir kenti örneğinde değerlendirmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erişilebilirlik, Ulaşım yapı ve araçları, Yaşam kalitesi, Kentsel Mekana Katılım, Eskişehir

ABSTRACT

A research from past to present shows that people-oriented approaches left many features out of plan in terms of the quality of sustainable urban life. In this context, ıt will true to say that it wasn't possible to refer until present about inclusive criterias which accepts people as the priority of the design and approaches which these criterias direct. However, the meaning of urban life's quality may change according to place, time, aim and value system, accessibility is one of the basic rights for everyone in the modern world. These rights, first of all, focus being for everyone in terms of universal design criterias. Instead of traditional transportation

[1] Araş.Gör., Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, ESKİŞEHİR
[2] Doç.Dr., Anadolu Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, ESKİŞEHİR

policies, accessibility as described the most important practise in practices for human in transportation, is the basis of transport planning for liveable cities. In urban space, accessibility ,attempted to be provided on the scale of structure, is an important step in terms of built environment, when the individual applications are thought separately, ensuring continuity on the urban scale stays limited. This study, discusses accessibility ,that must be provided in urban scale, in terms of transportation buildings and vehicles and takes Eskişehir as an example.

Keywords: Accessibility, Transportation Buildings and Vehicles, The Quality of Life, Participation to the Urban Space, Eskisehir

1.GİRİŞ

Geçmişten günümüze doğru bir okuma, insanı tasarımın önceliği olarak ele alan ya da insanı tasarımın merkezine yerleştiren yaklaşımlardan bahsetmenin yakın zamanlara kadar mümkün olmadığını göstermektedir. Tasarımın kapsayıcı olmasına yönelik ölçütlerin tasarımı yönlendirdiği durumlar bile günümüzde tartışılmaya devam etmektedir. Özellikle mimarlıkta mekânın kimin için tasarlandığı sorusu özel durumlar dışında "insanı" işaret etse de süregelen yaygın tasarım anlayışının ortalama kullanıcı grubun gereksinimlerine göre şekillendiğini söylemek abartı olmaz. ''Kent planlama sürecinde de benzer eğilimler görülmektedir. Günümüzün planlama gündemini oluşturan sürdürülebilir sağlıklı yaşama gösterilen son yılların ilgisi bile kentsel yaşam kalitesi için gerekli birçok özelliği planlama dışında bırakmaktadır (Mazumdar, 2007).'' Kentsel yaşam kalitesinin anlamı; yere, zamana, değerlendirmenin amacına ve değerlendirmeyi yapanın değer sistemine göre değişse de kentler XX. yüzyılın son çeyreğinden günümüze yaşam kalitelerine göre sınıflandırılmakta, bu kavram karşılaştırmalı ve yarışçıl bir değerlendirmenin temel öğesi olmaktadır (Oktay, 2007). Hatta, bireysel/toplumsal refah ve mutlulukla, kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu doyuma doğrudan katkıda bulunan, insan yerleşimlerinin mekânsal özellik ve nitelikleriyle doğrudan ilişkilendirilmektedir. Özellikle ulaşım-dolaşım politikaları ile yakından ilişkili olan bu ölçütlere göre ortaya çıkan erişilebilirlik, kentlerin yaşanılabilir kılınması için ne kadar önemliyse insanların, özellikle de engellenenlerin toplumsal ilişkilerini kentsel mekanda biçimlendirmelerinde de bir o kadar önemlidir. Geleneksel ulaşım politikalarının yerine ulaşımda insana yönelik uygulamaların en önemli girdisi olarak nitelendirilen erişilebilirlik, belki de bu yüzden sürdürülebilir ve yaşanabilir kentler için çağdaş ulaşım planlamasının temelini oluşturmaktadır.

2.BİR HAK OLARAK ERİŞİLEBİLİRLİK

Planlamada ve tasarımda insanın farkına varılması, insan odaklı ya da kullanıcı odaklı yaklaşımları, sürdürülebilir bir kentsel yaşamın vazgeçilmezleri olarak yirminci yüzyılın son çeyreğinden itibaren tasarım alanının gündemine taşımıştır. Bu süreç, tasarımcılar için sürdürülebilir bir kentsel yaşama ev sahipliği yapan ve yapılaşmış çevreyi temel alan herkes için erişilebilirlik, herkes için tasarım/evrensel tasarım, kapsayıcı tasarım, yaş dostu tasarım, kullanıcı odaklı tasarım ve kullanıcı dostu tasarım gibi yaklaşımları gündemin öncelikleri haline getirmiştir (Dostoğlu, 2011, Tutal, 2012, Gül, 2008). Böylece sürdürülebilir bir kent yaşamında haklar ve özgürlükler üzerinden okunan yaşam koşulları, XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren tasarım alanının gündemini meşgul etmeye başlamıştır. Hak temelli yaklaşımlarda insan haklarının ülkelere göre kabulü, gelişmişlik, ekonomi, kültür ve toplumsal yapı gibi faktörler doğrudan belirleyici olmuştur. Halbuki insan hakları, ülkelerin kabullerini reddeden, ırk, dil, din, yaş, cinsiyet, düşünce ya da sosyal köken gözetilmeksizin her insanın sadece insan olduğu için sahip olduğu haklardır. Sağlanamadığı durumlarda kişilerin insan olarak onurlarıyla yaşayabilmeleri ve gündelik yaşama katılabilmeleri olanaksızdır. Dolayısıyla, temel ilkeleri dünyanın her yerinde özgürlük ve eşitlik hakkına ve bu alanda yapılan mücadelelere dayanan insan hakları, işte bu yüzden uluslararası belgelerde evrensel olarak nitelendirilmektedir.

Sürdürülebilir ve yaşanabilir kentler için çağdaş ulaşım planlamasının temelini oluşturan erişilebilirlik bir hak olarak değerlendirildiğinde, özgürlük ve eşitlik açısından insan haklarının ayrımcılığı da bu hakkın kapsadığı alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle erişilebilirlik, son dönem insan hakları yazınında ve uluslararası örgütlerin çalışmalarında da öncelikli bir yer edinmiştir. Bu yer, her insanın yalnızca insan olmasıyla sahip olacağı her türlü hakkın kullanımında erişilebilirliği temel koşul haline getirmiştir (Çağlar, 2012). Öyle ki engellenenlerin haklarını kullanabilmenin bir aracı olmakla kalmayan erişilebilirlik, bağımsız yaşamanın ve toplumsal yaşamın tüm alanlarına tam olarak katılabilmenin de temel koşuluna dönüşmüştür.

İnsan hakları ile ilgili yazında Engelli Kişilerin Hakları Sözleşmesi[1] son yılların en önemli dokümanıdır. Erişilebilirlik, sözleşmenin sekiz genel ilkesinden biri olarak düzenlenmiş, Engelli Hakları Komitesi tarafından da bağımsız yaşamanın, topluma tam ve eşit katılımın koşulu olarak ayrı bir hükümle desteklenmiştir (URL 1). Erişilebilirliği temel alan genel ilke sözleşmeye taraf olan ülkelere; ‘’*Taraf devletler engellilerin bağımsız yaşayabilmelerini ve yaşamın tüm alanlarına etkin katılımını sağlamak ve engellilerin diğer bireylerle eşit koşullarda fiziki çevreye, ulaşıma, bilgi ve iletişim teknolojileri ve sistemleri ‘dahil’ olacak şekilde bilgi ve*

[1] [URL]: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm

iletişim olanaklarına, hem kırsal hem de kentsel alanlarda halka açık diğer tesislere ve hizmetlere erişimini sağlamak için uygun tedbirleri almayı'' öngörmektedir. Erişilebilirliğin sağlanacağı yapılaşmış çevre; ''*binalar, yollar, ulaşım araçları ve okullar, evler, sağlık tesisleri ve işyerleri 'dahil' diğer kapalı ve açık tesisler''* olarak ifade edilirken ''*elektronik hizmetler ve acil hizmetler de 'dahil' olmak üzere bilgi ve iletişim araçları ile diğer hizmetler''*in erişilebilirliğinin sağlanmasına da vurgu yapılmaktadır.

50 maddeden oluşan sözleşme "bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma, kişisel hareketlilik ve seyahat özgürlüğü" gibi maddelerle insanların gündelik yaşama katılımını da düzenlemiştir. Sözleşmeye göre taraf devletler, engellilerin diğer bireylerle toplum içinde eşit koşullar altında yaşama hakkına sahip olduğunu kabul etmiştir. Ayrıca engellilerin bu haktan eksiksiz yararlanabilmeleri ve topluma tam katılımlarını kolaylaştırmak için gerekli tedbirleri etkin bir şekilde almakla da sorumlu tutulmuştur. Kişisel hareketlilikle ilgili yapılan düzenlemede ise, taraf devletlerin engellilerin olanaklar çerçevesinde azami ölçüde bağımsız hareket edebilmesini sağlamak için etkin bir şekilde gerekli tüm tedbirleri alacağına vurgu yapılmıştır. Engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında seyahat etmesini seyahat özgürlüğü başlığında ele alan sözleşme, taraf devletleri bu hakkı sağlamakla sorumlu tutmuştur. Sözleşme, bir yandan engellilere yeni haklar tanınması yerine engelli bireylerin mevcut hak ve özgürlüklerden yararlanır hale gelmelerini hedeflerken, diğer yandan taraf devletleri evrensel tasarımı teşvik etmek, makul uyarlama ve diğer özel önlemlerin en kısa sürede alınmasını sağlamak ve uygulamaları denetlemekle yükümlü kılmıştır.

Erişilebilirlik, insanın sahip olduğu haklara ulaşmanın ve hakları kullanmanın bir aracı ve yaşama katılımın öncelikli koşulu olarak değerlendirildiğinde yaşamın geçtiği çevrenin kesintiye uğramadan kullanılabilir olması beklenir. Kullanılabilirlik şüphesiz kullanıcılar açısından farklı düzeylerde gerçekleşmektedir. Özellikle mekânsal kullanımın kapsayıcı olmadığı açıktır. İşte bu yüzden kullanılabilirlik düzeyi kullanıcılara göre değişkenlik göstermektedir.

Hangi amaçla olursa olsun mekânsal kullanım yaygın bir şekilde insanın hareketliliği ya da durum ve konum değişikliği ile başlamakta, kişinin hareket etmesi sonucu gerçekleşmektedir. Yaşam(d)a her fiziki katılım ve kullanım biçiminin hareketle başladığı ve sonlandığı dikkate alındığında, erişilebilirlik hareketliliğin temel bileşenlerinden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle yapılaşmış çevrenin dış ya da iç, özel ya da resmi olmasına bakılmaksızın kullanılabilirliği kadar herkes için erişilebilir olması zorunludur. Hatta erişilebilir olması nedeniyle mekanın kullanılabilirliğinin sağlanması, kullanılabilir alanların sınırlarını da genişletmektedir. Böylece etkileşimde oldukları yapısal ve sosyal çevreye erişilebilirliği ve kullanılabilirliği sağlandığı ölçüde katılabilen farklı insanlık durumundaki herkes için yaşam alanı sınırları genişlemektedir.

Bu çalışma, yaşam alanı sınırlarının genişlemesini ulaşım yapı ve araçları üzerinden ele almakta ve erişilebilirliği Eskişehir kenti ölçeğinde kentin ulaşım yapı ve araçları üzerinden tartışmaktadır.

3.ULAŞIM YAPI VE ARAÇLARININ ERİŞİLEBİLİRLİĞİ : ESKİŞEHİR

Eskişehir kentinin geleceğini biçimlendirecek olan gelişme planları ile ulaştırma planları bir bütünlük içerisinde ele alınarak sürdürülebilir bir ulaştırma sistemi hedeflenmiştir (URL2). Bu sürdürülebilir yaklaşımın devamlılığının sağlanabilmesi için ulaşım yapı ve araçlarında erişilebilirliğin de sağlanması gerekmektedir. Bu bağlamda, ulaşım yapı ve araçlarının erişilebilirliği çalışma kapsamında şehirlerarası otobüs terminali, tren istasyonu, havaalanı binası ile kent içi toplu taşım durak ve araçlarını kapsamaktadır. Erişilebilirlik, özellikle terminal, istasyon ve havaalanı binalarında kentsel kullanım ölçeğinin dışına çıkarken analiz ve değerlendirme içeriğini de genişletmektedir.
Çalışma kapsamında şehirlerarası otobüs terminali, tren istasyonu ve havaalanı binasının mekânsal analizleri ile toplu taşım durakları ile toplu taşım araçlarının analizlerini kapsamaktadır. Bu kapsamda 104 tramvay durağı ve 2100 otobüs durağı üzerinden örneklemeler yapılmıştır. Analizler, bu çalışma ölçeği için hazırlanan temel erişilebilirlik ölçütlerine göre yapılmıştır.

3.1.Eskişehir Şehirlerarası Otobüs Terminali

Eskişehir çevre yolu üzerinde konumlanan terminal 1993 yılından bu yana hizmet vermektedir. Terminal, şehirlerarası ve kırsal terminal olarak iki ayrı binadan oluşmaktadır. Terminalde şehirlerarası 48 ve kırsal 12 peron bulunmaktadır. Kentten terminal yapısına ulaşım otobüs, tramvay, özel araç ya da taksilerle sağlanmaktadır. Erişilebilir ulaşım için yaygın olarak tramvay tercih edilmektedir.

Fotoğraf 1-2. Terminale kentten-kentten terminale erişimde kullanılan taksi, otobüs ve tramvay durakları.

Duraklardan terminale erişim yalnızca tramvaydan erişilebilirdir. Diğer duraklarda erişim kesintiye uğramaktadır. Sürekliliği sağlayacak çözümler de çok sınırlıdır. Hareket kısıtlılığı bulunan kişiler dışında

duraklarda erişilebilirlik adına bir düzenlemeye (yazılı yönlendirmeler, hissedilebilir yol yüzeyleri vb.) rastlanmaz. Dış mekanda standartlara uygun olarak bina giriş kapısına yakın bir noktada ya da otopark alanında engellilere tahsis edilmiş otopark da yoktur. Buna karşın, otogar giriş kapısına yaya alanı üzerinden erişim hemzemin ancak uygun olmayan döşeme kaplaması üzerinden sağlanmaktadır. Bina girişinden itibaren bina iç mekanı erişilebilir olarak hizmet sunmaktadır. İç mekanda görme engelliler için kılavuz yol izi bulunmasına karşın döşenen hissedilebilir yüzey kaplamaları hatalı uygulama nedeniyle sorunludur ve kesintiye uğramaktadır. Hatta yalnızca bilet gişeleri güzergahına yönlendirildiği için işlevsizdir. Bilet satış bankoları da ortalama kullanıcı gruba yöneliktir. Herkes için bir başvuru bankosu ya da bilgilendirme ekranı bulunmaması ulaşımla ilgili bilginin erişilebilirliğini ortadan kaldırmaktadır.

Fotoğraf 3-4. Terminal iç mekanında erişilebilirlik.

Terminal binasının birinci katında idari ofisler ve tuvalet mekanları yer almaktadır. Birinci katta yer alan kadınlar tuvaletinde alaturka ve alafranga gibi seçenekler bulunurken erişilebilir bir tuvalet ve lavabo bölümü yoktur. Zemin katta kullanılan diğer tuvaletler de erişilebilir değildir. Peronlar bölümü bir saçak altında otobüslerin ön kapıları saçaktan korunacak şekilde hizmet vermektedir. Peronlar bölümünde yer alan hissedilebilir yüzey kaplamaları, süreklilik sağlamamaları ve hatalı uygulanmaları nedeniyle görme engelliler açısından kullanılamaz durumdadır. Durum ulaşım araçları açısından farklı değildir. Terminali kullanan otobüslerin tamamı erişilemez durumdadır. Dolayısıyla özellikle hareket kısıtlılığı bulunanlar için yüksek zeminli otobüsler biniş ve inişlerde problemlidir. Bir tekerlekli sandalyeli için ise, kullanımları zaten mümkün olmadığı için her aşamada refakatçi gerektirmektedir.

Fotoğraf 5-6. Peronlar ve otobüslerin erişilebilirliği.

3.2.Eskişehir Tren İstasyonu

Eskişehir kent merkezinde konumlanan istasyon yapısı 1950'li yıllardan beri kullanılmaktadır. İstasyon binası, Eskişehir-Ankara, İstanbul ve Konya yönü yüksek hızlı tren seferleri yanında normal seferlere de hizmet sunmaktadır. Mevcut istasyon binasına kent merkezinden ulaşım yaygın olarak yaya, tramvay+yaya, otobüs, dolmuş, taksi ve özel araçlarla sağlanmaktadır. Bina önündeki yaya kaldırımı kent merkezine kadar kesintisiz erişim sağlamaktadır. İstasyon güzergahındaki kaldırımlarda sürekliliği sağlanmasa da kaldırım rampaları yer almaktadır. Bu güzergahta döşenen hissedilebilir yüzey malzemeleri uygulamaya yansıyan hatalar nedeniyle kesintiye uğramaktadır. Bina önünde sürekli işgal edilen, engellilere tahsis edilmiş otopark alanı bulunmaktadır. Özellikle yüksek hızlı trenin İstanbul yönü seferlerinin başlamasını takip eden dönemde peronlara erişimle ilgili düzenlemeler hala sürmektedir. Tamamlanan yeni peronlar, peronlara geçiş ve bu geçişte standart merdivenlere alternatif olarak yapılan yürüyen merdivenler ve asansörler önemli erişilebilirlik çözümleridir.

Fotoğraf 7, 8, 9, 10. İstasyon dış ve iç mekanında erişilebilirlik.

İstasyon dışında, giriş kapıları yanında birer tane Engelli Yardım Çağrı Butonu bulunmaktadır. İç mekanda ise, hatalı uygulama nedeniyle kesintiye uğrayan hissedilebilir yüzey kaplamaları ile aktif olarak kullanılmayan bir satış gişesi bulunmaktadır. Gişe, üzerinde engellilere yönelik olduğunu ifade eden logosunun altında yazılı olan "öncelikli satış" gişesi olmasının getirdiği çelişki ile engellilere de standart gişelerde hizmet sunmaktadır.

Fotoğraf 11,12,13. İstasyonda engellilere yönelik çözümler.

İstasyon ana mekanına bağlanan bekleme holü ve tuvaletler bölümü de erişilebilir değildir. Erişilebilirlik, istasyonun peronlar bölümünde özellikle bilgilendirme ve yönlendirme açısından da yetersizdir ve görme engelliler açısından kesintiye uğramaktadır. Peron-vagon ilişkisinde erişim sağlanamadığı için peronların da vagonların da erişilemez olduğunu dile getirmek yerinde bir söylem olacaktır. Son yılların çağdaş ulaşım aracı olan yüksek hızlı tren peronlarında bile metrolardaki gibi hemzemin bir peron bulunmadığı için erişim portatif rampalarla ve zorunlu olarak refakatçiler yardımıyla gerçekleşmektedir. Yüksek hızlı tren içinde erişilebilir bir tuvalet bulunmasına karşın geçiş alanları, kapı genişlikleri, biniş platformlarıyla ilişkiler sorunludur ve perona açılan kapılarda basamaklar yer almaktadır.

Fotoğraf 14, 15. Yüksek Hızlı Trene erişim ve tren içindeki erişilebilir tuvalet.

3.3.Eskişehir Hasan Polatkan Havaalanı

Eskişehir Anadolu Üniversitesi İki Eylül Yerleşkesi içindedir. Halihazırda ulusal ve uluslararası uçuşlara ev sahipliği yapan havaalanına kent

merkezinden ulaşım yalnızca otobüslerle, taksi ve özel araçlarla sağlanmaktadır. Eğitim amacıyla başlayan uçuşlar bugün uluslararası boyutlarda sürmektedir. İki katlı terminal binasında yolcular yaygın olarak ana işlevlerin yer aldığı zemin katı kullanmaktadır. Terminal binası çevresinde yaya ve taşıt kullanımı güvenli bir şekilde sağlanamadığı için terminal binasına girişler yaya yolu ya da kaldırım yerine taşıt yolu üzerinden yapılmaktadır. Terminal binası içinde iletişim bankoları, bagaj güvenlik mekanizmaları, geçiş noktaları erişilebilirlik açısından sorunludur. Özellikle bagaj kontrol sisteminin ergonomik olmayışı, hareket kısıtlılığı bulunan yolcular ile yaşlıların kullanımını zorlaştırmaktadır. Giden yolcu ve gelen yolcu bölümünde erişilebilir birer tuvalet yer almaktadır. Bina içinde düşey sirkülasyon erişilebilir değildir. Pistteki uçaklara körükle ulaşılamadığı için erişilebilirliği sağlamak üzere yaygın olarak asansörler kullanılmaktadır.

Fotoğraf 16, 17, 18. Havaalanı, girişi ve pistteki uçağa erişim araçları.

Havaalanı; Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı Sivil Havacılık Genel Müdürlüğünün başlatmış olduğu Engelsiz Havaalanı projesinin de kapsamı dışındadır. Proje kapsamındaki havaalanlarının, engelli yolculara direkt olarak hizmet veren kuruluşlar olarak gerekli tüm tedbirleri almaları, yolcuların mağdur edilmemesi ve verilen hizmetlere ilişkin olarak yolculara gerekli tüm kolaylığın sağlanarak, bu yolcuların diğer yolcularla eşit şartlarda seyahat edebilmesine yönelik imkanların, herhangi bir ek ücret talebinde bulunmaksızın yerine getirilmesi öngörülmektedir[1]. Konuyla ilgili olarak Sivil Havacılık Genel Müdürlüğü tarafından Kasım 2015'te yayımlanan bir de talimat bulunmaktadır[2]. Dolayısıyla havaalanının, bu temel mekânsal değerlendirmelere paralel olarak bağlı oldukları genel müdürlüğün işletmecilik açısından öngördüğü erişilebilirlik standartlarını da sağlaması gerekmektedir. Engelsiz Havaalanı Projesi gibi hava ulaşım araçlarının erişilebilirliğiyle ilgili özellikle hareket kısıtlılığı bulunanlar için bazı düzenlemelerin yapılması herkes için konforlu ulaşımın sağlanması açısından önemlidir.

[1] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız http://web.shgm.gov.tr/tr/s/4192-
[2] [URL] http://web.shgm.gov.tr/documents/sivilhavacilik/files/mevzuat/sektorel/talimatlar/SHT-ENGELSIZ.pdf

Eskişehir'deki toplu taşım yapı ve araçları ayrı tutulursa, ulaşım yapılarındaki erişilebilirlik düzeyi **Tablo 1**'de gösterilmiştir.

	Parkyeri	Engelli Parkyeri	Kentsel Mekan Bina Erişimi	Bina Girişi Erişimi	İç Mekân Yatay Erişim	İç Mekân Düşey Erişim	Erişilebilir WC	Otobüse erişim	Trene erişim	Uçağa erişim	İşitme Engelliler için Düzenleme	Görme Engelliler için Düzenleme
Şehirlerarası Otobüs Terminali	✔	✖	±	✔	✔	✖	✖	✖	--	--	±	±
İstasyon	±	✔	±	✔	✔	±	✖	--	✖	--	±	±
Hasan Polatkan Havaalanı	±	✖	±	✔	✔	✖	✔	--	--	✔	±	✖

Tablo 1. Ulaşım yapıları (terminal, istasyon, havaalanı) temel erişilebilirlik düzeyi

Buna göre, tasarlanmış park yeri yalnızca terminalde bulunmakta ancak bina erişilebilirliği tam olarak sağlanamamaktadır. İstasyon ve havaalanında otopark bulunmasına karşın gerek kapasite, gerek tasarım ve gerekse bina erişilebilirliği açısından standartlara uygun değildir. Engelli park yeri yalnızca istasyonda yer almaktadır. Kentsel mekandan ulaşım yapılarına olan erişilebilirlik bütün yapılarda yetersizdir. Bina girişleri ve iç mekandaki yatay erişilebilirlik ise bütün binalarda sorunsuzdur. Düşey erişilebilirlik terminal ve havaalanında sağlanamazken istasyonda yalnızca peronlara geçişi sağlayan dolaşım alanında 3 asansörle sağlanmaktadır. Erişilebilir tuvalet yalnızca havaalanında standartlara uygun olarak vardır. Peronlardan otobüs ve trene bağımsız olarak binmek bir engelli için mümkün değilken, havaalanında liftlerle bu gerçekleştirilmektedir. İşitme engelliler için olmasa da yazılı bilgilendirme ve yönlendiricilerin bütün ulaşım yapılarında var olmak zorunda olduğu bilinmekle birlikte görme engelliler açısından hatalı uygulama yapılmış olsa da terminal ve istasyon yapısında hissedilebilir yüzey malzemeleri erişilebilirliğe katkı sağlamaktadır. Analizlerde ± ile ifade edilen değerlendirmelerin erişilebilirliği sağlamadığı düşünüldüğünde ulaşım yapıları açısından erişilebilirliğin sağlandığından bahsetmek mümkün değildir. Tablo erişilebilirlik adına yalnızca sınırlı düzenlemelerin var olduğunu göstermektedir. Durum, Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği Eki olan Binalar İçin Erişilebilirlik

İzleme ve Denetleme Formu[1] kapsamında ele alındığında erişilebilirlik düzeyinin çok daha sınırlı ve para cezası düzeyinin ise çok yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır.

3.4.Eskişehir Toplu Taşım Yapı ve Araçları

Kentte yerel yönetim tarafından sunulan toplu taşım hizmetleri tramvay (Es Tram) ve otobüslerle sağlandığı için erişilebilirlik analizleri de bu hizmetler üzerinden yapılmaktadır.

Tramvay (Es Tram), 2005 yılından beri artan hat sayısıyla kentin farklı bölgelerine hizmet vermektedir. Kentte toplam 104 iniş-biniş platformu ya da bir başka deyişle tramvay durağı yer almaktadır. Platformlara, dolayısıyla tramvaya doğal zemin kotundan standartlara uygun bir rampa ile erişilmektedir. İki taraflı girişin sağlanabildiği tramvay duraklarında, girişlerden biri erişilebilirken diğerinde turnikeler bulunmaktadır.

Fotoğraf 19-20. Tramvay durakları ve erişilebilirliği.

Platform üzerinden tramvaya geçiş hemzemin olarak engelsiz bir şekilde sağlanmaktadır. Tramvay iç mekanı, bir tekerlekli sandalyelinin bile kolaylıkla hareket etmesine uygundur. Engellenenler için rezerv oturma alanları bulunurken tekerlekli sandalyelilerin de güvenli bir şekilde seyahat etmesini sağlayan mekanizmalar yer almaktadır.

Fotoğraf 21,22. Tramvay durakları

[1] Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği ile Eklerine aşağıdaki iletişim adresinden ulaşabilirsiniz.
[URL]: http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/07/20130720-9.htm

Fotoğraf 23, 24, 25. Tramvayda ve duraklarda engelliler için düzenlemeler.

Kentte toplu taşım hizmetleri tramvayla birlikte otobüslerle de sağlanmaktadır. Otobüs seyahatlerine toplam 2100 otobüs durağı hizmet veriyor olsa da duraklar tramvay durakları kadar erişilebilir değildir. Bu çalışma kapsamında %10 örneklemle incelenen otobüs duraklarında aşağıdaki tespitler yapılmıştır:

- Durağın bulunduğu kaldırımın erişilebilirliği kent merkezindeki duraklar dışında sağlanmamıştır,
- Duraklarda standart bir durak tabelasına rastlanmamıştır,
- Duraklarda otobüs adı, numarası ve hareket saatini gösteren bilgilendirmelere rastlanmamıştır,
- Duraklarda atmosferik etkilerden koruyan bir örtü ya da saçağın, oturma elemanı, aydınlatma elemanı ve çöp kutusunun yer aldığı örnekler sınırlı derecede görülmüştür.

Otobüs durakları genellikle kaldırım üzerlerinde konumlanmaktadır. Kent içi güzergahlarda yol üzeri cep şeklinde ve standartlara uygun duraklar sınırlı sayıda olmasına karşın bu duraklar da ölçüleri ve nitelikleri açısından ilgili standartlara[1] uygun değildir.
Ulaşım araçlarının erişilebilir olmasına yönelik yapılan yasal düzenlemeler, modifiye edilerek geçmişten günümüze engelliler için hizmet sunan kentin iki engelli otobüsüne yeni otobüslerin katılımı ile sonuçlanmıştır. 2015 yılı Ekim ayında belediyenin otobüs filosuna katılan 40 otobüs birçok özelliği yanında ithal edildiği ülkede 2015 yılının en konforlu ve ergonomik otobüs ödülünü almıştır. Otobüslerin en önemli özelliklerinden biri de erişilebilir olmalarıdır. Böylelikle kentte ring seferi yapan modifiye bir otobüs yerine, farklı güzergahlarda erişilebilirlikleriyle hizmet sunan onlarca otobüs hizmet sunmaya başlamıştır.

[1] Konuyla ilgili daha ayrıntılı bilgi için Türk Standartları Enstitüsünün TS 11783 sayılı Şehir İçi Yollar-Otobüs Durakları Yer Seçimi Kuralları isimli standardını inceleyiniz.

Fotoğraf 26,27. Mevcut ve Ekim 2015'te hizmete giren erişilebilir otobüsler.

Belki de daha önemlisi, bundan sonra belediyenin otobüs filosuna katılacak herhangi bir otobüsün mevzuattan kaynaklanan erişilebilir olma özelliğiyle engellilere daha geniş bir platformda hizmet sunacak olmasıdır.

4.SONUÇ

İnsan temelli politikalar bir birey ya da grubun, algılanan ya da göstergelerle tanımlanan iyi olma durumuna ya da bir başka ifadeyle yaşam kalitesine doğrudan yansımaktadır. Gündelik yaşama katılım koşulları arasında yer alan erişilebilirlik, özellikle engellenenlerin katılım düzeyini fazlasıyla etkilemektedir. Geleneksel ulaşım politikalarının yerine ulaşımda insana yönelik uygulamaların en önemli girdisi olarak nitelendirilen erişilebilirlik, belki de bu yüzden yaşanabilir kentler için (kentsel) yaşam kalitesi açısından çağdaş ulaşım planlamasının temelini oluşturmaktadır. Bu temel, herkes için erişilebilirliği geçen yüzyılın son çeyreğinden itibaren uluslararası insan hakları yazınında gündemin vazgeçilmez temalarından biri haline getirmiştir.

İnsanlar, özellikle de yapılaşmış çevrede engellenenler, etkileşimde oldukları yaşam çevresi erişilebilir olduğu sürece gündelik yaşama katılabilmekte, gündelik yaşam alan ve sınırlarını ancak erişilebilirlikle genişletmektedir. Ulaşım yapı ve araçları, yaya hareketliliği ayrı tutulursa, gündelik yaşama katılımın tartışmasız en önemli bileşenleridir. Ulaşımın türüne göre şehir içi, şehirlerarası, bölgelerarası ya da uluslararası boyutları bulunan seyahatler her şeyden önce ulaşım yapı ve araçlarının erişilebilirliğine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Kimi zaman mevzuat gereği zorunluluk, kimi zaman da insana verilen değer nedeniyle erişilebilirlik ulaşım politikalarının merkezinde yer almaktadır. Bu pozisyon, erişilebilirliği bir hak olarak gündelik yaşamın vazgeçilmezleri arasına taşısa da henüz gündelik yaşama tam katılım için düzeyli bir erişilebilirlikten söz etmek mümkün değildir. Bu yüzden, parçacıl erişimleri birleştirmek, kentsel ölçekte erişilebilirliğe süreklilik kazandırmak, bu süreçte bütün ulaşım yapı ve araçlarını erişilebilir kılmak sürdürülebilir bir erişim politikası için kaçınılmazdır.

KAYNAKLAR

1. Mazumdar, S. 2007. Kentsel Yaşam Kalitesi ve Yer Duygusu, Mimarlık Dergisi, Sayı:335, Ankara, s.41
2. Oktay, D. 2007. Sürdürülebilirlik, Yaşanılabilirlik ve Kentsel Yaşam Kalitesi: Kavramdan Uygulamaya, Mimarlık Dergisi, Sayı:335, Ankara, s.37
3. Dostoğlu, N., Şahin, E. ve Taneli, Y. 2011. Tasarıma kapsayıcı yaklaşım: Herkes için tasarım, Mimarlık Dergisi, Sayı.347, s:1
4. Tutal, O., Döğeroğlu, T. 2012. Anadolu Üniversitesi Yerleşkelerinin Ulaşılabilirliği, Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) 1006 F 122, Eskişehir, s:11
5. Gül, İ. 2008. "Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi", ÖZ-VERİ, Cilt: 5 Sayı: 2, Ankara, s:1
6. Çağlar, S. 2012. Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri, AÜHFD, 61 (2) 2012: 541-598, Ankara, s:542
7. (URL1) http://engelsiz.bilgi.edu.tr/tr/sayfalar/birlesmis-milletler-engelli-haklari/, erişim 2015
8. (URL2) http://www.temizhava.anadolu.edu.tr/tr/pdf/sunumlar/eskisehir_13-01-2009.pdf, erişim 2015

- Görsel kaynaklar kullanılırken yazarların kişisel arşivlerinden yararlanılmıştır.

KİFAYETLİ ENGELLİLER ve ENGELLİ YETKİNLER

Doç. Dr. Havva Alkan Bala[1]

Tüm dünyayı "engelsizleştirmeye" adanmış azimli bir avuç bilim insanı tarafından II. Ulusal Engellileştirilenler Sempozyumunu gerçekleştirmekteyiz. 7-8-9 Nisan 2016'da Konya'da Selçuk Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Mimarlar Odası Konya Şubesi, Yaşlı ve Engelli Bakım Araştırma Uygulama Merkezi işbirliği ile UKEM "Herkes için Tasarım ve Erişilebilir Kentler" hakkında tartışma ortamını sağladı.

Bundan yaklaşık iki sene önce 7-8 Kasım 2013'de gerçekleştirilen I. Ulusal Engellileştirilenler Sempozyumunun ardından konu hakkında yoğun bir düşünsel ve eylemsel dinamik oluşmuştu. İlk sempozyumdan önce akademik, sosyal veya insani olarak engellilerle ilgilenmemiz "yaşamımızın bir kenarında" iken sonrasında, "tam merkezinde" olmaya başlamıştı. Gündemimizde, yaşantımızda yeri yokken, yeterince düşünmemişken, yeterince duygudaşlık yapmamışken ilk sempozyumun ardından engelli bireylerden bazıları gündemimizde, yaşantımızda yeni "dostlarımız" olarak yer almaya başladı. Anladıkça, dinledikçe, paylaştıkça, empati kurdukça "engelli" tanımı, bu tanımın kavramsal denklikleri ile ilgili zihnimizde sorular, sorgulamalar ve hatta itirazlar yükselmeye başladı. Zihindeki bu itirazlar sanırım zaman zaman dile de dökülmeye başladı. Büyük bir ihtimalle bu sempozyuma davetli konuşmacı olarak katılıyor olmamızın rasyoneli buradan kaynaklanmaktadır. Bir başka ifade ile **"Kifayetli Engelli ve Engelli Yetkinler"** başlıklı bu çalışmanın dinamikleri gerçekleştirmekte olduğumuz bu sempozyumun samimi, olağan ve kendiliğinden bir sonucudur.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde "Engelli" kelimesinin öncelikli karşılığı arızalı, yetersiz, engeli olan, ikincil karşılığı ise vücudunda eksik veya

[1] Doç. Dr. Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü.

kusuru olan şeklindedir. Yine Türk Dil Kurumu sözlüğüne bakıldığında "kifayetli" kelimesinin karşısında "yeterli" yazmaktadır. Bu bağlamda kavramın akademik yazın dilinde ve hatta sosyal bir olgu olarak yaşamda denkliği "vücudunda eksik veya kusuru olan" ile "yeterlilik" durumun zor yan yana geldiği algısı oluşmaktadır. Bunun böyle olmadığını bilmekteyiz. Engellilerin yetkin olduğu alanları deneyimlemekte, ve toplum olarak hayranlıkla izlemekteyiz.

Günümüzde "engelli" kavramı, anlamı ve içeriği tanımlanamayan sadece belirli gruplara verilen bir isim olarak kullanılmaktadır. Hâlbuki sadece kalıcı ve görünür bedensel yetersizliklerin engelli statüsünde değerlendirilmesi konuyu indirgeyici hatta sığ bir bakış açısı olacaktır.

Bir kavramın kendisi, o kavramın tam zıttı ile anlatıldığında kendi varoluşsal gücünü arttırmaktadır. Engelli yetkinleri tanımaktayız. Bunun üzerine tartışmak, konuşmak, düşünmek yeni olmaktan ziyade artık bilindik ve aşikâr olmuş bir gerçektir. Ancak, kavramın zıttı yani "yeterli olup engelli olan" ların durumunu anladığımızda engellilik veya engelsizlik yaşamsal, mekânsal ve kavramsal olarak boyut değiştirecektir. Bu durumda ya hepimiz engellenmiş bireyleriz, ya da hepimiz yetkiniz noktasına gelme olasılığımız üzerinde durulmalıdır.

Modern toplum yalnız tüketim odaklı olmaya değil, seyirci bireylerden oluşmaya evrilmiştir. Tüketim toplumunda bireyler genellikle pasif seyircilerdir. Modernizm ile insanlık gözleriyle düşünmeye başlamış, diğer duyuları giderek körelmiştir. Juhani Pallasmaa, 1996 yılında yayınladığı Tenin Gözleri isimli yoğun düşünsel derinliğe sahip eserinde gözün fetişistleştiği dünyada gerçek olanın sanal olanla sınırlarının naifleştiğinden bahsetmektedir. Görüntünün nesneleştiği, araçsallaştığı modern dönem, özellikle gözlemcinin statüsü açısından da belirleyicidir. Çünkü bir şeyin görüntüsünü elde etmek artık aynı zamanda onu elde etmek anlamına gelmektedir. Görmek, bakışla kavramak ile sahip olmak duygusu arasında güçlü bir irtibat kurulmuştur. Görüntünün elde edilmesi ile birlikte bu düşünce daha da somutlaşmıştır. İmajların bir nesne, araç pozisyonuna indirgenmesi, ciddi bir bilgi aktarıcısı olması, onun daha kolay yönetilebileceği, kurgulanacağı ve bir iktidar aygıtına dönüşebileceğinin de ilk işareti olmuştur. Bir başka ifade ile modern toplum, teknolojinin de sunumları ile seyrederek kavrar hale gelmiştir.

Hatta bu kavrayışta sanal dünyanın gerçekleri, gerçek dünyanın düşlerinden daha inandırıcı olmaktadır. **Nesneleşen 'gerçeklik' ve bir tuhaf yeni evren oluşturmuş ve çoğunlukla sinemada can bulmuştur.** Bu zihin haritası "Kifayetli Engelli ve Engelli Yetkinler" kavramını bize ait olmayan ama izleyince "bizimmiş gibi duran" gerçekliğini beyaz bir perdede yaşamın kendisinden alan sinema üzerinden anlatmak pragmatik gibi görünmektedir.

Sinema zaman ve uzam bütünlüklerinden oluşan modernliğin bir çeşit belleğidir. Sinema yaşamla yeni ve özgürleştirici bir bireysel ilişki kurmanın bir yolu olarak gidilemeyeni görme, yapılamayanı yapma, bilinmeyeni deneyimleme ortamıdır. Çevikliğiyle, akışkanlığıyla, atak dünya sinema olan sinema en saklı olduğunu düşündüğü anlarda bile neredeyse yarı-çıplaktır. Yalan sanatı olduğu söylenirken bile, her şeyi kaydeden nobran bir kamera kullanır ve sinemasal sunumda gerçeklik, belgesel bir kayıt yapmanın ötesinde anlam taşımaktadır. Bu anlamda bakıldığında zihinsel, bedensel ve duyusal engellilerle ilgili pek çok film yapılmıştır. Bu filmlerdeki yaygın ve kabul edilmiş anlamda engelli kavramı ile yan yana getirilen yani engelli bireylerin yaşam öyküleri gerçek yaşamdan ilham almıştır. Filmlerden bazıları;

GÖRME ENGELİ

1- Scent of a Woman /Kadın Kokusu, 1992, Martin Brest
2- Çıngıraklı Top, 2009, Egemen Erturk
3- Ray , 2004, Taylor Hackford
4- Black /Siyah, 2005, Sanjay Leela Bhansali
5- Rang-e khoda /Tanrı'nın Rengi, 1999, Majid Majidi
6- Benim Dünyam,2013, Uğur Yücel
7- Dancer in the Dark/ Karanlıkta Dans, 2000, Lars von Trier
8- The Way He Looks/Bugün Eve Yalnız Dönmek İstiyorum, 2014, Daniel Ribeiro

BEDENSEL ENGELLİ

9- My Left Foot: The Story of Christy Brown/ Sol Ayağım, 1989, Jim Sheridan
10- The Theory of Eveything/ Her Şeyin Teorisi, Stephan Hawking, 2015, James Marsh
11- The Intouchables /Can Dostum), 2012, Olivier Nakache, Eric Toledano

12- Maradentro /İçimdeki Deniz), 2004, Alejandro Amenábar
13- The Diving Bell and the Butterfly/Kelebek ve Dalgıç, 2008, Julian Schnabel
14- Rust and Bone /Pas ve Kemik, 2012, Jacques Audiard
15- Tamam mıyız?,2013, Çağan Irmak
16- My Own Love Song /Aşk Şarkım, 2010, Olivier Dahan
17- Yazı Tura, 2004, Ugur Yücel
18- The Elephant Man /Fil Adam,1980, David Lynch

OTİZM
19- Snow Cake /Kar Pastası, 2006, Marc Evans
20- Child of Mine /Seçilmiş Çocuk), 2005, Jamie Payne
21- Temple Grandin, 2010, Mick Jackson
22- Hai yang tian tang , 2010, Xiao Lu Xue
23- Rain Man, Yağmur Adam, 1988, Barry Levinson
24- The Black Baloon/Siyah Balon, 2008, Elissa Down
25- Miracle Run/ Mucize Koşusu, 2004, Gregg Champion
26- Marathon/ Maraton, 2005, Jeong Yoon-cheol
27- Temple Grandin, 2010, Mick Jackson
28- Mercury Rising /Şifre Merkür,1988,Harold Becker
29- Ocean Heaven/Okyanus Cenneti, 2010, Xue Xiaolu

ASPERGER SENDROMU
30- Mozart and the Whale/Mozart Ve Balina, 2005, Petter Næss
31- Ben X, 2007, Nic Balthazar

DOWN SENDROMU
32- Café de Flore /Ruh Eşim, 2011, Jean-Marc Vallée
33- Le huitième jour, Sekizinci Gün, 1996, Jaco Van Dormael
34- Any Day Now, 2012, Travis Fine
35- The Boy nobody Wanted, İstenmeyen Çocuk, 1992, George Kacender

TOURETTE SENDROMU
35-Harvie Krumpet, 2003, Adam Elliot
36-Niagara, Niagara , 1997, Bob Gosse

ZİHİNSEL/RUHSAL ENGEL
37-Forrest Gump , 1994, Robert Zemeckis

38-What's Eating Gilbert Grape/Gilbert'in Hayalleri, 1993, Lasse Hallström
39-I Am Sam/ Benim Adım Sam, 2001, Jessie Nelson
40-Akıl Oyunları/ The Beautiful Mind, 2002, Ron Howard
41- One Flew Over the Cuckoo's Nest/ Guguk Kuşu, 1975, Miloš Forman

İŞİTME (VE KONUŞMA) ENGELİ

42- Başka Dilde Aşk, 2009, Ilksen Basarir
43- Jenseits der Stille/ Sessizliğin Ötesi),1996, Caroline Link
44- Children of A Lesser God/Başka Dünyanın Çocukları,1986, Randa Haines
45- Music Within/Kalbimdeki Ses, 2007, Steven Sawalich

KONUŞMA BOZUKLUĞU

46-Monk, 2002, Randy Zisk, Jerry Levine, Andre Belgrader
47-Taare Zameen Par /Yerdeki Yıldızlar, 2007, Aamir Khan

Buradaki filmler zihinsel ve bedensel engelliği dünyasını aktarırken özde engellilerin yaşam içinde verdikleri mücadelerde ne kadar yeterli, engelsiz ve kifayetli olduğundan söz etmektedir. Bu öyküler gerçek insanların gerçek yaşam öykülerinden alınan ilhamın sinema dilindeki karşılığıdır.

Sözgelimi görme engellilik başlığında yer verdiğimiz Kadın Kokusu filminin bu anlamda üzerinde durulmalıdır. Filmde iki ana karakter bulunmaktadır. Biri kolej öğrencisi olan Charlie diğeri görme engelli emekli bir askerdir. Arkadaşları tarafından fakirliğinden dolayı dışlanan Charlie, paraya ihtiyacı olduğundan kör bir adama, bir nevi 'bebek bakıcılığı' yapmaya zorunluluktan razı olan bir gençtir. Görme engelli Amerikan ordusundan emekli Albay Frank Slate dirayetli, katı kuralları olan, bazen huysuz hatta kaba ancak adalet için korkmadan savaşan, özde merhametli, pek çok konuda hünerleri olan gerçek bir askerdir. Görme engeline rağmen silahlarından vazgeçmez, aslında yaşama dair hiçbir olgudan vazgeçmez bir karakterdir. Görme engellidir ancak tango yapar, görme engellidir ancak dünyanın öte ucuna kişisel beklentileri adına seyahat etmeye üşenmez, karşı cinsle kolay diyaloga girebilecek iletişim yeteneğine sahiptir. Görme engellidir ancak korkusuz ve özgüvenli biridir. Yani engellidir ama ortalama bir bireye göre yetkindir, yeterlidir.

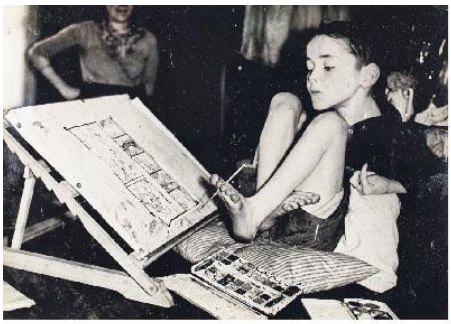

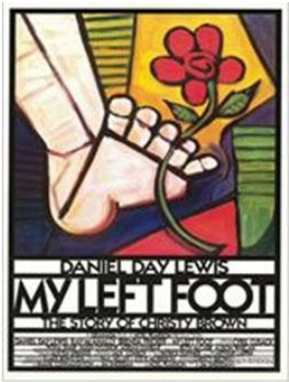

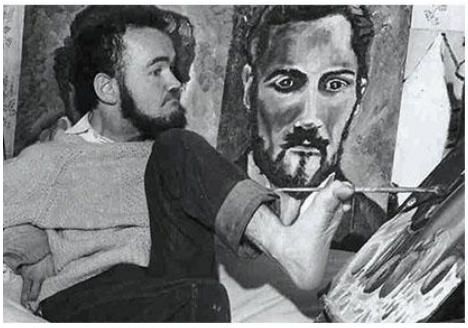

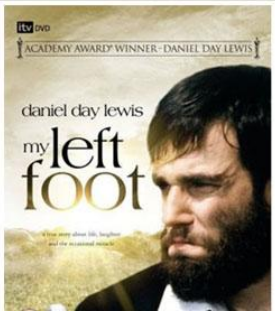

Bedensel engellilik başlığında adı geçen “Benim sol ayağım” filminde beyin felçli olarak doğan Christy Brown, hastalığı nedeniyle hareketlerini kontrol edememekte ve tekerlekli sandalyeye mahkûm bir yaşam sürmektedir. Ancak çocukluğunda, sol ayağının felçten etkilenmediğinin farkına varması hayatını değiştirecektir. Christy sol ayağını kendine verilmiş bir şans olarak görecek ve azimle hastalığının etkilerini yenmeye çalışacaktır. Bu çalışmanın sonucunda ise sakat vücudunun içinde gizli olan zekâ ve yazma yeteneği ortaya çıkacaktır. Sadece sol ayağını kullanarak yazdığı romanlar ve şiirler, sonraki yıllarda Christy Brown’un İrlanda edebiyatının saygın isimleri arasına girmesini sağlayacak ve azimle çalışmanın sonucunda imkânsız diye bir şeyin olmadığını tüm insanlığa gösterecektir. Christy Brown’ın ölümünden dokuz yıl sonra çekilen film, yazarın hayatından kesitleri anlattığı kitap olan Sol Ayağım’ın sinema uyarlamasıdır. Kimi zaman hüzünlü, kimi zaman eğlendirici olabilmeyi başaran filmin, azim ve umut hikâyesi olarak vereceği evrensel mesajları önemlidir. Son derece kifayetli ancak bedensel anlamda kıpırdayamayan bir bireyin varlığından söz edilmektedir.

Bir başka bedenini hatta bazen kolunu kıpırdatmaya gücü yetmeyen ancak evrenin sırlarını tekerlekli sandalyesinde çözen bir diğer kifayetli engelli Stephan Hawking ve Onun yaşam öyküsünü anlatan The Theory of Eveything/ Her Şeyin Teoriside bu anlamda göz alıcıdır. Prof. Dr. Stephen William Hawking, Albert Einstein'den

sonra dünyanın en önemli teorik fizikçisi olarak gösterilen, İngiliz fizikçi, evrenbilimci, astronom, teorisyen ve yazardır. Henüz 20'li yaşlarda tüm kas hareketlerini durduran Amyotrofik Lateral Skleroz adlı bir hastalığına yakalanan ancak çalışmalarına devam ederek, Görelik Kuramı ve kuantum fiziğinden yararlanarak kara deliklerin özelliklerini teorik olarak ortaya koymuştur. Stephen Hawking kuantum fiziği ve kara deliklerle ilgili iddialarıyla, bugün yaşayan bilim insanları arasında dünyada en çok tanınan isimdir. Kitapları, 40 dile çevrilmiştir. Evrenle ilgili çılgın teorik bilgilerini popüler hale getirmek için gereken maddi bağımsızlığı sağlayarak Cambridge Üniversitesi'ndeki uygulamalı matematik ve teorik fizik laboratuvarını geliştirmiştir. Hawking, hastalığıyla gizemli bir kişilik oluşturmaktadır. Bir anlamda bedensel engelli kifayetli bir bireyden söz edilmektedir.
Christy Brown sanat alanında, Stephan Hawking bilim alanında yetkin ve kifayetli engelsiz engelli bireylerdir. Bağımsız olarak yürümek, koşmak, dans etmek bisiklete binmek gibi eylemler bedel ödemelerini gerektirmektedir. Peki, hiçbir bedensel engeli olmayan, yaşam enerjisi ile kıpır kıpır olan, öğrenme aşkı ile meraklı maceralara açık, bütün ergenler gibi yaratıcı olan Wajda niçin bisiklete binememekteydi. Engeli neydi?

Bisiklete binmek, şarkı söylemek, koşmak, kahkaha atmak gibi onbir-on iki yaşlarında her çocuğun en temel hakları engellenmektedir. Çünkü Vecide, Arabistan topraklarında doğmuş bir kız çocuğudur. Suudi Arabistan'da çekilen ilk film olma özelliğini taşıyan Wajda

(Vecide) aynı zamanda ülkenin ilk kadın sinemacısı Haifaa Al-Mansour imzası taşımaktadır. 2012 yapımı filmde Wajda (Vecide), Arabistan topraklarında kadınların yasaklar dünyasını aşmasında her türlü otoritenin karşısında duran bir çocuk-kadın karakterin temsil etmektedir. Bilindiği üzere Suudi Arabistan, gerek kültürleri gerek erkeklerin egemenlikten feragat etme konusundaki uyumsuzlukları gerekse hukuki yönelimleriyle kadın haklarının en çok çiğnendiği ülkelerin başında gelmektedir. Kadınların araba kullanmalarının yasak olduğu, seçme ve seçilme haklarının bulunmadığı, "kadın insan mıdır?" konulu konferansların düzenlendiği bir ülkeden söz ediyoruz. Tüm bu yasaklara ve toplumsal normlara rağmen Haifaa Al-Mansour, gizliden gizliye ülkede uzun metraj bir film çekebiliyor. İşte belki de bu yüzden filmin ana karakteri küçük kız karakter, ülkedeki kadın tiplemesinin aksine isyankârlığı ve farklılığı ile öne çıkıyor. Yabancı müzik dinlemekten hoşlanıyor, dışarı çıkarken saçını tamamen örtmüyor, bir erkek çocukla arkadaşlık yapıyor, okulunda kurallara uymamaya özen gösteriyor. En büyük dileği ise en yakın arkadaşı Abdullah gibi özgürce bisiklete binebilmek. Bacaklarında, bedeninde bir engeli olmamasına rağmen ve bir çocuk olarak en doğal hakkı olmasına rağmen bisiklete binmesi engellenmektedir. Bisiklete binmek için verilen mücadele engellilik kavramı bağlamında irdelendiğinde yeni açılımlar getirmektedir. Kendisine yöneltilen aşağı cins ithamları Vecide'de bir tür engellenme ve mücadele alanı yaratmıştır. Bir bisikleti olursa ve mahallesindeki Abdullah'ı yarışarak yenerse bu aşağılanmanın sona ereceğini umut etmektedir. Ancak Vecide'nin çarşıda gördüğü yeşil bisikleti alma isteği kız çocuklarının bisiklete binmesinin yasak olduğu Sudi Arabistanda her türlü engellenir. Çocuksu isteğini sessiz sedasız, bir yetişkin gayreti ile elde etmeye koyulur. Kararlılığı ve bisikleti elde etme yolları ile baş etmesi Vecide'yi güçlü bir karakter kılarak çocuk olmasının ötesine geçirir. Okulda düzenlenen ödüllü Kur'an okuma yarışmasına katılmaya bisiklet alabilmek için hazırlanır. 1000 riyal olan yarışmanın ödülü bisikletin parasını fazlasıyla karşılayacak miktardadır. Sokaktaki otorite Abdullah, okuldaki otorite öğretmen, evdeki otorite ise bazen anne bazen babadır. Arkadaşlarından farklı, mor renkte ayakkabı ile okula gelmesi, rock müzik dinlemesi Vecide'nin karakterine ve mücadelesine ilişkin ipuçları vermektedir. Zamanla Vecide'nin

öğretmenine karşı takındığı sessiz ama başkaldıran tavırlarına da tanıklık ederiz. Oysa içsel dünyasında bu mücadele kahredici yoğunluktaki masumiyetin sonucudur. Bir çocuk, cinsiyetine ya da yaşına bakmaksızın, bulunduğu coğrafya umurunda olmayarak yeşil bir bisikletin peşine düşmektedir. Kur'an okuma yarışmasında üstün bir performans göstererek sureleri ezberleme gayreti ona birincilik kazandırsa da öğretmeninin ödülünü zorbalıkla Filistin'e bağışlaması otoriteyle arasına aşılamaz bir mesafe daha koymaktadır. Filmdeki Filistin vurgusu âdeta küçük bir kız çocuğunun ruhunda kopan "arzu" fırtınasının, Ortadoğu'nun savaş ikliminden doğan sert rüzgârla mücadelesinde kazandığı üstünlüğü göstermek adınadır. Filmde Arabistanlı kadın prototipinin panoraması yetkin engelliler olarak görülmektedir. Vecide'nin annesi, geleneklere uymak zorunda olduğundan şoför refakatinde dışarı çıkmak zorundadır. Erkek evladının olmayışı film boyunca babanın yeniden evlenme ihtimalini diri tutmaktadır. Kadın, zihninde bu ihtimalle sürekli savaşmak zorundadır. Film boyunca toplumsal erke çeşitli alanlarda kendini kabul ettirme çabasında olan kadın figürleriyle yüzleşiriz. Konformist yaşam şekilleriyle dikkat çeken erkekler ise kadınlar üzerinden tanımlandığı için tepedeki baskının oluşmasına zemin hazırlayan temel unsur olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Vecide'nin isminin ailenin soyağacına kız çocuk olduğu için dâhil edilmemesi, çocuk yaşta sınıf arkadaşının evlendirilmiş olması gibi filmi besleyen ataerkil hikâyeler Vecide'yi Arabistan rejiminde nefes almaya çalışan kadının masum ve çocuksu sesi ilan etmektedir. Vecide'nin Suudi Arabistan'ın ilk filmi olması ve bir kadın yönetmen tarafından çekilmiş olması önem taşırken Suudi Arabistan sinemasının kendine has orijinal bir dil yakalaması için epeyce zamana ihtiyacı olduğu söylenebilir. Çünkü nasıl Wajda bütün yetkinliğine rağmen engelli ise filmin yönetmeni de otoriterin engellemeleri ile bir kadın olarak kifayetini ifadede engellenmektedir.

Sonuç olarak toplumsal algıdaki "engel" kavramının düşünsel altyapısı irdelendiğinde bir iktidar ve ideoloji sorunu olarak ortaya çıktığı açıkça görülmelidir. "Kifayetli Engelli" lerin varlığı tartışılırken toplumda ötekileştirilen, yok sayılan, ayrımcılık yapılan, farklı düşünen, birey olmayı her şeyden üstün tutan ve sadece bu

yüzden ezilen, itilen, haksızlığa uğratılan, bir sebeple kendini gerçekleştirme yönündeki her çabasına ket vurulan nihayetinde "Engelli Yetkinler"e dönüşen toplumun tüm bireyleri de farkında olmalıdır. Çünkü oluşturulan algı ve tanımlar nihayetinde insanları sınıflandırıp, rızaya dayalı bir hegemonya kurmaya yönelik tuzaklardır. Konuya bu çerçeveden bakınca engellilik sadece kalıcı ve görünür bedensel yetersizliklerle ilintili olmayıp bir eşitlik, özgürlüklere saygı, hakçalık ve hatta bir ayrımcılık ve dolayısıyla demokrasi sorunudur.

DİNAMİK KENTLERİN TASARIMI
(Kentte hareketlilik ve güvenliğinin artırılması, New York deneyimi)

NAVID KHALEGHIMOGHADDAM[1]

ÖZET

Obezite, Diyabet ve kardiyovasküler hastalıklar, çağımızın en ölümcül hastalıkları arasındadır. Günümüzün kentsel yaşam tarzı, bireyler arasında fiziksel aktivite eksikliği nedeniyle bu hastalıkların artmasında önemli bir role sahiptir. Kentte yaşayan bireylerin sağlıklı ve huzurlu yaşamaları, yerel yönetimler ve sürüdürülebilir kentlerin mimarları için önemli bir sorumluluktur. Dolaysıyla, dünyanın birçok kentinde, daha sağlıklı bireyler ve aktif kentsel alanlar yaratmak üzere, yönetim ve sağlık kurumları, çevresel çözümleri bulmak için birleşmişler. New York, Aktif Tasarım Rehberi tüzüğünün yayınlamasıyla birlikte, aktif kentsel mekanlar ve kamu binalarının başarılı örneklerini üretme noktasında öncü kentlerden biri olmuştur. Bu bildiride, New York kentinin bu bağlamdaki kentsel deneyimi ve uygulamaları gözününe alınarak, aktif kentsel tasarımın ölçütleri araştırılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, kentlerde bireylerin fiziksel aktivitelerini arttırmak, yaya yolları, bisiklet kullanım alanlarının oluşturulması ve dinamik tasarım ilkeleri ile ilgili bir tasarım rehberinin hazırlanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aktif kentsel mekanlar, Aktif tasarım kuralları, Highline Park, Via Verde, Cooper Square binası

1. GİRİŞ

Günümüzde obezite ve kardiovasküler hastalıklar nedeniyle ölüm oranı artmaktadır. Dolayısıyla çevre bilimleri araştırmalarının önemli bir kısmını insanların fiziksel aktivite miktarı ve yapılı çevre arasındaki ilişkinin değerlendirilmesi oluşturmaktadır Dünyanın büyük kentlerinin bir çoğunda vatandaşların fiziksel aktivitelerini artırmak amacıyla kentsel mekanların oluşturulması için sağlık kurumları ve kentsel

[1] Doktora öğrencisi. Selçuk Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, KONYA, TÜRKİYE

yönetim kurumları birleşmektedir. Kentsel çevrede sağlığın artırılması ve dinamik kentsel mekanların tasarımı için birçok araştırma projesi, çevre planlaması ve tasarım çözümlerinin yapılması bu kurumların çalışması sonucunda bulunmaktadır. Bu kurumların amacı sadece yaya hareketini sağlamak ya da bisiklet hareketi için mekanların oluşturulması değildir. Kentsel mekanlarda insanlara daha dinamik bir yaşam sağlamak ve keyifli,güvenli bir ortamın oluşturulmasıdır.

2. PROBLEMİN BELİRLENMESİ VE ÖNEMİ

Dünya sağlık örgütü[1] raporuna göre dünya kalp hastalıkları, kanser, diyabet ve solunum sistemi hastalıkları gibi bulaşıcı olmayan hastalıklarda benzeri görülmemiş bir artışa tanık olmaktadır. Sigara içme, hareketsizlik ve kötü beslenme gibi yaşam tarzı değişiklikleri nedeniyle bu hastalıkların küresel yaygınlığı artmaktadır. Dünya sağlık örgütü tahminlerine göre bu hastalıklardan kaynaklanan ölüm oranı %60, sakatlık oranı ise %43'tür. 2020 yılına kadar bu oranın ölümlerde %73 ve sakatlıklarda %60 'a kadar çıkması beklenmektedir.

Sadece fiziksel hareketsizlik faktörü yıllık yaklaşık 2 milyon insanın ölümüne ve kanser hastalıklarının %10-16'dan fazla artmasına neden olmaktadır. Fiziksel hareketsizlik çeşitli diğer hastalıkların riskini 1.5 katına çıkarmaktadır. Bu risk gelir seviyesi daha az olan kişiler arasında daha yüksektir. Çünkü bu insanların kaliteli fiziksel aktiviteye girme olasılığı daha azdır. Dünya sağlık örgütü raporuna göre dünyada obezite 1980 yılından 2013'e kadar 2 kat artmıştır ve dünya çapında 2011 yılında 40 milyondan fazla çocuk obezdir.[2]

Araştırmalar bulaşıcı olmayan hastalıkların önlenmesi için fiziksel aktiviteyi ve sağlıklı yaşamı en iyi çözüm yolu olarak bulmuştur. Çin, Finlandiya ve Amerika'da yapılan araştırmaların sonucuna göre fiziksel aktivitenin artması %60 II tip diyabet riskini azatmaktadır. Kentsel mekan sakinlerin fiziksel aktiviteleri üzerinde önemli etkileri sağlamaktadır. Sürdürülebilir ulaşım planlaması, uygun kentsel mekanlara erişim ve doğa ile bağlantı önemli noktalar kentlinin sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Günümüz kentlileri sürdürülemez gelişme yöntemleri nedeniyle inanılmaz boyutlarda kalabalığa, kirli havaya, hareketsizliğe ve ulaşım araçlarına bağlı olarak stresli bir yaşam şekline maruz kalmaktadırlar. Bundan dolayı bu kentlerde hastalıkların riski artmaktadır.

Açık mekanlara erişim eksikliği vatandaşların fiziksel aktivitelerini engellemektedir. Diğer taraftan ev ve iş yeri, alışveriş merkezi gibi kentsel mekanların arasındaki mesafenin uzak olmasından dolayı ulaşım araçlarına bağlılık artıp yaya hareketleri azalmaktadır. Günümüzdeki kentler kentlileri daha sağlıksız yaşam tarzına yönlendirmektedir. Dolayısıyla kent plancılarının kentliler için daha sağlıklı bir kentsel çevrenin oluşturulmasında ve binaların tasarım sürecinde izledikleri yöntemleri değiştirerek daha dikkatli olmaları gerekmektedir. Bu bakıştan iyi bir

[1] World Health Organization
[2] WHO fact sheet no311,2013.

kentsel mekan yürüyüş, bisiklete yolları, taşıma, çocuk oyunları, dinamik eğlenceler ve sağlıklı gıda maddelerinin kolay elde edilme imkanını sağlamaktadır.

3. SÜRDÜREBİLİR KENTSEL MEKAN VE KENTLİLERİN SAĞLIĞI

Sağlığın teşviki ve geliştirilmesi için kentsel mekanda çevre müdahaleleri sadece çağdaş yüzyılla sınırlı değildir. 1840 yılında ünlü epidemiyolog John Show'un kolera hastalığının nedenini bulmasıyla Londra'daki bir çok vatandaşın ölmesini önlenmiştir. Ayrıca 1940'lı yıllarda antibiyotikler icat edilmeden önce New York'ta çevresel değişiklikler bulaşıcı hastalıkların yayılmasının büyük bir kısmını engellemiştir. Günümüzde temiz su sağlamak ve hava kirliliğini azaltmak için yapılan çalışmaların hepsi kentteki insanların daha sağlıklı olmasını sağlamaktadır. Bu yüzden çevre tasarımcıları çevresel çözüm yollarını bulmak zorundadırlar. Araştırmaların ve uygulamaların sonucu gösteriyor ki mahallelerin ve kentsel mekanların tasarlanması, yürüyüş, parkların tedariki, çocuk oyun alanları, eğlenme mekanlarının oluşturulması ve doğal alanlara ulaşım kentlilerin fiziksel aktivitelerinin miktarını artırmaktadır. Özellikle bu konu yüksek gelirli ailelerden daha çok düşük gelirli ailelerin yaşadıkları çevrenin tasarımında önemlidir. Çünkü yüksek gelirli ailelerin kaliteli fiziksel aktivite yapmaları için daha fazla fırsatları bulunmaktadır.
Sağlıklı bireylerin artması ve onların yaşam koşullarının geliştirilmesi için çevre planlama bağlamında yapılması gereken ilkeler:
- Güvenli bisiklet yolları ve yaya yollarının tasarımı ve planlanması
- Sürdürebilir ulaşım planlaması
- Doğa alanlara erişim

4. DİNAMİK KENTLERİN TASARLANMASI

Dinamik eğlence mekanlarının tasarlanması ve alışveriş merkezlerinin kentin doğru noktalarına yerleştirilmesi aileler için kente erişimi ve daha sağlıklı gıda maddelerine ulaşımı sağlamaktadır. Akıllıca tasarlanmış sokaklar güvenli ve erişilebilir bisiklet yollarını gençler için sağlamaktadır.[1] Dinamik kentsel mekanların tasarımında mekan niteliğinin genel kriterleriyle birlikte diğer kriterlerin de ele alınması gerekmektedir.

4.1. Kamusal Mekanlara Erişimini Artırmak

Kentsel mekanda erişim en önemli kriterdir. Erişim hakkında bir tanımlama yapabilmek için yaş, cinsiyet, köken, ekonomik ve fiziksel yetenek gibi kriterlerin dikkate alınması gerekmektedir. Fakat kentsel mekanlara fiziksel erişimin sağlanması bu mekanların konumu ve yerleşmesine bağlıdır. Bir mekana erişim için yürüme mesafesi 1.6 ila 2 Km'lik kabul edilmiştir.

[1] NYC active design guidelines, p22.

2006 yılında yapılan bir çalışma gösterdi ki kent sakinlerinin ikamet yerinden bir kilometreye kadar uzakta tasarlanan kentsel mekanlar daha fazla fiziksel aktiviteyi sağlamaktadır (Cohen, 2006, 1388). Ayrıca yerel parkları kullananların %64'ü bu bu parklardan ortalama 1 km uzaklıkta yaşamaktalardır ve sadece %13'ü bu parlara erişebilmek için 1.6 kilometreden fazla mesafe yürümektedirler. Dolayısıyla kentsel mekanlarda komşuluk, yakınlık ve kompozisyon gibi kavramlar düz yol[1], erişilebilirlik ve okunabilirlik kavramıyla birlikte dikkata alınması gerekmektedir. Erişebilirliğin sağlanması için mekana giden yolların bağlantısı önem taşımaktadır.

4.2. Çeşitli Aktiviteler Oluşturma İmkanı

Sağlık uzmanlarına göre bireyin günlük 30 dakikadan fiziksel aktivitesini sağlayan ~~bir~~ yaşam türüne aktif yaşam denilmektedir. Kentsel mekanlar tasarım ve çeşitlerine göre yürüme alanları, bisiklet sürme , egzersiz yapma, oyun oynama ve takım sporlarına katılmak gibi birsürü fiziksel aktiviteleri sağlamaktadır. Böylelikle etkin kentsel mekanları sadece özel bir faaliyet değildir. Yürüyüş gibi sıradan fiziksel faaliyetlerden[2] tutun da spor yapmak gibi ağır faaliyetler ve açık mekanlarda oturmak gibi pasif faaliyetleri de sağlamaktadır.

4.3. Tasarım ve Doğa İle Bağlantı

Kentlerin ekolojik özellikleri dinamik kentsel mekanların tasarlanmasını sağlamaktadır. Her kentin ekolojik planına baktığımızda toprak yapısı, dereler, yeşil alanlar, su kaynakları gibi birçok değişebilir potansiyeller bulunmaktadır ve bu unsurlar dinamik kamusal mekalara dönüştürülebilmektedir. kentsel mekanlarda yeşil alan tasarımı, sürdürülebilirlik ve yeşil alt yapıların oluşturulmasını sağlamakta ve dinamik kamusal mekanlarla bağlantısına yol açmaktadır.

4.4. Hiyerarşik Tasarımda Sağlık Amacı

Vatandaşların aktivitelerini ve sağlığını artırmak ve kentin gelişmesi için makro politikadan tutun da binalar için tasarım kriterlerinin sağlanmasına kadar çeşitli planlama hiyerarşisinin dikkate alınması gerekmektedir. Örneğin toplu taşıma hatlarının tasarımı ve planlanması ve kamusal mekanların yerleşmesi makro politika olarak dinamik bir kentin oluşturulmasında etkin bir role sahiptir. Diğer taraftan konut ve ev gibi küçük ölçekli yapıların oluşturulmasında ise yeni sağlık standartlarının ele alınması gerekmektedir.

[1] Directness
[2] Moderate Activity

1.Tablo: Dinamik kentlerde tasarım amaçları (Yazar).

Tasarım Unsuru	Tasarım Amacı	Önemli Noktalar
Erişim	Aktivitelerin artması ve sürdülebilir kamusal taşıma sistemine erişim	Yaşam alanları, alışveriş merkezleri ve taşıma sistemlerinin arasında dengeli masafe sağlamak
Yerleşme	Grup çalışmalarını ve çeşitli aktiviteleri saşlamak ve toplu taşıma araçların yararlı işlevi	Çeşitli yaş grupları için açık mekanların oluşturulması
Tırafik yönetimi	Yaya ve bisiklet yolların güvende olması	Yaya ve bisiklet yollarının önemli ve nitelikli olması
Yolların bağlantısı	Yaya ve bisiklet yollarının ana yollara iletimi	İş yeri ve çeşitli faaliyet mekanlarının arasındaki mesafenin 400 metreden fazla olması ve araç, yaya yollarının yeterince geniş olması
Kamusal mekanlarda dinamik tasarım	Genç nesillere teşvik olunması amacıyla kamu yapılarının ve okulların tasarlanması	Sürdürülebilir okulların tasarımı ve bu okulların uygun yaya yollarına sahip olması ve uygun bir alanda yerleşmesi
Nitelikli kamusal mekanları	çocuklara ve büyüklere ait nitelikli ve uygun kamu mekanlarının oluşturulması	Çevresel, tarihi ve kültürel değerlerin artması
Sosyal güvenlik	Kamu mekanlarda daha var olmak için sosyal toplumların güvenli olması	Yerel mekanların ışıklandırılması, kamusal kontrol altında olması ve iyi yerleşmesi
Sağlıklı gıda maddelerine erişim	Sağlıklı gıda maddelerine erişim için kentsel mekanların uygun bir mevkide oluşturulması	Tarlaların iyice korunması ve mahallelerde meyve ve sebze alışverişinin sağlanması

5. NEW YORK'TA DİNAMİK TASARIMIN DENEYİMİ

Dinamik tasarım bağlamında New York en gelişmiş kentlerden birisidir. Kalp hastalıkları, diyabet ve kanserden dolayı artan ölüm oranı kentte yüksek olduğu için vatandaşların sağlıklı olması amacıyla planlanan kapsamlı bir sistemin sağlanması üzerine kamusal makamlar sağlık işleri memurları ile birleşmeleri gerekmektedir.
Tasarım Rehberi tüzüğü 2010 yılında New York'ün planlama organizasyonu tarafından yayınlanmıştır. Ayrıca bu kent fiziksel aktivitelerin artması bağlamında kamusal mekanların tasarımı vasıtasıyla başarılı deneyimleri elde etmiştir.

5.1. Highline Parkı Örneği

Manhattan kentinin güney batı tarafındaki Highline linear parkı özel bir yaklaşım ile tasarlanmıştır. Bu park kentin eski demiryolounun üzerinde oluşturulmuştur. Eski demiryolu üstgeçit şeklinde 4 tane kent bloğunun üstünden oluşturulmuştur. Kentin yük taşıyan trenleri işlevlerini kaybettikten sonra Highline mahallesi metruk ve

güvensiz bir mekana dönüşmüştür ve yaklaşık 20 yıla kadar New York'un kent~~sel~~ yönetim kurumunda kritik ve ilgi çekici bir alan örneği olarak bahsedilmiştir. 1999 yılında Highline'ı sevenler adında bir sosyal grubu oluşturulup hava raylı tren hatlarının korunması ve ihyasına çaba göstermişlerdi. Highline'ı sevenler ve tahribi savunanlar arasındaki uzun tartışmaların sonucunda 2002 yılında Highline'ı sevenler tarafından yapılan bir projeyle mahallenin ihyası ve restorasyonu uzun zaman içerisinde kentin ekonomik gelişimine katkı sağlayacağını ispat etmişlerdir. Dolayısıyla belediye ve belediye meclisinin ilgisini çekip projeyi gerçekleştirmişlerdir (Asgarzadeh, 2012).

1. Görsel: Parka sokaktan erişim.

2009'un haziran ayında New York kentinde Highline parkı projesinin birinci kısmı vatandaşlar tarafından açılmıştır. Parkın linear olması ve yüksekte oluşturulması vatandaşların kent bloklarının arasındaki günlük yürüyüşlerini sağlamaktadır. Bu parkın uzunluğu 2.5 kilometredir. Ana yollara, merdivenler ve asansör vasıtasıyla erişilebilirmektedir.Highline en iyi peyzaj tasarımı unsurlarından yararlanmıştır ve tüm vatandaşların özellikle engellilerin kolay erişimini ve kullanmını sağlamıştır. Parkın tasarımı ve detayları yürüyüş, dinlenme, görüşme, çocuk oyunları ve doğayla temas~~ta~~ ~~olmak~~ olağanını sağlamıştır. Bu proje kentin potansiyellerini kullanıp dinamik ve nitelikli bir kamusal kentsel mekanın ortaya çıkması bağlamında başarılı bir örnek olarak tanımlanmıştır.

2. Görsel: Parkın görüntğleri.

5.2. Via Verde Konut Projesi Örneği

New York'ta kentin yoksul mahalleleri kısmında yenilikçi konutların gelişmesi için 2004 yılında Amerika mimarları Enstitüsü ve New York konut koruması ve gelişmesi organizasyonu tarafından yapılan bir tasarım yarışmasının sonucunda Via Verde konut projesi ortaya çıkmıştır. Kirli endüstryel bir arazı içinde sürdürülebilir konutun oluşumu bu projenin ana fikirini oluşturmuştur. Sonuçta 12200 m2'lik bir arazide ve 145000 Dollarlık bir bütçe ile New York belediyesinin çevre bölümünün tarafından yapılan bu proje 2012'de sona ermiştir. Via Verde düşük maliyetli konut projelerinin bir örneğidir. Bu projede konutlar ve daireler farklı gelir seviyelerine sahip olan vatandaşlar için tasarlanmıştır. Plan hiyerarşı şekilde birbirine bağlı olan yeşil alanlardan oluşturulmuştur ve konut sakinlerini yürümeye ve eğlenceli faaliyetlere teşvik etmektedir. Özel arka bahçeler, yarı açık oynama mekanları, yeşil çatılar, bahçecilik ve sebze yetiştirme mekanları ile oluşan bu proje konut sakinlerinin bir araya toplayıp sosyal aktivitelerin gelişmesini sağlamaktadır. Alan genellikle köşeler, merdivenler ve uygun eğimlere sahiptir. Bir spor merkezi ve bisiklet mekanı alan içinde bulunmaktadır.

3. Görsel: Konutun merdivenle oluşan alanları.

Via Verde sürdürebilir ve sağlıklı yaşamı amaçlayan bir konut projesidir. Bu konut önemli bir toplu taşıma istasyonunun yakınında yerleşmiştir. Proje elektiriğinin büyük bir kısmını güneş enerjisi aracılığıyla sağlamaktadır. Yağışı toplayan merkezi bir sistem yeşil alanların ve bahçelerin sulama sistemini sağlamaktadır.

4. Görsel: Konutun ortak bahçesi.

5.3. Cooper Kampüsü Örneği

Morphosis mimari şirketi tarafından tasarlanan Cooper Üniversitesi[1] binası dikey bir kamp olarak sınıfları ve mekanları merkezi bir boşluğun etrafına yerleşmiştir ve bir katmanlı ağ gibi katları birbirine bağlamaktadır. Ana asansörler sadece 1., 5. Ve 8. Katlarda durmaktadır bu yüzden kullanıcıların hareket etmesi ve merkezi merdiven ağını kullanması gerekmektedir. Merdivenin tasarımında dinlenme, oturma ve görüşme olanakları sağlanmaktadır ve merdiven merkezi sosyal mekana dönüştürülmüştür.

5. Görsel: Merkezi merdivenin sosyal rolu.

Yan asansörler binanın arkasındadır ve sadece engelliler ve eşyaların taşınması için kullanılmaktadır. Binanın özel sirkülasyonu kullanıcıların %50'sinin bütün gün merkezi merdivenleri kullanmalarını ve katlar arasında yürümelerini gerektirir. Merkezi merdivenin yaratıcı ve neşeli tasarımı cam ve çelik aracılığıyla görsel hareketliliğin gerçekleşmesini sağlamıştır. Aynı zamanda hava cereyanını ve dolaşımını sağlamaktadır. Böylelikle merkezi merdiven enerji tüketiminin azaltılmasını ve fiziksel aktivitelerin teşvikini sağlamaktadır.

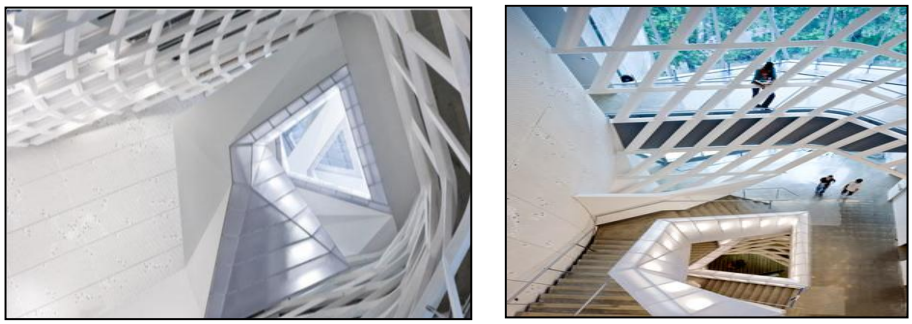

5. Görsel: Merkezi merdivenin sosyal rolu.

[1] 41 Cooper Square

6. SONUÇ

Sürdürülebilir kentin tasarımı ve planlama biliminin önemli görevi kentlinin sağlıklı yaşamasını sağlamaktır. Günümüzdeki kentsel yaşam, sanayileşme ile oluşan hızlı kentleşmeden etkilendiği için acil durumda planlamaya ihtiyaç duymaktadır. New York'ta obezitenin hareketsizlikle bağlantısının oranı vatandaşların hayatını tehdit etmesi konusunda bir örnek olarak kentte bu krizin önlenmesi için yapılan projelerin deneyimine baktığımızda şöyle bir sonuca varabiliriz ki: kentlinin sağlıklı olmasını sağlamak için kentteki bütün kurumlar ve sağlık kurumları, bütünsel planlama ve tasarım, devlete bağlı olan kurumların ilgisini çekmek, sağlık planlarının tanımlanması ve icrasını kentsel kapsam mekanlar ölçütünde ve konutlarda gerektirir.
Aktif Tasarım Rehberi tüzüğü New York'ta ve hatta dünyanın bir kaç büyük kentinde bir yöntem ve araç olarak daha sağlıklı mekanların tasarlanmasında kullanılmaktadır ve kentsel sistemi ve kentsel planlama kurumlarında ise kullanılabilir.

KAYNAKLAR

Active design guidelines, Promoting Physcal Activity and Health in design. 2010. City of New York.
Asgarzadeh, M. 2012. The revival of the city, is the approach of continuity of the urban landscape. 15, pp. 66-71, The journal of Manzar.
CABE, 2006. Physical activity and the built environment.
Cohen, D., Ashwood, J.S. 2006. Public parks and physical activity among adolescent girls, Paediatrics, 1/5. pp.1381-1389.
Cooper Union project, Website of Grimshaw architects (http: //morphopedia.com) visited in June, 2013.
American Institute of Architect. 2009. Fit City, Promoting physical activity through design.
Heart foundation. 2012. Healthy active by design, A Western Australian project to designing places for active and healthy living.
Highline, the official website of Highline and friends of Highline (http: //thehighline.org) visited in June 2015.
Via Verde, the green way, website of Grimshaw architects (http: //grimshaw-architects.com), visited in July 20

KENTLERDE ENGELLEŞTİRİLEN ÇOCUKLAR VE GELENEKSEL OYUN KÜLTÜRÜ

Fatma ERDOĞAN[1]
Yaşar SUBAŞI DİREK[2]

ÖZET

Kent kavramı, kendine özgü fiziksel dokusuyla çağdaş mimari yapıların yer aldığı ve bu yapıların insanların gün içi çalışma ve sosyal aktivitelerini şekillendirdiği yerleşim ve yaşam alanlarıdır. Çağdaş anlamda kentler bir aydınlanma ve kültürlenme merkezi olmanın yanında medeniyetin de simgesi konumundadır. Kentlerde görülen çok katlı ve görkemli binalar, yetişkinler kadar çocukların da boş zaman ve eğlence anlayışını şekillendirmekte ve kendi fiziksel yapısının imkânlarıyla sınırlandırmaktadır. Kent kavramı karşısında yer alan köy veya mahalle kültüründe çocukların boş zaman ve eğlence anlayışının önemli bir kısmını saklambaç, sek sek, yerden yüksek, körebe, yakar top, istop vb. geleneksel çocuk oyunları oluşturmaktadır. Çocuk, hayatı oyun yoluyla öğrenir. Oyun, çocuğun bilişsel, bedensel, psikolojik, sosyal ve psiko-motor gelişim alanlarını olumlu yönde etkiler. Bedensel devinime dayalı ve grupça oynanan geleneksel oyunlar çok katlı rezidans hayatlarda fiziksel imkanların yetersizliği nedeniyle unutulmaya yüz tutmakta ve yerini sanal ortamda oynanan dijital bir yalnızlığa bırakmaktadır. Grup ve aidiyet duygusunun pekiştirildiği geleneksel oyunların dışa dönük harcattığı enerji, bilgisayar oyunlarıyla birlikte asosyalite, depresyon, erken ergenlik, obezite vb. şekillerde görülen içe dönük olumsuz bir enerji aktarımına dönüşmektedir. Bu çalışma, kentlerin mimari yapısı sonucu azalan doğal oyun alanlarının, çocuk ve geleneksel çocuk oyunları üzerindeki engelleştirici unsurlarını belirlemeyi amaçlamakta ve konuyla ilgili öneriler geliştirmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kent, Mimari, Çocuk, Geleneksel Çocuk Oyunları, Kent Planlama

THE CITIES BLOCKED CHILDREN AND TRADITIONAL GAMING CULTURE

The concept of the city's distinctive physical texture and contemporary architectural structures of these buildings people shaped by the Ministry of labour and social activity of intra-day settlement and living spaces. Contemporary sense cities besides being a centre of enlightenment and acculturation is also symbol of civilization. Highrise and majestic buildings, seen in adults as much as children leisure and

[1] Öğr. Gör. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü, VAN.
[2]Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, VAN.

entertainment facilities of the structure of formed and its physical limits. Located opposite the village or neighborhood of the city concept in the culture of understanding of children's leisure and recreation an important part of the hide and seek, Ricochet off the ground high, blind man's buff, Dodgeball, stopped, etc. traditional children's games. Boy, life learns through play. The game, the child's cognitive, physical, psychological, social and psycho-motor development positively affects the area. Based on physical motion and the group played traditional games multi storey residence lives because of the lack of physical facilities and place into oblivion in a virtual environment played a digital loneliness. And reinforced a sense of "belonging" and "traditional games group Extrovert energy expended, asocial with computer games, depression, early puberty, obesity, etc. in ways that have a negative energy transfer becomes to be seen inward. In this study, the result of declining natural architectural structure of the cities in the game fields, children and traditional children's games and assembling elements of the block was to identify aims at developing recommendations on the subject.
Keywords: City, Architecture, Children's, Traditional Children's Games, City Dizayn

1.GİRİŞ

Bir ülkenin mimari yapısı ile yaşam kültürü arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. Yaşam biçimi ve tercihleri bir yerleşim yerindeki binaların fiziksel özelliklerini belirlemekte; mimari yapıların konumu, fiziksel koşul ve imkânları ise yaşam kültürüne ve bu kültürün günlük pratiklerine yansımaktadır. Kentlerin mimari yapısı ile kültürel hayat arasındaki etkileşimsel yansıma mikro bir yaklaşımla insan üzerinden örneklendirilmek istendiğinde; bir insanın dış görünümüne bakılarak onun sosyal konumu ve toplumsal statüsüyle ilgili genel bir yargıya varmanın mümkün olduğu gerçeğiyle açıklanabilir. Sosyolojik olarak toplumları modern ve geleneksel toplumlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu ayrımda temel alınan kriterler, toplumun kültürel ihtiyaçlarında referans aldıkları odak noktaların çeşitliliği kadar şehir planlaması ve kent mimarisinde göze çarpan farklılıklardır. Geleneksel toplumların referanslarını geçmişten gelen, kabul ve değer görmeye devam eden geleneksel kültürel değerler, genel-geçer yargılar ve sınanmışlıkla şekillenen sosyal ilişki ve alışkanlıklar belirlerken, modern toplumların yaşam şekli ve kültürel ihtiyaçlarını teknolojik gelişmeler ve çağın hızlı teknolojik değişim anlayışı şekillendirmektedir. Teknolojik gelişmeler ve modern yaşam kültürüyle şekillenen bu yapının etkisi, yetişkinler kadar çocukların da günlük aktivite tercihlerini belirlemekte ve sınırlandırmaktadır. Modern kent mimarisinin hakim olduğu yerleşim yerlerinde geleneksel değerlerin yaşatılması için gerekli fiziksel koşulların yoksunluğu, bu değer ve alışkanlıkların yaşatılmasını güçleştirmekte, teknolojik gelişmelere direnç gösteremeyen toplumsal bazı değerler unutulmaya yüz tutmaktadır. Bu değerlerin başında bir toplumun vazgeçilmez önemli kültürel öğelerinden biri olan geleneksel çocuk oyunları gelmektedir. Bilgisayar ve internet kullanımının yaygınlığına bağlı olarak artan modern toplum dijital çocuk oyunları birçok riski de beraberinde getirmektedir. Bu risklerin başında bir toplumun en önemli kültürel değerlerinden biri olan geleneksel çocuk oyunlarının fiziksel

koşulların yetersizliğine bağlı olarak ve *demode kabul edilerek* unutulmaya yüz tutmasıdır.
Geleneksel çocuk oyunlarının, modern kent mimarisinin şehir planlaması karşısında sınırlanan fiziksel koşullara direnç gösteremediği ve modern gelişmiş teknoloji anlayışının ev içi yansıması olan dijital oyunlara yenik düştüğü görülmektedir. Bu durum kentlerde çocukların oyun oynama haklarını engellemekte, çocuklar oyun oynama şekillerini yaşadıkları bina veya sitelerin fiziksel imkânlarıyla sınırlandırmaktadır. Ebeveynlerin çalışma hayatı sonucu çocukla gün içi iletişim kopukluğu yaşaması, yaşanan sosyal güvensizlik ortamı ve sadece okul başarısı odaklı çocuk yetiştirme anlayışı, çocukları daha çok bireysel oynanan bilgisayar oyunlarına yönlendirmekte ve çocuk açısından önemli bir gelişim unsuru olan sosyalleşme olgusu göz ardı edilmektedir. Ayrıca grup ve aidiyet duygusunun pekiştirildiği geleneksel oyunların dışa dönük harcattığı enerji, bilgisayar oyunlarıyla birlikte asosyalite, depresyon, erken ergenlik, obezite vb. şekillerde görülen içe dönük olumsuz bir enerji aktarımına dönüşmektedir.

2.GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARININ ÖNEMİ

Bir çocuğun gelişimi açısından önemli bir etkinlik olan oyun, "zihinsel, düşsel ve bedensel etkinliklerin olgunlaştığı yaşama uyum sağlayıcı davranışların geliştiği gerçek ve ciddi bir uğraş" (Yalçınkaya, 2004) olarak tanımlanmaktadır. Başka bir tanımda oyun "belli bir amaca yönelik ya da amaçsız olarak, kurallı ya da kuralsız, çocuğun tüm gelişim alanlarına etki eden, çocuğun isteyerek ve hoşlanarak katıldığı, araçlı ya da araçsız olarak gerçekleştirilen en doğal öğrenme aracıdır" (Koçyiğit vd, 2007). Oyun çocuğun sosyal bilinç ve doğal bilinci kazanmasında; bilişsel, psikomotor, ve sosyal gelişiminde olumlu etkileri etmektedir (Çukur vd. 2008). Bir toplumda geçmişten bu yana var olan, içinde yaşadığı toplumun karakteristik özelliklerini taşıyan, birkaç kuşağın oynadığı, tarihsel arka planı olan ve kültürel değeri yüksek oyunlara ise geleneksel çocuk oyunları denmektedir. Geleneksel çocuk oyunları bir toplumun önemli folklorik öğelerinden biridir. Hem modern hem de geleneksel eğitim anlayışının ortak bakış açılarından biri; çocuğun boş zaman olgusunu en iyi tamamlayacak aktivitenin oyun olduğu gerçeğidir.
Toplumların niteliksel farklılıkları çocuk oyunlarının karakteristiğine de yansımaktadır. Dünya genelinde her toplumun kendi karakteristiğini yansıtan geleneksel çocuk oyunları vardır. Almanya'da Üçgen, Bohnenspıel (Mangala) oyunu, İngiltere'de Zıplamak Serbest (Ladder Jump) oyunu, Japonya'da Beigoma, O-hajiki oyunu ve Fransa'da Değiş-tokuş oyunu bunlardan bazılarıdır. Türkiye geleneksel çocuk oyunları konusunda oldukça zengin bir tarihi mirasa sahiptir. Yapılan araştırmalar) birbirinden farklı ve oldukça zengin bir oyun kültürüne sahip olduğumuzu göstermektedir (Uçmaz, 2010. Çelik çomak, bezirganbaşı, beştaş, dokuz taş, cirit, cimcime, aşık oyunu, birdirbir, saklambaç, sek sek, yerden yüksek, körebe, yakar top, istop ilk etapta sayılabilecek geleneksel çocuk oyunlarından bazılarıdır.
Değişen teknoloji ve yaşam tarzlarına bağlı olarak çocukların gereksinimi olan oyun oynama şekillerinin değiştiği ve bu duruma değişen günlük ihtiyaçlar ve fiziksel mekân yetersizliği gibi nedenlerin etki ettiği görülmektedir. Günümüzde teknolojik

araçların yaygın olarak kullanıldığı, çok katlı site tarzı binaların yoğun olduğu modern toplumlarda, çocukların herhangi bir sosyal etkileşim gerektirmeyen ve daha çok bireysel oynanan dijital oyunları tercih ettikleri görülmektedir. Diğer yandan az katlı müstakil yerleşimlerin bulunduğu ve mahalle kültürünün yaygın olduğu geleneksel yerleşim yerlerinde fiziksel aktiviteye dayalı -sosyal grup ve biz duygusunun hâkim olduğu- ve belli bir sosyal etkileşim gerektiren geleneksel çocuk oyunlarının tercih edildiği görülmektedir.

3. ÇOCUKLAR VE GELENEKSEL ÇOCUK OYUNLARI İÇİN KENT MİMARİSİ

Kentsel düzenlemeler yapılırken varlığı en az göz önüne alınan gruplardan biri olan çocuklar, aslında kent nüfusu içinde önemli bir çoğunluğa sahipler (Birol, 2015). Nüfusu giderek artan ve ölçüsüz büyüyen kentlerde özellikle meydan, park ve sokak gibi açık mekânların çocuk aktivitelerine ve geleneksel çocuk oyunlarına uygun tasarlanmamasından; ayrıca giderek düşeyde gelişme gösteren konut alanlarının da, çocuğu doğa ve çevreden giderek uzaklaştırması gibi etkenlerden dolayı, kentler çocuklardan, çocuklar da kentlerden ve toplumdan giderek kopmaya başlamıştır. Her ne kadar kent planlamasında, yasal çerçeveler dâhilinde, çocuk parkları yapılsa da, artan trafik yüzeyleri, güvenlik problemleri gibi bazı istenmeyen şartlar, çocuğun bu alanları etkili kullanmasını giderek azaltmaktadır. Bu durum, hem geleneksel çocuk oyunlarının unutulmasına, hem de çocuğun çevre ve kent ilişkilerinde gittikçe bir zayıflamaya neden olmaktadır. Özellikle yurtdışında çocuk ve kentsel çevre ilişkileri (çocuk dostu iç ve dış mekanların, oyun alanlarının nasıl tasarlanması gerektiği ve çocuk dostu mekanın çocuğun gelecekteki gelişimine kattığı değerler) üzerine yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır (Bartlett, 2002; Churchman, 2003; Simkins ve Thwaites, 2008; Birol, 2015). Ülkemizde ise bu tür çalışmaların henüz yakın geçmişte önem kazanmaya başladığı görülmekte, bu durum çocuk, kent ve mimarlık ilişkileri ve ayrıca topluma özgü geleneksel çocuk oyunları açısından da yeterli olmamaktadır.

Kentte yaşayan tüm bireylerin olduğu gibi, çocukların da kentlerde bazı temel hakları bulunur. Çocuk, kentte kentli yetişkinlerin sahip olduğu temel hak ve hizmetlerden yararlanabilmeli, kötülük ve çeşitli tehlikelerden korunmuş güvenli bir kentsel çevrede yaşayabilmeli, kentsel açık mekanlarda güvenli bir şekilde oyun oynayabilmeli, başkalarıyla/ arkadaşlarıyla buluşabilmeli, paylaşımda bulunabilmeli ve böylece başka çocuklarla birlikte öğrenebilmelidir (Gökmen, 2008; Birol 2015). Burada sıralanan gereklilikler, hem geleneksel oyunların unutulmaması, hem de bir kentin çocuk dostu olmasının ilk ve öncelikli koşullarıdır. Bu mekânlarda geleneksel oyunların oynanabileceği, engelli çocuklarında katılabileceği düz, çocuklara zarar vermeyen, geniş alanların olması, bir ölçüde çocuk açısından kabul edilir çözümler olabilir. Ancak burada bahsedilen kentsel açık mekânları, sadece çok sayıda çocuk oyun alanının olduğu kentsel çevreyle özdeşleştirmek yeterli değildir. Burada önemli olan, kent mekânının kendisinin çocukların fiziksel ve sosyal anlamda gelişimini destekleyecek biçimde düzenlenmesidir. Çocuğun fiziksel çevresinde yer alan yapıları ve cepheleri, bahçeler, yollar, parklar, yeşil alanlar, oyun alanları gibi donatılar aracılığıyla keşfetmesi, o çevreyi anlaması, özümsemesi, estetik değer

yargılarının oluşması, aynı zamanda o çevre içerisinde çocuk olmanın gerektirdiği ölçüde sosyalleşebilmesi ve böylelikle ait olduğu toplumun değerlerini de yaşarak öğrenmesi çok önemlidir (Birol, 2015). Bu bahsedilen tüm alanlara ulaşılabilirliği sağlamak da plancıların birincil görevi olmalıdır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Yaşam kültürü kentlerin fiziksel dokusu ile yakından ilgilidir. Popülasyona bağlı olarak günlük yaşam akışının yoğun olduğu büyük kentlerin mimari planlamalarında, modern yaşam izlerine ve çok katlı konut tarzında dizayn edilmiş binalara rastlamak artık kaçınılmazdır. Bu konut sitelerinin dış peyzaj ve planlamalarında tercih edilen bahçe ve parkların boş zaman ve eğlence anlayışını benzer özelliklerle sınırladığı görülmektedir. Bu durum toplumun önemli kültürel değerlerinden biri olan ve belirli bir fiziksel alan gerektiren geleneksel çocuk oyunlarının unutulmasına ve bu kültürel değerin yerini ev içi internet bağımlı bilgisayar oyunlarının almasına neden olmaktadır. Sosyal etkileşime dayalı geleneksel çocuk oyunlarıyla elde edilen ahlaki ve sosyal değerler yerini dijital bir yalnızlığa ve mutsuzluğa bırakmakta; asosyalite, obezite, kaygı bozukluğu vb. birçok olumsuzluğu da beraberinde getirmektedir.

Bahsedilen bu olumsuz durumları önlemek amacıyla, konut sitelerinde veya kentsel alanlarda yer alan çocuk parklarında, geleneksel oyunların da oynanabilmesi için geniş, uygun, zararsız ve tüm çocukların güvenle ulaşabilecekleri mekânlara da yer verilmesi, çözümün bir kısmı sayılabilir. Ayrıca kent mimarisinin çocuğun dünyasına çeşitlilik, renk ve değişim katabilmesi ve çocuk gelişimi için gerekli olan bütün değerleri içerecek bir mimari düzene sahip olması son derece önemlidir. Kent üzerinde etkisi olan bütün plancıların da bu sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerekir.

5. KAYNAKLAR

Birol, Gaye (2015), Çocuk dostu kent neresidir (14.12.2015 tarihinde incelenmiştir) w3.balikesir.edu.tr/~birol/**cocuk**%20dostu%20**kent**.pdf

Bartlett, S. (2002), Building Beter Cities with Children and Youth, Environment and Urbanization, Vol. 14 No. 2 October.

Churchman, A. (2003), Is There a Place for Children in the City? Journal of Urban Design, Vol. 8 No. 2, pp. 99-111, June.

Çukur, Duygu; Özgüner, Halil. (2008), Kentsel Alanlarda Çocuklara Doğa Bilinci Kazandırmada Oyun Mekanı Tasarımının Rolü, Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri:A, Sayı:2.

Gökmen, H, (2008).; "Çocuk Dostu Kent", 1. Çocuk, Kent ve Mimarlık Ulusal Buluşması, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi, 21-22 Kasım, Ankara.

Koçyiğit, S., Tuğluk, M. N., Kök, M.(2007), Çocuğun Gelişim Sürecinde Eğitsel Bir Etkinlik Olarak Oyun, KKEFD/JOKKEF, Sayı:16.

Uçmaz, Veli. (2010). "Geleneksel Çocuk Oyunlarımız". Gençlik Hizmetleri Dairesi Başkanlığı Kültür Yayınları-18, Ankara.

Simkins, I., Thwaites, K.(2008); "Revealing the Hidden Spatial Dimensions of Place Experience in Primary School-Age Children", Landscape Research, V. 33 Issue 5 October 2008, pp. 531-546.
Yalçınkaya, Tosun. (2004). "Okul Öncesi Eğitimde Eğitici Oyun v Oyuncak Yapımı", Esin Yayınevi, İstanbul.

ERİŞİLEBİLİR DEĞİL KAPSAYICI OYUN ALANLARINDA ‘’ENGEL’’ YOK

[1]İPEK POLA, [2] HATİCE AYATAÇ

ÖZET-ABSTRACT

İçinde bulunduğumuz yüzyılda çocuk için oyunun önemi mevcut literatürün en temel konusudur . Oyun sayesinde çocuğun fiziksel , zihinsel ve sosyal gelişimi sağlanmış olur . Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul gören ve uygulamaya giren Çocuk Hakları Sözleşmesinde de belirtildiğ i üzere oyun oynamak her çocuğun en temel haklarından birisidir . Bu maddede çocuk kelimesine 18 yaşının altında olan bütün çocuklar dahildir ve engelli çocuklar bu tanımdan kesinlikle ayrılmamalıdır . En az normal yaşıtları kadar engelli çocuklarında oyu n oynamaya hakkı vardır ve toplumların çocuğun ister iç mekanda ister dış mekanda olsun oyun oynayabilmesini sağlamak için gereken her koşulu sağlamaları ve bunun için bütün imkanlarını kullanmaları gerekmektedir.
Kapsayıcı çocuk oyun alanları engelli çocuklar için özel olarak tasarlanmış oyun alanları değildir. Bu alanlar çocuklar ve aileleri arasındaki entegrasyonu sağlayarak toplumsal ilişkileri güçlendirmektedir . Avrupa, Amerika ve özellikle Avustralya’da başarılı örneklerde görüldüğü şekl iyle engelli ve engelsiz çocuklar kapsayıcı çocuk oyun alanlarına geldiklerinde diğer yaşıtlarıyla ve aileleriyle birlikte vakit geçirerek kendilerini iyi ve güvende hissetmektedir.
Ülkemizin toplam nüfusu 2012 yılı sonu itibariyle 75 627 384, çocuk nüfusumuz ise 22 692 174 kişidir. Birleşmiş Milletler tanımına göre “ 0-17” yaş grubunu içeren çocuk nüfus , 1935 yılında toplam nüfusun %45’ini oluştururken 2012 yılında %30’unu oluşturmaktadır ve % 50 ye yakını kentlerde yaşamaktadır . İstanbul’ da ise 2014 yılındaki toplam nüfusun 14.377.018 olduğu ve bu nüfus içinde %27.5 orana sahip olan toplam çocuk nüfusunun 3.949.868 olduğu görülmektedir.
2011 Nüfus ve Konut Araştırması’na göre ; Türkiye’nin toplam nüfusun %6.6’sının en az bir veya daha fazla engeli bulunmaktadır. İstanbul kenti için bu araştırmanın hedef kitlesi olan engelli çocuk oranı ise en fazla konuşma güçlüğü %21.9 ve zihinsel engel kapsamında %17.1 ile ilk sıralardadır. Büyük kentlerimizden İstanbul başta olmak üzere engelli çocu kların da kullanabileceği oyun alanları ise neredeyse yok denecek kadar azdır.

[1] Peyzaj Yüksek Mimarı (İTÜ), Fides İç ve Dış Ticaret A.Ş.
[2] Doç. Dr. İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İSTANBUL

Bu bildiri de çocukların vazgeçilmez oyun mekanlarından olan çocuk oyun alanları ve bu mekanların tasarımı , kapsayıcı tasarım ilkeleriyle incelenmiştir . Özellikle kapsayıcı çocuk oyun alanlarına dair gereksinimler uluslararası ve çok sınırlı ulusal örneklerle desteklenen literatürle örneklendirilmiştir. İstanbul kenti özelinde mevcut durumda tasarımı yapılmış ve kullanımda olan üç park; Kadıköy Göztepe 60. Yıl Parkı, Beşiktaş Dilek Sabancı Parkı ve Kadıköy Selamiçeşme Özgürlük Parkı kapsayıcı çocuk oyun alanlarının tasarım ilkeleri ile değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Oyun, Kapsayıcı tasarım, Kapsayıcı çocuk oyun alanı

THERE IS NO "OBSTACLE" IN INCLUSIVE PLAYGROUNDS NOT IN ACCESSIBLE ONES

In this century, the importance of play for children is the most fundamental issue in the existing literature. Child's physical, mental and social development can be ensured by games. As it is noted in the Convention on the Rights of the Child, accepted and put in the practice by the United Nations General Assembly, play is one of the most fundamental rights of every child. In this act each children under 18 is accepted as child and disabled children never be taken aside from this definition. Disabled children also have the right to play as normal peers and the societies should provide all conditions and use their all opportunities to ensure that children can play indoors or outdoors.

The inclusive playgrounds are not specially designed playgrounds for disabled children. These areas are strengthening social relations by providing the integration between children and their families. As it is seen from successful examples in Europe, America and especially Australia, when children with and without disabilities use inclusive playgrounds and spend their times with their peers and families, they feel good and safe about themselves.

By the end of 2012 the total population of our country is 75,627,384 and our children's population is 22 692 174 people. While "0-17" age group which is United Nation's child definition was accounted 45% of the total population in 1935, this percentage decreased to 30% in 2012 and approximately 50% of these people live in cities. In İstanbul, it is seen that the total population is 14.377.018 according to 2014 census and the number of children is 3.949.868 and this comprises 27.5 percent of total population. .

According to the 2011 Population and Housing Survey; 6.6% of the total population has at least one or more disability in Turkey. The target groups of this study are children with maximum speech difficulties and mental disabilities in Istanbul with the highest percentages respectively 21.9% and 17.1%. Especially in Istanbul, the number of playgrounds which can be used by disabled children is very little or no.

In this paper, the playgrounds, which are essential for children, and their designs were examined with inclusive design principles. Especially, the needs of inclusive

playgrounds were illustrated by the help of very limited literature supported by international and national examples. Three parks from İstanbul which were designed previously and currently in use; Kadıköy Göztepe Park, Beşiktaş Dilek Sabancı Park and Kadıköy Selamiçeşme Freedom Park were evaluated by inclusive design principles.

Keywords: Child, Game, Inclusive Design, Inclusive Playground.

1. GİRİŞ

"Oyun" bebekliğinden itibaren gelişimini sürdüren çocuk için en temel gereksinimlerdendir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde de çocuğun en temel haklarından biri olduğu açıkça vurgulanmıştır. Bu hak dünya üzerinde yaşayan bütün çocuklar için eşit şartlarda geçerlidir ve farklı yetilere sahip çocuklar oyun oynama hakkından mahrum bırakılmamalıdır.

Kamusal hayatta çocukların oyun oynama hakkını en kolay şekilde elde etmelerini sağlayan kentsel donatılar kamusal çocuk oyun alanlarıdır. Bu alanlar zaman zaman sokaklar olabildiği gibi zaman zaman da planlanmış ve tasarlanmış oyun alanları olabilmektedir (Whyte, 1980).

Çocuk oyun alanları en basit tanımıyla çocukların güven içinde oynayabilecekleri iyi tasarlanmış alanlar olmakla birlikte çocuklara ve yetişkinlere faydaları oldukça fazladır. Bu nedenle çocuk oyun alanları çocuklar için en önemli kentsel donatılardan sayılmakta ve tasarımlarında çocukların odak noktasına koyulması gerekmektedir. Böylece çocukların oyun hakkındaki istekleri daha kolay anlaşılabilecek ve çocukların ihtiyaçlarına daha çok hitap eden çocuk oyun alanları tasarlanacaktır.

Günümüzde çoğu ülkede çocukların oyun ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla yapılan çalışmalar özellikle kapsayıcı tasarım yaklaşımında ele alınmaktadır ve üzerinde çalışılmaya devam edilmektedir. Son zamanlarda ise engelli çocukların ve özellikle bedensel engele sahip olanların bahsi geçen çocuk oyun alanlarına erişemediği , erişebilenlerin ise oyunlara yeterince dahil edilemediği ve onları da kapsayacak oyun mekanlarının tasarlanamadığı konuları literatürü meşgul etmektedir.

Yapılacak kapsayıcı çocuk oyun alanı tasarımları sayesinde farklı yetilerdeki bütün çocuklar her ihtiyaç duyduklarında ve istediklerinde yaşıtlarıyla bir arada oynayabilecek, kendilerini dışlanmış hissetmeyeceklerdir. Oyun oynama ihtiyacını herhangi bir kısıtlama olmadan karşılayabilen çocuklar sağlıklı gelişimlerini sorunsuz bir şekilde devam ettirebilecek ve ileride yetişkin bireyler haline geldiklerinde topluma fayda sağlayabileceklerdir.

2. ERİŞİLEBİLİR DEĞİL, KAPSAYICI TASARIM

Kent içinde yaşayan ve gündelik hayata kamusal alanlarda karışma olanağı bulan her bireyin yaşadığı kentin ona sağladığı fırsat ve olanaklardan eşit yararlanma

hakkı vardır. Kapsayıcı Tasarım kavramı kişilerin mevcut fırsatlara olabildiğince eşit biçimde ulaşabilmesini sağlamak amacıyla ortaya çıkmıştır (Mace, 1985) ve en kısa tanımıyla birçok insanın olası birçok durumda kullanabileceği ürünler ve çevrelerin tasarlanma süreci olarak tanımlanabilmektedir (Prellwitz, 2007).
Kapsayıcı Tasarım kavramı için ortaya çıktığı zamandan bu yana birçok tanımlama yapılmıştır. İngiliz Standartlar Enstitüsü kapsayıcı tasarım tanımını , temel ürün ve/veya hizmetlerin, özel bir uyarlama veya özel bir tasarıma gerek duyulmaksızın makul olan en fazla sayıdaki kişi için ulaşılabilir ve kullanılabilir olarak tasarlanması olarak yapmıştır (Ergenoğlu, 2013). Tüm ürünlerin ve çevrelerin, yaş, beceri ve durum farkı gözetmeksizin pek çok kişi tarafından kullanılabilmesini olanaklı kılan, bütünselleşme sağlayan tasarım yaklaşımı ve mümkün olan her durumda mümkün olduğu kadar çok insanın kullanmasını amaçlayan ürün tasarım süreci de kapsayıcı tasarım olarak tanımlanmaktadır (Karagöz, t.y.; City of Calgary, 2010).
Tanımlar ve açıklamalara bakıldığında erişilebilirlik ve kapsayıcılık kavramları çeşitli noktalarda birbirlerinden ayrılan kavramlardır. Bu noktada erişilebilir ve kapsayıcı mekanlar da birbirinden önemli farklarla ayrılmaktadır. Kapsayıcı mekanların tümü erişilebilir mekanlar olarak kabul edilirken erişilebilir mekanlar zaman zaman kapsayıcılığın gereklerini taşımamaktadır. Bu nedenle kullanıcı çeşitliliğini artırmak amacıyla kamusal mekanların erişilebilir değil aksine kapsayıcı olarak tasarlanmasına ve böylece farklı yetilerdeki bireylerin bir arada vakit geçirebilmesinin sağlanmasına dikkat edilmelidir.

2.1. Kapsayıcı Çocuk Oyun Alanlarının Tasarım İlkeleri

1997 yılında Mimar Ron Mace, Evrensel Tasarım Merkezi'ni kurmak için bir araya geldiği mimarlar, mühendisler, endüstriyel tasarımcılar, ve çevre mühendisleri gibi farklı meslek disiplinlerinden oluşan grupla hem "Kapsayıcı Tasarım" teriminin daha anlaşılır olması, hem de tasarımcılara ve kullanıcılara yol göstermesi, rehberlik etmesi açısından yedi ilke belirlemiştir (Universal Design New York, t.y.). Bu ilkeler sayesinde farklı antropometrik ölçülere ve farklı yetilere sahip bireyler için daha işlevsel ve estetik tasarımlar yapılabilmektedir. Sırasıyla bu ilkeler; Eşit Kullanım (*equitable use*), Esnek Kullanım (*flexible use*), Basit ve Sezgisel Kullanım (*simple and intuitive use*), Algılanabilir Bilgi (*perceptible information*), Hata Toleransı (*tolerance for error*), Düşük Fiziksel Güç Gereksinimi (*low physical effort*) ve Yaklaşım ve Kullanım İçin Yeterli Alan (*size and space for approach and use*) ilkeleridir.
Oyunu, dil, din, ırk, vücut ölçüleri, yaş ve engel durumu gibi kriterler bakılmaksızın dünya üzerinde yaşayan bütün çocukların evrensel dili olarak tanımlamak mümkün olsa da kapsayıcı oyun da denilen kaliteli ve herkes tarafından oynanabilir bir oyun imkanı yaratmak oldukça önemlidir ve çoğu zaman göz ardı edilmektedir.
Kapsayıcı oyun imkanları yaratabilmek için mevcut çocuk oyun alanlarının kapsayıcı hale getirilmesi ve tasarlanacak çocuk oyun alanlarında kapsayıcı tasarım ilkelerinin tasarım yaklaşımı olarak benimsenmesi gerekmektedir.
Kapsayıcı tasarım ilkelerine uygun ve kullanıcı odaklı tasarlanan çocuk oyun alanlarını "Kapsayıcı Çocuk Oyun Alanları" olarak nitelendirmek mümkündür.

Eşit kullanım (Equitable use) ilkesi oyun alanı içerisinde herkesin eğlenebileceği mekanlar yaratmayı, sürekli ve dengeli fiziksel ve sosyal aktivite çeşitliliğini sağlamayı, farklı kullanıcılar için çok farklı seçenekler sunmayı ve bütün çocukların aynı anda aynı oyun elemanı ile oynayabilmelerini sağlayacak fırsatlar yaratmayı amaçlamaktadır (Inclusive Play Gorunds, 2015).
Esnek kulanım (Flexible use) ilkesine göre çocuk oyun alanlarının anlaşılması kolay, çocuğa başarması için şans tanıyan ve güven verici mekanlar olarak tasarlanması gerekmektedir. Çocuk oyun alanı içerisinde farklı kullanıcı tercihlerine hitap edecek tasarımların nasıl ortaya koyulabileceği düşünülmelidir (Skulski, 2007; Kirazoğlu, 2012).
Basit ve sezgisel kullanım (Simple and intuitive use) ilkesine göre, çocuk oyun alanı tasarımcılarının, çocuğun oyun ve oyun alanı ile ilgili beklentilerini karşılarken aynı zamanda oyun alanı içerisinde yaşanacak gereksiz karmaşayı önlemeleri gerekmektedir. Tasarımcıların çocuk oyun alanı tasarımında, oyun elemanlarını farklı yaş grubu ve farklı yetilerdeki çocukların anlayacağı şekilde tasarlaması çocuğun oyun elemanlarını aynı zamanda iç güdülerini kullanarak anlamasını kolaylaştıracak ve böylece çocuk oyun alanında mutlu ve eğlenceli vakit geçireceğinden çocuk oyun alanlarının kullanımı artacaktır
Algılanabilir Bilgi (Perceptible Information) ilkesi, her çocuğun bilgiyi görsel, duyusal veya deneyimsel gibi farklı yollardan öğrendiği bilindiğinden, aktarılan bilginin kullanıcı tarafından kolay anlaşılması gerektiğini savunmaktadır (Skulski, 2007; Kirazoğlu, 2012; Inclusive Play Grounds, 2015).
Hata toleransı (Tolerance for error) ilkesi uygulanan bir kapsayıcı çocuk oyun alanı çocuk oyun alanlarında oluşabilecek riskleri en aza indirerek çocuğun keşfetme ve meydan okuma esnasında yaralanmadan ve incinmeden küçük hatalar yapmasına izin vermektedir (Kirazoğlu, 2012; Korkmaz, 2014; Inclusive Play Grounds, 2015).
Düşük fiziksel güç gereksinimi (Low physical effort) ilkesine göre başarılı bir tasarımda çocuğun oyuna ulaşırken kendini zorlayacak şekilde çaba sarfetmemesi gerekmektedir. Olabildiğince az çaba sarfedilmesinin sağlanması da ancak oyun süresince çocuğun doğal vücut pozisyonunu koruyabilmesiyle ve az miktarda güç gerektiren oyun aktiviteleriyle tekrar gerektiren oyun aktivitelerinin oyun alanında sayı bakımından dengeli bir şekilde yer almasıyla mümkün olacaktır.
Yaklaşım ve kullanım için yeterli alan (Size and space for approach and use) ilkesi ise çocukların farklı vücut büyüklükleri, duruşları, hareketlilik ve motor becerilerine uyumlu çocuk oyun alanları tasarlanmasını sağlayarak tasarımcıların işini kolaylaştırmaktadır. Böylece konforlu kullanım yaklaşımını benimseyen kapsayıcı çocuk oyun alanları tasarlanırken tasarımcıların ‘’standart’’ kullanıcı kalıbına uyan kişiler için değil, farklı yetilerdeki insanlar için tasarım yapması bu alanların daha çok kişi tarafından kullanılmasını sağlayacaktır (Kirazoğlu, 2012; Inclusive Play Grounds, 2015).
Bahsedilen ilkelerin farklı noktaları olsa da güvenlik, ulaşılabilirlik, kullanılabilirlik, anlaşılabilirlik ve kapsayıcılık gibi bir çok ortak özellikleri de bulunmaktadır. Bu ilkelerin yanında kapsayıcı çocuk oyun alanları ile ilgili ülkelerin çocuklara ve çocuk oyun alanları ile ilgili değişen bakış açılarına göre çeşitli ülkelerde farklı düzenleme ve standartlar kabul edilmiştir.

Şekil 1. Livvi'nin yeri çocuk oyun alanı-Sidney, Playground Finder, 2013.

Şekil 2. Grommet Adası Sahil Parkı içindeki çocuk oyun alanı, Together we play, 2012

Avusturalya'daki Livvi'nin çocuk oyun alanı (Şekil 1) , Virjinya Sahili'ndeki Grommet Adası Sahil Parkı (Şekil 2) ve yine Virjinya'daki Clemyjontri Parkı kapsayıcı oyun alanlarına verilebilecek başarılı örneklerdendir (Special Education Degrees, 2014; Mecklenburgh County, t.y.).
Avusturalya'daki ilk kapsayıcı çocuk oyun alanı olan *Livvi'nin çocuk oyun alanı* ve *Josh Thompson'ın Grommet Adası Sahil Parkı* çocukları bir hastalıkla engelli duruma gelen ailelerin hassasiyetleriyle tasarlanmıştır. Her iki parkta engelli çocuklarıyla ailelerin ve sağlıklı çocukların bir arada oynamasına olanak veren kapsayıcı parklardır.
Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere tasarlanan veya tasarlanması düşünülen çocuk oyun alanlarında kapsayıcı tasarım ilkelerinin benimsenmesi engelli ve engelsiz çocukların bir arada oynamalarına zemin hazırlayarak engelli çocukların kamusal açık alanları yaşıtlarıyla paylaşmalarını sağlayacaktır.

3. KAPSAYICI ÇOCUK OYUN ALANLARININ İSTANBUL ÖZELİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

2014 yılı Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre toplam ülke nüfusumuz 77.695.904 olarak hesaplanmıştır ve bu nüfusun %29,4'lük kısmı olan 22.838.482 kişi 0-17 yaş arasında olan çocuk nüfus olarak kayıtlara geçmiştir. İstanbul nüfus açısından incelendiğinde ise toplam nüfusun 14.377.018 olduğu ve bu nüfus içinde %27,5 orana sahip olan toplam çocuk nüfusunun 3.949.868 olduğu görülmektedir. Türkiye'nin toplam nüfusun %6,6'sının en az bir veya daha fazla engeli

bulunmaktadır (TÜİK, 2014). Toplam engelliler içerisinde 0-19 yaş aralığındaki çocukların Başbakanlık Özürlüler İdaresi araştırmasında (2002) 460,383 iken yine Bakanlığın ÖZVERİ raporunda (2013) 378,104 olarak açıklanmıştır. Sağlık Bakanlığı kayıtlarında ise 132,420 dir.
TÜİK Nüfus Konut Araştırması 2011 verilerine göre, İstanbul'da kayıtlı bulunan toplam engelli nüfusa bakıldığında 670 bin 756 engelli ile birinci sıradadır. Yine aynı araştırma verilerine göre engel türünde bedensel ve ortopedik bir engele sahip olan 4-17 yaş aralığında çocukların % 4.2 oranında (yaklaşık 28.000 kişi) olduğu belirtilmektedir.
Ülkemizde çocuk oyun alanlarının nitelik ve nicelik olarak yetersiz olduğu, farklı yaş grubundaki çocukların ihtiyaçlarına uygun olmadığı 2003 tarihli bir araştırma kapsamında sadece çocukların % 25'lik kısmının ihtiyacını karşıladığı 2013-2017 Ulusal çocuk hakları strateji belgesi ve eylem planında rapor edilmiştir. Yanı sıra İstanbul'daki çocuk oyun alanlarının kişi başına düşen m2 birim değerinin çok altında olduğu da Aksoy (2001) tarihli çalışmasında vurgulanmıştır.
İstanbul kenti için engelli nüfus, engelli çocukların bu nüfusa oranı ve kentteki çocuk başına düşen oyun alanı yetersizliğine dair arka plan verileri çalışmanın en önemli gerekçeleridir. Kapsayıcı çocuk oyun alanlarının İstanbul kenti özelinde incelenmesinin hedeflendiği bu bildiri de mevcut durumda kullanımda olan üç park; *Kadıköy Göztepe 60. Yıl Parkı, Beşiktaş Dilek Sabancı Parkı* ve *Kadıköy Selamiçeşme Özgürlük Parkı* seçilerek incelenmiştir. Seçilen bu parklar kapsayıcı çocuk oyun alanlarının tasarım ilkelerine göre karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

3.1. Araştırma Yöntemi

Kadıköy Göztepe 60. Yıl Parkı, Beşiktaş Dilek Sabancı Parkı ve Kadıköy Selamiçeşme Özgürlük Parkı, çocuk oyun alanları için Avustralya'nın Sidney kenti için geliştirilen kapsayıcı çocuk oyun alanlarını tanımlayıcı ilkeleri (2014) dikkate alınarak oluşturulan ve yerelleştirilen kontrol listesi (check list) ile yerinde yapılan gözlemlerle incelenmiştir.

Kadıköy Göztepe 60.yıl parkı | **Beşiktaş Dilek Sabancı Parkı** | **Kadıköy Selamiçeşme Özgürlük Parkı**

Şekil 3. Örnek olarak karşılaştırılan parklar

Tablo 1. Kapsayıcı oyun alanı olma ölçütleriyle İstanbul'daki üç parkın karşılaştırılması (Pola, 2015)

Kapsayıcı oyun alanı olma ölçütleri	**Kadıköy Göztepe 60. Yıl parkı**	**Beşiktaş Dilek Sabancı Parkı**	**Kadıköy Selamiçeşme Özgürlük Parkı**
1-Oyun aktiviteleri			
Kullanım seçeneklerinin çeşitliliği	✓	×	×
Duyusal açıdan zenginlik	×	×	×
Zemin seviyesindeki çözümler	×	×	✓
Sosyalleşme olanağı sağlayan mekanlar	✓	✓	✓
Birlikte ya da bir arada oyun oynama seçenekleri	✓	✓	✓
Oyun imkanlarının çeşitliliği	✓	×	×
Farklı vücut büyüklüğü ve duruşlarına uygunluk	✓	×	×
Sosyal açıdan kapsayıcı oyun seçenekleri; yan yana oynanabilen oyunlar	×	×	×
2-Sosyal Donatılar ve olanaklar			
Otobüs durakları ve duraklar	×	×	×
Tuvaletler	✓	✓	✓
Su elemanı	✓	✓	✓
Yakın çevredeki toplu ulaşım	✓	✓	✓
Yürüyüş yolları	×	×	✓
Silüet çeşitliliği (ağaçlar, girişler vb)	✓	✓	✓
Çöp kutuları	✓	✓	✓
Oturma alanları	✓	✓	✓
Bisiklet park alanı	×	✓	✓
Sınırlama elemanı	✓	✓	✓
3-Yollar ve girişler			
Kolay anlaşılabilir yol ağı	✓	✓	✓
Bağlantılı oyun aktiviteleri	✓	×	×
Kolay algılanabilir girişler	×	×	✓
Bilgilendirme levhaları	✓	✓	✓
Dikkat çekici renkler ve görsel ipuçları	✓	✓	✓
Renk düzeni ve uyum	✓	×	✓
4- Erişilebilirlik			
Geniş, sürekli ve erişilebilir yaya yolları	×	✓	×
Duraklama noktaları	✓	✓	✓
Yakın çevrede otoparklar	×	×	×
Erişilebilir sosyal donatılar	✓	✓	✓
Erişilebilir oyun aktiviteleri	✓	×	×
Oyun elemanlarında güvenlik amaçlı tedbirler	✓	✓	✓
5- Doğal özellikler			
Bitki örtüsü	✓	✓	✓
Açık yeşil alanlar	×	×	✓
6-Yakınlık			
Oyun gruplarının ve sosyal donatıların birbirine yakınlığı	✓	×	×

3.2. İstanbul'da kapsayıcı özelliklerle tasarlanan parkların karşılaştırması

Göztepe 60. Yıl Parkı, Kadıköy İlçesi sınırları içinde yer almaktadır. Park ilk olarak 2005 yılında açılmış, daha sonra yapılan çeşitli yenilemelerle 2013 yılında tekrar hizmete girmiştir . Yenilemelerle birlikte İstanbul Büyükşehir Belediyesi Anadolu Yakası Park ve Bahçeler Müdürlüğü 80 dönüm büyüklüğündeki parkı tematik park haline getirmiştir (Bahadır, 2014).

İstanbul'un en iyi 15 çocuk parkı içerisinde atıf alan, Göztepe 60. Yıl parkı çocuk parkında çocuk oyun gruplarına büyük bir alan ayrılmıştır. İlk alanda sesli oyunların oynanabileceği teknoloji temalı bir bölüm bulunmaktadır. İkinci alan ''action fly'' adı ile anılan teleferik bölümüdür. Üçüncü alanda kaydırakların , salıncakların, trambolinlerin, kübik tırmanma parkurunun , Boğaz Köprüsü , Galata Kulesi gibi İstanbul temalı çocuk oyun gruplarının yer aldığı bir çocuk oyun grubu bulunmaktadır. Dördüncü oyun alanında ise hava koşullarına dayanıklı olması açısından tik ağacından yapılmış özel tasarım gemi oyun grubu bulunmaktadır. Dört ayrı alana ayrılmış çocuk oyun alanının yanında fitness alanı da bulunmaktadır. Fitness alanından başka park içerisine 7 adet tenis kortu yapılmış ve bu kortlarda çeşitli tenis turnuvaları düzenlenmeye başlanmıştır.

Park genel anlamda incelendiğinde engellilerin kullanımına olanak tanıyan yolların ve uygun eğimdeki rampaların merdivenle birlikte tasarıma dahil edildiği görülmüştür. Dört oyun alanına ve fitness alanına bakıldığında engelli çocuklar için oyun elemanlarının var olduğu görülmektedir ve aileleriyle birlikte çocuk oyun alanına gelen engelli çocuklar bu elemanları diğer yaşıtlarıyla bir arada kullanabilmektedir. Fakat yalnızca kapsayıcı oyun elemanları ve park içinde engelli kullanımına uygun yollar parkın kapsayıcılığı açısından yeterli olmayacağından parkın genel konumu ve parkı her bireyin eşit şekilde kullanabilmesi gibi konular da dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Park konum açısından gerek özel arabayla gerek toplu taşıma araçlarıyla kolay ulaşılabilir olsa da parkta görüşülen engelli çocuklara sorulan sorulardan da anlaşılacağı üzere engelli çocuklar yardım almadan parka yalnız başına gelememektedir. Kapsayıcı tasarım yaklaşımlarına göre park genel anlamda incelendiğinde engellilerin kullanımına uygun nitelikler taşıdığı görülmektedir.

Dilek Sabancı Parkı Beşiktaş ilçesi Levent Mahallesi'nde yer almaktadır. Bu park Türkiye'de engelli bireylerin kullanımına uygun olarak tasarlanan ve engelli çocukların park içerisinde yardım almadan oyun oynayabilecekleri ilk park olması sebebiyle oldukça önemlidir (Bahadır, 2014). 2002 yılında açılan parkın büyüklüğü 16.750 m2'dir

Park içerisinde toplamda 2 adet çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Yalnızca bir tanesinde engelli çocukların kullanımı için tek bir salıncak bulunmaktadır. Bu salıncak kapsayıcılıktan uzak bir yaklaşımla diğer çocuk oyun elemanlarından ayrı şekilde konumlandırılmıştır. Diğer çocuk oyun alanında ise engelli çocukların kullanımına yönelik herhangi bir oyun elemanı bulunmamaktadır ve zeminde kum malzemesi kullanılmıştır. Bu nedenle iki tane çocuk oyun alanı bulunsa da, çocuk oyun alanlarına giden yollar engelliler için uygun şekilde tasarlanmış olsa da engelli çocuklar bu oyun alanlarını kullanamamaktadır.

Çocuk oyun alanları engelli çocuklar tarafından kullanılmasa da park içerisinde yer alan yollar engellilerin kullanımına uygun şekilde tasarlanmıştır. Uygun eğimde ve genişlikte rampalar ve gerekli yerlerde kullanılan korkuluklarla engelli bireylerin kullanımına olanak sağlanmış ve rampalar ve merdivenler dengeli ve gerekli yerlerde kullanılarak bütün insanların parkı rahatça kullanımı sağlanmış, bu sayede kapsayıcılık yakalanmıştır. Çocuk oyun alanlarından başka park içerisinde basket ve voleybol sahaları, kapalı spor salonu, kafeterya, süs havuzu ve çocuk oyun alanları yer almaktadır.

Dilek Sabancı Parkı kapsayıcı tasarım ilkelerine göre değerlendirildiğinde parkın genelinde engellilerin kullanımının ön planda tutulduğu, yolların buna göre tasarlandığı açıkça görülmüştür.

Uygun eğimde ve yeterli sayıda kullanılan rampalar merdivenlerle birlikte tasarıma dahil edildiğinden parka gelen engelli bireyler park içinde istedikleri noktaya rahatlıkla ulaşabilmektedir. Buna rağmen park içerisinde yer alan sosyal donatıların ve çocuk oyun alanlarının engellilerin kullanımına uygun olmadığı gözlemlenmiştir. Çocuk oyun alanlarının bir tanesinde engellilerin kullanımına uygun tek bir salıncak bulunurken diğer çocuk oyun alanında hiç bir kapsayıcı çocuk oyun elemanı bulunmamaktadır. Engelliler için kullanılan salıncak diğer oyun grubundan ayrı olarak tasarlandığından ve her iki oyun alanında da kullanılan zemin malzemesi engelli çocukların kullanımına uygun olmadığından iki oyun alanının da kapsayıcı tasarım yaklaşımına uygun tasarlanmadığı anlaşılmıştır.

Kısacası Dilek Sabancı Parkı İstanbul'da engelliler için tasarlanan ilk park olma özelliğine sahip olsa da kapsayıcılık açısından incelendiğinde eksiklikleri göze çarpmakta ve engelliler tarafından kullanım sağlasa da engelli bireylerin diğer insanlardan ayrılmasına neden olduğu görülmektedir. Park içinde yer alan çocuk oyun alanları ise engelliler için uygun kullanım özelliklerini içermediğinden engelli çocuklar bu alanlarda oyun oynayamamakta ve ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.

Selamiçeşme Özgürlük Parkı, Kadıköy İlçesi'nde Selamiçeşme'de yer almaktadır. Parkın Bağdat Caddesi'ne ve Minibüs Caddesi'ne yürüme mesafesinde bulunması nedeniyle toplu taşımalara olan yakınlığı da göz önünde bulundurularak ulaşım açısından oldukça kolay bir konumda olduğu göze çarpmaktadır.

120.000 m2 büyüklüğündeki park, İstanbul'da yaşamını sürdüren bireyler için sağladığı sosyal aktiviteler ve sahip olduğu büyük yeşil alanlar sayesinde zaman içinde bir çekim noktası haline gelmiştir. Aynı zamanda parkı ziyaret eden kullanıcıların dinlenmesini ve eğlenmesini aynı anda sağlayabildiği için özellikle hafta sonlarında yoğun bir biçimde kullanılmaktadır.

Park içerisinde bireylerin değişen fiziksel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri çok sayıda olanak ve aktivite bulunmaktadır . Bunlar, futbol ve basketbol sahası , tenis kortu , yürüyüş yolları , bisiklet ve koşu parkuru , çocuk oyun alanları, kum havuzu, fitness alanı, süs havuzları, amfitiyatro, hayvanların gezdirilmesi için özel alanlar, piknik alanları, dinlenme alanları, kafeterya ve aile çay bahçesidir.

Özgürlük Parkı'nda 5 ayrı çocuk oyun alanı bulunmaktadır. Yapılan gözlem ve incelemeler sonucunda iki tanesinde engelsiz çocukların rahatlıkla alana erişebildiği görülürken diğer 3 alana engelli çocukların yardım almadan erişemediği ve bu alanları kullanamadıkları anlaşılmıştır.

Selamiçeşme Özgürlük Parkı'nı çocuk oyun alanlarında kapsayıcı tasarım ilkelerine göre incelediğimizde parkın genel tasarımının engelli bireylerin kullanımına uygun olduğu, parka gelen farklı yetideki her kullanıcının parka istediği noktadan eşit şekilde ulaşabildiği gözlemlenmiştir.
Park içerisinde yer alan 5 ayrı çocuk oyun alanı tek tek incelendiğinde ise iki tanesinde her çocuğun kolayca erişim sağlayabildiği görülürken diğer üç alana engelli çocukların ulaşamadığı anlaşılmıştır. Engelli çocukların ulaşamadığı oyun alanlarında girişler merdivenlerle sağlanmış ve aynı zamanda oyun elemanları engellilerin kullanımına uygun şekilde tasarlanmamıştır. Bahsedilen bu 5 çocuk oyun alanında zemin malzemesi olarak kauçuk ve sıkıştırılmış toprak tercih edilmiştir. Bu malzemeler engelli çocukların ve özellikle tekerlekli sandalye kullanıcılarının kullanımına uygun değildir. Oyun alanlarında yer alan oyun elemanlarına bakıldığında ise boyut olarak yeterli genişliğe sahip olmadıklarından yardımcı cihaz kullanan çocukların bu salıncakları kullanamadığı açıkça görülmüştür.
Kısacası Selamiçeşme Özgürlük Parkı genel anlamda engelli bireylerin kullanımına uygun olarak tasarlanmış olsa da park içinde tasarlanan çocuk oyun alanları incelendiğinde bu alanların gerek oyun elemanları gerekse zemin malzemeleri gibi özelliklerden dolayı kapsayıcı tasarım anlayışına uymadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle engelli çocuklar bu çocuk oyun alanlarını kullanamamakta ve diğer yaşıtlarıyla bir arada oynayarak oyun ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır.

3.3. Sonuç Olarak

Kapsayıcı olması amaçlanarak tasarlanmış Göztepe 60. Yıl Parkı, Dilek Sabancı Parkı ve Selamiçeşme Özgürlük Parkı kapsayıcı çocuk oyun alanlarının tasarım ilkelerine ve kapsayıcı tasarım anlayışının parklardaki gerekliliklerine göre incelendiğinde genel anlamda üç parkın da herkes tarafından eşit şekilde kullanabilen yollarla tasarlandığı görülmüştür. Yine de Dilek Sabancı Parkı'nda çocuk oyun alanlarına ulaşmak için ve oyun alanları içinde kullanılan yollar engellilerin kullanımına uygun olmadığından kapsayıcılıktan uzaktır. Parklar çocuk oyun alanları açısından değerlendirildiğinde ise kapsayıcı yaklaşımlara en uygun parkın Göztepe 60. Yıl Parkı olduğu ve hem engelli hem engelsiz kullanıcıların oyun elemanlarını bir arada kullanabildiği görülmüştür. Dilek Sabancı Parkı'nda daha önce bahsedildiği üzere engelli çocukların kullanımına uygun çocuk oyun alanlarının olmadığı, Özgürlük Parkı'nda ise beş tane çocuk oyun alanı tasarlansa da gerek yüzey malzemeleri gerekse uygun olmayan oyun elemanları yüzünden engelli çocukların bu oyun alanları kullanamadığı incelemeler sonucunda açıkça anlaşılmıştır.

4. DEĞERLENDİRME ve ÖNERİLER

Kapsayıcı çocuk oyun alanlarına gereksinimin önemini değerlendiren ve İstanbul özelinde mevcut parklar üzerinden kapsayıcı tasarım ilkeleriyle sorgulayan bu bildirinin çıkarımlarıyla geliştirilen öneriler aşağıda özetlenmiştir.
-Kapsayıcı tasarım ilkeleri de dikkate alınarak yapılacak tasarımlarda her birey için eşit kullanım şartları sağlanmalı , gereksiz karmaşadan uzaklaşılarak her kullanıcının

kolayca algıladığı tasarımlar üretilmeli ve en önemlisi bu tasarımların kullanıcıların güvenliğini sağlayacak şekilde uygulanmalıdır.
-Çocuklar için oyun ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri en önemli mekanlar çocuk oyun alanları olduğundan bu alanların tasarımında mutlaka kapsayıcı tasarım yaklaşımları benimsenmeli ve engelli ve engelsiz çocuklar bir arada düşünülerek tasarımlar yapılmalıdır.
-Çocuk oyun alanları içinde kullanıcıların bir noktadan diğer bir noktaya erişimi ve oyun elemanlarıyla sosyal donatıları kullanımı diğer bireylerle eşit şekilde gerçekleştirmesi sağlanmalıdır. Bu nedenle engelli kullanıcılar da düşünerek hem alanda hem çocuk oyun elemanlarında gerekli noktalarda uygun eğim ve genişlikte rampalar tasarıma dahil edilmelidir.
-Çocuk oyun alanı tasarımlarında erişilebilirlik standartlarına dikkat edilirken yaratıcılık göz ardı edilmemeli, çocukların oyun oynamak isteyeceği, ilgi çekici ve kapsayıcı oyun olanakları içeren alanlar yaratılmalıdır.
-Her çocuk farklı öğrenme şekillerine sahip olduğundan oyun alanı içinde çeşitli öğrenme şekline uyum sağlayacak bilgilendirmeler yapılmalı ve oyun alanına gelen kullanıcıların kendilerine verilen bilgileri kolaylıkla algılaması sağlanmalıdır.
-Çocukların kullanırken doğal vücut pozisyonlarını koruyabileceği çocuk oyun elemanları tasarlanmalı, yardımcı cihaz kullanan çocuklar için oyun elemanlarını kullanmalarını sağlayacak yeterli alanlar bırakılmalı, tekerlekli sandalyenin kullanılabileceği pürüzsüz zemin malzemeleri seçilmeli ve oyun alanı içinde farklı yetilerdeki bütün çocukların geçebileceği genişlik ve özellikte yollar yapılmalıdır.
-Kapsayıcı çocuk oyun alanları tasarlanırken alan içinde tasarımla ilgili yapılacaklardan başka bu konuda yetkili kişilere de büyük görevler düşmektedir . Hem ülkemizde hem İstanbul'da engelliler ve engellilik konusunda halkın bilgilendirilmesi, farkındalığın gerek yapılacak çalışmalarla gerek sosyal medya ve televizyon yardımıyla artırılması ve engelli bireylerin gündelik hayattan dışlanmasının önüne geçilmeye çalışılması gerekmektedir . Böylece engelsiz insanlar kamusal mekanlarda engellileri düşünmeye başlayarak hareket edecek ve onların hayatlarına saygı duyacaklardır. Halkın bilgilendirilmesi sırasında engelli çocukların önemi detaylı olarak vurgulanmalı ve onların da oynayabileceği kapsayıcı çocuk oyun alanları tasarımlarının yapılmasının önemi insanlara aktarılmalıdır.
-Bilgilendirme dışında özellikle çocuklara ve bedensel engelli çocukların oyun ve oyun alanları ile ilgili görüşleri ve beklentileri araştırılmalı (Pola, 2015) tasarımları yönlendirmelidir.
Kısacası erişilebilir değil kapsayıcı oyun ve oyun alanı anlayışıyla engeller kaldırılmalıdır.

Alıntılama

Bu bildiri, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Kentsel Tasarım Yüksek Lisans programında İpek Pola tarafından tamamlanan "*Çocuk Oyun Alanlarına Kapsayıcı Yaklaşımlar; İstanbul için bir değerlendirme*" başlıklı yüksek lisans tezi kapsamında geliştirilmiştir. İstanbul, 2015 (Danışman; Doç.Dr. Hatice Ayataç)

Kaynaklar

Bahadır, B. 2014. Parklarda Erişilebilirliğin Engelliler açısından İrdelenmesi:İstanbul-Göztepe 60.yıl parkı örneği, (yüksek lisans tezi), İstanbul Üniversitesi.

Ergenoğlu A. S. 2013. Mimarlıkta Kapsayıcılık: 'Herkes İçin Tasarım'. Alındığı tarih 23.06.2015 adres:h ttp://www.ek.yildiz.edu.tr//images/images/yayinlar/ktp.pdf.

Inclusive Play Grounds 2015. 7 Principles of Inclusive Playground Design. Alındığı tarih12.07.2015 adres:http://www.inclusiveplaygrounds.org/me2/principles.

Kirazoğlu, S. 2012. Fiziksel Çevre - Çocuk İlişkileri, Açik Oyun Mekanlari Ve Çocuk Dostu Çevre Kriterleri Üzerine Bir Değerlendirme; Bakirköy Ve Beylikdüzü Örnekleri, (yüksek lisans tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi.

Prellwitz, M. 2007. Playgrounds Accessibility and Usability for Children with Disabilities. (doktora tezi). Luleå University of Technology Department of Human Work Sciences.

Skulski, J.K. 2007. Designing for Inclusive Play: Applying the Principles of Universal Design to the Playground. Alındığı tarih: 16.07.2015, adres: http://www.ncaonline.org/resources/articles/playgrounduniversaldesign. shtml.

Universal Design New York t.y. 3 Principles of Universal Design. Alındığı tarih: 15.08.2015, adres: http://idea.ap.buffalo.edu/udny/Section3.htm.Whyte, 1980.

DOĞAL ÇEVRENİN VE YAPILI (TASARLANAN) ÇEVRENİN ENGELLİ EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ: HELEN KELLER ÖRNEĞİ

NİLAY ÖZELER KANAN[1]

ÖZET

"Helen KELLER 1880-1968 yılları arasında yaşamış Amerikalı bir pedagogdur. Onu diğer pedagoglardan farklı kılan şey neredeyse doğuştan diyebileceğimiz kör, sağır ve dilsiz olmasıydı. O, insan beyninin gücünün de canlı bir örneğidir. Yaşamının ilk on dokuz ayında zihninde yer etmiş tek bir sözcükten, "su" sözcüğünden yola çıkarak başarıyı gösteren bir mucizedir." Görme, işitme, konuşma engelli Helen KELLER'ın "Herşey Su ile Başladı" adlı kendi yazdığı otobiyografisinden alıntıdır.

Bu bildiride Helen KELLER'ın kendisinin yazdığı kitaplarda, özdeyişlerde ve kendisiyle ilgili yapılmış tüm sinema filmlerinde görme, işitme ve konuşma engellerinin devamlı egzersizler ve düzenli bir eğitim süreciyle nasıl aşıldığı analiz edilmektedir. Eğitim süreci boyunca yapılı çevrede olan tüm unsurların özellikle mimarinin ve doğal çevreye ait olan tüm unsurların bu eğitim sürecine nasıl katkı sağladığının ve engelli bir insanın yaşamında "algı" kavramının bulunduğu mekânın özellikleri ile nasıl şekillendiğinin ortaya koyulması amaçlanmaktadır.

Ayrıca bu bildiri ile Helen Keller'ın mekân algısının, kendi kitabındaki tariflemelerde ve filmlerindeki görüntülerde nasıl bir boyutta olduğunun 'Evrensel Tasarım İlkeleri'ne göre değerlendirilmesi hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Doğal ve yapılı çevre, Engelli eğitimi, Mimari mekân, Helen Keller, Evrensel tasarım.

ABSTRACT

"Hellen Keller was an American educator who lived from 1880-1968. What set her apart from other educators was that she was blind, deaf, and mute practically from birth. She was a living example of the strenght of the human mind. From the single word, "water", which in the first nineteen years of her life took root in her mind, everything she accomplished in life (for example, she knew English, German, French, Latin, and Russian) was an example of how the brain, when reaching its full potential, is an expression of a miracle." Except taken from the autobiography "The Story of My Life" by the vision-, hearing- and speech-impaired Hellen Heller.

[1] Yüksek Mimar, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Mesleki Hizmetler Genel Müdürlüğü, Enerji Verimliliği ve Tesisat Dairesi Başkanlığı, ANKARA

In this report, in consideration of Keller's own books, writings, and films made about her, the systematic education process and repetitive training exercises for the vision, hearing, and speech impaired are analyzed; In this context, the ways in which all elements of the built environment, in particular architectural, and also elements of the natural environment , contributed to the education process are analyzed, and features of sites enabling a disabled person's to live their life, and how this shapes one's life and education, are evaluated.
Additionally, through analysis of the perception of spaces as described in the imagery used in Hellen Keller book and films, this paper aims to assess the design of these spaces in terms of Universal Design Principles.

Keywords: Natural and built environment, Disabled education, Architectural space, Helen Keller, Universal design.

1. GİRİŞ

Türkiye'de engellilere yönelik yasaların ana hukuki temeli 1981 Anayasasının 42. 50. ve 61. maddeleridir. 42. maddede, "Devlet durumları nedeniyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır" denilmektedir. 50. maddede ise, "Bedeni ve ruhi yetersizliği olanların çalışma hayatında özel olarak korunması" da Devlet görevi olarak belirlenmiştir. Anayasanın Sosyal Güvenlik bölümündeki 61. maddesi, "Devlet, engellilerin korunmasını ve toplum hayatına intibakını sağlayıcı tedbirleri alır" ifadeleri yer almaktadır (Artar ve Karabacakoğlu 2003).
Müzakereleri 2002 yılında başlayan "Engellilerin Haklarına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi" 13/12/2006 tarihinde BM Genel Kurulunda oylamasız kabul edilerek 2007 Mart'ının son haftasında imzaya açılmıştır. Türkiye, 30.03.2007 tarihinde attığı imza ile, Sözleşmeyi imzalayan 53. ülke olmuştur (BM Engelli Hakları Sözleşmesi 2015). Türkiye'de Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair kanun 03/02/2008 tarihinde kabul edilmiş ve adı geçen kanun 18/12/2008 tarih ve 27084 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (Domaniç Yelçe 2012). Sözleşmenin 24. maddesinde eğitim hakkının sağlanmasına yönelik içerik yer almaktadır.
222 sayılı İlköğretim Yasasının 5. maddesinde zorunlu olan ilköğretim kurumları arasında sayılan "özel" eğitime muhtaç çocuklar için kurulacak okullar ve sınıflar yer almaktadır. 12. maddesinde ise, "Mecburi eğitim çağında bulundukları halde zihnen, bedenen, ruhen ve tıbben engelli çocukların Özel Eğitim ve Öğretim görmeleri sağlanır" hükmü bulunmaktadır. 222 sayılı Eğitim Yasasından ayrı olarak, Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe konulan "Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu" ile özel eğitim gerektiren çocuklara verilecek eğitim ve öğretim sistemi düzenlenmiştir (Mülayim 2009).
Türkiye'de kanuni olarak engelliler ile ilgili maddelerin 1981 Anayasasından bugüne kadar bahsedildiği görülmekle birlikte engellilerle ilgili yapılan çalışmaların ancak 21.yüzyıl ile başladığı görülmektedir. Eğitim her vatandaşın hür hakkı olmasına rağmen engelli birey, eğitime ya toplum baskısı nedeniyle ya ailelerinin istememesi sebebiyle ya da devletin bireyin engel durumuna göre eğitim

olanaklarını ülkenin tamamına sağlayamamasından dolayı başlayamamıştır. Türkiye'de o dönemde bunlar olurken 1880 yılında doğan Helen Keller, eğitimini 1829 yılında Amerika'da Dr.John Ficher tarafından kurulan ve günümüzde 65 ülkede hizmet veren Perkins Körler Okulunda eğitimini tamamlamıştır. O dönemde engellilerle ilgili alınan kararların aslında Türkiye'de yapılan uygulamalardan çok daha erken başladığı görülmektedir.
Helen Keller, yaptıkları ve yazdıklarıyla kör ve sağırlar için umut, inanç, teselli edici ve ilham verici olmuştur. Kendi gibi pek çok insanın hakları için ilham kaynağı olan kişinin hayatına baktığımızda onun bu şekilde güçlü bir hale gelerek nasıl sınırlarını aştığı merak edilmektedir. Bu bildiri ile Helen Keller'ın hayatı anlatılarak aslında aldığı eğitimin, hayatının büyük bir bölümünü kapladığını ancak mimari mekânların (yapılı çevrenin) ve doğanın (doğal çevrenin) bu eğitim sürecindeki payının ne olduğunun anlaşılması amaçlanmaktadır. Engelli gözüyle anlatılan doğal çevre ve yapılı çevre kavramlarının anlaşılması adına gerçek bir yaşam öyküsünün incelenmesi tercih edilmiştir. Helen Keller'ın anıları, sözleri ve onun hayat hikâyesini konu alan filmleri, onun zihnindeki mekânın algısının nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Anlatımlarda tarif edilen mekânlar, algı kuramı çerçevesinde Evrensel Tasarım İlkeleri özelinde incelenecektir.

2. KAVRAMLAR

Kapsamlı bir kavram olan çevre sözcüğü, sanayi devriminden bu yana çevre kirliliğinin artması sebebiyle 20.yüzyılın ikinci yarısından bu zamana kadar araştırılmaya değer bir konu haline gelmiştir. Bir insanı etkileyen dış koşulların fiziksel, toplumsal, kültürel gibi tanımlanan etkileşimine çevre denmektedir. Algı ise algı psikolojisinde; çevresel bilginin duyular aracılığı ve zihinsel bir süreçle okunması, şeklinde tanımlanmaktadır. İnsan davranışları, fiziksel mekânı ve çevresini algılamayı sağlamaktadır.

2.1. Çevre, Algı ve Davranış

İnsan, varlığını belirli bir çevre içinde ve etkileşim halinde sürdürür. Çevre, ona şekil veren insan varlığından ayrık olarak düşünülemez. Lang'da algılamanın iki süreçten oluştuğundan bahseder. Bunlar duyularımıza dayalı, duyumsal süreç ve bilgiye dayalı, zihinsel süreçtir (Lang 1987). Duyumsal süreç; çevreden gelen bilgileri ve verileri duyularımız aracılığı ile yorumladığımız süreç iken; zihinsel süreç, duyularımız ile edindiğimiz çevresel bilgileri zihnimizde oluşturduğumuz süreçtir (Kahvecioğlu 1998). Mekânın algılanması sırasında, duyumsal süreç mekânla ilk kez veya kısa süreli olarak mekânsal deneyimler sırasında gerçekleşir. Mekânsal öğelerden gelen uyarıları ve fizyolojik verileri içerir. Zihinsel süreç ise geçmiş mekân deneyimlerinin hatırlanmasına yöneliktir. Daha uzun süreli bir mekânsal deneyim gerektirir. Mekânın algılanması tüm duyular aracılığı ile sağlansa dahi bunlardan en önemlisi görme duyusunun yarattığı etki olmaktadır. Bir şehir mekânının analizinde algılanmamıza etki yapan dört duyunun ağırlıkları şöyle

saptanmıştır: % 70 görme, % 25 dokunma ve % 5 işitme, koku alma duyusunun ağırlığı bulunmuştur (Szczot 1972).
Davranış, karmaşık altyapısı olan insanın sınırsız eylemlerinin dizisidir. Belirli bir fiziksel çevrede oluşan bu davranışlar, fiziksel çevrenin nitelikleri ile işlevsel olarak ilişkilendirilirler. Fiziksel çevre, öncelikli olarak doğal çevre ve insan tarafından inşa edilmiş çevre olarak ikiye ayrılmaktadır. İnşa edilmiş çevre, yapılı çevre veya yapay çevre olarak da adlandırılmaktadır. Mimar, tasarımcı ve plancıların yaptıkları tüm çalışmalar bu tür yapay çevrelerdendir (Sivri 1993).

2.1.1. Geştalt Kuramı

Geştalt psikolojisi, bilişsel süreçler içerisinde özellikle "algı" ve "algısal örgütlenme" konularında yoğunlaşmış psikoloji teorisidir. Geştalt psikolojisine göre bütün parçaların toplamından fazladır ve farklıdır. Bu nedenle inceleme konusu davranışlar değil, bilişsel süreçlerdir. Öğrenme basit bir uyarıcı tepki ilişkisi değildir. Öğrenme olayları algılamak parçalar arasında ilişkiler kurmayı gerektirir.
Algısal örgütlenmenin çalışma şeklini belirleyen yasalar şunlardır;
1)Şekil-Zemin İlişkisi; Şekil "zeminde ilginin odağı olan şey" iken, zemin "şekli çevreleyen her şey" olarak görülmektedir. Şekil ve zemin ayrı değil birlikte vardır. Şeklin ortaya çıkması için zeminle birlikte algılanması gerekmektedir. Dolayısıyla, şekil ve zemin ilişkisi anlam yaratma sürecinin temelini oluşturmaktadır.
2)Yakınlık İlkesi; Birbirine yakın nesneler kümelendirilerek algılanmaktadır.
3)Tamamlama İlkesi; Bir uyarıcının bütünü görülmediği halde o uyarıcının bir bütün halinde algılanmasıdır.
4)Benzerlik İlkesi; Renk, şekil, doku gibi birbirine benzeyen özellikler birlikte algılanma özelliği göstermektedir.
5)Süreklilik İlkesi; Algı alanında bulunan ve aynı yönde giden birimler birbiriyle ilişkili görünme yani süreklilik eğilimindedir.
6)Basitlik Yasası; Basit, düzenli bir şekilde organize edilmiş şekiller karmaşık olanlardan daha kolay algılanır.
7)Pragnaz Yasası; Bu yasaya göre her psikolojik olayda anlamlı, tam ve basit olma eğilimi vardır. Geştalt psikolojisinin temel bir ilkesi olup aslında diğer tüm yasaları içine alan bir yapı sergilemektedir.

2.2. Çevre Psikolojisi-Mimari Psikoloji ve Davranış

İnsan davranışı ve fiziksel çevre arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar için Çevre Psikolojisi, Mimari Psikoloji ve Ekolojik Psikoloji olarak üç başlık kullanılmıştır (Mercer 1975). Bu üçü arasında çevre psikolojisi başlığı en çok kullanılmaktadır. Son yıllarda, önce ekolojik psikolojinin, sonra çevresel psikolojinin ortaya çıkması, baskınlaşması ve sonrasında da sosyal psikoloji, insanların günlük yaşamlarını geçirdikleri ortamların, yalnızca toplumsal değil, aynı zamanda fiziksel çevrenin özellikleri ve bu çevre ile davranış arasındaki önemli ve çok yönlü ilişkilerin araştırılması gereğini kabul etmektedir (Ünlü 2001). Çünkü çevre psikolojisi kelimesi, çağdaş fiziksel çevrenin yapısının sistematik olarak çözümlenmesidir. Çevre veya çevre psikolojisi, sosyal psikolojinin algı, biliş, tutum gibi çok temel kavramlarına ve ilgili kuramlarına da dayanarak çevresel algı, çevresel biliş,

çevresel tutum, öğrenme, çevresel stres ve bununla başa çıkma yolları, kent yaşamı, gürültü, hava kirliliği gibi pek çok konu üzerinde çalışmaktadır. Çevre psikolojisi kavramı diğer araştırmacılar tarafından da çeşitli şekillerde tanımlanmıştır. Bell ve ark. (1978)'a göre çevre psikolojisi, davranışla yapay ve doğal çevre arasındaki karşılıklı ilişkiyi inceleyen bilim dalıdır (Bell ve diğerleri 1978); Canter ve Craik (1981)'e göre ise çevre psikolojisi, insan deneyimi ve sosyo-fiziksel çevrenin uygun koşulları arasındaki işleyişi ve birbiri arasındaki ilişkiyi çözümleyen ve bağlayan bir psikoloji alanıdır, denmektedir (Canter ve Craik 1981).
Mimari psikoloji ise daha çok mimari-tektonik özelliklerle ilgilenip, doğal çevre yardımıyla fayda sağlayan davranış psikolojisini göz ardı etmektedir. İnsanların fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinmelerinin ayrıntılı olarak belirlenmesi ve çözümlenmesi ile insan eliyle oluşturulan çevrenin bu gereksinmeleri ne ölçüde ve nasıl karşıladığını araştıran çalışmalar yapılmaktadır.

2.3. Engelli/Engelli Olmayan Çocuk ve Fiziksel (Doğal ve Yapılı) Çevre

Bildiri de örnek olarak seçilen Bayan Helen Keller'ın eğitim sürecinin 1887'de, daha henüz 7 yaşındayken öğretmeni Bayan Anne Sullivan ile başladığı ve bu dönemin aslında çocukluk çağına denk geldiği görülmektedir. Bu kapsamda çocuk davranışı ve fiziksel çevre ile arasındaki ilişki değerlendirilmiştir. Çocukluk çağından başlayarak bir alışkanlık haline dönüşen öğretilerin oluşmasında çevre önemli bir etmendir. Öğreti deyince ilk olarak akla aile ve yakın çevre gelmektedir. İlk çocukluk yıllarında ailenin sosyal ilişkilerin şekillendirilmesinde etkisi oldukça fazladır. Çocukların gelişmesi ya da toplumsallaşması sadece sosyal çevrede değil, fiziksel çevrede de oluşmaktadır. Büyük kentlerde farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip bireylerin çok farklı fiziksel çevrelerde de yaşadığı görülmektedir.
Bugünkü, insan yerleşimlerinin çoğunda, çocukların ihtiyaçları göz ardı edilmektedir. Fiziksel çevrenin tasarlanması aşamasında çocukların hareket kabiliyetleri, algı sürelerine ilişkin detaylara dikkat edilmemektedir. Kaldı ki bu durum toplumun engelli, yaşlı, hamile gibi diğer önemli halkaları içinde geçerlilik arz etmektedir. Doğal çevre içinde tehlikeli sayılabilecek durumlar çok nadir görülürken, bahsedilen insan grupları için yapılı çevrelerde yapılan uygulamalar arasında uyuşmazlıklar bulunmaktadır.

2.4. Evrensel Tasarım ve İlkeleri

Evrensel tasarım, "ürünlerin ve çevremizin tüm yaşlardaki ve farklı yeteneklerdeki insanların olabilecek en büyük kitlesi tarafından kullanılacak şekilde tasarlamak" olarak tanımlanmaktadır (Story ve diğerleri 1998). Evrensel tasarım yedi temel ilkeyi kapsamaktadır;
1-Eşit Kullanım; Tasarım farklı yeteneklerdeki insanlar için kullanışlı olmalı.
2-Kullanımda Esneklik; Tasarım çeşitli kişisel tercih ve yetenekleri barındırmalı.
3-Basit ve İçgüdüsel Kullanım; Tasarımın kullanımı, kullanıcının tecrübesinden, bilgisinden, dil yeteneğinden ve o anki konsantrasyon seviyesinden bağımsız olarak kolay anlaşılır olmalı.
4-Algılanabilir Bilgi; Tasarım, çevresel koşullara ve kullanıcının duyusal yeteneklerine bakmaksızın gerekli bilgiyi kullanıcıya etkin olarak iletmeli.

5-Hatalara Dayanım; Tasarım, kaza ya da istem dışı hareketlerin kötü sonuçlarını en aza indirmeli.
6-Düşük Fiziksel Çaba; Tasarım en az yorulma ile etkin ve rahat olarak kullanılmalı.
7-Yaklaşım ve Kullanım için Yer ve Boyut; Kullanıcının bedensel boyutu, duruşu ve hareket yeteneğinden bağımsız olarak yaklaşım, uzanım, çalıştırma ve kullanım için uygun boyut ve yer sağlanmalı.

3. HELEN KELLER KİMDİR?

3.1. Kısa Özgeçmiş

Şekil 1. Helen Keller
(Keller 2011)

Helen Keller (Şekil 1) 27 Haziran 1880'de Alabama'da doğmuştur. 19 ay boyunca sağlıklı bir bebeklik evresi geçirdiği anda 1882 Şubat ayında kızıl hastalığına yakalanmıştır. Yüksek ateş bebek Helen'in görme ve duyma organlarında geri dönülmez bir hasar bırakmıştır.

3.2. Eğitimi

Helen'e ilk öğretilmesi gereken asi ve inatçı ruh halini kontrol altına almayı sağlayacak şekilde görgü kurallarının alıştırılması olmuştur. Öğretmen Anne Sullivan, "her şeyin bir isminin olduğunun, her ismin de bir şeyin karşılığı olduğunu" öğretmeye çalışmıştır. Bunun adı nedir? Bu adın şeyi nedir? gibi.
Anne Sullivan, öncelikle Helen'in avuç içine kendi el hareketlerini kullanarak yazdığı el işaretlerini ve harfleri öğretmiştir. Daha sonrasında Helen'in ellerini kendi dudaklarına götürerek dudak okumayı ve daha temel bilgileri aldıktan sonra da Braille alfabesini okumayı öğretmiştir (Şekil 2 ve 3). Bu noktada kör-sağır ve bunun sonucunda da dilsiz engelliliği olan Helen için eğitim sürecinde eller ilk iletişim aracı olurken 5 duyu organından deri ile 'hissetmek' temel algılama şekli olmuştur. Ses tellerinin titreşimini ve dudakların hareketini dokunarak hissetmek, Helen'in bir insanla konuşurken karşıdakinin ne demek istediğini anlamasını sağlayacaktı. 'Bir şey'ler öğrendikçe Helen Keller'ın asi, inatçı ruhu yerini hanımefendi ve sakin bir insan yapısına bırakmıştır.
Eğitiminin önemli diğer bir adımı da okumayı öğrenmek olmuştur. Hecelemeyi öğrenmeye başladığını anlayan Anne Sullivan, kartonların üzerine kabarık harflerle yazılmış kelimeler hazırlamıştır. Yazılı sözcüklerde bir eşya, hareket ve o eşyanın nerede olmasını gösteren özellikler belirtilmiş. Eğitim sürecinde kabarık yazılı kartlar ile oyun oynanarak öğretilen kelimeler sonrasında kabarık yazılı kitaplara geçiş daha kolay hale gelmiştir.

Şekil 2. Avuç içi harflerin yazıldığı yöntem,
Şekil 3. Ellerin dudak hareketlerini ve ses titreşimlerini algıladığı yöntem (Url-1 2015)

3.3. Kitapları, Özdeyişleri ve Eğitimi

Helen Keller, ilk kitap yazma denemesini 1892 yılının kış aylarında denemiş ancak başarısız ve intihal olan bir durum ile karşı karşıya kalmıştır. İlk hikâyesinin konusu, aslında daha önceden öğrendiği ve bilinçaltında yerleşen başka bir hikâyenin aynısıdır. Zihni eskiden ona okunan bir hikâyeyi, sanki Helen yeni yazıyormuş gibi oyun oynamış ve karışıklığa neden olarak mevcut bir yazılı eserin hikâyesini yeniden kaleme almıştır. Ancak bu eser, kopya suçlaması nedeniyle hukuki sorunlara sebep olmuştur (Walker 2003). Bu durum o dönemde küçük bir çocuk için ağır ithamlar altında kalmasına sebep olmuş ve kitap yazma konusunda kendine olan güvenini yıkmıştır. Daha sonraları bu güvenin toparlanması yine Anne Sullivan'ın uğraşları sonucu pozitif bir duruma dönüşmüştür. Helen Keller daha sonraları el yazısı yazmayı da öğrenmiştir (Şekil 4).

Şekil 4. Helen Keller'ın el yazısı (Url-1 2015),
Şekil 5. Keller'ın Türkçeye çevrilen kitabı

Olumsuz bir durumla başlayan kitap yazma merakı ve hevesi daha sonraları bir tutkuya dönüşmüştür. Helen Keller'ın söylemleri zaman zaman özdeyiş tarzında zaman zaman kitap düzeninde var olmuştur. Halen pek çok ülkede basılan kitapları ilgiyle okunmaktadır (Şekil 5).

Eğitim ve Birey Olma ile ilgili Özdeyişleri;

1)"But all was not lost! After all, sight and hearing are but two of the beautiful blessings which God had given me. The most precious, the most wonderful of his grifts was still mine. My mind remained clear and active."-"Fakat bütünüm kaybolmadı! Sonuçta görme ve işitme Allah'ın bana verdiği güzel nimetlerden ikisidir. Onun en güzel ve en değerli hediyesi hala 'benim'dir. Zihnim açık ve aktiftir."

2)"Keep your face to the sun and you will never see the shadows."-"Yüzünü güneşe çeviren insan, asla gölge görmeyecek."

3)"The highest result of education is tolerance."-"Eğitimin en önemli sonucu hoşgörüdür."

Helen Keller kalbindeki doluluğun aşk olduğunu ve "Aşk, herşeydir ve Tanrı aşktır" diyerek "ruhunun zaferi"nin nedenini ifade etmektedir. Helen bulunduğu durumun arkasında içgüdüsel olarak daha büyük bir resim olduğunu düşünmekte ve onun engel durumunun aslında Tanrı'nın büyük bir planı olduğunu ve bu dünyada daha büyük bir amaca hizmet edeceğine de inanmaktadır. Böylece kendine acımayı reddetmiştir. Dini inancı, ayakta durabilmesine ve eğitim sürecindeki mücadelesi için cesaret vermiştir. Engel durumunun Tanrı'nın ilahi planının bir parçası olduğuna inanmaktadır. Helen, yaradılıştan gelen bu sınırlamaların, Tanrı'dan geldiğine ve başkalarının mücadelesi için umut olacağını düşünmektedir. Bayan Keller'ın dini inancının güçlü olması, hem görgü, ahlak gibi yazılı olmayan toplumsal kuralları öğrenebilmesine hem de okuma-yazma öğrendikten sonra pek çok dil öğrenebilmesine olanak sağlayan manevi desteği vermiştir.

3.4. Helen Keller'ı Konu Alan Filmler ve Eğitimi

Helen Keller'ın hayatı, yıllar boyunca pek çok filme ve tiyatro oyununa konu olmuştur. Filmlerinde Anne Sullivan ile beraber vakit geçirdiği fiziksel çevreler mekân olarak gösterilmiş, aldığı eğitimin yanısıra ve öğretmen-öğrenci ilişkisi görüntülere yansıtılmıştır.

"Hayatımın Hikâyesi: Herşey Su ile Başladı" kitabından uyarlanan ve tiyatro oyunu adı "Miracle Worker" olan oyun, Broadway Playhouse Tiyatrosunda 1959 yılından 1961 yılına kadar 719 kez sahnelendikten sonra 1 Temmuz 1961 tarihinde sahneden kaldırılmıştır. Daha sonra oyun, Wyndham Tiyatrosuna devredilmiştir. 31 Ağustos 1994 tarihinde sahnelenmeye başladıktan sonra aynı yılın 8 Ekim'inde sonlandırılmıştır. Oyunun tiyatro sahnelerinde sergilenmesinin 50.yıl dönümü şerefine Broadway de Meydan Tiyatrosunda 3 Mart 2010'da tekrar sahnelenmiştir. Eleştirel övgülerin iyi olmasına rağmen oyun pek fazla izleyici kitlesine ulaşamamıştır. 38 kez sahnelendikten sonra 4 Nisan 2010'da tekrar sahneden kaldırılmıştır (Url-2 2014).

Sinemada ise 1962 yılı siyah ve beyaz, Amerikan Yapımı 106 dk'lık bir film ile ilk kez Helen Keller'ın hayatı anlatılmıştır (Şekil 6). İkinci olarak 30.yıl anısına 1979 yılında yine Amerikan yapımı olarak 98 dk'lık bir film olarak tekrar çekilmiştir (Şekil 7). En son 2000 yılı Amerikan yapımı 95 dk'lık bir sinema filmi çekilmiştir (Şekil 8). Ayrıca 1968'de İtalya'da 1978'de ise İspanya'da kendi ülke dillerine çevrilerek televizyonlarda gösterilmiştir.

Hindistan'da 2005 yılı Bollywood yapımı 124 dk'lık "Black" filmi, "Miracle Worker" adlı filmin kopyası olarak çekilmiştir (Şekil 9). Türkiye'de ise aynı hikâye, 2013 yılında 100 dk'lık "Benim Dünyam" adıyla yeniden beyazperde de yerini almıştır (Şekil 10).

Amerikan yapımları, Hint ve Türk yapımlarından farklı bir bakış açısıyla Yazar Helen Keller'ın 1903 yılında yazdığı İngilizcesi "My Life Story", Türkçesi "Hayatımın Kaynağı: Herşey Su ile Başladı" adlı kitaba olabildiğince bağlı kalarak filmler yapmışlardır. Fakat Hint yapımı olan "Black" filminde hikâye daha farklı yorumlanarak öğretmen dindar ve erkek olarak kast düzenlenmiştir. Bu karakter en sonunda Alzheimer olmakta ve kör-sağır-dilsiz olan öğrencisi ona yardımcı

olmaktadır. Türk yapımı olan "Benim Dünyam" filmi de Hint yapımındaki hikâye ile paralellik gösterse de öğretmen dindar değil aksine alkolik olarak tanımlanmış ve öğrencisi kör-sağır-dilsiz kıza bir şeyler öğretebilme arzusuyla alkolü bırakmıştır. Yine buradaki karakter film sonunda Alzheimer olmaktadır.

Şekil 6. 1962 yılı yapımı filmin afişi (Url-3 2014), Şekil 7. 1979 yılı yapımı filmin afişi (Url-4 2014), Şekil 8. 2000 yılı yapımı filmin afişi (Url-5 2014), Şekil 9. 2005 yılı Hindistan yapımı filmin afişi (Url-6 2014), Şekil 10. 2013 yılı Türkiye yapımı filmin afişi (Url-7 2014)

4. FİLM VE KİTAP ANLATIMIYLA FİZİKSEL ÇEVRENİN HELEN KELLER EĞİTİMİNDEKİ ROLÜ

Tablo 1. Keller'ın kitabında aktardığı *doğal çevre* ile ilgili deneyimleri

	Kitap içinde belirtilen *doğal fiziksel çevre* ile ilgili mekânlar-durumlar	**Geştalt Psikolojisine göre Algı Yasaları**
Kitap-1.bölüm	*1)…Gerektiğinde kullanmak için büyük evin yakınına küçük bir ev yapılması Güney âdetidir. Savaştan sonra babam böyle bir ev inşa etmiş ve annemle evlendiğinde orada yaşamışlardı. Ev sarmaşıklar ve hanımelleri ile kaplıydı. Bahçeden orman gibi gözükürdü. Önündeki küçük teras sarı güllerle donanmıştı; arılar ve arı kuşlarının en sevdiği köşeydi. Evin adı "Sarmaşık Yeşili" idi çünkü ev ve çevresini saran ağaçlar İngiliz sarmaşıkları ile kaplıydı. Eski moda bu bahçe çocukluk cennetimdi…* (Keller 2013).	1) Görme engelli insanlar için Gestaltın yasalarından olmazsa olmazı Tamamlama İlkesidir. Çünkü insan beyni yarım yamalak olan tüm uyarıları tanımlamak eğilimindedir. Bu bölüm de terastaki sarı güller zemin-arılar ve arı kuşları ise şekil ilişkisini oluşturmaktadır. Ayrıca evin hanımelleri ile kaplı olduğu bir Süreklilik İlkesini tariflemektedir.
Kitap-4.bölüm	2) *Kuyunun yanındaki hanımelleri ile kaplı eve doğru yürüdük. Birisi su çekiyordu ve öğretmenim elimi soğuk suyun altına tuttu. Elimin biri suyun altındayken diğer elimin avucuna önce yavaşça sonra hızla su diye yazdı. Bütün dikkatimi parmaklarının hareketine vererek kıpırdamadan durdum. Birdenbire bilincimin derinliklerinde sisler arasında unutulmuş bir şey hatırladım ve konuşmanın tüm gizemini kavradım. Artık s-u işaretinin elimin üzerinden akan soğuk ve harikulade bir şey olduğunu biliyordum….* (Keller 2013) (Şekil 11, 12, 13, 14, 15).	2) Gestalt yaklaşımına göre yaşam boyunca edinilen yaşantılar iz sistemlerini oluşturmaktadır. Bellekte iz bırakan algılar anımsanır. Sonraki benzer yaşantılar bellek izini tetikler ve onlarla birlikte yeni bir yaşantıya ve yeni bir bellek izine dönüşmektedir. Tıpkı 'su' kelimesinin Helen Keller'ın bebekliğinde hastalığından önce öğrendiği tek kelime olduğu ve yıllar sonra öğrenme sürecine katkı sağlayacak algıyı zihninin bir yerinden çıkartması gibi.

Kitap-7.bölüm	3) Bayan Sullivan, bana çamurdan şekilli haritalar yaparak dağları, vadileri ve nehir yataklarını dokunarak öğrenmemi sağladı… Bütün doğa ya çiçek açıyordu ya tomurcuğa durmuştu… Yeryüzü kırmızı ve altın sonbahar yaprakları ile donanıp bahçenin sonundaki mis kokulu üzümler güneş ışığı ile olgunlaştığında, hayat hikâyemi yazmaya başladım (Keller 2013).	3) Öğretmenin anlatımı Basitlik Yasasına dayalıdır. Doğa yine doğadan bir malzeme olan çamurun yeniden şekillendirilerek Bayan Keller'a gerçek bir doğa parçasının modeli yapılarak anlatılmıştır. Bu örnek algı yasalarından Benzerlik İlkesi ile örtüşmektedir.
Kitap-15.bölüm	4) Niagara'ya Mart 1893'te gittik, şelalenin en üst kısmında durduğum ve titreşimleri hissettiğim andaki duygularımı anlatmam mümkün değil. Niagara'nın güzelliklerini ve özelliklerini fark etmiş olmam bazı kişilere garip geliyor. "Bu güzellik ya da şu müziğin sizin için anlamı ne? Ne dalgaların sahile vuruşunu görüyorsunuz ne de çıkardıkları gümbürtüyü. O zaman bunlar sizin için ne ifade ediyor? Her şeyi (Keller 2013).	4) Bayan Keller dokunma duyusu ile beyninde bilgiyi oluşturarak yorumlamayı öğrenmiş ve yine evlerinin bahçesinde 'su' ile deneyimlediği bilgiyi yani belleğindeki izleri tekrar yorumlamıştır.
	5) 1887 yılı yazında ruhumdaki bu uyanıştan sonra yaşadığım pek çok şeyi hala hatırlıyorum. Ellerimle bir sürü keşif yapıp dokunduğum her şeyin adını öğrendim. Elledikçe ve öğrendikçe mutluluğum ve çevremdeki dünya ile barışıklığım artıyordu (Şekil 16, 17, 20, 21, 22).	5) Bayan Keller, tüm öğrenme isteğini nesnelere dokunarak ve zihninde tamamlayarak tarifleyebilmektedir. Gestalt yaklaşımına göre bu durum üretici düşünmede anlamaya dayalı öğrenme olarak ifade edilir. Bilgi, transfer edilebilir ve uzun süre hatırlanabilir. Bu süreçte dışsal pekiştireç yoktur, içsel pekiştireç söz konusudur.
	6) Papatyalar açmaya başladığında Bayan Sullivan beni elimden tutarak çiftçilerin tohum ekmek için toprağı hazırladıkları kırlara ve Tennesse Irmağının kıyısına götürdü. Ilık çimlerin üzerinde otururken doğa hakkındaki ilk derslerimi aldım. Güneş ve yağmurun ağaçları nasıl büyüttüğünü, ağaçların hem göz zevkini hem hayvanları nasıl beslediğini, kuşların nasıl yuva yaptığını, sincabın, geyiğin, aslanın ve diğer bütün hayvanların nasıl yiyecek ve sığınak bulduklarını öğrendim (Şekil 20, 21, 23, 24, 25). *Bilgim arttıkça içinde yaşadığım dünyaya sevgim de arttı. Öğretmenim bana dünyanın şeklini ve aritmetiği öğretmeden önce ormanların kokusundaki, yerdeki otlardaki ve bebek kız kardeşimin yumuk ellerinin kıvrımlarındaki güzelliği görmeyi öğretti.*	6) Bu anlatımda şekil ve zemin ilişkisine dayalı bir algı süreci gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Kitap-15.bölüm	*7) Tam o sıralarda yaşanılan bir olay doğanın her zaman iyi olmadığını öğretti. Ağacın gölgesi serindi ve tırmanması da kolaydı…. Aniden hava değişti ve güneş sıcaklığını yitirdi. Gökyüzünün siyah olduğunu biliyordum çünkü benim için bildiğim tek ışık olan sıcaklık atmosferden yitmişti. Topraktan garip bir koku yükseldi. Bunun fırtınadan önceki koku olduğunu biliyordum, kalbim adsız bir korku içindeydi….Bir dakika sessizlikten sonra tüm yapraklar hışırdamaya başladı. Ağaç titredi ve dala sımsıkı tutunmamış olsam beni yere atacak kadar şiddetli bir rüzgâr esmeye başladı. Ağaç eğilip büküldü. Küçük dallar kırılıp başımdan aşağı yağmaya başladı. Aşağı atlamak için dayanılmaz bir arzuya kapıldım ama korkum bunu engelledi… Tam geriye düşüyordum ki öğretmenim elimi yakaladı ve inmeme yardım etti. Sevinçten tir tir titriyordum. Yeni bir şey öğrenmiştim –doğa "çocukları ile açıkça savaşıyordu ve yumuşak dokunuşunun altında vahşi pençelerini gizliyordu."*	7) Öğretmen Anne Sullivan, Gestalt yaklaşımında olduğu gibi bireyin öncelikle bütünü görmesini sağlamakla birlikte bu durum ile daha sonra bireyin bütünü ve parçaları arasındaki ilişkiyi anlamasını da sağlamıştır. Yine bu anlatımda da şekil ve zemin ilişkisine dayalı bir algı süreci gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Filmlerin uyarlamalarında 1962, 1979 ve 2000 yıllarında çekilenlerde fiziksel çevre olarak bir tulumba ve tulumbanın çevresindeki yeşil doku sinematografik görüntü olarak kullanılmış; ancak, 2005 ve 2013 yılları içinde çekilen filmlerde ise tamamen bir süs havuzu öğesi kullanılmıştır. Bu filmlerde öğrenci, hocasının yüzüne bir bardak su dökmesinin cezası olarak, öğretmeni tarafından su dolu süs havuzunun içine atılır ve öğrencinin su ile teması, aslında bebeklikte sesini çıkarmayı öğrendiği tek kelime olan S-U kelimesi ile zihninde canlanır ve eğitim süreci için bir başlangıç sağlar.

Şekil 11. 1962 yapımı filmin S-U sahnesi, Şekil 12. 1979 yapımı filmin S-U sahnesi
Şekil 13. 2000 yapımı filmin S-U sahnesi

Şekil 14. 2005 yapımı filmin S-U sahnesi, Şekil 15. 2013 yapımı filmin S-U sahnesi

Şekil 16. Keller ve doğal çevre-Bitki sevgisi-1 (Keller 2011), Şekil 17. Keller ve doğal çevre-Bitki sevgisi-2 (Keller 2011), Şekil 18. Keller ve doğal çevre-Hayvan sevgisi-1 (Url-8 2014), Şekil 19. Keller ve doğal çevre-Hayvan sevgisi-2 (Url-9 2014)

Doğal çevreyi tanıma-Bitki sevgisinin öğretilmesi;
Şekil 20. 2000 yapımı film, Şekil 21. 2005 yapımı film, Şekil 22. 2013 yapımı film

Doğal çevreyi tanıma-Hayvan sevgisinin öğretilmesi;
Şekil 23. 1962 yapımı film, Şekil 24. 1979 yapımı film, Şekil 25. 2000 yapımı film

Tablo 2. Keller'ın kitabında aktardığı *yapılı çevre* ile ilgili deneyimleri

	Kitap içinde belirtilen *yapılı fiziksel çevre* ile ilgili mekânlar-durumlar	**Geştalt Psikolojisine göre Algı Yasaları**
Kitap-17.bölüm	*1) Benim için şehrin en güzel yeri olan Central Parkta hep birlikte yaptığımız yürüyüşleri hatırlıyorum. Bu park benim için heyecan verici özelliğinden hiçbir şey kaybetmedi. Parka her girişimde görüntünün bana anlatılmasını istiyordum (Keller 2013).*	1) Şehrin içinde olmasına rağmen doğal çevre ile ilgili olan tüm detayları öğrenme isteğinin olduğu görülmektedir. Aslında Keller' ın zihninde Yakınlık İlkesine dayalı algıladığı ve zihninde şehrin içinde yakın olan yeşil alanların bir arada kümelendiği ile ilgili bir tarifleme gerçekleşmektedir.

	Kitap içinde belirtilen *yapılı fiziksel çevre* ile ilgili mekânlar-durumlar	**Geştalt Psikolojisine göre Algı Yasaları**
Kitap-15.bölüm	*2) 1001 Gece Masallarının içindeydim; her taraf ilginç ve esrarengiz şeylerle doluydu. Kitaplarımdaki Hindistan, Fil tanrıları ve Pazar yerleriyle; piramit diyarı Kahire, uzun deve kervanları ve camilerin maketleriyle; her akşam şehir ve ünlü çeşmeler aydınlatıldığında yelkenliyle gezdiğimiz kanallarıyla Venedik buradaydı. Bir Viking gemisine bile bindim….*	2) Bu kısımda zihindeki algı Benzerlik Yasası ile daha önceden edinilen iz bilginin başka bilgi ile renk, doku, şekil gibi benzerlikler göstermesi ile zihinde canlandırılmasını sağlamaktadır. 1001 Gece Masallarında anlatılan mekân ve şehirler ancak bu şekilde tariflenebilmektedir.
	3) Dünya Fuarı'nın yöneticisi… sergilenen eşyalara dokunmama izin verdi. Parmaklarımın ucundaki Fuar dokunulabilir bir kaleydeskop gibiydi….Antropoloji pavyonunda insanlığın aldığı yolu bu oymalara dokunarak öğrendim. Okuduklarımdan ve duyduklarımdan çok daha fazlasıydı (Keller 2013).	3)Heykeller bir fikrin somut olduğu eserlerdir. Bu nedenle bitmiş bir işin zihinde tam, anlamlı ve basit halini canlandırabilmektedir. Aslında tüm Geştalt yasalarını kapsayan Pragnaz Yasaları bu örneğe verilebilir.
Kitap-22.bölüm	*4) Hayatımı anlatırken birkaç kez değindiğim gibi açık havayı ve açık hava sporlarını çok severim. Daha küçük bir kızken yüzmeyi ve kürek çekmeyi öğrendim….Kullandığım kürekler, yerlerinde durması için özel olarak yapılmıştı. Rüzgar ve dalgalar beni hep mutlu etmiştir….Aynı zamanda kano kullanmayı severim ve şimdi size özellikle ay ışığı olan gecelerde kano kullanmayı severim dersem eminim belli belirsiz gülersiniz. Ayın ağaçların arasından yükselerek cennete ışıltılı bir yol yaratmasını göremediğim doğrudur, ama onun orada olduğunu bilirim. Sırtüstü yatıp elimi suya daldırdığımda bazen küçük bir balık parmaklarımın arasından kayıp gider kimi zaman da nilüferler ellerimi okşar.*	4) Heller zihninde oluşturduğu mekânsal bir bilgiyi diğer mekânsal ve hatta görsel içeriğe sahip bir bilgi ile Tamamlama Yasasına göre zihninde birleştirerek kitabında aktarmaktadır.
	5) İnsanın ancak duyma ve görme yoluyla çevresini algılayabileceğine inananlar benim kırlarda ya da şehirde yürümek arasında-kaldırımların farklılığı dışında-ne fark bulduğumu merak ediyorlar. Unuttukları bedenimin canlı olduğu; şehrin dinmek bilmeyen hareketliliği yüzümdeki sinirlere ulaşıyor ve ben görmediğim halde titreşimi hissediyorum. Kaldırımlardan itilen ağır vagonların titreşimleri ve makinelerin monoton gürültüsü, kişinin dikkati eğer çevresindeki görüntülerle dağılmıyorsa o zaman sinirler üzerinde işkence etkisi yapıyorlar.	5) Keller, Şehir yaşantısının gerginliğini mekânı tarifleyerek bu mekânın bedeninde dokunma duyusuna yarattığı hissi aktarmıştır. Yine bu kısımda da şekil ve zemin ilişkisi ile zihninde bilgileri birleştirebilmektedir.
	6) Müzeler ve sanat galerileri de her zaman için mutluluk kaynağımdır. Doğal olarak görme yeteneği olamayan birinin soğuk mermere dokunarak hareket, duygu ve güzelliği anlaması bazılarınıza garip gelebilir; oysa ben sanat eserlerine dokunarak bundan sonsuz bir zevk alabiliyorum. Parmaklarım kıvrımların arasında dolaştıkça sanatçının düşüncelerini ve duygularını algılayabiliyorum. Kimi zaman acaba eller bir heykelin güzelliğini hissedebilmek için gözlerden daha mı etkili diye düşünüyorum. Sanırım çizgilerin ve kıvrımların ritmik dökülüşü ellerle daha fazla hissedilebilir. Her neyse benim söylemek istediğim mermer tanrı ve tanrıçaların kalplerinin atışını duyabildiğimdi!.	7) Heykeller bir fikrin somutlaştırılmış olduğu eserlerdir. Bu nedenle bitmiş bir işin zihinde tam, anlamlı ve basit halini canlandırabilmektedir. Süzülmüş bir sanatçı bilgisinin bir maddedeki dönüşümüdür. Aslında tüm Geştalt yasalarını kapsayan Pragnaz Yasaları bu örneğe verilebilir.
	Sıkça yapamadığım bir başka zevkim de tiyatroya gitmek. Oyun sahnelenirken bana anlatıldığı zaman kendimi olayların içindeymişim gibi hissediyorum (Keller 2013).	

5. TARTIŞMA

Keller'ın kendisinin kaleme aldığı kitap ve hakkında yapılan sanatsal çalışmalarda anlatılan ve kurgulanan yapılı ve doğal çevrelerin 'algı' psikolojisini oldukça etkileyerek bilginin şekillendirilmesinde yani eğitim sürecini kapsayan dönemde sıklıkla kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu mekânlar evrensel tasarım ilkelerine göre incelendiğinde ise bu tasarım yaklaşımına göre kurgulanıp en başından planlanmadığı için filmde ve kitapta anlatılan mekânlarda tam karşılığının bulunmadığı görülmüştür.

Bildiri konusu, evrensel tasarım ilkeleri ile aşağıdaki şekilde yorumlanmaktadır;

1) Eşit Kullanım; 1182'lerin Amerika'sında engellilerle ilgili okullar ve eğitim ayrıcalıkları her ne kadar başlasa da evrensel tasarım çerçevesindeki gelişmelerin 1950'lerde başladığı düşünüldüğünde ev ve şehir gibi mekânlara sahip yerlerde engellilere yönelik bir yaklaşım ile tasarlanmadığı görülmektedir.

2) Kullanımda Esneklik; 1950'lerde evrensel tasarım ilkeleri konuşulmaya başlandığı andan itibaren 'esneklik' kavramı da bahsedilmektedir. Hikayenin ve yaşantının geçtiği yerlerin Helen Keller'a göre düzenlenmediği film görüntülerinden ve kitap bölümlerindeki anlatımlardan anlaşılmaktadır. Hatta o dönemin kullanıcı davranışlarında görgü ve ahlak kurallarına uygun olarak bir yaşantıya öncelik verildiği gösterilmektedir.

3) Basit ve İçgüdüsel Kullanım; Bu ilke tasarımın kullanımının, kullanıcı tecrübesinden, algıladığı bilgiden bağımsız olarak kolay ve anlaşılır olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak bu ilkenin amacı o dönemde tam tersidir. Engelli kişi mekânda ve fiziksel çevrede hareket alanını iyi veya kötü sonuçlanacak bir şekilde deneyimlemiş ise daha sonra o bilgi içgüdüsel olarak kullanımı sağlamaktadır.

4) Algılanabilir Bilgi; Bu ilkede tasarım, çevresel koşullar ve kullanıcının duyusal yeteneklerine bakmaksızın gerekli bilgiyi kullanıcıya doğrudan iletmelidir şeklinde belirtse de o dönemde bu bilgi ancak okul eğitimi verilirken kullanıcıya öğretilmektedir. Mimari tasarımın algı konusunda bir farklılık yaratmadığını ancak doğal çevrenin (peyzajın) engelli eğitiminde oldukça pozitif etki verdiğini göstermektedir.

5) Hatalara Dayanım; Film sahnelerinde öğretmen ile Helen'ın birbirlerine yaklaşmaları, tanımaları ve hatta Helen'ın hırşınlaşıp zarar vermesini engellemek için bir odanın boşaltılarak çekim yapıldığı görülmektedir. Bu durum mimari tasarıma yönelik bir değişiklik olmasa dahi mekân algısında bir farklılık yaratılması için uygulandığı görülmektedir.

6) Düşük Fiziksel Çaba; Filmlerin çekildiği sahneler için tercih edilen evlerin engelli insanların yaşamasına elverişli olmadığı hatta mekanlararası yatay ve dikey mekan farklılıklarının sıklıkla merdivenler ile yapıldığı fark edilmektedir.

7) Yaklaşım ve Kullanım için Yer ve Boyut; Film sahnelerinde engellinin bedensel hareketinin ev içinde zorlanarak yaptığını ancak dış mekânda koklama, duyma, tat alma ve en önemlisi dokunma duyularını daha etkin kullanarak yön bulabildiği ve daha çok detay öğrenebildiği gösterilmektedir.

6. SONUÇ

Keller'ın yaşamında dikkati çeken bir takım pozitif önemli unsurlar bulunmaktadır. Öncelikle 1882 yıllarının Amerika'sında engellilik durumunu zengin bir ailenin ilk çocuğu olması bakımından o döneme göre diğer engelli insanlara göre daha şanslıdır. İyi bir eğitim almasını isteyen ailesi özellikle de annesi sayesinde bir eğitimci bulunmuş ve iki bir eğitim süreci başlamıştır. İkinci bir şans olarak öğretmeni Anne Sullivan idi. Hiç yılmadan öğrencisine hem görgü kurallarını öğretmiş hem de eğitim hayatını devam ettirmiştir. İlk eğitimlerine doğa-coğrafya-tabiat-dünya gibi doğal çevreyi oluşturan tüm detaylar anlatılarak başlamıştır. Öğretmeni, öğrencisine öncelikle hayvanları-bitkileri sevmesini öğretmiştir. Daha sonraki yaşlarında ise kitaplar okudukça, bir yerleri gezdikçe, başka kendisi gibi engelli insanlarla zaman geçirdikçe yapılı çevre konusunda fikir sahibi olmaya başlamıştır.

Keller'ın tüm bu yaşamı algılama serüveni 1668-1772 yılları arasında yaşamış fen adamı ve filozof Emanuel Swedenborg'un din-inanış-yaradılış üzerine yazdığı kitaplar ve söylemleri ile manevi gücünü yükseltmiş ve içsel boşluğunu tamamlamıştır. Bulunduğu engel durumunun, ilahi bir sebebi olduğuna inanmıştır. Helen'i asıl ayakta tutan aslında din sevgisi ve doğa sevgisidir.

Kitaplarında yapılı çevreden çok az bahsetmekte ve doğayı anlatırken betimlemeleri uzun olarak yapıp içsel bir güçle anlatmaktadır. Hissederek ve sanki yaşayarak anlatmaktadır. Bu sebepten kitap üzerine çekilmiş filmlerde de doğa ile ilgili detaylar üzerinden yapılan öğretiler, film sahnesi olarak daha fazladır.

Bayan Keller'ın kendi eliyle kaleme aldığı ve pekçok filme konu olan gerçek yaşam hikayeleri, eğitimin engellilerin toplumsal hayata kazandırılmasında olmazsa olmaz nedenlerden biri olduğu konusunda netlik kazandırmaktadır.

Engellilerin zihinlerini geliştirmeye ve nöronlar arasındaki bağların tüm duyu organlarını harekete geçirerek geliştirilmesini sağlayacak eğitim araçları da çok önem taşımaktadır. 'Dokunma' duyusunun uyarılmasına yönelik eğitim araçlarının düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak öncelikli eğitim aracı doğadır. Doğa keşfedilmesi uzun süren, zevkli ve devamlı kendini yenileyen bir döngüye sahiptir. Engelli birey bu eğitim döngüsünün varoluşuyla ilgili fikir edinip, devingen olan çevreyi takip edebilecektir. İnsanoğlu yaradılışından ölümüne kadar toprağa-yeryüzüne bağlıdır, bireyler gelişimlerini öncelikle doğayı severek başlamalıdır. Daha sonra insan eliyle oluşturulan yapılı çevre de öğrenilmesi gerekenlere geçmelidir. Eğitim ile engelli birey, yazmayı; duymayı; görmeyi; dokunmayı; hareketleri veya titreşimleri takip etmeyi; kalben hissetmeyi; tatmayı; nerede; nasıl; ne kadar; ne zaman; gibi yapabileceklerini öğrenebilmelidir.

KAYNAKLAR

Artar, Y. ve Karabacakoğlu, Ç., 2003, "Özürlülerin Toplumsal Gelişimine Yönelik Proje Ortez ve Tekerlekli Sandalyenin Üretimi, Standartları ve Pazar Potansiyeli", Milli Prodüktivite Merkezi, Ankara.

Bell, P.A., Fisher, J.D. and Loomis, R.J., 1978, "Environmental Psychology", W.B.Sounders, London.
Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi, Ulaşım tarihi; 12.10.2015, http://www.tiemf.org.tr/arsiv/mevzuatlar/bm_engellihaklarisozlesmesi.pdf
Canter, D. and Craik, K.H., 1981, "Environmental Psychology", Journal of Environmental Psychology, vol:1, n:1, pp.1-11.
Domaniç Yelçe, A., 2012, "Türkiye 2013 yılında Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Komitesinde…", Ulaşım tarihi; 12.10.2015, http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/21484017.asp
Kahvecioğlu, H., L., "Mimarlıkta İmaj: Mekansal İmajın Oluşumu ve Yapısı Üzerine Bir Model", Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, 1998, pp 33.
Keller, H., 2011, "How I Would Help the World", Swedenborg Foundation Press, Pennysylavania, pp. 26, 32, 44.
Keller, H., 2013, "Hayatımın Hikayesi: Her Şey Su ile Başladı", Kuraldışı Yayıncılık, Çeviren; İpek van den Born, 2.Baskı, İstanbul, s.16, 29-33, 39-40, 65-66, 70, 86, 89-94.
Lang, J., *Creating Architectural Theory, The Role of Behavioral Sciences in Enviromental Design*, Van Nostrand Reinhold, New York, 1987, pp 86-110
Mercer, C., 1975, "Living in Cities Psychology and the Urban Environment", Penguin Books, London.
Mülayim, A., 2009, "Bedensel Özürlüler için Mimari Mekan Tasarımı", Trakya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yükseklisans tezi, Edirne.
Sivri, H., 1993, "Fiziksel ve Mekânsal Çevrenin Çocuk Davranışına ve Gelişimine Etkileri: Çocuk için Oluşturulacak Çevrelerde Tasarım Verilerinin Saptanması", Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora tezi, İzmir.
Story, M. F., Mueller, J.L ve Mace, R. L., 1998, "The Universal Design File: Designing for People of All Ages and Abilities, Raleigh, NC State University, pp 2, 34-35.
Szczot, F.H., 1972, Eléments Analytiques de L'espace Urbain, Editions D. Vincent et Cie., Paris, pp 33.
Url-1, http://www.perkins.org/about/history/helen-keller, Ulaşım tarihi; 13.10.2015
Url-2, http://en.wikipedia.org/wiki/The_Miracle_Worker_(1962_film), Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-3, http://www.imdb.com/title/tt0056241/?ref_=fn_al_tt_2, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-4, http://www.imdb.com/title/tt0079562/?ref_=fn_al_tt_4, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-5, http://www.imdb.com/title/tt0246786/?ref_=fn_al_tt_3, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-6, http://www.imdb.com/title/tt0375611/?ref_=fn_al_tt_5, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-7, http://www.beyazperde.com/filmler/film-222761/, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-8, http://literarydogs.tumblr.com/post/7383204199/helen-keller-and-her-guide-dog, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Url-9, http://www.afb.org/blog.aspx?BlogID=7&BlogEntryID=242, Ulaşım tarihi; 14.10.2015
Ünlü, S., 2001, "Psikoloji Bilimi-Ünite 1", Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Önlisans Programı Yayınları, Editör: Ayhan Hakan, Anadolu Üniversitesi Yayın no:1288, Açıköğretim Fakültesi Yayın no:710, Eskişehir.
Walker, M., 2003, "Rhetoric: Helen Keller's Socialist Years", Texas Tech University, Master of Arts in Communication Studies, pp.10-12.

METRO İSTASYONLARINDA ENGELLİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİĞİN İNCELENMESİ

EVREN BURAK ENGİNÖZ[1]
HİLAL ŞAVLI[2]

ÖZET-ABSTRACT

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gelişmiş ülkelerde nüfusun %10'unun, gelişmekte olan ülkelerde ise nüfusun %12'sinin engelli olduğunu kabul etmektedir. Engellilerin gündelik yaşam içinde başkalarından yardım almadan bağımsız bireyler olarak belirli işleri başarabilmeleri, fiziksel güç gerektiren hareketleri yapabilmeleri, verimli iş üretebilmeleri yaşadıkları mekanların erişilebilirlik düzeyi ile doğru orantılıdır.
Bu bağlamda kent ve erişilebilirlik bağlamında bir alan çalışması yapılması düşünülmektedir. Alan çalışmasında, İstanbul raylı toplu taşıma istasyonlarını kullanan engelli deneklerin bilgilendirici, yönlendirici ve uyarıcı düzenlemelerle ilgili karşılaştıkları sorunlar, yurtiçi ve yurtdışında farklı kurumlar tarafından belirlenen engelsiz tasarım kılavuzlarının ortak kabullerine göre oluşturulan bir kontol listesi yardımıyla tespit edilecektir. Elde edilen bu veriler daha sonra mevcut istasyonların iyileştirilmesi ile yeni istasyonların tasarlanması çalışmalarında kullanılabilecektir.

According to World Health Organization (WHO), 10% of the population in developed countries and 12% of the population in developing countries are people with disabilities. For people with disabilities, managing certain jobs, making physical activities, working efficiently as independent individuals are directly related to the level of their spatial accessibility.
With the scope of this paper, a case study will be carried out in the context of urban and accessibility. With the help of a design check list, which is generated through the common concessions over barrier-free design guides in different countries and institutions, the problems on informative, directive and cautionary organizations that are experienced by the disabled people who use Istanbul metro stations will be identified. Afterwards, these data can be used for the study of rehabilitation on existent Istanbul metro stations and also design of new metro stations.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık, Erişilebilirlik, Engelsiz tasarım, Metro istasyonu

---

[1] Yrd.Doç.Dr. İstanbul Kültür Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İstanbul
[2] Mimar, Y.Lisans öğrencisi, İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) gelişmiş ülkelerde nüfusun %10'unun, gelişmekte olan ülkelerde ise nüfusun %12'sinin engelli olduğunu kabul etmektedir. Engelli bireylerin gündelik yaşamlarında karşılaştığı sorunlar kendileri dışında aile ve yakın çevrelerini de etkilemektedir. Bu nedenle dünya nüfusunun yarıya yakınının engelli bir yaşam sürdüğü söylenebilir.

Ülkemizde ise mevcut düzenleme ve yasalara rağmen engelli bireylerin dış mekan ve bina içi ulaşımlarında zorlandıkları, gündelik yaşama dahil olmakla ilgili önemli sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Oysa engelliler de diğer sağlıklı bireyler gibi toplumun yararlandığı fiziksel, sosyal ve kültürel tüm olanaklardan bağımsızca yararlanma hakkına sahiptir. Bunun gerçekleşebilmesi ancak kentlerimizi oluşturan binaların, ulaşım ağlarının ve dış mekan düzenlemelerinin tasarımı ve uygulamalarında tüm engelli bireylerin erişilebilirlik gereksinimlerinin göz önünde bulundurulmasıyla mümkündür.

Bu çalışma kapsamında erişebilir, engelsiz mimari tasarım kriterleri göz önüne alınarak, bir kontol listesi yardımıyla, toplu ulaşım ağının en önemli parçasını oluşturan metro istasyonlarında ayrım yapmaksızın farklı engelli grupları düşünülerek oluşturulan bilgilendirici, yönlendirici ve uyarıcı düzenlemelerin uygunluğu ile ilgili bir alan çalışması yapılacaktır. Alan çalışmasında elde edilen verilerin engellilerin beklentilerini karşılayabilen, erişilebilirlik düzeyi yüksek yeni metro istasyonlarının tasarımına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu çalışma ve sonrasında yapılacak yeni araştırmalar vesilesiyle kamuoyunun bilgilendirilmesi ve farkındalığının arttırılması için neler yapılabileceğinin tartışmaya açılması planlanmaktadır.

2. ERİŞİLEBİLİR KENT ULAŞIMI VE YASAL DÜZENLEMELER

Küreselleşen bir dünyada hızlı iletişim ve erişilebilirlik çağımızın en önemli gereksinimleri arasında yer alırken, böyle dinamik bir yaşam döngüsünde fiziki varlığımızın kısa süreler içerisinde yer değiştirebilmesi metropol yaşamının kaçınılmazları arasındadır. Erişilebilirlik, ister sağlıklı olsun isterse engelli, her bireyin gündelik kent yaşamında sahip olması gereken bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bireyin engelliliği gündelik yaşamda karşılaştığı kısıtlamalarla doğru orantılıdır. Scherrer'e göre Herhangi bir yetersizliği olan kişi, erişilebilirliği olan mekanda sakat değildir. Sağlam bir kişi, erişilebilirliği olmayan bir mekanda engellidir (Scherrer 2001). Ancak gündelik yaşamda bireylerin birbiriyle ilişkili eylemlerinin duraksamadan devam edebilmesiyle erişlebilirlik sağlanabilir. Eylem ilişkilerinde kopmalar olduğunda erişilebilirlikten söz edilemez. Bu nedenle, erişilebilirlik, engellilerin gündelik yaşamlarında eylemlerin ve fiziksel ihtiyaçların kesintisiz karşılanabilmesini sağladığı gibi, toplum içinde davranışları engellenmeyecek biçimde, bağımsız bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmelerinde de önemli rol oynamaktadır.

Engelliler için erişelebilirliğin gündelik kent yaşamında sağlanabilmesi için kesintisiz, dışardan yardıma gereksinim duyulmayan, engelsiz kent ulaşımına gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda dünyada ve ülkemizde çeşitli başlıklar altında toplu ulaşım sistemleri ile hizmet alanları ve istasyonlarında uyulması gereken yasal düzenlemeler, fırsat eşitliği sağlayıcı kural ve standartlar getirilmeye çalışılmaktadır.

A.B.D.'de 1961 yılında Ulusal Amerika Standartlar Enstitüsü (ANSI) binaların erişiminin fiziksel engellilere göre yapılması standartını getirmiştir. Bu bağlamda 1968 yılında kamu adına yapılan, kiralanan veya kamu tarafından yaptırılan özel konut yapıları dışında kalan bütün yapılar için erişilebilir ve engellilerin kullanımına uygun olması şartını getiren "Mimari Engeller Yasası" (The Architectural Barriers Act) çıkartılmıştır. 1984 yılında yasa revize edilerek, Amerika Birleşik Devletleri Mimari ve Ulaşım Engelleri Uyumluluk Kurulu tarafından "Federal Erişilebilirlik Standartları" (The Uniform Federal Accesibility Standarts-UFAS) olarak uygulanmaya başlanmıştır.

Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi kapsamında, Engellilerin Erişebilirliğinde Engelsiz Çevreler Tasarlama Kılavuzu (Accessibility for the Disabled A Design Manual for a Barrier Free Environment) oluşturulmuştur.

Ülkemizde ise engelliler için erişilebilirlik kavramı üzerine ilk yasal düzenleme 1997 yılında 3194 sayılı imar yasasında yer alan "Fiziksel çevrenin engelliler için ulaşılabilir ve yaşanabilir kılınması için, imar planları ile kentsel, sosyal, teknik altyapı alanlarında ve yapılarda Türk Standartları Enstitüsü'nün(TSE) ilgili standartlarına uyulması zorunludur" maddesiyle gerçekleştirilmiştir. İmar mevzuatında bahsedilen Türk Standartları Enstitüsü standartlarının, özürlülerin erişebilirliği ile doğrudan ilgili olan bölümlerini, "TS 9111: Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları", "TS 12576: Şehir İçi Yollar-Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemlerin Tasarım Kuralları", "TS 12460: Şehir İçi Yollar – Raylı Taşıma Sistemleri Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım, TS 12527: Şehiriçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 14: İstasyon PlatformuOturma Elemanları, TS 12694:Demiryolu Taşıtları-Yolcu Vagonları-Özürlü Yolcuların Tekerlekli Sandalye ile Seyahatine Uygun Vagon Düzenlemeleri" oluşturmaktadır.

Şehir-içi Yollar, Raylı Taşıma Sistemleri başlığı altında Türk Standartları Enstitüsü'nün (TS 12460) engelli ve yaşlılar için koydukları tasarım kurallarını şu şekilde özetleyebiliriz;

1- Metro istasyonlarında mimari düzenlemesinde engelli yolcuların, bir engelle karşılaşmadan ve uzun yürüyüş mesafelerine gerek duymadan dolaşımı düşünülmelidir.

2- Raylı sistem ile kentin diğer karayolu trafiği arasında engellilerin emniyetini sağlayacak yol kenarı boyunca metal korkuluklar yapılmalıdır.

3- Bilet temin bölgesinde ulaşım güzergahı hakkında bilgi ve danışma hizmeti veren tesisler ayrıca engelliler de düşünülerek kurgulanmalıdır. Bunlar, engelli bireylerin

hareketlerine mani olmamalı, bilet temininde ve biletli alana geçişte turnikelerde engelilere öncelikli ve yeterli alan ayrılmalıdır.
4- Platformlar, tekerlekli sandalye kullanan engellilerin kolay hareket ve manevra yapmaları düşünülerek tasarlanmalıdır. Yan ve orta platformlarda platform döşemesinde görme engellilerin algılayacağı renkte doku ve desende ve ışıkta parlayan nitelikte emniyet bandı bulunmalıdır.
5- İşitme engelliler için sesli ikaz alarmları sinyal verecek veya mevcut ışığı kesin şekilde yükseltecek şekilde ayarlanmalı, görülebilir ikaz alarmları ise duyulabilir acil durum alarmlarıyla bağlantılı olarak bir flaşa bağlanmış parlayan ışıklar şeklinde olmalıdır.
6- Görme engellilerin görmesine yardımcı olan rehber köpeklerin istasyonlara girmesi ve trene binmesine izin verilmelidir.

Ancak ülkemizde erişilebilir kent yaşamının sağlanabilmesi adına hali hazırda yukarıda da belirtildiği gibi yasal düzenlemeler ve standartlar getirilmiş olmasına rağmen, gerek sıkı denetim ve yaptırım gücünün sağlanamamış olması, gerekse yönetici, işletmeci ve kullanıcıların konu ile ilgili yetersiz bilgeye sahip olmaları kentlerimizin engelliler için halen erişilebilir bir yaşam sunamamasının temel nedenini oluşturmaktadır. Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği'nin 2014 yılında hazırladığı engelli hakları izleme raporunda Türkiye genelinde toplu taşıma sistemlerinde erişilebilirliğin durumu başlığı çerçevesinde yapılan analiz çalışmasında 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un yürülüğe girdiği 2005 yılından bu yana temin edilen toplu taşıma araçlarının kanunda öngörülen donanıma sahip olarak alınıp alınmadığı sorusuna yanıt aranmıştır. Bu araştırmaya göre toplu taşıma araçlarının ancak %41,02'sinde rampa veya asansör, %26,02'sinde sesli ikaz sistemi, %29,60'ında ise görsel ikaz sistemi bulunduğu saptanmıştır. Söz konusu araçların %52,36'sının 2005 yılı sonrası temin edildiği göz önüne alındığında belediyelerin toplu taşıma araçlarının erişilebilir olması konusunda ilgili yasayı dikkate almadıkları söylenebilir (Akbulut 2015).
Birçok bina, kamusal mekan ve ulaşım sisteminde yapılan uyarı, yönlendirme ve bilgilendirme düzenlemeleri ile yatay ve düşey sirkülasyon uygulamalarında farklı engelli grupları için tüm mekan ve ulaşım noktalarında aynı hassasiyetin gösterilmediği görülmektedir. Üzerinde durulması gereken diğer bir konu ise mevcut düzenleme ve uygulamaların yeterli periyodik bakımları yapılmadığı için zamanla yıpranmaları, kullanılamaz hale gelmeleri veya sonradan yapılan çeşitli eklemelerle zarar görerek engelliler için tehlike oluşturmalarıdır.
Erişilebilir kent, erişilebilir mimari, erişilebilir ulaşım konularında olumlu mesafe alınabilmesi için uygulama ve denetimlerle ilgili bazı yasal takip ve prosedürlerin değerlendirilerek, yeniden ele alınmasına ve toplumun farkındalığının arttırılmasına yönelik çalışmalara gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda kent içi raylı ulaşımda mevcut engelsiz tasarım yaklaşımlarının ve erişilebilirlik düzeyinin inceleneceği bir alan çalışmasının yapılması düşünülmüştür.

3. ALAN ÇALIŞMASI

3.1. Yöntem ve Kapsam

Alan çalışması kapsamında mevcut metro istasyonlarında engelliler için gerçekleştirilen uyarı, yönlendirme ve bilgilendirme düzenlemeleri ile yatay ve düşey sirkülasyon uygulamalarının bir kontrol listesi yardımıyla değerlendirilmesi düşünülmüştür. Kullanılacak olan kontrol listesi yurtiçi ve yurtdışında erişebilir, engelsiz mimari tasarım kriterlerinin gerçekleştirilmesinde yönlendirici rol oynayan, uygulama, düzenleme ve denetim görevlerini üstlenen, devlet kurumları veya sivil toplum kuruluşlarına ait farklı kontrol listeleri, tespit formları rehber ve katalogların karşılaştırılarak incelenmesinden oluşturulmuştur. Bu doğrultuda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı Ulaşılabilirlik Tespit Formları, Avrupa Ulaşım Bakanlığı Herkes için Ulaşım İmkanı Sağlama Rehberi, ADA Erişlebilirlik Rehberi, Birleşmiş Milletler Yapılı Çevrede Engelsiz Tasarım Rehberi ile Dünya Engelliler Vakfı'nın oluşturduğu Açık Alan ve Bina Tespit Formları ele alınmıştır.

Oluşturulan bu kontrol listesinde, tasarımcı ve uygulamacıyı ilgilendiren bağlayıcı yasal düzenleme, ürün boyutları ve kısıtlamalar ile ilgili maddeler haricinde daha çok kullanıcıların beklentilerinin karşılanıp karşılanamadığının sorgulanabileceği yapı çevresi, yapı girişi ve dolaşım alanlarında bilgilendirici tabela, kaplamalar ile yönlendirme ve işaretlemelerin niteliklerini kapsayan maddeler seçilmiştir.

Şekil 1. Ayrılık Çeşme İstasyonu girişi; görme engellilerin girişe yönlendirilmesi için gerekli olan kılavuz taşları kopmuş, eksik ya da hiç döşenmemiş halde.

Şekil 2. Görme engelliler için merdiven başlangıç ve bitişlerinde merdiven genişliği boyunca ve basamak genişliği kadar boşluktan sonra uyarıcı hissedilebilir yüzeyler.

Bu bağlamda gerek metro ve marmaray istasyonlarının bir arada bulunduğu karmaşık bir anaaktarma istasyonu olması, gerekse çevresinde yoğun araç ve yaya trafiği nedeniyle sorunlu atfedilecek bir konumda bulunan İstanbul Kadıköy'de Ayrılık Çeşme İstasyonu alan çalışması için belirlenmiştir.
Alan çalışmasını benzer örneklerden ayıran en önemli fark kontrol listesinde yer alan soruların, incelenen Ayrılık Çeşme İstasyonu ile ilgili yanıtlarının profesyonellerin değil farklı engelli gruplarına ait denekler tarafından verilmesidir. Farklı istasyon deneyimlerinin değerlendirilebilmesi amaçlanarak denekler, tekerlekli sandalye kullanan ortapedik engelliler ile görme engelliler olmak üzere iki farklı engelli grubu arasından seçilmiştir.
Deneklerden dışardan yardım almadan Ayrılık Çeşme İstasyonunu; istasyona geliş, giriş, ana salon, bilet satış bölümü, wc, turnikler, tren platformu ve vagonlara ulaşım sırasına göre deneyimlemeleri ve karşılaştıkları olumlu veya olumsuz durumları belirtmeleri istenmiştir. Deneklerin Kontrol listesinde yer alan sorulara karşılık gelen yanıtları, evet, hayır veya kısmen şeklinde işaretlenmiş, soru ile ilgili olumlu verya olumsuz yorumları ise açıklamalar bölümünde fotoğraflarla tespit edilmiştir.

2.1. Alan Çalışmasının Değerlendirilmesi

Ayrılık Çeşme İstasyonu çevresi ve geliş yolu ile ilgili *yönlendirici ve bilgilendirici amblem, tabela, totem ve kılavuz taşları* incelendiğinde tekerlekli sandalye kullanan

ortapedik engelliler için yeterli yönlendirici ve bilgilendirici amblem, tabela, totemin olduğu ancak görme engelliler için kabartma harita veya tabelaların bulunmadığı, yine görme engelliler için kılavuz taşları döşenmiş olmasına rağmen yer yer sonradan yapılan eklemeler ve tamiratlar nedeniyle bazı yerlerde sökülmüş ve hasar görmüş oldukları saptanmıştır.
İstasyona girişte yer alan *yürüyen merdiven ve asansörlerle* ilgili uygulamalar incelendiğinde Merdiven basamaklarının ön kenarında algılamayı kolaylaştırıcı farklı renkte kaymaz şeritlerin kısmen kullanıldığı, görme engelliler için merdiven başlangıç ve bitişlerinde merdiven genişliği boyunca ve basamak genişliği kadar boşluktan sonra uyarıcı hissedilebilir yüzeylerin konduğu ancak küpeştelerin yan duvarlarla zıt renkte yapılmadığı belirlenmiştir. Asansörlerle ilgili kapılarının bulunduğu duvar ile zıt renkte olması, kabin içi kontrol düğmelerinde kabartmalı ve Braille alfabeli rakam ve yazıların olması, çağrı düğmelerinde kabartmalı sembollerin kullanılması, asansör çağırıldığını ve kata geldiğinde sesli ve görsel uyarı sistemlerinin olması, rakam, yazı ve sembollerin bulundukları zeminle zıt renkte olması kurallarına uyulduğu saptanmıştır.

Şekil 3. Ayrılık Çeşme İstasyonu; asansörlere ve bilet makinalarına yönlendirme yapılmış.

Ana giriş holü ve dolaşım alanlarında bilet makinalarına, turnike bölgesine, ara katlarda peronlara, asansörlere ve merdivenlere, ışıklı acil kaçışlara yönlendirmenin olduğu, duvara dik veya tavana monte edilmiş levhaların zeminden en az 220 cm yükseklikte olduğu, yazılar ve işaretlerin görüş mesafesine göre uygun

Şekil 4. Ayrılık Çeşme İstasyonu; turnike bölgesine yönlendirme yapılmış, engelli WC'lere görme engelliler için yönlendirme yapılmamış.

büyüklükte yerleştirildiği, yönlendirme işaretlerinin ve yazıların kolay görülebilmesi için yazıldığı zeminle zıt renklerde yapıldıkları, işaretlerin kolay algılanabilir ve anlaşılabilir olduğu, işitilebilir ve görülebilir alarmların yerleştirildiği belirlenmiştir. Ancak görme özürlüler için 120 cm - 160 cm arasında yükseklikte Braille yazılı ve kabartmalı bilgilendirme panosunun olmadığı, Kapı kasalarının bulunduğu duvar ile zıt renklerde olmadığı, hat yönlerinin açıkça belirtilmediği tespit edilmiştir.

Bina içinde ve perona ulaşımda görme özürlüleri yönlendirecek hissedilebilir yüzey ve kılavuz izlerinin kısmen yapıldığı ancak hem tekerlekli sandalye kullanan ortapedik engelliler hem de görme engelliler için engelli tuvaletlerine yönlendirme yapılmadığı görülmektedir.

Tren platformları ve peron kenarlarında ise özellikle görme engelliler için uyarı taşı konulduğu saptanmıştır.

Şekil 5. Ayrılık Çeşme İstasyonu içinde ve peronlara ulaşımda yolcular için yönlendirici levhalar kullanılmış ancak görme engellileri yönlendiren kılavuz taşları yapılmamış.

Ayrılık Çeşme İstasyonunun erişilebilirlik düzeyi değerlendirildiğinde genel olarak olumlu bir tablo ile karşılaşıldığı söylenebilir. Ancak yapılan tespitlerde de belirtildiği gibi tekerlekli sandalye kullanan ortapedik engellilerin aksine görme engellilerin toplu ulaşım durak veya istasyonlarında dışarıdan yardım almadan tek başlarına hareket edebilmeleri için gerekli erişilebilirlik düzeyinin henüz yeterli seviyeye gelemediği görülmektedir.

4. SONUÇLAR

Engelsiz, erişilebilir yaşamın; toplumumuz tarafından vazgeçilmez bir ihtiyaç olarak görülmesini sağlamak adına yapılacak proje ve uygulamalar gelecek için umut verici çalışmalar olarak bakabiliriz. Ancak ülkemiz genelinde yasal düzenlemelerin ne kadarının uygulanıp uygulanmadığına, mimar veya tasarımcının konuya verdiği öneme ve son kullanıcıların beklentilerine baktığımızda alınacak çok yolun olduğu görülmektedir.
Bu bağlamda sorumlu meslek insanlarının yetiştirilmesi, inşaat ve üretim sektörünün bilinçlendirilmesi, standardizasyona yönelik ortak kabullerin oluşturulması ve toplumda farkındalığın arttırılmasına yönelik ele alınması gereken önemli kararları şu şekilde sıralayabiliriz:
Erişilebilir mimarlık ve tasarım eğitiminin yaygınlaştırılması; engelsiz tasarım, evrensel tasarım, herkes için tasarım konularına önem verilmesiyle, bu alanda yetişmiş meslek insanı eksikliği giderilebilir. Belediye ve kamu kuruluşlarında çalışan mimar ve personele üniversitelerin görevlendireceği ilgili akademisyenler tarafından eğitimler ve seminerler verilebilir.

Erişilebilir, engelsiz kent ve ulaşım düzenlemeleri için uygulama hataları ya da eksiklikleri önleme adına üniversite-sivil toplum kuruluşları-belediye işbirliğinin sağlanması: Yerel yönetimlerin özel bilgi ve deneyim gerektiren uygulamaları için üniversitelere ve/veya sivil toplum kuruluşlarına danışılmasını zorunlu kılan yönetmeliklerin çıkarılması da uygulama sürecinde bilimsel metotlardan yararlanılmasını arttırıcı rol oynayabilir.

Mimar ve tasarımcılar başta olmak üzere, tüm meslek insanlarının, akademisyenlerin ve toplumu oluşturan sağlıklı veya engelli tüm bireylerin erişilebilirlik kavramı üzerine farkındalığını arttırıcı uygulama ve çalışmaların yapılması: Engelli bireylerin diğerlerinden farklı olmadığı, özel durumları olan bireyler olduğu düşüncesinin toplumun geneli tarafından kavranması, özellikle yeni kuşakların herkes için erişilebilir yaşam, erişilebilir tasarım konularında eğitilerek bilinçlendirilmesi, ülkemizde uygulama eksikliklerinin anlatılması, gelişen teknolojik olanaklar ve mekan çözümlerinin gösterilmesi adına ülkemiz için örnek olabilecek proje uygulamalarına önem verilebilir. Bu bağlamda farkındalığı arttırmak adına kamu spotları, ilan ve afişler, engelli ve kent sakinlerini buluşturacak etkinliklerin yanı sıra üniversiteler ile sivil toplum kuruluşları arasında yapılacak işbirliği çerçevesinde, erişilebilir mimarlık ve yaşam kavramlarının deneyimlenebileceği araştırma ve geliştirme projeleri oluşturulabilir.

Sonuç olarak erişilebilirlik, tüm engelli gruplarının sağlam bireylerin olduğu gibi gündelik yaşamlarında eylemlerin ve fiziksel ihtiyaçların kesintisiz karşılanabilmesine bağlıdır. Bu nedenle engellilerin toplum içinde bağımsız bireyler olarak yaşamlarını sürdürebilmeleri içinde yaşadıkları toplumun erişilebilirlik kavramını bilmesine, önemsemesine ve herkesin eşit yaşam hakkına sahip olduğunu unutmamasıyla mümkün olabilecektir.

KAYNAKLAR

Akbulut, S., Özgün, H., Ak, İ., Uslu,E. 2015. Mevzuattan Uygulamaya Engelli Hakları İzleme Raporu 2014,Toplumsal Haklar ve Araştırmalar Derneği (TOHAD) Yayınları, s. 71-77, Ankara

Enginöz, E.B. 2015. Erişilebilir Mimarlık, Mimarlık Dergisi, 381, s.48-52,TMMOB Mimarlar Odası, Ankara.

Scherrer, V. 2001. Neden Ulaşılabilirlik Hakkında Düşünmeliyiz, Herkes için Ulaşılabilirlik Seminer Notları, Cem Ofset, ss.38-42, İstanbul.

ENGELSİZ KAMPÜS: YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİNDEKİ KAMU BİNALARININ ENGELLİLER AÇISINDAN UYGUNLUĞUNUN BELİRLENMESİ

YAŞAR SUBAŞI DİREK[1]

ÖZET

Kentlerin gelişiminde, yönlenmesinde lokomotif rol oynayan üniversiteler, herkesin eşit hak ve hukuka sahip olması gereken, yine herkesin mekansal açıdan erişilebilirliği için örnek oluşturan kurumlardır. Bu yerleşkelerde okuyan, çalışan, görev yapan veya bu alanı bir şekilde kullanmak durumunda kalan bütün insanların ulaşılabilirliği, erişilebilirliği sağlanmak zorundadır. Özellikle engelli kişilerin erişilebilirliği konusunda en hassas davranması gereken kurumların başında da yine bu kurumlar gelmelidir.

Yakın zamanda yaşanan depremler sonrası güçlenerek süreci atlatan ve kente örnek olan Yüzüncü Yıl Üniversitesi 'nde (YYÜ) gerek yapısal, gerekse kurumsal açıdan birçok yenilikler yaşanmaktadır. Dolayısıyla Van kenti ve Doğu Anadolu Bölgesi için önemli konumda bulunan YYÜ'nün, pek çok konuda olduğu gibi, engellilerin erişimi konusunda da örnek olması beklenir.

Bu çalışmada depremler öncesi ve sonrası, YYÜ'de yer alan bazı binalarda, engellilerin erişimi için yapısal anlamda uygunluk olup olmadığı, kıyaslamalı olarak irdelenecektir. Yapılan güçlendirme sonrası, eklenen yapısal öğeler olup olmadığı ele alınacak, yanlış ve doğrular belirlenecektir. Amaç, üniversitenin geldiği aşamanın ne olduğu, gelmesi gereken seviye için neler yapılması gerektiği konusunda fikir vermek, yol açmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kampüs, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Erişilebilirlik, Deprem

[1] Yrd. Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi,Mimarlık Bölümü, VAN

BARRIER-FREE CAMPUS: DETERMINATION OF SUITABILITY IN TERMS OF PEOPLE WITH DISABILITIES TO PUBLIC BUILDINGS AT THE UNIVERSITY OF YUZUNCU YIL

ABSTRACT

The development of cities, universities and colleges that play a role in the direction of the locomotive, that everyone should have equal rights and law, in terms of accessibility to everyone again spatial entities that make up the sample. This campus, working, studying or serving in the field to use all the rest of the people in a way that is accessibility, accessibility has to be provided. Especially the most sensitive on the subject of accessibility for people with disabilities should behave at the beginning of the institution again, this should be followed by the institutions.

After the recent earthquakes and the city that survived the process instance is University of Yuzuncu Yil (YYU) is structural, as well as institutional aspects have been experiencing a lot of innovations. Therefore, the need for both Van city, located in the Eastern Anatolia region an important Centenary University, as is the case with many issues, people with disabilities also have access to the instance.

In this study, the earthquakes before and after, some of the buildings at the University of Yuzuncu Yil, handicapped access, whether structural sense to compliance benchmark will be analyzed as well. Strengthening the post made, will focus on whether the structural elements that are added, false and true are to be determined. The goal is what the College stage, what should be done for ideas about the issues that present level, is to open the road.

Key Words: Campuses, Yuzuncu Yil University, Accessibility, Earthquake,

1.GİRİŞ

Üniversiteler, bulundukları kentlerin ve bölgelerin gelişiminde, yönlenmesinde lokomotif rol oynayan, dolayısıyla tüm kullanıcılarının eşit hak ve hukuka sahip olduğu, mekansal ve fiziki açıdan herkesin erişilebilirliği için örnek oluşturan kurumlardır. Öğrencisinden, çalışanına veya yerleşkeyi bir şekilde kullanmak durumunda kalan bütün insanların ulaşılabilirliği, erişilebilirliği, bu kurumlar tarafında sağlanılmak zorundadır. Toplumda artık göz ardı edilemeyecek sayıda bulunan engelli bireylerin de, eğitim, çalışma ve yaşama hakkı açılarından, tüm mekanlara erişilebilirlik konusunda en hassas davranması gereken kurumların başında da yine üniversiteler gelmelidir.

Doğu Anadolu Bölgesinde bulunan ve adından sık sık Gölü ile, Canavarı ile ve en son depremleri ile söz ettiren Van ilinin en önemli kurumlarının başında Yüzüncü Yıl Üniversitesi gelir. Üzerinden birkaç yıl geçmiş olsa da, yaşanan depremler sonrası güçlenerek süreci atlatan ve kente örnek olan Yüzüncü Yıl Üniversitesi 'nde (YYÜ) gerek yapısal, gerekse kurumsal açıdan birçok yenilikler yaşanmaktadır. Deprem sonrası kentte yaşamın normale dönmesinde en önemli faktör yine YYÜ olmuştur. Deprem sonrası hemen toparlanmaya başlayan YYÜ yönetimince, Barınma, Sağlık ve Eğitim mekanları için çözümler geliştirilirken, diğer yandan Kampus alanındaki tüm yapıların taşıyıcılığı açısından inceleme çalışmaları başlatılmıştır. Tüm hasarlı binalar yıkılmış, 1997 öncesi yapılan bütün yapılarda, hiçbir hasar olmasa da güçlendirme yapılmştır. Ardından çevre düzenleme planları uygulamaya konulmuştur. Yeni lojmanlar, Teknokent ve diğer akademik birimlerin de devreye girmesi ile YYÜ kentin gelişiminde lokomotif görevi gördüğünü tüm alanlarda ispatlamıştır. Sanayi ve diğer kurum ve kuruluşlarla, özel sektörle yaptığı işbirlikleri sayesinde hem Üniversite, hem de kent giderek gelişmede yol kat etmiştir.

Deprem öncesi 15 bin civarında olan öğrenci sayısı, günümüzde 25 bin civarına ulaşmış olup, fiziki mekan açısından da uygun çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Dolayısıyla Van kenti ve Doğu Anadolu Bölgesi için bu kadar önemli konumda bulunan YYÜ'nün, pek çok konuda olduğu gibi, engellilerin erişimi konusunda da örnek olması beklenmekte ve gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, deprem öncesi engelliler ile ilgili yapılmış çalışmalar ile sonrasında yapılan çalışmaları kıyaslayarak, YYÜ'de bu konuda da bir farkındalık olup olmadığını veya nasıl bir ilerleme olduğunu göstermektir.

Çalışmanın yöntemi; 2010 yılında, YYÜ yerleşkesinde, yaklaşık 21 binayı kapsayan ve özellikle bedensel engellilerin ulaşılabilirliği ve binaları kullanabilirliği açısından yapılmış tespitlerle, 2015 yılında yeni eklenen binalarla bu tespitlerdeki değişimlerin yerinde gözlem metoduyla tekrar incelenmesi şeklindedir. Bu tespitlerde, özellikle bedensel engelliler göz önüne alınmış ve yapıya girişte erişilebilirliği sağlayan rampalar, iç düşey sirkülasyonda asansörler ve binayı kullanan bedensel engelliler için wc mekanları ile tespitler sınırlandırılmıştır. Bu sınırlamanın nedenleri;

a. Kampüs yerleşkesinde görülen çok az engellinin bedensel engelli olması
b. Görme engelliler için maalesef hiçbir binada bir düzenleme olmamasıdır.

2. DEPREMLER ÖNCESİ YYÜ'DEKİ YAPILARIN ENGELLİLER İÇİN UYGUNLUĞU

Depremlerden önce, bedensel engelli öğrenci sayısının az olması ve bu konuda duyarlılığın da yetersizliği nedenleriyle olsa gerek, yapıların çoğunda ulaşılabilirlik açısından büyük sorunlar mevcuttu. Örneğin yeni yapılan İktisat Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Tıp Fakültesi binaları dışında, neredeyse hiçbir binada asansör, engelli rampası, engelli wc, engelli otoparkı gibi erişilebilirliği ve mekan kullanımını kolaylaştıran fiziki yapı ne yazık ki bulunmamaktaydı. Sadece lojmanların birkaçında, giriş katları engelli personelle tahsis edilmişti. Bu dönemi içeren 2010

yılında, (deprem sonrası yapıldığından TOKİ tarafından inşa ettirilen yeni lojmanlar hariç), 21 bina engellilerin ulaşılabilirliği kapsamında; asansör, rampa ve engelli wc açılarından değerlendirilmiştir. Tüm binalarda bahsedilen unsurların var olup olmadığı, Tablo 1'de deprem öncesi 2010 yılı ve deprem sonrası 2015 yılı itibariyle kıyaslamalı olarak verilmiştir.

3. DEPREMLER SONRASI YYÜ'DE YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BİNALARIN ENGELLİLER İÇİN UYGUNLUĞUNUN DEĞERLENDİRLMESİ

Depremler sonrasında, kısa bir ara verildikten sonra, YYÜ'de eğitime devam kararı alınmış, Prefabrik derslikler yapılmış, Kampus alanında biri yaklaşık 1000 adet konteynır içeren 3 barınma alanı inşa edilmişti. Sonraki süreçte, prefabrik konutlar ve giderek kalıcı konut olarak TOKİ tarafından 500 konut yapılmaya başlandı. Yine bu süreçte son deprem yönetmeliği öncesi yapılan, hasarsız tüm yapılar güçlendirildi. Günümüze geldiğimizde başka yeni yapılarla Kampüs yerleşkesinin köklü bir fiziki değişimden geçtiği söylenebilir. Bu çalışma kapsamında, 2010 yılında, engellilerin ulaşılabilirliği açısından irdelenen 21 binaya ilave olarak, yeni yapılan lojmanlar da, yine asansör, rampa ve engelli wc açısından incelendi. Gerek 2010 yılında, gerekse 2015 yılında yapılan incelemelerin sonuçları Tablo 1'de kıyaslamalı görülmektedir.

Tablo 1: YYÜ'de yer alan binaların 2010 ve 2015 yıllarındaki durumları

BİNALAR	ASANSÖR 2010	ASANSÖR 2015	RAMPA 2010	RAMPA 2015	ENGELLİ WC 2010	ENGELLİ WC 2015
MELİKŞAH KYK KIZ YURDU	YOK	YOK	VAR	VAR	YOK	VAR
İLAHİYAT FAKÜLTESİ	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
EDEBİYAT FAKÜLTESİ	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	YOK
İKTİSAT FAKÜLTESİ	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
MÜH-MİM. FAKÜLTESİ	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	YOK
BAŞKALE M.Y.O	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	YOK
ZİRAAT FAKÜLTESİ	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
VETERİNERLİK FAKÜLTESİ	YOK	YOK	YOK	VAR	YOK	YOK
EĞİTİM FAKÜLTESİ	YOK	VAR	YOK	VAR	YOK	VAR

REKTÖRLÜK	YOK	YOK	YOK	VAR	YOK	VAR
EFLATUN CAFE	YOK	YOK	YOK	VAR	YOK-	VAR
ZİRAAT CAFE	YOK	YOK	YOK	VAR	YOK	VAR
MERKEZİ YEMEKHANE	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	VAR
FEN FAKÜLTESİ	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	YOK
ECZACILIK FAKÜLTESİ	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	VAR
DİŞ HEKİMLİĞİ	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	VAR
TIP FAKÜLTESİ	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR	VAR
VAN MYO	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
KONUKEVİ	YOK	YOK	YOK	VAR	YOK	VAR
CAMİİ	YOK	VAR	YOK	YOK	YOK	YOK
ESKİ LOJMANLAR	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK	YOK
YENİ LOJMANLAR	-	YOK	-	VAR	-	YOK

Tablo 1'de de görüldüğü gibi, bedensel engellilerin YYÜ yerleşkesinde erişilebilirlik ve temel gereksinimlerini karşılama aşamasında;

*2010 yılında yukarda sayılan binaların %17'sinde asansör var iken, %83'ünde yoktur.2015 yılında binaların %50'sinde asansör mevcut durumdadır. Bu açıdan yaklaşık %33 oranında bir iyileşme olduğu söylenebilir.
*2010 yılında binaların %21'nde rampa var iken, %79'unda bulunmamaktadır. 2015 yılına gelindiğinde, binaların %54'ünde rampa mevcut, %46'sında mevcut değildir. Bu durumda yaklaşık %33 iyileşme görülüyor.
*2010 yılında binaların %17'sinde olan, %83 olmayan engelli wc, 2015 yılında %38'e çıkmış ama halen %62'ünde mevcut değildir. Bu açıdan da yaklaşık %21civarında bir aşama kaydedildiği söylenebilir.

Az bile olsa bedensel engelliler için yapılan çalışmalar ve aşamalar, aslında bu konuda YYÜ yönetiminin duyarlı olduğu, ancak gerek mevcut yapıların fiziki durumları, gerekse de önceden düşünülmeden yapılmış planlamalar nedeniyle daha fazla çözüm üretmelerini engellediğini göstermektedir. Engellilerin ulaşılabilirliği açısından tam bir uygunluktan söz edilemese de, yine de gerek Rektörlük, gerekse de diğer birimlerin bu açıdan iyi niyetli çalışmaları sürmektedir.

4.SONUÇ

Üniversiteler, bulundukları kentlerin ve bölgelerin gelişiminde, yönlenmesinde önemli konumda olan, tüm kullanıcılarının eşit hak ve hukuka sahip olduğu, mekansal ve fiziki açıdan herkesin erişilebilirliği için örnek oluşturan kurumlardır. Bu kurum ve yerleşkelerdeki bütün binaların, bütün insanların kullanımı açısından engelsiz tasarımla yapılma gerekliliği vardır. Doğal olarak engelsiz tasarımın gerekliliği, sadece engelli sayısındaki artışla değerlendirilmemeli, herkes için engelsiz ve erişilebilir tasarım olarak irdelenmelidir. Öğrencisinden, çalışanına

veya yerleşkeyi bir şekilde kullanmak durumunda kalan bütün insanların ulaşılabilirliği, erişilebilirliği, bu kurumlar tarafında sağlanılmak zorundadır.
Bu çalışmada depremler öncesi ve sonrası, YYÜ'de yer alan bazı binalarda, bedensel engellilerin erişimi için yapısal anlamda uygunluk olup olmadığı, kıyaslamalı olarak irdelenmiştir. Deprem öncesi 2010 yılında 21 yapıda asansör, giriş kapılarında rampa ve engelli wc durumlarının belirlenmesi için yapılan inceleme, 2015 yılında yeni lojmanlar da eklenerek 22 binada tekrar yapılmıştır. Gelinen aşamada engellilerin erişilebilirliğini artırma açısından küçükte olsa bir duyarlılık ve bunu sonucunda yapılan çalışma ve gayretler sonuç bulsa da yetersiz olup, devamı için YYÜ yönetimi çalışmalara devam etmektedir.

EĞİTİM YAPILARINDA ENGELLİLERE YÖNELİK KARŞILAŞILAN TASARIM SORUNLARI

ÖZLEM ŞENYİĞİT[1] MELİSA GHADAMİ[2]

ÖZET

Yaşamda herkes eğitim görme, çalışma, sağlık olanaklarından faydalanma, sportif faaliyetlere katılma ve eğlenme konularında aynı hakka sahiptir. Dolayısıyla toplum hayatına tam katılımda mekana ulaşmak ve mekanı kullanabilmek büyük önem taşımaktadır.
Ülkemizde engellilerin toplumsal yaşama katılmasını sağlamak açısından yapılması gerekenler, yasalarda ve yönetmeliklerde yer almaktadır. Ancak tanımlanan gerekliliklerin kente ve mimariye yeterince yansımadığı görülmektedir. Bu açıdan, çağdaş dünyanın çeşitli ülkelerinde geçerlilik kazanmış eşit olanaklarla her türlü birey tarafından kullanılabilirliğinin sağlanması yönündeki "evrensel tasarım", "herkes için tasarım" yaklaşımı büyük önem taşımaktadır.
Kentte hizmet üreten kamu binası okullar, engelli veya engelsiz tüm bireylerin bir arada eğitim alabileceği yapılar olmalıdır. Kısacası engelli bireylerin daha iyi bir eğitim alması toplumsal bir sorumluluktur. Bu kapsamda, engelli bireylerin eğitim alma hakkını engellememek ve eğitim alma şartlarını iyileştirmek adına çözümler sunmak, eğitim yapıları projelerinin bu açıdan yeniden gözden geçirilmesi zorunludur.
Uygulamalarda giderek daha fazla sayıda engelli kullanımını kolaylaştırmaya yönelik okul tasarımları yapılmaktadır. Ancak yine de uygulamaların beklenilen hızla gerçekleşmemekte, önceden yapılmış yapıların engelli sorunlarıyla varlığını devam ettirmekte ve/veya yanlış çözüm önerileri/ uygulama örnekleri ile karşılaşılmakta olduğu tespit edilmektedir.
Çalışma ile okul içerisindeki mekanlarda (wc, sınıf, aktivite alanları, yatay ve dikey sirkülasyon, oyun alanları, vb) engellilere yönelik düzenlemelerin nasıl olması gerektiği ve uyulması gereken standartlar incelenmiş, okul yapılarının girilebilirliği, ulaşılabilirliği tartışılmıştır.
Bu bağlamda, Milli Eğitim Müdürlüğü tip projeleri kapsamında yapılan zorunlu eğitim programına dâhil bazı okullar incelenerek, mevcutta kanunlar bağlamındaki hükümlerin ne kadar ve hangi doğrulukta uygulandığının tespiti yapılmıştır.
Amaç; engellinin, eğitim hakkının diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını engelleyen fiziksel sorunların tespit edilmesi ve uyulması gereken standartlar bağlamında üretilen çözümlerin tartışılmasıdır.

Anahtar Kelimeler: engellilik, erişilebilirlik, eğitim yapıları

[1] Yrd. Doç. Dr. ÖZLEM ŞENYİĞİT Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, ADANA
[2] MELİSA GHADAMİ Çukurova Üniversitesi Mühendislik-Mimarlık Fakültesi, ADANA

ABSTRACT

In life, every person has the same rights in terms of receiving education, working, accessing health facilities, participating in sports activities and having fun. Accordingly, in terms of full participation in the community life, having access to the space and the ability to use the space are of great importance.

The measures that are needed to be taken in order to ensure that disabled individuals in Turkey participate in the community life are set forth in the related laws and regulations. However, it is apparent that the stipulated requirements are not adequately reflected on the urban and the architecture. The approach of "universal design" or "design for all", which intends that equal means are available for all individuals and which is widely acknowledged in several countries of the modern world, is very important in this respect.

Public schools serving in urban areas should bear the quality of being structures through which all individuals, disabled or not, can access education. In other words, ensuring that disabled individuals receive better education is a social responsibility. In this context, offering solutions and reviewing the projects of educational buildings from this aspect is essential in order not to deprive disabled individuals from their right to education and to improve the conditions in which they receive education.

The number of school designs that intend to ease various usages for disabled individuals increases continuously. However, it is often observed that these are not put into practice as fast as expected, that certain aspects of existing buildings still pose difficulties for disabled individuals and either wrong solutions are offered or wrong practices are made. Within the scope of the study the way how the spaces within the school (wc, classrooms, activity areas, horizontal and vertical circulation, playfields, etc.) need to be organized with the consideration of disabled individuals and the standards that need to be followed were examined, and the accessibility of school buildings were discussed.

In this context, some of the schools included in the compulsory education program within the type projects of the Ministry of National Education were examined and the accuracy and the extend at which the related legal provisions are implemented were determined. The purpose is to determine the physical problems that deprive disabled individuals from accessing the same educational means with other individuals and to discuss the solutions generated within the context of the standards to be followed.

Key Worlds: disability, accessibility, education buildings

1. GİRİŞ

Herkes, tüm yaşamsal alanlara ulaşmak hakkına sahiptir. Engelli bireylerin de hizmetlerden eşit fırsatlarda yararlanması, işine, okuluna, alışverişe, spor alanlarına, parklara, engelli olmayan insanların kullandığı yollarla ve taşıtlarla gidebilmesi gerekmektedir. Bu, çağdaş toplum olmanın önemli bir gereğidir. Dolayısıyla toplum hayatına tam katılımda mekana ulaşmak ve mekanı kullanabilmek büyük önem taşımaktadır.

Hizmet üretilen ortamların başında da kamu binası olan okullar gelmektedir. Eğitim kuruluşlarında engelli veya engelsiz tüm bireylerin bir arada eğitim alabileceği bina tasarımlarının gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu kapsamda, engel

türleri ve gereksinmelere göre bir arada eğitim alabilecek grupların belirlenmesi ve düzenlemelerin bu anlayışla yapılması sosyal etkileşim açısından önem taşımaktadır. Ülkemizde engellilerin toplumsal yaşama katılmasını sağlamak açısından yapılması gerekenler, yasalarda ve yönetmeliklerde yer almaktadır. Uygulamalarda da giderek daha fazla sayıda engelli kullanımını kolaylaştırmaya yönelik örneğe rastlanmaktadır. Ancak yine de uygulamaların beklenilen hızla gerçekleştiğini ve fiziksel çevrenin tam erişilebilir niteliğe kavuştuğunu söylemek mümkün değildir.
Kısacası kentte hizmet üreten kamu binası okullar, engelli veya engelsiz tüm bireylerin bir arada eğitim alabileceği yapılar olmalıdır. Engelli bireylerin daha iyi bir eğitim alması toplumsal bir sorumluluktur. Bu kapsamda, engelli bireylerin eğitim alma hakkını engellememek ve eğitim alma şartlarını iyileştirmek adına çözümler sunmak, eğitim yapıları projelerinin bu açıdan yeniden gözden geçirilmesi zorunludur.

2. AMAÇ - KAPSAM

Çalışmanın amaç; engelli bir bireyin eğitim hakkının diğer bireylerle eşit haklara sahip olmasını engelleyen fiziksel sorunların tespit edilmesi ve uyulması gereken standartlar bağlamında incelenmesidir.
Çalışmada ilkokul ve ortaokul yapılarında Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği Ek-1 formuna göre engelliler için yapılan düzenlemeler ve düzenleme öncesindeki mevcut durumlar incelenecektir. Böylelikle okul içerisindeki mekanlarda (wc, sınıf, aktivite alanları, yatay ve dikey sirkülasyon, oyun alanları, vb.) engellilere yönelik düzenlemelerin nasıl olması gerektiği ve uyulması gereken standartlar incelenerek, okul yapılarının girilebilirliği, ulaşılabilirliği tartışılacaktır.
Bu bağlamda, Milli Eğitim Müdürlüğü tip projeleri kapsamında yapılan zorunlu eğitim programına dâhil bazı okullar incelenerek, mevcutta kanunlar bağlamındaki hükümlerin ne kadar ve hangi doğrulukta uygulandığının tespiti yapılacaktır.

3. ENGELLİ KAVRAMI, TANIMI VE SINIFLANDIRILMASI

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), engelli kavramı hakkında aşağıdaki gibi hastalık sonuçlarına dayanan, sağlık yönüne ağırlık veren bir tanımlama ve sınıflama yapmıştır:
• Noksanlık (Impairment): “Sağlık bakımından “noksanlık” psikolojik, anatomik veya fiziksel yapı ve fonksiyonlardaki bir noksanlığı veya dengesizliği ifade eder.”
• Özürlülük (Disability): “Sağlık alanında „sakatlık‟ bir noksanlık sonucu meydana gelen ve normal sayılabilecek bir insana oranla bir işi yapabilme yeteneğinin kaybedilmesi ve kısıtlanması durumunu ifade eder.”
• Maluliyet (Handicap): “Sağlık alanında “maluliyet” bir noksanlık veya sakatlık sonucunda, belirli bir kişide meydana gelen ve o kişinin yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel durumuna göre normal sayılabilecek faaliyette bulunma yeteneğini önleyen ve sınırlayan dezavantajlı bir durumu ifade eder.” (www.devturkiye.org, apps.who.int)

T.C. Özürlüler İdaresi Başkanlığı da bu tanıma paralel olarak engelliyi: doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlamaktadır. (T. C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, 2008)
Farklı nedenlere bağlı olarak tanımlanan engellilik durumu: görme engelliler, zihinsel engelliler, ortopedik engelliler, dil ve konuşma engelliler, işitme engelliler, süreğen hastalıklar, ruhsal ve duygusal engelliler olmak üzere 7 başlıkta toparlanabilir.

4. MİMARİ TASARIMDA ENGELLİLER İÇİN ERİŞİLEBİLİRLİK

T.C. Anayasası'nda ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde engelliler, yaşlılar, hastalar, çocuklar ve sosyo-ekonomik bakımdan engelliler koruma altına alınmışlardır. Bu kişiler toplumdaki diğer bireylerle eşit haklara sahiptir.

4.1. Erişilebilirlik / Ulaşılabilirlik

Ulaşılabilirlik; "yaşamın tüm alanlarındaki hak ve hizmetlere ulaşabilmek ve bunlardan yararlanabilmek" anlamına gelmektedir. Ulaşılabilirlik, temel bir insan hakkı olmasının yanında insanların sosyal, kültürel, sportif ve ekonomik faaliyetlere katılmalarını sağlar ki, esasen yapılı çevrenin amacı da budur. Yaşamda herkes eğitim görme, çalışma, sağlık olanaklarından faydalanma, sportif faaliyetlere katılma ve eğlenme konularında aynı hakka sahiptir. (Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı, 2010-2011)

4.2. Engellilere Yönelik Yasa ve Hizmetler

4.2.1. Uluslararası Düzenlemeler

Günümüzde uluslararası anlaşmalar ve evrensel nitelikteki metinlerde engellilere ilişkin birçok düzenleme mevcuttur:

- Cenevre Sözleşmesi
- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- Birleşmiş Milletler Genel Konseyi Sosyal Kalkınma ve Kalkınma Sürecine Dair Bildirgesi
- Birleşmiş Milletler Sakat Hakları Bildirisi
- Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
- Avrupa Sosyal Şartı
- Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında 159 Sayılı ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) Sözleşmesi
- AGİT- Moskova İnsani Boyut Toplantısı

- Avrupa Birliği Avrupa Temel Haklar Şartı
- İnsan Kaynaklarının Değerlendirilmesinde Mesleki Eğitim ve Yönlendirmenin Yeri Hakkında 142 Sayılı Sözleşme
- Sosyal Haklara Erişim Konferansı- Malta Deklarasyonu
- Sakatlar İçin Fırsat Eşitliği Konusunda Standart Kurallar
- Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Zihinsel Özürlülerin Haklarına İlişkin Bildirge
- Avrupa Birliği Amsterdam Antlaşması
- Avrupa Topluluğu'nun İlgili Kararları…

4.2.2. Ulusal Düzenlemeler

Mevzuatımızda da engelli haklarına yönelik birçok düzenleme bulunmaktadır.

- 5378 Sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun
- 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu
- 3194 Sayılı İmar Kanunu
- 2918 Sayılı Karayolları Trafik Kanunu
- 3289 Sayılı Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğünün Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunu
- Ulaşılabilirlik Stratejisi ve Eylem Planı…

2005'te yürürlüğe giren 5378 sayılı kanun ile kamu yapılarında engellilere yönelik yapılacak olan düzeltmeler için belirtilen 7 yıllık süre Temmuz 2012'de bitmesine çok az bir süre kala bir torba yasa içerisinde yasanın süresi 1 sene daha uzatılmıştır.

Geçici 3. maddeye eklenen fıkra ile her ilde çeşitli bakanlıkların ve özürlüler ile ilgili konfederasyonların temsilcilerinden oluşan bir denetim mekanizması oluşturulmuştur. Denetleme esnasında bu komisyonlara gerektiği takdirde 2 sene daha ek süre tanıyabilme yetkisi verilmiştir.

Temmuz 2013'de, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğinde yayınlanmıştır. Bu yönetmelik, umuma açık hizmet veren her türlü yapılar ve açık alanlar ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları, kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ek süre verilmesi, idari para cezalarının uygulanması ve eski genel bütçeye gelir kaydedilen para cezası tutarlarının kullanımına ilişkin hususları belirlemektir. (www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf)

2013 Temmuzda sürenin bitimi planlanırken, kurulan komisyonlar 2 yıl ek süre verme yetkisi ile Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği Ek-1 formunda yer alan hususlara göre düzenlemeyen binalara, kamu kurumlarına ve halka açık tüm alanlara para cezası uygulaması 2015 Temmuz tarihinde başlamıştır (http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr).

5. ENGELLİLERİN EĞİTİMİ

Ülkemizdeki eğitim sistemi örgün ve yaygın eğitim olarak iki ana bölümden oluşur. Örgün eğitim okul öncesi eğitimi, temel eğitimi, ortaöğretimi ve yükseköğretimi içerir ve 7-14 yaşlarındaki çocukların eğitimini kapsamaktadır. Yaygın eğitim ise çeşitli yaş grupları için okul dışında sürdürülen her türlü eğitim etkinlikleridir.
Milli Eğitim Bakanlığı'nın 1980 tarihli onaylarıyla eğitim yapılarının projelendirilmesi, yapımı, kullanılması, geliştirilmesi, onarımlarına ilişkin esasları tespit etmek, ilgili mevzuat taslaklarını gerekçeleriyle birlikte hazırlamak amacıyla eğitim yapıları çalışma grubu oluşturulmuş ve uygulama çalışmalarına başlanılması kararlaştırılmıştır. (http://iegb.meb.gov.tr/3.html) Milli Eğitim Bakanlığı Yatırımlar ve Tesisler Dairesi Başkanlığı'nın en önemli görevlerinden birisi Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okul ve kurumların binalarını yapmak veya yaptırmaktır.
Türkiye'nin Avrupa Birliğine uyumu için son yıllarda engelliler ile ilgili pozitif yaklaşımlar ile yeni eğitim politikaları oluşturulurken, bir yandan da bu yeni anlayışa uygun yasal düzenlemeler ve çalışmaların alt yapısıyla ilgili planlama yapılmaktadır. Bu çerçevede engelliler adına uygulamada tam bir başarı sağlanamasa bile kalıcı, dünya normlarına uygun anlayışlar geliştirilmektedir.
Çoğunlukla tip projelerin kullanıldığı mevcutta olan veya yeni yapılacak olan eğitim yapılarında tüm standartlar Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının, 20 Temmuz 2013 tarih 28713 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin 'Binalar için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu Ek-1' e göredir.

Şekil 1. Sekiz Derslikli İlkokul Tip Proje	Şekil 2. Erzurum Atatürk İlkokulu	Şekil 3. Yeşilköy Özel Mesleki Eğitim Okulu

5.1. 'Binalar için Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu Ek-1' e göre İncelenen Okul Örnekleri ve Tespitler

Binalar İçin Erişilebilirlik İzleme Ve Denetleme Formu aşağıdaki şekilde 12 ana başlık altında toparlanmıştır: Binanın Özellikleri, Bina Yakın Çevresi, Otopark, Bina Girişi, İç Kapılar, Pencereler, Tuvaletler, Bina İçi Yatay Dolaşım, Bina İçi Dikey Dolaşım, Acil Durum ve Bina Tesisatı, Yönlendirme ve İşaretlemeler, Hissedilebilir Yürüme Yüzeyi İşaretleri
Geniş bir kapsama sahip olan Ek-1 formundaki başlıklardan seçilenler çalışmada 4 başlık altında toparlanarak incelenmiş ve görsel analizler yapılmıştır: Bina Girişi,

Dikey ve Yatay Dolaşım Alanları (Merdivenler, Rampalar), Engelli Tuvaletleri, Sınıflar

Tablo 1. Erişilebilirlik İzleme Ve Denetleme Formuna Göre İncelenen Okullar	
BİNA GİRİŞLERİ (Merdiven)	
Pamukkale İlkokulu	Döger Yunus Emre İlkokulu
İncelen okullarda bina giriş merdivenlerinin her 2 tarafında küpeşte yapılmış fakat kolay kavranabilir özellikte olmamakla birlikte, engelli ve çocuk kullanıcılar için 70 cm olacak şekilde 2. küpeşte bulunmamaktadır. Basamaklar ve sahanlık yüzey kaplamasında hissedilir yüzey ve kaymaz malzeme kullanılmamış, bedensel engelliler için rampa veya lift bulunmamaktadır.	
BİNA GİRİŞLERİ (Rampa)	
Akif Paşa İlkokulu	İbrahim Koçarslan İlkokulu
Her iki okulda da bina giriş rampa eğimi %6-%8 oranını sağlamamaktadır. Rampa önünde tekerlekli sandalye kullanıcısı için gerekli 150x150 cm'lik manevra alanı bulunmamaktadır. Rampanın her 2 tarafında da küpeşte ve trabzan yapılmamış olup, rampa bu hali ile engelliler için kullanıma uygun değildir. Rampalarda yüzey kaplaması olarak kaymaz malzeme kullanılmamış olup yüzey kaplamasında hissedilir yüzey uygulaması bulunmamaktadır.	
BİNA GİRİŞİ (Lift)	
Çandır Anaokulu	Mehmet Akif Ersoy Anadolu Lisesi
Çandar Anaokulu örneğinde sonradan eklenen liftin önünde tekerlekli sandalyeli engelli için gerekli 150*150 cmlik manevra alanı bulunmamaktadır. Her iki örnekte de önceden tasarım sürecine engelli kullanıcının varlığı dahil edilmediği için kütlede yer tespiti ve kullanımında sıkıntılar yaşanmıştır.	

Tablo 2. Erişilebilirlik İzleme Ve Denetleme Formuna Göre İncelenen Okullar	
DİKEY DOLAŞIM (Merdiven)	
Ahmet Haşim İlkokulu	Danacı Sadık Özgür İlkokulu
İncelenen Ahmet Haşim İlkokulu'nun merdiven basamaklarında, basamak uçları çıkıntılı olup takılma, tökezleme gibi durumlara elverişlidir. Danacı Sadık Özgür İlkokulu'nun merdiveninde ise basamak genişlikleri ve rıhtlar her basamakta aynı değildir. Her iki okulda da merdivenin her 2 tarafında da küpeşte bulunmamaktadır. Tek taraflı küpeşte ise kolay kavranabilir nitelikte değildir. Merdiven basamak ve sahanlık yüzeyleri de kaymaz malzeme ile kaplanmamıştır.	
ENGELLİ WC	
Murat Paşa Ortaokulu	Yunus Kent Anaokulu
İncelen engelli tuvaletlerinde tekerlekli sandalyeli engelli kullanıcılar için 150x150 cm manevra alanı bulunmamaktadır. Zemin kaplaması olarak da kaymaz malzeme kullanılmamıştır.	
ORTAK KULLANIM ALANLARI (Sınıf)	
Ekinciler İlkokulu	Raif Mumcu İlkokulu
Engelli kullanıcıların bu sınıflarda eğitim görebilmeleri için gerekli kriterler sağlanmamıştır. Özellikle mekan da kullanılan donatılar arasında minimum 90 cm geçiş mesafesini sağlanmamış, sınıflar yeterince aydınlatılmamıştır. Diğer taraftan pencere yükseklikleri ve boyutları doğru olmamakla birlikte mekanda kullanılması gerekli malzeme seçimlerine de rastlanmamaktadır.	

8. SONUÇ

Ülkemizde engellilere yönelik düzenlemeler son zamanlarda hız kazanmış olsa da yeni yapılan ve yapılacak olan binalarda Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliğine ne yazık ki önem verilmemektedir. Engelli sorunları varlığını devam ettirmekte ve/veya yanlış çözüm önerileri/ uygulama örneklerinin varlığı tespit edilmektedir.

Bu durum okul yapıları ölçeğinde değerlendirildiğinde Milli Eğitim Bakanlığı'na proje üreten ve tip proje revizesi yapan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na bağlı bazı İl Müdürlükleri dışında Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği Ek1 formunda yer alan standartlara uygun çalışmalar yapılmamaktadır.

İdari para cezasına tabi kurum ve kuruluşlar dışında mevcutta kullanılan binalarda ekstra maddi yük getirmesi sebebiyle de erişilebilirlik adına hiçbir tadilat çalışması yapılmamaktadır.

Eğitim kuruluşlarında engelli veya engelsiz tüm bireylerin bir arada eğitim alabileceği bina tasarımlarının gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Eğitimde engelli insanların daha iyi bir yaşam düzeyine kavuşturulması toplumsal bir sorumluluktur. Bu nedenle engelli insanın yaşam standartlarının yükseltilmesi yaşam kalitesi açısından ele alışını zorunlu kılmaktadır.

KAYNAKLAR

T.C.. Başbakanlık. Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, 2008, Yayın No: 43, s. 34, Ankara

Ulaşılabilirlik Stratejisi Ve Eylem Planı, 2010-2011, 2010 Herkes İçin Ulaşılabilirlik Eylem Yılı, s. 3, pdf

http://www.devturkiye.org/Projeler/Engelsiz-Sehir-Planlamasi/Engelsiz-Sehir-Tasarim-Raporu/

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/41003/1/9241541261_eng.pdf

http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5378.pdf

http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.18614&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=eri%C5%9Filebilirlik

http://iegb.meb.gov.tr/3.html

http://www.sosyalhizmetler.pol.tr/Documents/sosyal%20hizmetler.pdf

MMF2012BAP12 nolu "Adana Kentindeki Eğitim Yapılarında Engelli Kullanımına Yönelik Uygulama Sorunları" başlıklı projeden üretilmiştir.

MİMARİ BİR ÖZELEŞTİRİ, BERLİKA PARKI MARMARA YÜZME HAVUZU ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ

ÖZLEM DEMİRKAN [1]

ÖZET

Kentsel tasarım ve mimarlık aynı zamanda kullanıcıları çok iyi tanımayı gerektirmektedir. Bu aşamada mimara antropometri, biyomekanik, ergonomi, biyoloji, fizik gibi alanlar veri sunmaktadır. Ancak engelli kullanıcılar unutulmaktadır. Kullanıcılar mekânı hareket ve duyu kabiliyetleri ile algılayabilmekte ve deneyimleyebilmektedirler. Engelli kullanıcılar için özel durumlar tasarım aşamasında gözetilmezse mekânın erişilebilirliği imkânsız hale gelmektedir. Aynı zamanda sürdürülebilir ve erişilebilir mekânlar kentlerde kent hakkının da göstergesidir. Bu bağlamda insan hakları hukuk, sosyoloji, psikoloji ya da siyaset bilimi gibi alanların kavramı olmakla beraber mimarlık, kentsel tasarım ve iç mimarlık gibi alanlar için de önemli bir kavramdır. Bu çalışma engellilerin de spor yapma hakkı olduğunu temel alarak bir sosyal tesisin erişilebilirlik analizini yapmayı amaçlamaktadır. Tasarım aşamasında proje ekibinde bulunduğum daha sonra da üyesi olup spor yapmak için kullandığım Berlika Parkı Marmara Yüzme Havuzu binası çalışma konusu olarak seçilmiştir. Yapı belirli bir güzergâhta fotoğraflandırılıp fotoğraflar üzerinde TSE kullanılarak okumalar yapılmaktadır. Okumalar sırasında yapının sorunlu bölgeleri tespit edilmekte çözüm önerileri sunulmaktadır. Kullanılan yapının tadilat projesi ile engelliler için erişilebilir bir tesis haline getirilmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kentli Hakları, Erişilebilirlik, İnsan Hakları, Mimari, Yüzme Havuzu

Abstract

Urban designers and architectures have to clearly understand the physical features and needs of the people they are designing for. In the designing process fields such as anthropometry, biomechanics, ergonomy, biology and physics require scientific verification to architects. But it can easily be forgotten that there are physically-challenged persons. All users perceive and experience any place by using their ability to move and perceive. If designers don't take into account the special circumstances in the design process for physically-challenged persons, the accessibility of the place becomes impossible. At the same time a sustainable and an

[1] Öğretim Görevlisi, KTO Karatay Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Mimarlık Bölümü, KONYA

accessible place is truely a sign of urban rights being recognized. In this context, human rights are not only important for disciplines such as law, sociology, psychology and political sciences but also they must be important for design disciplines such as architecture, urban and interior design. This research based on the rights to exercise for physically-challenged persons aims to analyse the accessibility of the place. I was a member of the design team and today an active user of the facility-Berlika Park Swimming Pool-chosen for this study. Photographs were taken of different areas of the facility not compliant with TSE standards. The problematic areas of the building were identified and analyzed. This research aims to make the building more accessible place and a new modification project is being planned.

Anahtar Kelimeler: Urban rights, Accessibility, Human Rights, Architecture, Swimming Pool

1. GİRİŞ

Kentsel alan tüm kullanıcıların mekânı deneyimleme kapasiteleri ile var olmaktadır. Kullanıcıların deneyimleme kapasitelerini geliştirebilme potansiyeline sahip mesleki disiplinlerden biri de mimarlıktır. Kent sosyoloğu Robert Park kentin insanın içinde yaşadığı dünyayı arzularında daha uygun hale getirebilmek için verdiği çabaların en tutarlısı ve bütünüyle bakıldığında en başarılısı olduğunu söylemektedir.(Harvey,2012,43). Başarı derecesi mimarın tüm kullanıcılar için tasarlama kapasitesi ile ölçülmelidir. Bu bağlamda kent hakkı (Lefebvre,1972) tüm kullanıcıların talep edeceği bir haktır. Harvey'e göre kent hakkını talep etmek , kentleşme süreçleri üzerinde , kentlerimizin nasıl şekillendirildiğin ve yeniden şekillendirildiği üzerinde belirleyici güç talep etmektir. Kent hakkını talep edenlerin muhatabı da politikacılar olduğu kadar tasarım prensiplerini uygulayanlar yani mimarlar, iç mimarlar ve kent planlamacılardır. Avrupa Konseyi'nin Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi tarafından 1992 yılında kabul edilen ilk Avrupa Kentsel Şartı, kent, kentli hakları kavramları açısından önemlidir. Bu maddeler arasında toplu ulaşım, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu düzenin sağlanması ve yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun her birey için spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması yer almaktadır (Palabıyık ,2004).Bu bağlamda her birey için spor yapma hakkı ve her birey için erişilebilir güzergah kentsel bir şarttır. Tasarım aşamasında uygun koşullar oluşturulamamışsa tadilat projeleri ile mekân tüm kullanıcılar için tekrar tasarlanmalıdır. Bu bağlamda çalışma Berlika Parkı Marmara Yüzme Havuzu'nın erişilebilirlik analizini TSE standartları temel alınarak analiz etmekte ve problemi çözme önerileri getirmeyi amaçlamaktadır.

2. ERİŞİLEBİLİR MEKÂNLAR

2.1. Çalışma Alanı Ve Yöntemi

2010 yılında DKN Yapı Mühendislik Mimarlık Limited Şirketi bünyesinde şirket ortağı, şirket müdürü ve mimar olarak çalışma süremde Meram Belediyesi tarafından ihale edilen Berlika Parkı Yüzme Havuzu ve Düğün Salonu projesinde tasarım ekibinde yer almamdan dolayı çalışma alanı olarak seçilmiştir. Konya Meram İlçesinde M28 pafta 37362 ada 2 parselde yer almaktadır. Yapı betonarme karkas olarak inşa edilmiştir. Birbirinin simetriği iki havuz ve havuz ihtiyaç mekânları olarak düzenlenmiştir. Bina inşaat alanı 6000 m2 dir. Yapıda iki adet yarı olimpik havuz, eğitim havuzu, fitness salonu, pilates salonu, soyunma odaları, tuvaletler, duşlar, cankurtaran odaları, hamamlar, saunalar, buhar odaları yer almaktadır.

Yapı belirli bir güzergâhta fotoğraflanmıştır. Güzergâhı TS9111 ve TS 12576 da yer alan ana maddeler belirlemiştir. Öncelikle yapıya yaklaşım incelenmiştir. Engelli kullanıcıların öncelikle yapıya otobüs minibüs gibi motorlu taşıtlarla ulaştığı varsayılarak ilk olarak otobüs durağı incelenmiştir. Daha sonra sıra ile yol kaldırım bağlantıları, yapıya yaklaşım ve ana giriş incelenmiştir. Sırasıyla iç mekânda danışma bankosu, soyunma odaları, asansör, merdivenler ve havuza ulaşım incelenmiştir. Çekilen fotoğraflar üzerinde problemli alanlar problemi belirleyen TSE standardına göre işaretlenmiştir. Problemli alanlar tespit edilmiştir. Problemli alanlar üzerinden yapı için tadilat projesi hazırlanmıştır.

2.2. TSE ve Tasarım Kriterleri

Türk Standartları Enstitüsü kentlerde ve mekânlarda hareket kısıtlılığını gidermek için bazı standartlar belirlemiştir. Standartların uygulanması kentte kalite, ulaşılabilirliği elde edilmesi için gereklidir. Belediyeler 572 sayılı kanun hükmünde kararname gereğince engellilere uygun düzenlemeleri standartlara uygun olarak yapmak zorundadır. (572 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Madde 3-4). İmar Mevzuatına ulaşılabilirlikle (fiziksel engellerin kaldırılmasıyla) ilgili hükümler eklenmiştir. Buna göre, kaldırımlar, yaya yolları, konutlar ve umumi binalar özürlülerin ulaşabilirliğine uygun olarak yapılmak durumundadır. Standartlar uygulama detaylarını, malzeme özelliklerini içermektedir. TSE erişilebilirlik standartları aşağıda yer almaktadır(T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi,2006)

-TS 12576 Şehir İçi Yollar- Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak, Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemenin Tasarım Kuralları

-TS 12460 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları,

-TS 12574 Şehir İçi Yollar- Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 10: İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları,

-TS 12575 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri-Bölüm 14: İstasyon Platformu Oturma Elemanları

-TS 9111 Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binaların Düzenlenmesi Kuralları, standardıdır.
Çalışma TS 9111 ve TS 12576 'yı içermektedir.
ICS .11.180.01.9104030 Türk Standardı TSE 'nin İnşaat İhtisas Grubunca hazırlanmış ve 22 Kasım 2011 'de kabul edilmiştir. Atıf yapılan standartlar arasında TS12576 Şehir İçi Yollar –Özürlü ve Yaşlılar için sokak, cadde, meydan ve yollarda yapısal önlemler ve işaretlemelerin tasarım kurallarını da içermektedir. İçerikte öncelikle özürlü, engelli, ve hareket kısıtlılığı terimleri açıklanmaktadır. TSE 9111'e göre özürlü, doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup; bağımsız hareket edebilmesi için yapılarda ve açık alanlarda özel fiziksel ve teknik düzenlemelere gereksinim duyan kişidir. Özürlülük ve engellilik farklı terimlerdir.
Engellilik, özründen dolayı yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörler açısından kişinin toplumsal rollerini yerine getirmesinin kısıtlanması, yani engellenmesi durumudur. Özürlülük nedeniyle oluşan sınırlılıklar, sosyal yaşamı sınırladığında, kişi yalnızca özürlü olmakla kalmaz, aynı zamanda "engelli" olur. TSE 9111 hareket kısıtlığını da açıklamaktadır. TSE 9111'e göre özürlüler, geçici olarak özürlü bulunanlar, yaşlılar, hamileler, bebek arabalılar, çocuklar, eşya ve yük taşıyanlar, iri ve şişman kişiler, çok uzun ve çok kısa boylu kişiler bu grupta yer almaktadır. Kişilerin hareket kısıtlılığı, bina ve yakın çevresinin de dahil olduğu yapılı çevrede yapılan her tür ulaşılabilir düzenlemelerle ortadan kaldıracak ve bu grupta yer alan herkesin hareketliliğini mümkün, rahat ve daha kolay hale getirecektir. Bu bağlamda yapı hareket kısıtlılığını engellemek için ulaşılabilir güzergah, binanın yakın çevresinin düzenlenmesi, binanın girişinin düzenlenmesi, bina içi mekan erişilebilirliğinin düzenlenmesi, işaretlemeler, asansörler, yangın acil uyarı sistemleri, başlıkları ile incelenmektedir.

3. ERİŞİLEBİLİRLİK ANALİZİ

3.1. Ulaşılabilir Güzergâh

Yapıda ulaşılabilir bir güzergâh bulunmamaktadır. Yapıya yaklaşım cadde üzerindeki otobüs durağından başlayarak fotoğraflandırılmıştır. Otobüs durağında TSE standartlarına uymayan özellikler aşağıda özetlenmiştir.
-Elektrik direği hiçbir uyarıcı tabela olmadan yolu kapatmaktadır.
-100 cm ve 140 cm seviyelerinde 15cm kalınlığında parlak, renkli, yansıtıcılı şerit yapıştırılmamıştır (TS 12576 Madde 5.8).
-Dinlenme bankının yanında tekerlekli sandalyenin durması için gerekli boşluk bulunmamaktadır (TS 12576 Madde 5.5.1).
-Otobüs durağında tutunma barı bulunmamaktadır (TS 12576 Madde 5.8).
-Oturma kısmından 45 cm yükseklikte dinlenme bankının sırt yaslanma yeri bulunmamaktadır (TS 12576 Madde 5.5.1).
-Otobüs duraklarında yaya kaldırımı genişliği 300 cm'den azdır (TS 12576 Madde 5.5.1).

-Otobüs durak döşemesi taşıt giriş seviyesine kadar yükseltilmemiştir. (TS 12576 Madde 5.8).
-Otobüs duraklarında diğer taşıtların durma ve park etmeleri yatay ve düşey işaretlerle yasaklanmamış (TS 12576 Madde 5.8).
-Bilgilendirme panosunda her bir otobüse ait güzergâh planı, en yakın taksi durağı ile önemli telefon numaraları bulunmuyor (TS 12576 Madde 5.8).
-Kaldırımlarda hissedilebilir yüzeyler uygulanmamıştır.(TS 12576 Madde 5.1.5.1)
-Bordür taşı, yaya kaldırım kaplamasından ayrı olarak renkli malzemeden ve farklı dokuda yapılmamış.(TS 12576 Madde 5.1.7.2)

Otobüs durağından parka ulaşım güzergahı
-İşaretlendirme levhaları mat malzemeden yapılmamış, parlamayacak şekilde yeterli düzeyde aydınlatılmamış (TS 1257Madde 5.6)(TS 9111 Madde 4.8.6).
-Rampa başlangıç ve bitişlerinde görme engelliler için işaretlemeler yok (TS 9111, Madde 4.4.3.4).
-Bordür taşı, yaya kaldırım kaplamasından ayrı olarak renkli malzemeden ve farklı dokuda yapılmamış (TS 12576 Madde).

3.2. Bina Girişi

Bina girişinde engelliler için iki rampa yer almaktadır. Merdivenin iki tarafında da korkuluk yer almaktadır. Ancak TSE standartlarına uymayan biçim ve malzemeler aşağıda özetlenmiştir.
- Merdivenin başlangıcında ve bitişinde uyarıcı yüzey yapılmamış (TS 12576 Madde 5.3.2).
- Korkuluğun ucu açık bırakılmamış, u şeklinde aşağı veya yukarı çevrilmemiştir. (TS 12576 Madde 5.3.3).(TS 9111, Madde 4.7.1.3.3)
-Yer kaplamaları kaygan malzemeden yapılmıştır. (TS 9111, Madde 4.6.1)

3.3. İç Mekân Erişilebilirliği

İç mekân ulaşımında yer yer 2-5 cm iki malzemenin birleşim yerlerinde kot farklılıkları vardır. Özellikle sağlığa uygunluk için gerekli havuza girerken yerleştirilen ilaçlı su zeminde kot farklılıkları oluşturularak yapılmakta ve tekerlekli sandalyenin geçişi imkânsız hale gelmektedir. Havuz için diğer çıkış dolap ile kapatılmıştır. Hamama, su buharı odasına ve saunaya girerken doğrama kasaları zemin üzerine yerleştirilmiştir. Mekân içinde erişim engeli oluşturmaktadır. TSE standartlarına uymayan biçim ve malzemeler aşağıda özetlenmiştir.
- Yer kaplamaları kaygan malzemeden yapılmış (TS 9111, Madde 4.6.1).
-Eni 90 cm olan yüksekliği 220 cm olan bir boşluk engellerle kesilmeden koridorlar içinde sağlanamamaktadır.

3.5 İşaretlemeler

İç mekân ulaşımında işaretleme eksikliklerinden kaynaklanan problemler tespit edilmiştir. TSE standartlarına uymayan işaretleme eksiklikleri aşağıda özetlenmiştir.

- Ana girişlere yakın yerde yönlendirme planı, harita ve kat planı bulunmamaktadır.
- İşitme azlığı olanlar için gerekli donanımlar sembolle işaretlenmemiştir (TS 9111 Madde 4.8.15).
- Merdiven korkuluklarında küpeştelerin üzerine Braille alfabesiyle bilgilendirme işaretlemesi yapılmamış. Sahanlıkta uyarıcı yüzey bulunmadığından uyarı bantları dikdörtgen ve çaprazlar olarak sahanlığa uygulanmamış (TS 9111, Madde 4.7.1.3).
-Basamaklardan 30 cm mesafede merdivenin başladığı ve bittiği yerlerde ve sahanlıkta merdiven genişliğince ve 60 cm boyunca hissedilebilir yüzey uygulanmamış (TS 9111, Madde 4.7.1.3).
- Gerekli uyarıcı tabelalar yer almamaktadır.

3.6 Asansörler

İç mekânda sirkülasyonu sağlayan elemanlardan biri de asansörlerdir. TSE standartlarına uymayan asansör özellikleri aşağıda özetlenmiştir.

- Asansör kabininin genişliği 150 cm en ve 150 cm boy ölçülerine uymamaktadır (TS 9111, Madde 4.7.1.2).
-Çağırma ve kontrol düğmeleri 90 cm ile 137 cm arasındaki yükseklikte yerleştirilmemiştir (TS 9111, Madde 4.7.1.2).
-Tahliye asansörü olmadığından asansörlerde "Yangın anında asansörü kullanmayınız" yazısı bulunmamaktadır (TS 9111, Ek B).
-Yandan yaklaşım için 122 cm genişliğinde ve 76 cm derinliğinde boş alan bulunmamaktadır (TS 9111, Ek A).
- Ulaşılabilir asansör (tüm nitelikleri taşıyan) işareti bulunmamaktadır (TS 9111 Madde 4.7.1.2)

4. SONUÇLAR

Binada erişilebilirlik bağlamında çıkan problemlerin nedeni proje aşamasında ve uygulama aşamasında gerekli tedbirlerin alınmamasından kaynaklanmaktadır. Proje temini bina güzergâhını kapsamamaktadır. Aynı zamanda güzergahta projelendirilmeden yapılan rampalar yer almaktadır. Bu bağlamda binaya ulaşım güzergâhında bazı değişiklikler yapılmak zorundadır. Otobüs durağı ve kaldırım yüksekliği TSE standartlarına göre tekrar tasarlanmalıdır. Bina yaklaşımında bir korkuluk daha ilave edilmelidir. Rampa tekrar yapılmalıdır. İç mekanda zemin malzemesi kaymayan malzemeden seçilmeli gerekli işaretlemeler yapılmalıdır. TSE standartlarına göre ulaşılabilir asansör ile değiştirilmelidir. Zemindeki kot farklılıkları giderilmelidir. Havuzda gerekli işaretlemeler yapılmalı, havuza erişim için engelli asansörü yerleştirilmeli aynı zamanda acil durumlara karşı gerekli sinyalizasyon tedbirleri alınmalıdır. Birinci katta yangın merdiveni fitnes salonu arasındaki kot farkı merdiven ve rampa ile tekrar düzenlenmelidir.

Türkiye'deki gelişmelere bakacak olursak kamu artık erişilebilirlik konusuna daha bilinçli bakmaktadır. Özellikle kamu yapılarında tadilat projeleri ile erişilebilirlik sağlanmaya çalışılmaktadır. Ancak basit yöntemler ile elde edilecek sonuçlar engelli asansörü yerleştirmek ile sınırlı kalmakta ve yeterli olmamaktadır. Bu nedenle tasarım aşamasında alınacak kararlar ile tadilat projelerine gerek kalmadan erişilebilir mekânlar elde edilmelidir. Kamu proje hizmet alma işlerini belirli aşamalarla elde etmektedir. Yöntemler açık ihale, doğrudan temin ve yarışmalardır. Hizmet alımı aşamasında ilgili sözleşme metinleri imzalanırken herkes için tasarım standartlarının gözetilmesi de sözleşme maddelerine eklenmelidir.

Şekil 4.1 Otobüs Durağı

Şekil 4.2 Bina Girişi

Şekil 4.3 Karşılama Bankosu

Şekil 4.4 Havuzdan görünüş

KAYNAKLAR

Avrupa Kentsel Şartı-2: Yeni Bir Kentlilik İçin manifesto. 2008 Karar No. 269, Çeviri Aydan Erim

Harvey, D. 2012. Asi Şehirler, Metis Yayınları, Çeviren Ayşe Deniz Temiz, Basım Tarihi 2015, 43

Lefebvre H. 1972. Şehir hakkı, Eğitim Bilim Toplum, Çeviren Gizem Aksümer, Julia Strutz, 14-152

TS 9011 2011, Türk Standartları Enstitüsü

Palabıyık, H. 2004, Avrupa Kentsel Şart, Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi Anlaşmaları, Z. Toprak, H. Yavaş, M. Görün 197-253, Birleşik Yayınları

572 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname Madde 3-4

KAMUSAL ALAN OLARAK KÜTÜPHANELER VE ERİŞİLEBİLİRLİK: İSTANBUL HALK KÜTÜPHANELERİ ÖRNEĞİ

GÜL YÜCEL[1]

ÖZET-ABSTRACT

Çalışmada kamusal alan kapsamında İstanbul halk kütüphanelerinde erişilebilirlik değerlendirmesi yapılmıştır. Halk kütüphaneleri Türkiye geneline yayılı, yerleşim merkezlerinde bini aşan sayısı ve her yaştan bir milyonu aşan kayıtlı üye olmak üzere toplamda 20 milyonun üzerinde kullanıcısı ile yaygın olarak hizmet vermektedir. Yeni kütüphane yapımında yer seçimi, büyüklük, bölgenin tarihi ve mimari dokusuna uygunluk, yerleşim merkezine uzaklık, engelli kullanıcıların kütüphane hizmetlerinden tam olarak yararlanmasını sağlayacak şekilde tasarlanması vb konuları kapsayan bina ilke ve standartları yönetmelikle (2012) belirlenmiştir. Mevcut kütüphaneler için ise ilgili standartlara uyum kapsamında engelli erişimi, yangın emniyet tedbirleri vb çalışmalar söz konusudur. Yaşam boyu öğrenmede önemli rol üstlenen halk kütüphanelerinde herkesin kolaylıkla erişebilmesi önceliklidir. Çalışmanın amacı halk kütüphanelerindeki erişilebilirlik sorunlarına çözüm önerileri geliştirmektir. Çalışma, İstanbul il sınırları dâhilinde İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü Kütüphane ve Yayımlar Şubesine bağlı halk kütüphanelerinde erişilebilirlik kapsamında gerçekleştirilen dışarıdan gözleme dayalı tespit ve değerlendirmeleri içermektedir. Erişilebilir yapı standartları çerçevesinde ve kütüphaneye özel okuma, çalışma alanları, kitap rafları vb düzenlemeler incelenmiştir. Erişilebilir yapı standartları kapsamında bina girişleri, rampa ve merdivenler, bina içi yatay ve düşey dolaşım vb dikkate alınmıştır. Özellikli binalar kapsamında kütüphane için okuma, çalışma alanları ve kitap raf düzenlemeleri konular değerlendirilmiştir. İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü'ne bağlı 20 adedi Avrupa yakasında olmak üzere toplam 34 halk kütüphanesi bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kütüphane, Erişilebilirlik, İstanbul, Halk kütüphanesi

1. GİRİŞ

Toplumun bilgiye ulaşmasında en önemli kaynak olan halk kütüphaneleri, en küçük yerleşimlere kadar yayılan ağıyla, toplumun her kesimine ulaşmayı hedefleyen bilgi merkezidir. UNESCO Halk Kütüphanesi Bildirgesi (1994)'nde de vurgulandığı gibi,

[1] Yrd. Doç. Dr. İstanbul Gelişim Üniversitesi, Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, İSTANBUL

kullanıcılara bilgiyi gönüllü sağlayan yerel bilgi merkezidir. Bilgiye ulaşmada zorluk taşıyanlara hizmeti ulaştırmada ayrım gözetmeksizin destek vermek görevleri arasındadır. Çağdaş gereksinimlere uygun ve değişen kullanıma paralel kendini yenileyebilen, esnek fiziksel yapı ve içerik ile toplumda her kesime hizmet vermeyi hedefler. Bilgi ve buna erişimin sağlanmasında gerekli her tür koşulun sağlanabilmesi kütüphaneler için esas oluşturmaktadır. Fiziksel yeterlilik, dermenin her düzeye yanıt verebilir durumda olması ve yetkin personel hizmeti bir bütün olarak kütüphaneden yararlanmayı etkileyen unsurlardandır.
Erişilebilirliği fiziksel anlamda ve kullanıcı yapısına bağlı esaslar dışında daha geniş anlamda ele almak, kütüphanelerin yerel bilgi kaynağı olabilme özelliğini olumlu destekleyecektir. Örneğin çocukların kullanım alanlarının algı yapısına paralel düzenlenmesi, fiziksel boyutlandırmada ergonomik koşulların gözetilmesi, engelli kullanımının kütüphane içinde görsel, işitsel ve hissedilebilir yüzey olarak yaygınlığının sağlanmış olması, eğitim düzeyinin farklılığının dikkate alındığı basit, tanımlı tarif, yönlendirme ve kullanımın sağlanması vb koşullar toplumun bilgiye ulaşmadaki sürecini kolaylaştırması yanında teşvik edici rol de üstlenmiş olacaktır. Yeni kütüphane yapılarında bu yönde alınacak önlem ve mekânsal düzenlemeler kolaylıkla uygulanabilir durumdadır. Mevcut kütüphanelerde fiziksel açıdan gerekli şartların sağlanması ve kullanıma yönelik yeni düzenlemelerin önünde ise yapısal, fiziksel vb birçok engel söz konusu olabilmektedir.

2. ERİŞİLEBİLİRLİK VE KÜTÜPHANELER

2.1. Erişilebilirlik ve Yapı standartları

Erişilebilirlik fiziksel, sosyal, ekonomik, çevresel vb düzeylerle ilişkili, ürün, etkinlik, hizmet, bina gibi unsurlara erişimde kullanılan yöntemlerin herkes tarafından algılanabilir, ulaşılabilir ve kullanılabilir olması olarak tanımlanabilir. Erişilebilirlik sadece fiziksel koşullarla sınırlı değildir. Sadece engelliliğin de erişilebilirlikle ilişkilendirilmesinin yeterli değildir. Her yaş ve her durumdaki insanın temel hak ve özgürlüklerinden faydalanmasını esas alan, ilişkili tüm alanları kapsayacağı düşünülebilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde (1949) yer alan temel haklara ulaşmadaki güçlükler de bir açıdan erişilebilirlikle ilişkilendirilebilir.

Milletlerarası Sözleşme olarak 2009'da onaylanan (3.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanun) "Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme"de (R.G. 14 Temmuz 2009, Sayı: 27288), *"Kültürel yaşama, dinlenme, boş zaman aktiviteleri ve spor faaliyetlerine katılım"* kapsamında kütüphanelere erişimin ve *"Düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilgiye erişim"* sağlanması kapsamında da gerekli tedbirlerin alınması yer almaktadır.
Engelliler Hakkında Kanun (Kanun No: 5387/2005)'da erişilebilirlik; *"Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması"* şeklinde ifade bulmaktadır. Umuma açık hizmet veren yapılar kapsamında kütüphanelerin de yer aldığı aynı Kanunda mevcut yapılarda engelliler için erişilebilir olması yönünde kanuna uyum süreci sekiz yıl olarak belirlenmiştir.

Erişilebilirlik, fiziksel açıdan mekân oluşturma sürecinde evrensel tasarım ile de ilişkilendirilebilir. Evrensel tasarım ilkeleri kapsamında belirlenen yedi ilke (eşit-adil kullanım, kullanımda esneklik, basit ve sezgisel kullanım, anlaşılabilir bilgi ilkesi, hatalara karşı tolerans, az fiziksel çaba, yaklaşım ve kullanım için boyut ve mekân) erişilebilirlik açısından fiziksel unsurlara yönelik temel konuları içermektedir (Story vd, 1998). Aynı şekilde evrensel tasarımdan yararlanılabileceği Milletlerarası Engelli Haklarına İlişkin Sözleşmede de yerini bulmaktadır.
Halk kütüphanelerinin geçerli mekânsal düzenleme esasları ve evrensel tasarım ölçütleri ile bütünleşik tasarlanması, içerik ve yönetimsel yapısı ile birlikte bir bütün olarak hizmet veren bilgi merkezi olmasında önemlidir. Yapı standartlarındaki düzenlemeler, mekânsal organizasyon araştırmaları, malzeme olanakları vb konular kütüphaneleri fiziksel açıdan olumlu etkilemektedir. Yeni kütüphane oluşumundaki olanaklar yanında mevcut yapıların güncel duruma uyumunda erişilebilirlik kapsamında yapılacak iyileştirme çalışmaları ancak yapının olanakları ile sınırlı olmaktadır. Bu tür çalışmaları yapısal ve yapısal olmayan unsurlardaki iyileştirmelerle birlikte yapmak mümkün olabilmektedir.
Bütün binalar ve yakın çevresinin özürlüler ve hareket kısıtlılığı bulunan kişiler için ulaşılabilirliği sağlayacak fiziki düzenlenmelere ait kural ve esaslar "Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri" başlığında (TS 9111, Kasım 2009) yayınlanan standart ile ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir. Söz konusu düzenlemeler yeni yapı tasarım ve uygulama sürecinde önemli bir girdi olarak katkı sağlamaktadır. Erişilebilirliği fiziksel olarak bina dışı yapılı çevre, binalar ve ulaşım sistemi olarak ele almak mümkündür. Erişilebilir çevre açısından, yaya yolları, rampalar, merdivenler, yaya geçitleri, otopark alanları, açık ve yeşil alanlar olarak sıralanabilir. Erişilebilir bina açısından ise; binaya ilişkin iç düzenlemeler, özel kullanım kapsamındaki (hastane, kütüphane, ulaşım vb) binalara ilişkin düzenlemeler ve mevcut yapılar düşünülebilir. Ulaşım ve toplu taşımaya ilişkin donatı alanları, bilgilendirme-işaretleme de erişilebilirliğin ele alındığı alanlardan olmaktadır. Erişilebilir bina kapsamında binalara giriş, giriş kapısı, rampa ve merdiven düzenlemeleri, bina içi yatay ve düşey dolaşım, koridor ve holler, wc mutfak vb servis alanları söz konusudur. Bina kapsamındaki erişilebilirlik unsurlarını bina kullanım yapısına göre genişletmek mümkündür.

2.2. Halk Kütüphaneleri

Halk kütüphaneleri topluma bilgiyi yaymada önemli bir merkezdir. Tarihsel süreç içindeki varlığı, Cumhuriyet dönemi ile birlikte geliştirilen altyapısı, Halkevlerinin kurulmasını takip eden süreçte Halkevleri yapısı içindeki varlığı ve gelişimi, bugün yerleşimlerde toplumun bilgi gereksinimini koşulsuz sağlayan merkez olarak görevini sürdürmesini etkileyen süreçlerdir. Halk kütüphanesi koşulsuz her kesimden kullanıcıya açıktır. Toplumda okuma alışkanlığının geliştirilmesi, kişilerin gereksinim duyduğu bilgiye ulaşabilme, kültürel etkinliklerin içinde yer alma vb olanaklara erişilebildiği merkezdir.
UNESCO Halk Kütüphaneleri Bildirgesi (1994)'nde halk kütüphanesinin görevleri;

- *"çocuklarda küçük yaşta okuma alışkanlığı yaratma ve bunu güçlendirme,*

- *Bireysel ve kendi kendine eğitimi desteklemenin yanı sıra her düzeyde formel eğitimi de destekleme,*
- *Kişisel yaratıcı gelişim için fırsatlar sağlama,*
- *Çocuk ve gençlerin imgelem ve yaratıcılığını teşvik etme,*
- *Kültürel miras duyarlılığını; sanatın, bilimsel başarı ve yeniliklerin takdirini geliştirme,*
- *Bütün uygulamalı sanatların kültürel anlatımlarına erişim sağlama,*
- *Kültürlerarası diyalogu geliştirme ve kültürel çeşitliliği hoş görme,*
- *Sözlü geleneği destekleme,*
- *Tüm vatandaşların her çeşit yerel topluluk bilgisine erişimini garanti etme,*
- *Yerel girişimcilere, derneklere ve çıkar gruplarına uygun bilgi hizmetleri sağlama,*
- *Bilgi ve bilgisayar okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmesini kolaylaştırma,*
- *Tüm yaş grupları için edebi etkinlik ve programları destekleme ve bunlara katılma ve gerekirse bu tür etkinlikleri başlatma,"*

şeklinde sıralanmaktadır.

Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği (2012)'nde, kütüphane görevleri kısmında da yer alan bu görevler, halk kütüphanelerinin toplumsal hayat içindeki yerini ve önemini ortaya koymakta ve vurgulamaktadır. Kitaplardan yararlanma dışında, toplumsal hayat ve sosyokültürel yapının gelişiminde önemli bir rol yüklenen yerel bilgi odağı olarak düşünülebilir. Bu çerçeveden bakıldığında halk kütüphanelerinde erişilebilirliğin tüm boyutları ile değerlendirmesinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ülke genelinde Turizm ve Kültür Bakanlığı, Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğüne bağlı 1121 halk kütüphanesi bulunmaktadır (KYM, 2015). Bunlardan 34'ü İstanbul'dadır (Tablo 1). İstanbul'da bulunan halk kütüphanelerinde altı adedi ilçe halk kütüphane müdürlüğü, on adedi de ilçe halk kütüphane müdürlüklerine bağlı olarak hizmet vermektedir. Kütüphanelerden altısı çocuk kütüphanesidir. Ülke genelinde kayıtlı üye sayısının bir milyonu aştığı halk kütüphanelerinde toplam kullanıcı sayısı 2014 istatistiklerine göre 21 milyona yaklaşmaktadır (KYM, 2015). Halk kütüphanelerinde çocuk ve yetişkin sayısı birbirine yakındır (TÜİK, 2014). Kitap sayısının 17 milyonu aştığı halk kütüphanelerinde, ödünç verilen materyal sekiz milyona yaklaşmaktadır (KYM, 2015). Kitaplar ağırlıklı olarak edebiyat ve retorik, sosyal bilimler ve coğrafya, tarih alanlarındadır (TÜİK, 2014). Kütüphaneler sadece kitap ve kitap dışı materyalden yararlanma ile sınırlı olmamakta, düzenlenen kültürel etkinliklerle de kütüphane kullanım odağı genişletilmektedir. Okuma günleri, çocuklar için yaratıcı drama ve okuma etkinlikleri kütüphane veya kütüphane dışındaki etkinlik noktalarında düzenlenmekte, bu yolla kitap, kütüphane, bilgi edinme süreçleri toplumla paylaşılmaktadır.

Tablo 1. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı İstanbul Halk Kütüphaneleri (2015)

Kütüphane Tipi	Sayısı
Müze Kütüphanesi	1
Çocuk Kütüphanesi	6
Halk Kütüphanesi	9
İlçe halk Kütüphanesi	10
İlçe halk Kütüphanesi Müdürlüğü	6
İl halk Kütüphanesi Müdürlüğü	1
Devlet Kütüphanesi Müdürlüğü	1
TOPLAM	**34**

Bina ilke ve standartları yönetmelikle (2012) belirlenmiş olan Halk kütüphanelerinin yer seçiminde yerleşim nüfusunun asgari 50bin olma koşulu getirilmiştir. Aynı yönetmelikle şube veya merkez kütüphane binaları için asgari büyüklükler (Şube minimum 500m², merkez kütüphane için minimum 1200m²) belirlenmiştir. Engelli kullanıcıların kütüphane hizmetlerinden tam olarak yararlanmaları öne çıkan yönetmelikte bina ve donanım ilke ve standartları bölümlerinde okuma salonlarına her sekiz metrekarelik alan için bir okuyucu masası ve dört sandalye öngörülmektedir. Günümüzde bilgi kaynaklarının elektronik ortamdaki dağıtımı ve paylaşımı artış göstermekle birlikte basılı bilgi kaynaklarına ulaşma talebi de geçerliliğini korumaktadır. Bunun yanında sadece bilgi kaynağına ulaşma değil, bilgi merkezini kullanma eğilimi de artmaktadır. Eğitim öğretim sürecindeki genç nüfus kütüphaneleri hem bilgi kaynağı hem de bilgi evi olarak kullanmaktadır. Yaygın olarak çalışma alanlarından ve internet olanaklarından da faydalanmaktadır. Halk kütüphanelerinin günümüz ihtiyaçlarına karşılık vermesi yönünde güncellenmesi, bilgi alışverişi, bir arada olma ve birlikte çalışma alışkanlıklarını destekleyecektir.

3. İSTANBUL HALK KÜTÜPHANELERİ ve ERİŞİLEBİLİRLİK

Çalışmada İstanbul il sınırları dâhilindeki halk kütüphaneleri fiziksel çerçevede bina erişilebilirliği açısından değerlendirilmiştir. Çalışma literatür araştırması, ilgili birimlerle görüşme ve yerinde gözlem ve inceleme sürecini kapsamaktadır. Yerinde inceleme, İstanbul il sınırları dâhilinde İstanbul Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü Kütüphane ve Yayımlar Şubesine bağlı halk kütüphanelerinde gerçekleştirilmiştir. Dışarıdan gözleme dayalı tespit ve değerlendirmeleri içermektedir. Çalışmada erişilebilir yapı standartları çerçevesinde ve kütüphane özelinde okuma, çalışma alanları, kitap rafları vb düzenlemeleri incelenmek suretiyle değerlendirilmiştir. Erişilebilir yapı standartları kapsamındaki değerlendirmede bina girişleri, rampa ve merdivenler, bina içi yatay ve düşey dolaşım vb dikkate alınmıştır. Özellikli binalar kapsamında kütüphane için okuma, çalışma alanları ve kitap raf düzenlemeleri

konular değerlendirilmiştir. Yerinde inceleme Eylül-Aralık 2015 tarihinde gerçekleştirilmiştir.

İstanbul Kültür ve Turizm Müdürlüğü'ne bağlı toplam 34 halk kütüphanesi bulunmaktadır (Tablo 1). Bunlardan altı adedi çocuk kütüphanesidir. Kütüphaneler farklı kurumlarla birlikte, bağımsız bina, tarihi bina vb farklı tipolojide bina içinde yerleşmiş durumdadır. İncelenen örneklerin seçiminde farklı bölgelerde bulunma, tarihi binayı kullanım, bağımsız bina kullanımı, başka kamusal kurumlarla ortaklaşa kullanım durumu gibi çeşitlilik gözetilmiştir. İstanbul Kültür ve turizm Müdürlüğüne bağlı 34 kütüphaneden, altısı Anadolu yakasında olmak üzere toplam 13 kütüphane yerinde incelenmiştir. İncelenen örneklerden altı adedi müdürlük, iki tanesi çocuk kütüphanesidir. Seçilen kütüphanelerden ikisi tarihi yapı içinde konumlanmıştır. İncelenen örneklerden biri Tarihi Yarımada içinde yer almaktadır.

İncelenen kütüphanelerde, araştırma düzeyi ağırlıklı olarak ilköğretim ve lise seviyesindedir. Halk kütüphanelerini ağırlıklı olarak ilköğretim ve lise öğrencileri araştırma, ders çalışma, internetten yararlanma ve ödev hazırlama amaçlı kullanmaktadır. Kullanıcı yaş aralığı kütüphanelerin bulunduğu bölgeye göre de farklılaşmaktadır. Yaş aralığındaki farklı profil, her kütüphane için fiziksel koşullara da bağlı olarak kullanım ve düzenlemeleri etkilemektedir. Kütüphanelerin kullanım yoğunluğu dönemsel olarak değişmekle birlikte, genellikle eğitim öğretim dönemlerinde yoğunluk artmaktadır. İncelenen örneklerden ikisi dışındaki kütüphaneler pazar günü dışında her gün iş saatleri içinde hizmet vermektedir. Kütüphane kullanıcılarının kütüphanede kalış süresi kullanım tipine bağlı olarak farklılık göstermektedir. Ödünç kitap alışverişinde bulunan kullanıcılar en kısa süreli kullanıcılar olarak düşünülebilir. Bunu araştırma yapmak üzere gelenler ve çalışma alanı olarak kullananlar takip etmektedir. Kütüphaneyi sınava hazırlık vb amaçla tam gün kullanan okuyucular olduğu da belirtilmiştir. Kullanım biçimi de yine kütüphanenin bulunduğu yere göre farklılık taşımaktadır.

Yapılan değerlendirme fiziksel çerçevede erişilebilir yapı standartları kapsamında bina girişi, rampa ve merdivenler, bina giriş kapısı, bina içi yatay ve düşey dolaşım, okuma salonlarında kitap rafları ve masa düzenlemeleri ele alınmıştır. İncelenen örneklerde bina girişlerinde engelli erişimi için uygun düzenleme içeren örnekler olmakla birlikte, bulunulan konum itibariyle durumun iyileştirilmesi açısında zorluklar taşıyan örnekler de bulunmaktadır. Hissedilebilir yüzey uygulaması incelenen örneklerde görülmekle birlikte yaygın değildir. Daha çok ortak kullanılan binalarda hissedilebilir yüzey uygulamasına rastlanmıştır. Bina girişlerinin kaldırımla hemzemin olmadığı örneklerde, merdiven dışında rampa uygulamasının da olduğu örnekler gözlemlenmiştir. Rampa düzenlemesinde gerekli alan olanağının bulunmadığı durumda, standartların sağlanmasında güçlük yaşandığı tespit edilmiştir. Ancak ikinci bir giriş olanağı bulunan kütüphanelerde bu kot farklılıklarından kaynaklı binaya erişim güçlüğüne çözüm geliştirilmiştir.

Giriş kapılarının giriş platformuyla ilişkisinde, yeterli sahanlık bırakılması durumu bazı örneklerde görülmekle birlikte, özellikle kent içi örneklerde kaldırım mesafesi ve bina yerleşimi bu düzenlemeyi güçleştirebilmektedir. Bulunulan konum, yeterli bahçe mesafesinin varlığı, bina giriş platformunun gerekli şekilde düzenlenmesini olumlu yönde etkilemektedir. Bina içi yatay ve düşey dolaşım incelemesinde

bağımsız binada bulunan kütüphaneler için sirkülasyon basit ve tanımlı olmakla beraber başka bir birimle ortak kullanım durumunda farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Özellikle kütüphanenin zemin kat dışında üst katlarda bulunması durumu ulaşımı ve bilinirliği olumsuz etkilemektedir. Kütüphanenin ayırıcı ve belirgin şekilde yönlendirme ve hollerle desteklenmesi kullanıcılar açısından olumlu olacaktır. Özellikle eğitim, kültür, sanat vb kullanımların dışındaki farklı işlevle ortak kullanım durumunda yönlendirme yeterli araçlarla güçlendirilmelidir. Düşey dolaşım araçları merdiven, rampa ve asansörlerin düzenlenmesinde bağımsız bina kullanımlı örneklerde merdiven konumu ve fiziksel yapısı uygun olmakla birlikte gerekli olabilecek asansör vb donanımın yapının yaşına bağlı olarak varlığı değişmektedir. İncelenen örneklerden bir kısmında daha sonra ilave edilen asansörler engelli erişimi odaklı düzenlenmiştir. Başka birimlerle ortak kullanım durumunda ve yeni yapılarda yeterli donanımda asansörün mevcut olduğu gözlenmiştir. Yapının yapım tarihine bağlı olarak bu tip düşey dolaşım altyapısının sonradan eklenmesi durumu; planlama, yapıda strüktürel iyileştirme ve yangın odaklı önlemler vb müdahalelerle birlikte düzenlenme gereğini ortaya çıkarmaktadır. Bu süreçte mülkiyet durumu önemli bir durum olmakta, süreci etkilemektedir.

Şekil 1 Okuma Salonlarında masa ve raf düzenlemeleri (Fotoğraf: Gül Yücel, 2015)

İncelenen örneklerin büyük bir kısmında okuma ve çalışma alanlarında masa yükseklikleri ve masa ara boşlukları yeterli görülmekle birlikte, okuma ve çalışma alanlarına erişimin yeterliliği öncelikli olmalıdır. Alan yetersizliklerinde geliştirilen yoğun raf düzeni hem kullanım güçlüğü hem de çalışma alanlarının gerekli standartlarda olmasını güçleştirmektedir. Kitap rafları okuma salonları içinde bütünleşik olarak çözülmüştür (Şekil 1). Bazı örneklerde kitap rafları ve çalışma masaları aynı salonda olmakla birlikte, ayrı gruplandırma yapılmıştır. Tek holden oluşan kütüphane örneklerinde okuma ve çalışma salonu ayrımının yapılmadığı gözlenmiştir. İncelenen örneklerin büyük kısmında kitap raflarına ulaşılabilirlik açısından raf aralarındaki mesafeler yeterli olmakta birlikte, bazı örneklerde yer darlığı nedeniyle raf aralarında yeterli boşluk düzeni oluşturulamamıştır. Raflarla birlikte düzenlenmiş okuma ve çalışma salonlarında dolaşım alanı yeterliliği kontrol edilmelidir. Tarihi yapı içindeki örneklerde yapıdaki sabit bölümlemelerin bugünkü gereksinimlere yanıt vermesi, özellikle geniş kullanım alanı gerektiren durumlarda

güçlük oluşturabilmektedir. Bu nedenle bu tip yapıların kullanımında mekânsal düzenleme ve mobilya tasarımı yerin özelliklerine göre özel çözümlenmesi önemlidir. İnternet kullanımında özel kapalı bölüm ve masaüstü bilgisayar dışındaki mobil çözümler kullanım açısından esneklik sağlayabilmektedir. İncelenen örneklerin büyük kısmında etkinlik alanlarının kısıtlı olduğu gözlenmiştir. Çok katlı kütüphanelerde giriş katta düzenlenebilmesi ve kütüphane içinde esnek kullanım alanları yaratılarak bu tip kullanımlara açık olabilmesi öngörülebilir. Etkinlik alanı konumu, erişim ve tahliye kolaylığı açısından da dikkate alınmalıdır.

4. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Halk kütüphaneleri yirmi milyonu aşan kullanıcısı ve toplumun her kesimine hizmet veren bini aşan kütüphane sayısı ile en küçük yerleşimde hizmet veren toplumun bilgiye erişiminde önemli kaynaktır. Toplumun bütün kesimlerini kapsayıcı nitelikte olabilmesi sürecinde fiziksel, sosyal ve çevresel bileşenlerde erişilebilirliğin sağlanması önceliklidir. Bu yolla her yaşta ve her durumdaki kullanıcının kolaylıkla istediği bilgiye erişiminde fiziksel yapının engeli ortadan kalmış olacaktır. Mevcut kütüphaneler için yapılabilecek düzenlemelerde öncelikle binaya ulaşım ve bina içi dolaşım düzenlemeleri önemli olmaktadır. Binaya ulaşımda uygun standartlarda rampa düzenlemesi dikkate alınmalıdır. Yapılacak iyileştirmede bina içi dolaşım yapısında erişilebilirlik açısından gerekli standartların sağlanması, kapılarda geçişe uygun açılış yönü ve ölçünün sağlanması önceliklidir. Düşey sirkülasyon elemanlarında iyileştirmesinin mümkün olamadığı koşullar için zemin katlarda erişim olanakları ve kullanım düzenlemeleri geliştirilmelidir. Çok geniş ölçekli müdahaleleri içermeyen hissedilebilir yüzey, işaretleme vb uygulamalar mevcut kütüphaneler için kolaylıkla uygulanabilir özelliktedir. Bina içi hareketli mobilya düzenlemesinde gerek boyutsal ve gerekse dolaşım olanaklarının her düzeydeki kullanıcı için uygun boyut ve yerleştirme düzeninde olması ön planda olmalıdır. Mobilyaların boyutları ve yerleşimi, kullanım tipi, binanın yapısı, kullanıcı özelliklerine bağlı olarak esnek kullanıma açık düzenleme olanağı taşımalıdır. Mevcut halk kütüphanelerinde günün koşullarına uygun düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sürecinde, strüktürel sağlıklılaştırma, yangın emniyetini sağlama, afete hazırlık kapsamında yapısal önlemler vb birlikte planlanmalıdır. Halk kütüphanelerinde çocuk bölümleri, kullanıcılarına uygun fiziksel şart ve konumda düzenlenmesi önceliklidir.

Halk kütüphaneleri; yayından yararlanma, bilgiye ulaşmanın yanında sosyal bütünleşme ve kültürel alışverişin de olduğu merkezdir. Sosyal bağları güçlendirici mekânsal düzenlemelerle de desteklenmelidir. Halk kütüphanelerinin yerleşim içindeki konumu da kullanımı ve kullanıcısını etkilemektedir. Kültür merkezi, müzeler, sosyal merkez, eğitim yapıları vb ile yakın mesafede olması kullanımını olumlu yönde etkileyecektir. Çevre ve yapı ile bütünleşik geniş kapsamlı risklerin belirlenmesi ve azaltılması yönünde önlemler alınması, kullanıcı, derme ve personel güvenliğini etkileyen unsurlardır. Halk kütüphanesi personeli günün koşul ve değişen kullanım alışkanlık ve araçlarına paralel olarak eğitimle desteklenmelidir.

KAYNAKLAR

Engelliler Hakkında Kanun. 2005. (Kanun No: 5387/2005)

Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. 2009. 3.12.2008 tarihli ve 5825 sayılı Kanun. (R.G. 14 Temmuz 2009, sayı: 27288),

Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği.2012. 11 Ocak 2012. Halk Kütüphaneleri Yönetmeliği. Resmî Gazete, no. 28170. 17 Eylül 2015 tarihinde http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120111-18.htm adresinden erişildi.

KYGM. 2015. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü (2014). Bakanlığa Bağlı Halk Kütüphaneleri 2014 Yılı İstatistik Bilgileri. 02 Eylül 2015 tarihinde http://www.kygm.gov.tr/TR,134508/halk-kutuphaneleri-verileri.html adresinden erişildi.

Özürlüler ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşılabilirlik Gerekleri, TS 9111. 2011. TSE, TS 9111, 22.11.2011, Türk Standartları Enstitüsü

Story, M.F., Mueller, J.L., Mace, R.L. 1998. The Universal Design File, Designing for People of All Ages and Abilities. NC State University, The Center for Universal Design, 20 kasım 2015 tarihinde https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/pubs_p/pudfiletoc.htm adresinden erişildi.

TÜİK 2014.Türkiye Kültür İstatistikleri 2013, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara

UNESCO halk kütüphanesi bildirgesi, 1994. Çev. Yaşar Tonta, (1995).Türk Kütüphaneciliği, 19(2): 144-147.

UNESCO Public Library Manifesto. 1994. 25 Eylül 2015 tarihinde http://www.unesco.org/webworld/libraries/manifestos/libraman.html adresinden erişildi.

BİR İKTİDAR VE İDEOLOJİ SORUNU OLARAK MİMARİDE "ENGEL" KAVRAMI[1]

SELMA SALTOĞLU[2]

ÖZET-ABSTRACT

Dünya genelinde kabul gören ve ilk bakışta pozitif ayrımcılık söylemi gibi görülen "engelli" kavramı; bugün toplumda ve mimaride bir eşitlik sorunu olarak yeniden gündeme gelmeye ihtiyaç duymaktadır. Çünkü; mimari erişilebilirlikte ve toplumsal hayata katılımda, bireylerin eşit haklara sahip olma özgürlüğünün önündeki en büyük ve buna rağmen en görünmez engel, başlı başına bu tanım ve arkasındaki sorunlu düşünce yapısıdır.

Toplumsal algıdaki "engel" kavramının, mimari uygulamaların temelinde de varlığını sürdürdüğü örnekler üzerinden tespit edilebilir ve düşünsel altyapısı irdelendiğinde bir iktidar ve ideoloji sorunu olarak ortaya çıktığı açıkça görülebilir durumdadır. Çünkü, oluşturulan tanımlara göre insanları sınıflandırıp rızaya dayalı bir hegemonya kuran da, sınıflandırmanın yol açtığı sorunların çözülmesini savunup çözüm için bileğini ve zihnini harekete geçirmeyen de yine toplumdur. Sorunlu tanımlamaları tümüyle yok sayan kuvvetli ideolojiler, sorgulama işlevini etkisiz kılıp doğruları mutlak hale getirmektedir. Bunun bir sonucu olarak; bu ideolojiye göre şekillenen "engelli" kavramı; hastalar, yaşlılar, yük taşıyanlar ve hatta çocuklar gibi toplumun ayrılmaz birçok parçasını dışladığı halde, bütün bir toplum tarafından kabul görmektedir. Bu toplumsal güç ise, zorlamaya değil gönüllü bir rızaya dayanmakta ve bir iktidar özelliği göstermektedir. Böylece, sınıflandırmaya tâbi tutulan bireyler bile iktidarın meşruiyetini kabul etmektedirler. Oysa bir sınıflandırmanın varlığı dahi, çeşitlilikler bütünü olan toplumda ötekileştirme ve görmezden gelme eğilimine yol açmaktadır. Mimarideki yansıması "engelli parkları, engelli dostu evler" gibi tecrit projelerinde hayat bulan ayrıştırma sebebiyle, "engelli" addedilen insanlar adeta toplumun karanlık bilinçaltı gibi göz önünden uzaklaştırılmaktadır.

---

[1] Çalışma, Karadeniz Teknik Üniversitesi öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Aysun Aydın Öksüz tarafından yürütülen yüksek lisans dersi kapsamında hazırlanmıştır.

[2] İçmimar, İ.T.Ü. Mimarlık Tarihi Yüksek Lisans Programı öğrencisi, İSTANBUL.

Fiziksel çevreler ve zihin yapıları, toplumu meydana getiren başlıca özelliğin farklılıkların birlikteliği olduğu kabul edilerek şekillendiğinde, "engelli" sıfatıyla etiketlenecek kimse kalmayacak ve artık engellilere özel mekânlar yerine tüm toplumun ortak kullanımına sunulabilecek tasarımlar üretilmeye başlanacaktır. Mimari uygulamalara yönelik sorunların ve sosyal eşitsizliklerin ortadan kalkması, ancak bu olguyu destekleyen düşüncelerin doğru bir temel üzerinde inşa edilmesiyle mümkün olacaktır.

Anahtar Kelimeler: İktidar, İdeoloji, Engel Kavramı, Erişilebilirlik, Ötekileştirme

The concept of disability, which is well accepted around the world and seem to be a statement of positive discrimination at first, requires to become a current issue as an equality problem in architecture and society today. In fact, the definition of disability and its intellectual basis are major and still invisibile obstacles to obtain equal rights for everyone regarding architectural accessibility and participation in social life.

In this study, the intellectual basis of the concept of disability in social understanding has been explored to identify the main problem. It has been realised that this understanding, which is to be seen also in architectural practices, has occured as an issue of power and ideology. On one hand, the society itself generates the definitions, classifies people and creates hegemony based on consent, and on the other hand speaks up for resolving the problems caused by this classifications with a total inactivity. Strong ideologies, which ignore the problems of existing definitions, forms absolute truths and minds unable to question. Therefore, the definition of "disabled" becomes approved by the entire society, although it does not include inseperable parts of society such as children, patients or elderly. These ideologies result in a communal power created by free will insted of enforcement. In this manner, even individuals classified as "disabled" accept the legitimacy of this authority. However, existing of such an accepted definiton causes otherizing and ignorance in society. It also affects architectural perception and plays a significant role in creating isolation projects such as "disabled-friendly houses" or "libraries for disabled". These projects show that people defined as "disabled" are the dark subconsciousness of society willing to be forgotten.

When it is realised that the unity of differences creates the society, the classification will be forgotten, environments and mentallities will be shaped accordingly and designs will be created for everyone instead of designing for disabled. Bringing an accurate and fair point of view into existence, which is based on the mentioned facts, is the only way to solve the current problems in architectural practices and social inequalities.

Keywords: Power, Ideology, Disability, Accessibility, Otherizing

1. GİRİŞ

Dünya genelinde kayda değer bir çeşitlilik gösteren kültür ve toplum yapılarında, tüm farklılıklara rağmen üzerinde ittifak edilen temel konulardan biri, toplumsal hayatta her bireyin eşit haklara sahip olma özgürlüğüdür. Toplumsal hayata katılımdaki en önemli faktör, tüm alanlarda ve özellikle mimaride erişilebilirliktir. Fakat mevcut koşullar incelendiğinde, erişilebilirlik hakkının yazılı kaynaklarda, kanun ve kurallarda kesin bir dille savunulurken, uygulamada kısıtlandığı veya tümüyle yok sayıldığı görülmektedir. "Engel" kavramı ve altyapısı incelendiğinde, bu durumun bir iktidar ve ideoloji sorunu olarak ortaya çıktığı açıkça anlaşılmaktadır.

2. "ENGEL" KAVRAMI

2.1. Toplumsal Algı

Ülkemiz genelinde engel ve engellilik algısını kavrayabilmek adına, dilimize ilişkin temel başvuru kaynaklarından olan Türk Dil Kurumu'nun güncel sözlüğü önemli bir veri sunmaktadır. Çevrimiçi sözlükte yer alan "engelli" kelimesi "*vücudunda eksik veya kusuru olan*" şeklinde açıklanırken, toplumda da "engelli" ile eş anlamlı olarak kullanılan "sakat" kelimesi *"vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan, engelli, özürlü"* ve *"bozuk veya eksik"* tanımlarıyla açıklanmıştır. Bu tanımlamalar, tek tip bir insan modelinin "normal" olarak kabul edilmesi, bunun dışında kalan tüm çeşitliliklerin ise "öteki" ilan edilmesinin bir sonucudur. Bir başka deyişle, "engelli" kavramı bireylerin durumunu değil, toplumun bu konuya yaklaşımını anlatmaktadır. Türk Standartları Enstitüsü'nün 2011 tarihli yayını da bu görüşü vurgulanmaktadır: *"Engellilik, özründen dolayı yaş, cinsiyet, sosyal ve kültürel faktörler açısından kişinin toplumsal rollerini yerine getirmesinin kısıtlanması, yani engellenmesi durumudur."* (TS 9111, Madde 3.2). Bu tanım tüm yönleriyle irdelendiğinde, "engelli" tanımının kapsamı da değişmektedir. Hamile veya çocuklu kadınlar, yük taşıyan insanlar, hastalar, yaşlılar veya çocuklar da bu kümeye dahil olmaktadır. O halde, öncelikle sağlıklı birey tanımı yeniden ele alınmalıdır.

2.2. Sağlıklı Birey ve Engel İlişkisi

Dünya Sağlık Örgütü'nün oluşturduğu ve güncel olarak da kullanılan tanıma göre sağlık; "*sadece hastalık veya güçsüzlüğün bulunmama hali değil; fiziksel, zihinsel ve toplumsal açıdan tam bir iyilik durumudur."* (1948). Fakat Türk Dil Kurumu tarafından da "sağlık" kelimesinin karşılığı olarak kullanılan bu tanım, kabul edildiği tarihten beri çok sayıda tartışmaya konu olmuştur. Hollandalı araştırmacı Machteld Huber'in "Sağlığı Nasıl Tanımlamalıyız?" isimli makalesinde belirttiği gibi, yeni bir formülasyona ihtiyaç duyan bu açıklama, özellikle de "tam bir iyilik durumu" ifadesiyle çoğu insanı "sağlıksız" sınıfına dahil edecektir (2011).

Dünya çapında kullanılan sağlık tanımıyla benzer şekilde, toplumumuzda da "sağlıklı birey" algısına ilişkin tartışmalı bir genel kabul söz konusudur. Türkiye

İstatistik Kurumu'nın sağlık alanında yaptığı araştırmalarda, göreceli bir "sağlıklı birey" kavramı dikkat çekmektedir. Çünkü araştırmalar kapsamında belirlenmiş ölçütlerin, tanımların güncellenme ihtiyacı sebebiyle, net bir şekilde ortaya konamayacağı açıktır. Sağlık İstatistikleri Yıllığında yer alan birçok tabloda, sağlık durumu iyi veya kötü olarak nitelendirilen bireylerin yüzdeleri verilirken, iyilik veya kötülük derecelerinin neye göre belirlendiği, kimin ne açıdan sağlıklı veya hasta kabul edilebileceği büyük bir tartışma konusudur. (2013)

"Sağlık" kavramı ile iç içe geçen "engelli" tanımı, toplum genelinde ağırlıklı olarak, sadece tekerlekli sandalye kullanan, görme engelli veya işitme engelli bireyleri temsil etmektedir. "Sağlıklı" tanımı ise büyük ölçüde fiziksel sağlık sınırları içerisinde kalmaktadır. Bu noktada, irdelenmesi gereken birçok sorunun gündeme gelmesi elzemdir. Örneğin; günlük hayatında bebek arabasıyla dışarı çıkmak zorunda olan çocuklu bir anne, tekerlekli sandalye kullanan bir birey gibi, çok sayıda engelle karşı karşıya değil midir? Fiziksel açıdan tümüyle sağlıklı olduğu halde, sosyal fobileri sebebiyle toplumsal hayatta yer alamayan bir insanı sağlıklı kabul etmek mümkün müdür? Benzer şekilde, fiziksel bir rahatsızlığı olmadan, öfke kontrolü problemiyle toplumsal hayata katılan bir insanın tavırları kendisi ve çevresindekiler için önemli bir engel değil midir? Prof. Dr. Mehmet Özyürek'in kitabında, tekerlekli sandalye kullanan bir bireyin çok yalın bir şekilde ifade ettiği gibi; *"Kişi, yapamadığı şeyler için sakattır. Örneğin, bir kişi en basitinden bir fırdöndüyü döndüremiyorsa, kişi o iş için sakattır. (...) Örneğin, (...) egoist ve bencil bir öğretmenin göstermiş olduğu davranışlar sakatlığının ifadesidir. Bu düşünceden yola çıkılacak olursa, sağlam sayılabilecek insan çok az olacaktır."* (1988) Mevcut kalıplaşmış ve sığ algıyı gözler önüne seren en basit ve açıklayıcı örneklerden biri olarak, günlük hayatımızın bir parçası haline gelen internet arama motorlarında "engelli" sözcüğü karşılığında sadece sayısız tekerlekli sandalye görselinin çıkması gösterilebilir. (Bkz. Şekil 1) Kendini "engelsiz" veya "normal" olarak niteleyen zihniyet, aslında benzer sorunları dönemsel veya kalıcı olarak yaşadığının farkında bile olmayan bir toplum gerçeğini ortaya koymaktadır. Bu bakış açısıyla, toplumsal algıdaki kemikleşmiş "engel" kavramının altyapısı incelenmeye ve yeni bir bakış açısıyla yorumlanmaya muhtaçtır.

Şekil 1: "Engelli" Sözcüğünün Google Görsellerindeki Arama Sonucundan Bir Kesit (Erişim Tarihi: 30.05.2015)

3. ENGEL ALGISININ DÜŞÜNSEL ALTYAPISI

Engel algısına ilişkin yerleşik bakış açısının temelinde, yoğun ve sıkı bir kavramsal ağ yatmaktadır. İktidar, ideoloji ve hegemonyadan oluşan bu üçlü ağ, ötekileştirme ve görmezden gelme kavramlarına bağlanarak zihinlerde yer bulmaktadır. Toplumsal bir miras niteliğinde, bilinçli olmayan bir refleksle oluşan kavramlar, bireylerin davranışlarını ve sosyal ilişkilerini şekillendirmektedir.

3.1. İktidar, İdeoloji ve Hegemonya

İktidar kavramı, en basit haliyle "bir işi yapabilme gücü, erk" olarak tanımlanabilir. Toplum genelinde siyaset bilimiyle ilişkilendirilerek bir kurum veya kişi olarak anlaşılsa da, literatürde farklı alanlarda kendine yer bulmaktadır. Bu konuda önemli çalışmaları olan Foucault, "*iktidarın her yerde bulunduğunu ve iktidar ilişkilerinin pratikte yaşamın bütün alanlarında geçerli olduğunu*" savunmaktadır. Foucault'ya göre iktidar; bir kapasite, bir sahip olma durumu veya gasp edilebilecek bir mal değildir (Merquior, 1986). Hardy & O'Sullivan ise, iktidarın *"derin bir seviyede, başkalarının hayatlarını şekillendiren anlamların yönetilmesiyle sağlandığını"* belirtmektedir (1998). İktidar denen bu hâkim güç ise, ancak beslendiği ideolojiyle harekete geçebilmektedir. Çünkü hayatları şekillendiren bu anlamları oluşturan da aslında ideolojilerdir.

İdeoloji, kullanıldığı alana göre çok farklı manalar yüklenen bir kavramdır. Eagleton, "İdeoloji" isimli kitabında bu kavrama ilişkin, bugüne kadar kullanılmış olan on altı farklı tanıma yer vermiştir. Bu tanımların biri "egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler" olarak açıklanırken, bir diğeri "belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait fikirler kümesi" şeklinde anlamlandırılmıştır (1996). Bu tanımlar da göstermektedir ki, ideolojisi olmayan bir bireyin, topluluğun, kurumun ve hatta hareketin var olması mümkün değildir. Olumlu veya olumsuz manalar yüklenebilen bu düşünceler kümesi, yani ideolojiler, tanımlardan bağımsız olarak iktidarları beslemektedirler.

İktidar ile doğrudan ilişkili olan "hegemonya" kavramı ise, kavramsal ağın üçüncü ayağını oluşturmaktadır. Bir kişinin başka bir kişi üzerindeki üstünlüğü veya baskısını ifade eden hegemonya, *"doğal üstünlük miti" ya da "bir statü düzeninin meşrulaştırılması" olarak görülür. Hegemonya, gerçekte, "rıza"nın imal edilmesi demektir."* (Marshall, 1999). Bir başka deyişle, zorlama veya baskı içermeyen bu kavramın, *"egemenlikten farkı kurumsal değil, durumsal ve şartlara bağlı oluşudur; hâkimiyetten farkı askeri veya zor yerine daha çok ideoloji veya ikna yoluyla daha belirsiz formda iktidar oluşturmasıdır."* (Gümüş, 2011). Bu düzende, iktidar olan bir kesim ve bu kesim tarafından ikincil duruma getirilmesine rağmen, bilinçli veya bilinçsiz olarak buna razı olan diğer bir kesim vardır.

Bu kavramlar ışığında, "engel" algısının oluşumu netleşmektedir. En kuvvetli ideolojilerinden biri olan herkes için eşit erişilebilirlik hakkını söylemlerinde şiddetle savunan toplum, "engelli" olarak nitelediği kişiler üzerinde bir hegemonya kurmuş durumdadır. Bir başka deyişle; toplumun bir kısmı, itiraz edilmeyen bir

ideolojiden aldığı güçle iktidar olup diğer bir kısmın hayatına yön vermektedir. Açıkça ezilen veya şikâyet eden bir taraf olmamasına rağmen, bu sistem tek taraflı bir faydayı desteklemektedir. Bireyler, sorunların farkında olup iyi niyetli bir çaba ortaya koysalar bile, sorunun köklerine ulaşamadıklarından, aslında iktidar olması gereken ve ayrıştırıcı değil bütünleştirici temeller üzerinde yükselen ideoloji eteksiz kalmaktadır. Hardy & O'Sullivan'ın ifade ettiği gibi, mevcut algı *"bilgiyi ürettiği gibi, ürettiği bilgiyi kitleleri kontrol etme, yönetme ve disipline etme amacıyla da kullanan bir yapı"* haline gelerek tam bir iktidar özelliği göstermektedir (1998). Ancak cılız bir sesle ifade edilebilen bu iktidar problemi, sistemin eleştirilmesi veya kökten değiştirilmesinin de önünü kapatmaktadır. Oysa doğru şekillenmiş bir zihinle, toplumun en yalın gerçekliğinin çeşitlilik olduğu açıkça anlaşılacaktır. Böylece, insana dair tüm tanım ve sınıflandırmalar kaybolacak ve mimari düzeyde her birey "engelsiz" olarak kabul edilebilecektir. Mimari pratiklerin bu doğrultuda hayata geçirilebilmesinin öncelikli yolu, kanun veya kurallar değil, bu ideolojik soruna ilişkin bir farkındalık yaratabilmektir. Aksi durumda, ayrıştırmadan doğan sosyal kopuklukların derinleşmesi kaçınılmazdır.

3.2. Ötekileştirme ve Görmezden Gelme

Toplumun sağlık yönünden sınıflandırılması konusunda, iktidarın egemen gücü; bireylerin bir kısmını çok naif ve kibar bir dille itaate zorlamaktadır. Bir başka ihtimal fikri mümkün görünmediğinden kabullenilen bu gönüllü tutum, farklı olguyu daha tetiklemektedir: "ötekileştirme"

Toplumsal sistemdeki yetersizlik ve/veya bu sistemin bizzat kendisi, sosyal dışlanmayı ortaya çıkartmaktadır. Bunun sonucunda, çeşitlilikleriyle bir bütün olan toplum "biz" ve "onlar" şeklinde ayrışma yoluna gitmektedir. Levent Şentürk'ün Marilyn Fyre'den yaptığı alıntıdaki gibi, toplumda herkes bulunduğu noktaya o kadar yakından bakmaktadır ki, ne kafeste olduğunu ne de çevresini görebilmektedir: *"Kafesler. Bir kuş kafesini düşünün. Kafesteki tek bir tele çok yakından bakacak olursanız, öteki telleri göremezsiniz."* (2008). Şentürk, Fyre'nin kafes benzetmesinin *"ötekilerin hayatını hareketsizleştirmek, indirgemek ve biçimlendirmek yönünde işletilen bir ağın varlığına"* işaret ettiğini belirtmektedir. İşte bu bakış, toplumu körleştirmekte, tek-tipleştirmeyi körüklemekte ve farklılıkları ötekileştirmektedir. Mimari alanda, toplumu her parçasıyla bir bütün olarak kabul edip, faydalı bir iş yapıldığı iddiasıyla "engelliler için tasarım" mantığının oluşturulması da, başlı başına bir sosyal dışlama örneğidir.

Ötekileştirme alışkanlığı, adeta sinsi bir hastalık gibi toplumsal hafızada büyümektedir. Öyle ki, kuruluş amacı temelde tüm insanların eşit koşullarda sosyal hayata katılımları için çalışmak olan dernekler dahi farkında olmadan, ötekiliği kabul ve ilan edebilmektedir (Bkz. Şekil 2-3). Yalnızca bu görsellerle yüz yüze gelen bir bireyin bile kendisini "öteki" hissetmemesi mümkün değildir. "Siz" ve "onlar" ifadeleriyle yapılan gruplandırma, tümüyle ayrıştırıcı ve hatta dışlayıcı bir dilin ürünüdür.

Şekil 2-3: Bir Başka Ötekileştirme Örneği (Türkiye Onurlik Felçlileri Derneği Kampanya Görseli)

Şekil 4: Bir "Sosyal Sorumluluk" Projesi Reklamı (Türkiye Onurlik Felçlileri Derneği ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Katkılarıyla)

Toplumun sınıflandırılması, çözüm arayışı gerektiren sorunları da beraberinde getirmektedir. Söylemlerde şiddetle savunulan ideolojiler, uygulamada fazla zahmetli görüldüğünden, sorunları çözümsüz bırakmaktadır. Bu noktada, ötekileştirilmiş insanları sorunlarıyla birlikte gözden uzak noktalarda tutmak, bu bakış açısıyla en akılcı ve bir o kadar da acımasız bir çare olarak karşımızda durmaktadır. Ana girişe uzak noktalarda yapılan tekerlekli sandalye girişleri ve asansörleri, kullanılması mümkün olmayan ve sadece yasal zorunluluktan ötürü yapılmış olan rampalar, toplumun bir kesiminin diğer bir kesimini yok saydığının göstergesidir. Benzer şekilde, en çok ilgi gören spor dallarından biri olan futbol alanında, lig maçlarına ilişkin her tür detaya ulaşılabiliyorken, dünya şampiyonu olan Türkiye İşitme Engelliler Futbol A Milli Takımı'nın adı ve başarıları duyulmamış ve duyurulmamıştır. Zaten toplum tarafından ayrı bir sınıf sayılan

insanlar; okulları, takımları, kütüphaneleri, hastaneleri ayrılarak toplumdan sosyal olarak tamamen tecrit edilmiştir. Sosyal sorumluluk adı altında yapılan reklam ve kampanyalar da, söylemleri ve kullanılan beden diliyle tekerlekli sandalyeden adeta korkmakta ve kaçmaktadır. (Bkz. Şekil 4) Bu durum göstermektedir ki, "engelli" diye nitelendirilen insanlar, bu toplumun adeta hatırlamak istemediği karanlık bilinçaltıdır. Bir başka ifadeyle; engellenen ve ötekileştirilen bireyler, toplum için *"farklılıklar alanını, korkuların ve kaygıların mahzenini simgelemektedir."* (Sönmez Selçuk, 2012)

4. ERİŞİLEBİLİRLİK AÇISINDAN ENGEL VE MİMARİ

"İnsanlar için de tasarlamıyorsak ne için tasarlıyoruz? Gelin her şeyi, her zaman, herkese göre tasarlayalım. Geldiğimiz nokta bu. Bu son derece mantıklı ve çok daha insancıl bir tasarım politikası." (Dunlap, 1997)

1997 yılında Washington'da düzenlenen Evrensel Erişilebilirlik Konferansı'nda, kendisi de bir mimar olan Ronald L. Mace, konuşmasında son derece yalın bir üslupla konunun temelini dile getirmiştir. Mimaride dürüst bir erişilebilirlik arayışından söz edilecekse, gerçekçi ve olması gereken tasarımlar tam da bu söylem doğrultusunda şekillenmelidir. Çünkü sosyal hayatın tüm mekânları, dolayısıyla da bizzat kendisi doğrudan mimariyle ilişkilidir. Ancak bu şekilde, her bireyin tam katılımının sağlanabildiği bir sosyal toplum portresi çizilebilir. Fakat günümüzde insanların kullanımına sunulan tüm mekânlar, binalar ve hatta mobilyalar tasarlanırken tek-tip bir kullanıcı profili göz önüne alınmaktadır. İndirgeyen, ötekileştiren ve görmezden gelen bir algının uzantısı olarak, ortaya çıkan toplum tasarımı ancak "ütopya" kavramıyla açıklanabilmektedir.

4.1. Ütopya

İlk ütopyanın sahibi olduğu söylenen ve modern ütopya literatürünü etkileyen Platon, ideal devlet anlatımında, aynı zamanda ideal bir kent tasviri sunmaktadır. Bu kent, büyük bir çeşitliliğin var olduğu bir yerdir.(1988) Yani toplumsal çeşitlilik, ütopya kavramının tarihsel sürecinde, daha ilk dönemlerinden itibaren yer bulmuştur. Bu sürecin günümüze uzanan bölümündeyse, sadece mekânlarda değil toplum yapısında da köklü bir değişiklik arzusu, satır aralarına gizlenmiş şekilde ortaya çıkmıştır. Oysa mimaride ütopya kavramının kapsamı, ekseriyetle toplumu değil, mekânlar ve çevreyi özne edinmiştir.

Ütopya ve mimarinin, birlikte kullanıldığında genellikle olumluluk içerdiği görülür. *"Her şeyin yolunda gittiği, her ayrıntının düşünüldüğü, tüm insani eylemlerin hesaplandığı, belirlendiği, tasarlandığı, yani neredeyse tüm sorunların çözüme kavuşturulduğu ideal bir hayatın tesisi söz konusudur."* (Alver, 2012) *"Karşı-ütopya ise rahatsızlığın mimarisidir, ya da "asla gerçekleştirilmemek" için düşünülmüş ve mimarinin hem misyonunu hem de ahlakını yadsıyan bir mimaridir."* (Riot-Sarcey,

Bouchet & Picon, 2003). Bu yönüyle, toplumu özgün çeşitliliğinden kopartıp tek tip bireye indirgeyen bir mimarinin oluşturulması; bir ütopyadan çok, bir karşı-ütopyadır. Bugün yapılan tasarımlar da, aslında tam bir rahatsızlık mimarisidir. Asla gerçekleşmeyecek olan; yaşlılardan, tekerlekli sandalyelerden, bebek arabasıyla yürüyen annelerden, aşırı kilo problemi olan insanlardan ve hatta çocuklardan tümüyle arındırılmış bir kullanıcı profili için oluşturulan mimari öğeler, bu insanları bilerek ama fark ettirmeden yok saymaktadır. Bu noktada mimarlık, belirli bir kesim dışında herkes için işlevsiz hale gelmektedir. Tasarımlar, başına "çocuklar için, engelliler için, yaşlılar için" gibi tanımlamalar almadıkça, bütün bir topluma kucak açamayan mekânlar olarak kalmaktadır. Böylece, "engelli kütüphanesi" veya " engelli okulu" gibi mimari ve ahlaki açıdan "engelli projeler" ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, mimari tasarımların tümü temelde, fiziksel aktiviteleri hiçbir şekilde kısıtlanmamış, toplumca "normal" olarak tanımlanmış bireyler için yapılmakta, birkaçına "ötekiler" için de uygun olan girişler veya bölümler eklenmektedir. En basit ifadesiyle, tasarımların hedef kitlesi (A) iken, gerçek toplum aslında (B)'dir. (Bkz. Şekil 5)

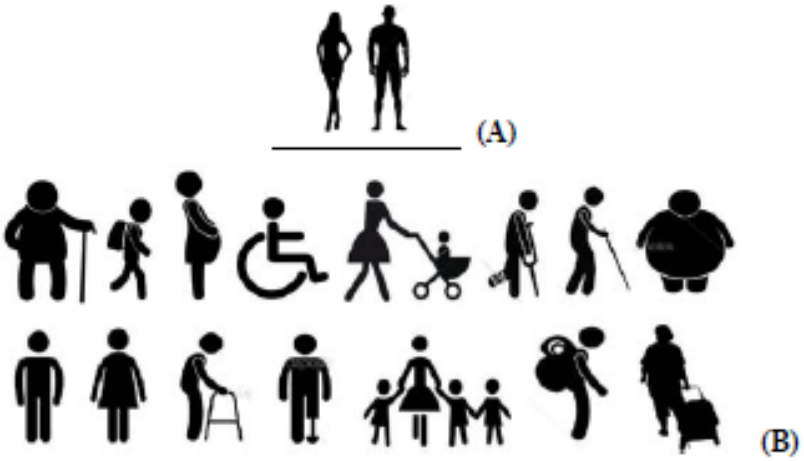

Şekil 5: Mevcut Mimari Anlayışa Göre (A) Ütopik Toplum Algısı ve (B) Gerçek Toplum Profili (Saltoğlu, 2015)

4.2. Engelli Mimarlık

"Engelli" algısının, mimari anlayışa yansımasını örnekler üzerinden açıkça görmek mümkündür. Farklı alanlardaki farklı projelerin hemen hemen tümünde, ilk tasarım sürecinden uygulamaya kadar bir ayrıştırma mantığının varlığı yadsınamaz bir gerçektir.

Üretkenliği teşvik eden mimari tasarım yarışmaları bu alanda önemli bir örnektir. Bu yarışmalarda "engelli kategorisi" adı altında tamamen ayrıştırılmış bir bölüm bulunmakta veya "engelliler için tasarla" başlığıyla müstakil yarışmalar

düzenlenmektedir. Diğer kategorilerden çok daha yüksek ödüller konan bu yarışmalar, bir bakıma mimarların günah çıkartması niteliğindedir.

Yarışmaların yanı sıra, "Engelli Dostu Mimari" veya "Engelli Dostu Projeler" olarak tanımlanan ve sadece başlığıyla dahi ötekileştiren tasarımlar, bir sosyal sorumluluk olarak topluma sunulmaktadır. Oysa her projenin "insan dostu" olması ve sadece belli bir kesimi hedef almaması, ideal hedef olmalıdır. Tüm insanların, yani aslında toplumun birlikteliğini değil, "engelli" olarak tanımlanan bireylerin kendi içinde birlikteliğini amaçlayan bu projeler, ne yazık ki büyük bir çoğunluk tarafından olumlu tepkiler almaktadır. Aynı mantığa ilişkin bir örnek de RAF ürün dergisine ait bir haberde görülmektedir: "RAF Ürün Dergisi Özürlüler'e Daha Yaşanabilir Bir Çevre Yaratmak için Kolları Sıvadı". Bu ifadede, çevrenin "engelli" sayılan bireyler için yaşanabilir olmadığı kabul edilmekte ve söz konusu projeyle bu bireylere adeta "biraz daha yaşama hakkı" tanınmaktadır. Haberde geçen "özürlülere" kelimesi kaldırılmış ve sadece "daha yaşanabilir bir çevre" hedeflenmiş olsaydı, daha insancıl bir proje için kollar sıvanmış olurdu.

Toplumun kullanımına sunulan onlarca yapının ve çevre düzenlemesinin fikir babası olan mimarlar ve tasarımcılar, sürecin bu kadar içinde olmalarına rağmen, bu algının ortaya çıkardığı toplumsal problemlerden bihaberdirler. Üzerine düşünülmediği için bir çözüm arayışının da var olamadığı bu konu, hem tasarımcıların, hem toplumun, hem de idarecilerin ve yetkili mercilerin ortak sorunu olarak gündeme gelmek zorundadır. Tasarımcılar dahi; çocukları, hastaları, yaşlıları veya "engelli" denen bireyleri azınlık olarak gördükçe, bu tasarım algısının ve gerçekleştirilen proje konseptlerinin değişmesi mümkün değildir. Tüm bu örnekler, engellilere yönelik değil, engelleri destekleyen, sakat projelerdir.

4. SONUÇLAR

Verilen bilgiler ve ortaya konan tespitler ışığında, "engelli" tanımının aslında başlı başına bir iktidar ve ideoloji meselesi olduğu görülmüştür. Söz konusu tanımlama, herkes için erişilebilir bir çevrenin ve mimarinin oluşturulmasının önündeki en büyük ve buna rağmen en görünmez engeldir. Mevcut algının değiştirilebilmesi için, toplumda bir farkındalık oluşturulması zorunluluğu açıktır. Bu ayrıştırmayı ve ötekileştirmeyi yaratan; toplumu oluşturan bireyler olduğu için, algıdaki değişim tepeden bir müdahaleyle değil, ancak bireylerin zihin yapısının değişmesiyle mümkün olacaktır. Bu yöndeki girişimler de desteklenmeli ve yaygınlaştırılmalıdır. Örneğin, "Burada Engellendim" isimli projede, günlük yaşantıda karşılaşılan mimari engeller, orada bulunan ve buna şahit olan kişiler tarafından fotoğrafları ve konumlarıyla birlikte tespit edilerek bildirilmektedir. Bu çalışmalar, toplumsal kontrolün ve farkındalığın tesisi için önemlidir. Böylece; "herkes için evrensel tasarım" algısı yerleşecek ve mimari tasarımlar da bu doğrultuda şekillenecektir.

5. KAYNAKLAR

Alver, K. 2012. Ütopya: Mekan ve Kentin İdeal Formu. Sosyoloji Dergisi, Cilt: 3 No:18 Sayfa: 141, İstanbul

Eagleton, T. 1996. İdeoloji. Çev: Muttalip Özcan, s.18, Ayrıntı Yayınları, İstanbul

Foucault, M. 1980. Two Lectures, Power/Knowledge. Pantheon Books, p.59, NY

Gümüş, A. 2011. Güç, İktidar, Sınıf ve Statü Üzerine Bazı Tartışmalar -Mühendis ve Öğretmen Örneği. Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt:14 Sayı:1 Sayfa:72, Ankara

Hardy C. & O'Sullivan S. L. 1998. The Power Behind Empowerment: Implications for Research and Practice. Human Relations, Vol:51 No:4: p.460, The Tavistock Institute, London

Huber, M. and Colleagues. 2011. How Should We Define Health? British Medical Journal, BMJ 2011;343:d4163

Marshall, G. 1999. Sosyoloji Sözlüğü. 'Hegemonya', Ayraç Yayınları, Ankara

Merquior, J. G. 1986. Foucault. Çev:Nurettin Elhüseyni, Afa Yayınları, s.148, İstanbul

Özyürek, M. 1988. Engelli Kişilere Yönelik Değiştirilen Tutumların Sürekliliği. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir

Platon. 1988. Devlet. Çev: Sabahattin Eyüboglu, M. Ali Cimcoz, s:64, Remzi Kitabevi, İstanbul

Riot-Sarcey, M. & Bouchet, T. & Picon, A. 2003. Ütopyalar Sözlüğü. Sel Yayıncılık, İstanbul

Sağlık İstatistikleri Yıllığı. 2013. Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara

Sönmez Selçuk, S. 2012. Postmodern Dönemde Farklılığın Kutsanması ve Toplumun Parçacıllaştırılması:"Öteki" ve "Ötekileştirme". Sosyoloji Araştırmaları Dergisi, Cilt:15 Sayı:2 Sayfa:80, Ankara

Şentürk, L. 2008. 'Molar Kafes': Le Corbusier ve Modulor. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Journal of Faculty of Architecture, Cilt:25 Sayı:2 Sayfa:127, Ankara

TS 9111. Özürlüler Ve Hareket Kısıtlılığı Bulunan Kişiler İçin Binalarda Ulaşilabilirlik Gerekleri. Kasım 2011. Madde 3.2, Türk Standartları Enstitüsü

URL-1. Dunlap, D. W. 1997. Architecure in the Age of Accessibility. The New York Times, http://www.nytimes.com/1997/06/01/realestate/architecture-in-the-age-of-accessibility.html, Erişim Tarihi: 22 Nisan 2015

URL-2. Raf Ürün Dergisi Özürlülere Daha Yaşanabilir Bir Çevre Yaratmak İçin Kolları Sıvadı. http://v3.arkitera.com/h58760-raf-urun-dergisi-ozurlulere-daha-yasanabilir-bir-cevre-yaratmak-icin-kollari-sivadi.html, Erişim tarihi: 22.04.2015

URL-3. Azınlık Gruplar İçin Tasarım: Çocuklar, Yaşlılar ve Engelliler, http://www.dezavantaj.org/index.php/aratirmalar/8-engelli/1424-aznlk-gruplar-icin-tasarm-cocuklar-yallar-ve-engelliler, Erişim Tarihi: 15.05.2015

URL-4. Official Records of World Health Organizations. 7 April 1948. No.2, p.100, *http://www.who.int/about/definition/en/print.html*, Accessed on April 2, 2015

URL-5. Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük, "Engelli" Kelimesi, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.553b51565b8734.69100839, Erişim tarihi: 2 Nisan 2015

ENGELSİZ VE ERİŞİLEBİLİR TURİZM

ERSOY YILMAZ DİNİZ[1]

ÖZET

Dünya Sağlık Örgütü'nün (2011), tahminlerine göre yeryüzünde, bir milyardan fazla insan engelli durumda yaşamaktadır. Bu değer dünya nüfusunun %15'ine tekabül etmektedir. Engellilik bir yaşam biçimi olduğu için, tüm toplumlar tarafından önemle üzerinde durulması gereken bir konudur. Teknolojide, bilim ve tıptakigelişmeler, engellilere bakış açılarında değişmeler meydana gelmesini sağlamıştır. Engellilerin gereksinimleri yıllar içinde eğitim hakkı, sağlıklı yaşam hakkı, sosyal yaşamdaki destek, ayrımcılığın önlenmesi, istihdam vb. olanaklarla giderilmiştir. Engellinin alışverişe- seyahate çıkması, turizm faaliyetlerinde bulunması doğal yaşamsal gereksinimlerdir.

Dünyada ve Türkiye'de engelli turist sayısı her geçen gün artmaktadır. Engelsiz turizmde erişilebilir mekanların önemi ve seyahat kısıtlamalarının ortadan kalkması bu turizmin gelişmesine olanak sağlayacaktır.Ulusal ve uluslararası örgütlerin, devletlerin, turizmle ilgili kurum, kuruluş ve işletmelerin konuyla ilgili duyarlılıklarının artırılması için gerekli tedbirlerin alınması sözkonusu olmalıdır.

Turizmde sektör gereği engellilerle ilgili yapılan her çalışma, vatandaşa hizmetin yanı sıra yabancı turist için de bir cazibe unsuruna dönüşmektedir.Çünkü dünyada turizm sektörü 'engelli' tanımını daha geniş ve farklı kullanmaktadır. Yaşlı nüfus da bazı hareket kısıtlamaları nedeniyle bu tanımın içinde kabul edilmektedir. Engelli turistler turizm pazarlamasının hedef kitleleri içerisinde önemli bir yer tutmaktadır.Bu çalışmada turizm, engelsiz ve erişilebilir turizmle ilgili temel kavramlar ve açıklamalar verildikten sonra, dünyada ve Türkiye'deki engelsiz turizmle ilgili yasal düzenlemeler ve uygulamalar hakkında genel bilgilere değinilmiş, son bölümde sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Engelsiz turizm, erişilebilir turizm.

GİRİŞ

Birleşmiş Milletler rakamlarına gore, gelişmekte olan ülke nufuslarının yaklaşık %10'u engelli olarak tanımlanan kişilerden oluşmaktadır.Gelişmiş ülkelerin durumu da bundan çok farklı değildir.Yani 1 milyardan fazla insan fiziki ya da zihinsel bir engelle yaşamaktadır. Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan 1997 yılındaki Dünya Engelliler Günü nedeniyle verdiği mesajında, engellileri dünyanın "en büyük azınlığı" olarak nitelemiştir (http://www.un.org/disabilities/convention/facts.shtml).

---

[1] Ersoy Yılmaz Diniz *TC Beykent Üniverstesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Doktora Öğrencisi,* - BEDER Engellileri Destekleme Derneği Başkanı- İSTANBUL

Tarih boyunca yok farz edilen, saklanan, unutulan ya da alt sınıf olarak görülen engelliler ne yazıkki hala pek çok toplumda olumsuz davranışlara maruz kalmaktadırlar.1981 yılının Birleşmiş Milletler tarafından Uluslararası Engelliler Yılı olarak ilân edilmesiyle, bu gruptaki insanlara yönelik davranışlarda önemli ölçüde anlayış değişikliği gözlenmiştir. 1983- 1992 yılları da "Engelli İnsanlar On Yılı" olarak belirlenmiştir. "Engellilere Yönelik Dünya Eylem Programı" ile daha da gelişen anlayış, günümüzde toplumlarının vazgeçilmezleri arasına girmiştir (WHO, 2011).

Dünyada ve Türkiye'de fırsat eşitliği doğrultusunda engellilere yönelik yasal düzenlemeler halihazırda yapılmış ve yapılmaya devam etmekte olup, bu yasal düzenlemelerin ortak noktasını tüm engelli insanların temel hak ve özgürlüklerden ve insan haklarından eşit ve tam bir biçimde faydalanması oluşturmaktadır. Yapılan bu yasal düzenlemeler hem engellilerin toplumsal hayata uyum sağlamaları hem de tüm insanların temel haklarından olan turizm faaliyetlerine katılmaları açısından oldukça önemlidir (EU, 2000). Dünyanın en büyük azınlığı olarak nitelenen engelliler, turizm endüstrisi için dünyanın en büyük özel pazarı anlamına gelmektedir.Aileleri ile beraber düşünüldüğünde ve buna yaşlı turizmi de eklendiğinde turizmde büyük bir pazar ortaya çıkmaktadır (Bizjak ve ark.2011).

Engellilerin deher insan gibi istihdam, seyahat, turizm, alış-veriş, boş zaman uğraşları gibi yaşamın birçok kesitlerinde yer alabileceği düşüncesinin yaygın olmaması nedeniyle, turizm altyapısını oluşturan ulaşım, konaklama ve diğer öğeler engellilere göre tasarlanmamıştır. Son yıllarda ülkelerde yapılan yasal düzenlemeler, engellilere verilen haklar ve pozitif ayrımcılık uygulamaları, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki yasal değişiklikler, mevcut durumun daha da iyiye doğru gitmesine sebep olmakta, seyahat etme hakları bakımından önemli bir kavram olarak engelsiz turizmi öne çıkarmaktadır (Ray ve Ryder, 2003).

"Normal bir kişinin kişisel ya da sosyal yaşantısında kendi kendisine yapması gereken işleri, bedensel veya ruhsal yeteneklerindeki kalıtımsal ya da sonradan olma herhangi bir noksanlık sonucu yapamayanlara" engelli denir (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun kabul ettiği Engelli Kişilerin Hakları Bildirgesi , http://v1.dpi.org/lang-en/index?page,18, 21.11.2015; http://www.un.org/disabilities/convention/facts.shtml)

"Doğuştan ya da sonradan herhangi bir nedenle bedensel , zihinsel, ruhsal, duyusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle , toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksini mlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma , bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi "engelli" olarak tanımlanmaktadır (5378 Sayılı Engelliler Kanunu, 2005, http://www.ozida.gov.tr/raporlar/abrapor.htm,21.11.2015,http://www.ozurluveyasli.gov.tr)

BM Dünya Turizm Örgütü'ne göre turizm, "kişilerin yaşadıkları yerin dışına, boş vakitlerini değerlendirmek ya da iş için veya başka nedenlerle yaptıkları ve bir yılı aşmayan seyahat eylemleridir" (UNWTO, 1995).

Engelsiz turizm, turizm hareketleri sırasında engelli ve diğer dezavantajlı gruplar için her türlü engelin ortadan kaldırıldığı ve olanakların sonuna kadar sunulduğu bir turizm çeşididir (Diniz, 2015). Engelsiz turizm, özel gereksinimleri olan bireylerin

tatillerini ve dinlenme zamanlarını herhangi bir engel ya da problemle karşılaşmadan, iyi geçirmelerini sağlamak için oluşturulmuş hizmet ve olanaklar olarak tanımlanmaktadır (İngiltere Turizm Konseyi, 2000).Yaşlı, engelli ya da başka kısıtları olan bireylerde, seyahatleri nedeniyle oluşan özel gereksinimlerin giderilmesi ve /veya herhangi bir engelle karşılaşmadan seyahatlerinin tamamlanması ile ilgili çalışmalar , erişilebilir turizm çalışmalarıdır . Bu bağlamda, hareket engeli olan bireyler için t urizm tesislerinde fiziksel ulaşılabilirliği sağlamak amacıyla, yollar, rampalar, asansörler, korkuluklar, yönlendirme işaretleri, kapılar, duşlar, elektrik düğmeleri, telefonlar gibi unsurların , onların kullanımına uygun bir biçimde düzenlenmesi sözkonusudur (Darcy, 1998).
Turizmde erişilebilir mekanlar ,günlük yaşam sistemlerinde engellilere yönelik özel uygulamaların mekanlara yansımış biçimidir : oto- park, girişler, lobi, önbüro, asansör, merdiven, koridor, toplantı salonları, dinlenme-fuaye alanları , restoran, kafe, bar, tuvaletler, havuz ve plaj gibi genel alanlardaki özel uygulamalardır . Erişilebilir mekanlar , barınmanın, bir engelli için uygun şartlarda yerine getirilebilmesini gerektirmektedir. Konaklama tesisinin sunduğu oda hizm etinde yer alan tuvalet , banyo, dolap ve yatak ulaşılabilirliğin engellilere göre ele alındığı mekanlar olmalıdır.

Engelsiz Turizm

Dünyada gelişmiş ülkelerin ve Avrupa'nın nüfusu hızla yaşlanmaktadır . 2050 yılında Avrupa'da 65 yaş ve üzeri insan sayısının 2003 yılına göre üç kat daha fazlalaşacağı ve 80'li yaşlarda olan nüfusun beş katına çıkacağı düşünülmektedir . Bu rakamlar çok büyük bir ulaşılabilir turizm pazar potansiyeli olduğunugöstermektedir (EU 2013). Aileleri ile bir bütün olarak düşünüldüğünde en az iki milyar kişinin engelsiz turizmin kapsamında yer alacağı düşünülmektedir . Engelliler ve aileleri neredeyse dünya nüfusunun üçte birini oluşturmaktadır (EU 2003). Bu durumda erişilebilir turizm hareketleri ön plana çıkmaktadır. Ulaşılabilirlik herkes için vazgeçilmez bir unsurdur. Engelli ve yaşlılar için seyahat ve turizm hızla büyüyen bir sektördür . Fakat bu kişilerin , tatile çıkarken engellerle karşılaşmaları büyük bir sorunu da beraberinde getirmektedir. Bu durumda seyahat etmeleri zor, pahalı ve zaman alıcı olmaktadır.
Turizm engelleri bu tür faaliyetlere katılımı azaltan ve katılımcıların zevk almalarını engelleyen faktörler olarak tanımlanmaktadır . Engellilerin karşılaştığı seyahat engelleri, "içsel engeller: bilgi eksikliği, sağlıkla ilgili problemler, sosyal etkisizlik, fiziksel ve psikolojik bağımlılık" gibi boyutlardan oluşmaktadır . Çevresel engeller, "ekolojik kısıtlamalar , ulaşım kısıtları , kurallar ve yönetmeliklerden" kaynaklanabilmektedir. Etkileşimsel engeller ise "beceri - uyuşmazlık, iletişim engelleri" olarak sıralanmaktadır . Turizm aktivitelerinde engellilerin katılım niyeti veya gerçek katılımı ile turizm engelleri arasında olumsuz doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Turizm engelleri ortadan kalktığında turizm katılımları da artacaktır (Smith,1987).Engelsiz turizm ile bireylerin seyahatleri ile ilgili faaliyetleri gerçekleştirirken sıkıntı çekmeden keyif almaları ve özgür olmaları hedeflenmektedir. Herhangi konaklama tesisine gelen bir müşteri , genel biyolojik ihtiyaçlarını en konforlu şekilde kimseye ihtiyaç duymadan giderebilmelidir .

Erişilebilir turizm kapsamında , normal sağlıklı bir insan için sağlanabilen unsurların, engelli bireyleri de kapsayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir (Darcy, 2002, Crawford ve ar., 1991).
Engelsiz turizmde, turistik bir hizmetin sunumunda , ulaşımdan konaklamaya kadar her şey erişilebilir olmalıdır . Erişilebilir turizm kapsamındaki imkânlardan yararlanacak nüfus her geçen gün artmasına rağmen , birçok turizmci ulaşılabilirlik açısından herhangi bir faaliyette bulunmamaktadır (EU 2003). Engelsiz Turizmin temelinde "engellilerin topluma bağımsız dâhil edilmesi stratejisi" yer almaktadır.Engellilerin saygın ve eşit muamele ile özgürce tatil yaparak toplumsal yaşama katılma haklarına erişimleri engelsiz turizmin ana hedefidir.Bu hedefe ulaşmak için yerli ve yabancı turistlerin tatillerini sorunsuz biçimde geçirmelerine imkân sağlayacak ulaşılabilirlik ve erişilebilirlik çalışmalarının doğru biçimde yapılması gerekmektedir.
Türkiye'de de engelli bireylerin haklarını koruyan yasal mevzuat olmakla birlikte , gerekli düzenlemelerin ve uygulamaların eksik olduğunu görmek mümkündür (DİEB, 2009). Bazı yerel yönetimlerulaştırma ve diğer konularda çeşitli düzenlemeler yapsalar da genel olarak eksiklik devam etmektedir.
Dünyada da Türkiye'de de yeterli ve donanımlı konaklama tesisi sıkıntısı çekilmektedir. Turistik tesisler genel olarak birbirleri ile fiyat , kalite, çekicilik konularında rekabet içindedirler . Bu tesislerin ulaşılabilirlik konusunda gerçekleştirdiği faaliyetler de rekabet avantajında önemli bir unsurdur (Gladwell ve Bedini, 2004).Tesislerde tekerlekli sandalyeye geçiş tanıyan oda sayısı azdır.Hatta uygun fiyat sözkonusu olduğunda neredeyse yok gibidir. Self-catering faaliyetleri olan pek az otelde de bu faaliyetler engellilere göre düzenlemiştir. Bu sebeple pek az engelli tüm geçiş imkanlarını ve donanımlarını sunan tesis arayışındadır. Birçoğu zemin katta standart bir odaya ve birkaç merdiven basamağına razı olabilmektedirler. Bir-iki gecelik bir seyahat için oluşabilecek bazı problemlere göz yummaktadırlar.Uzun kalışlarda kendilerine sunulan bazı geçici düzenlemelere rıza göstermektedirler. Çok iyi donanımlı ve geçiş imkanları olan bir otelyerine uygun fiyatlı fakat daha az donanımlı bir oteli tercih edilebilmektedirler.Uluslararası tekerlekli sandalye sembolübir çok seyahat dokümanında, otel kataloglarında, self-catering broşürlerinde yada turizm bürolarının konaklama rehberlerinde kullanılmakta olup, bunların çok azı bu donanım ve uygulamaların ayrıntılarını kapsamaktadır(Shaw ve Coles, 2004; Yau ve ark., 2004).
Çoğu otel katalogu konaklama işletmelerinin verdiği bilgilere dayanmaktadır. Zaman zaman bu bilgiler, geçiş koşulları konusunda uzman ve bağımsız kişiler tarafından verilen bilgiler olmamaktadır. Kimi tur operatörleri kendi broşürlerinde engelliler için uygun olanaklar olduğunu göstermekte ve bir çoğu da tesislerin geçiş koşullarıyla ilgili bilgileri dosyalarında bulundurmaktadırlar.Engelli örgütleri tarafından bazı destinasyonlar için değişik engel gruplarına yönelik kataloglar (accessibility guides) hazırlanmaktadır. Bunlar genellikle standart turizm broşürlerine oranla daha güvenilir olmaktadırlar. Fakatbunların pekçoğu gönüllülük ilkesine göre hazırlandıkları için, zaman içinde güncel olma özelliklerini yitirebilmektedirler (TYD, 2003).
Bazı ülkelerde seyahat acenteleri bu konuda uzmanlığa giderek çeşitli

organizasyonlar yapmaktadırlar. Kurdukları web siteleri ve internet tanıtım sayfalarındasadeceengellilerin katılabilecekleri özel tur programları ve farklı kentlerde engellilere yönelik organizasyonlar(toplu ulaşım araçlarında engellilere yönelik imkanlar, havaalanından transfer imkanları, bölgenin müzeleri ve doğal manzaraları ve önemli yerleri gibi turizm merkezleri) hakkında bilgi vermektedirler (Öztürk ve ark., 2004).

DÜNYADA VE TÜRKİYEDE ENGELSİZ TURİZM YASALAR VE UYGULAMALAR DÜNYADAKİ GELİŞMELER

Engellilerin toplum içi nde yer almasını kolaylaştırmak , sosyal yaşam içerisinde ayrımcılığa maruz kalmadan ve eşithareket edebilmelerini sağlamak için bazı yasa ve düzenlemelere gereksinim duyulmuştur. Etkili yasal düzenlemelerin birçok ülkede (özellikle de gelişmiş ülkelerde) hayata geçirilmesi ve bu yasal düzenlemelerin yavaş yavaş etkisini göstermeye başlaması eskiye oranla çok daha aktif hale gelmiş, çeşitli ekonomik ve sosyal olanaklara kavuşmuş engellileri, seyahat etmeye giderek daha da yakınlaştırmıştır.Seyahat etmeyi "herkes" için bir hak olarak görmek ve seyahat imkanlarınındüzenlenmesini öncelikli tutmak gerekmektedir (Atak, 2008). Engelli nüfusu ilebu nüfusun yaratacağı turizm pazar boyutu dikkate alındığında büyük rakamlarla karşılaşılmaktadır.Fakat bu nüfusun %80'i, düşük gelirli ülkelerde yaşamalarınedeniyle, turizm faaliyetlerineyeterli derecede katılamamaktadırlar (Darcy, 2002).

ABD'deki sivil toplumörgütlerinden biri olan Engelliler için Seyahati Geliştirme Derneği'nin (SATH) 1999 yılındaFlorida'da düzenlediği Dünya Engelliler Seyahat Konferansı'nda Amerika'daki bu nüfusun 50milyona ve bu kesimin alım gücünün 175 milyar dolara ulaştığı vurgulanmaktadır. Bu durumda ekonomik ve sosyal anlamda engelliler, seyahat etmeye daha da yakınlaşmıştır (Atak, 2008).

Avrupa'da çok kesin olmamakla birlikte, her 10 kişiden birinin değişik derecelerdeengelli olduğu belirtilmektedir. Son zamanlarda, Surrey Üniversitesi (İngiltere) tarafından yürütülen OSSATE (One-Stop-ShopAccessible Tourism in Europe- Avrupa'da Erişilebilir Turizm) adlı araştırmada Avrupa'da yaklaşıkolarak 46 milyondan fazla fiziksel ya da zihinsel sorunu bulunan engellinin yaşadığı belirlenmiştir. Avrupa'da yaşayan hamile kadınlar ve 65 yaş üzeri nüfus göz önüne alındığında bu rakam 130milyon kişiye ulaşmaktadır. Dünyanın büyüyen ekonomisi Çin'de 60 milyon, Türkiye'de 9 milyon ve Japonya'da ise 5 milyon üzerindeengelliyaşadığı düşünülmektedir. Araştırma sonuçlarına göre Avrupa'da yaşayan engelli nüfusun yaklaşık yüzde 70'iseyahat etmektedir. Bu kişilerin genellikle bir ya da birkaç kişinin refakatiyle seyahat ettikleridüşünüldüğünde seyahat eden potansiyel rakamın 130 milyon kişi olduğu ve bunlarınyaklaşık turizm harcamasının 80 milyar Avro'dan fazla olduğu belirtilmektedir. Engelliler içinetkili yasal düzenlemelerin özellikle gelişmiş ülkelerde hayata geçirilmesi ve bu yasaldüzenlemelerin etkisini göstermeye başlamasıyla birlikte eskisine oranla çok daha fazla kişinin,seyahat edebildiği görülmektedir (http://www.tursab.org.tr).

Turizm etkinliklerine katılmak ve seyahat etmek , insanların yaşam kalitesini yükselten önemli bir faaliyettir (ENAT, 2002). Bu faaliyetlere erişim herkes için sosyal bir haktır . Engelliler için seyahat etme özgürlüğünün kısıtlanma sı, sosyal hakların ihlali anlamına gelmektedir . Bu durum eşitlik ilkesine de aykırı düşmektedir (EU, 2010; EU, 2010-2020; EC, 2004).

1963'de I. *Mimari Engellerin Kaldırılması Kongresi* düzenlenmiş olup bu kongrede binaların engelli bireyler için ulaş ılabilir hale getirilmesi konusu görüşülmüştür. 1980*Dünya Turizmi Hakkında Manila Deklarasyonu*'nda herkes için daha iyi yaşam koşullarının oluşturulması ve yaşam kalitesinin geliştirilmesi , ortak amaç olarak benimsenmiştir. Bu, turizm odaklı olarak, engellilere yönelik temel hakların ele alındığı ilk deklarasyondur . 1981 yılı *Engelliler Uluslararası Yılı* olarak ilan edilmiştir. Bundan yaklaşık on yıl sonra iki farklı rapor hazırlanmıştır : İlki Birleşmiş Milletler tarafından "*90'larda Engelli Bireyler İçin Turizm Fırsatları Yaratmak"* ve ikincisi *"Herkes için Turizm"* raporudur. Bu raporlardatemel konu yaş , cinsiyet, kültürel geçmiş veya engelli olma durumunu göz ardı ederek , "turizmin herkes için ulaşılabilir hale getirilmesini" sağlamaktır (Guerra, 2002-2003).

İkinci Dünya Savaşı sonrası gazi İngiliz askerlerinin , kendi aralarında düzenledikleri oyunlar, bir süre sonra "paralimpik olimpiyatlar" adını alarak dünyanın önemli spor organizasyonlarından biri olmuştur. Bu olimpiyatlar engellilerin turizm faaliyetlerini ve hareketliliklerini arttırarak , bu konuda olumlu bir misyon üstlenmiştir. 1990'lı yıllarda , dünyada ulaşılabilir turizm ile ilgili akademik çalışmalar öne çıkmaya başlamıştır . 2005 yılında *Birleşmiş Milletler, Dünya Turizm Örgütü Genel Konseyi* tarafından *"Herkes için Erişilebilir Turizm"* konulu öneriler geliştirilmiş ve 2013 yılına kadar örgüt üyelerine duyurulmuştur . Avrupa Konseyi Nisan 2006'da engellilere dair 2006-2015 Engelli EylemPlanını kabul etmiş, "eğitim, ulaşım, iletişim gibi alanlar başta olmak üzere 15 temel eylem" ileengellilerin hizmetlere erişilebilirliği üzerine odaklanmıştır. Bu plan, engellilerle beraber her kesimden insanın yaşamını iyileştirmek için hayata geçirilmiştir (Çağlar, 2012).

Avrupa Komisyonu'nun yaptırdığı bir araştırmada,Avrupalı engelli bireylerin her yıl 8milyonunun en az bir kez yurtdışı seyahatine çıktığı, 15 milyonunun kendiülkesinde iç turizm faaliyetinde bulunduğu, 22 milyonunun kendi ülkelerinde günübirlikgezilere çıktığı bildirilmektedir. Ek olarak engellilerin büyük bölümünün en az bir refakatçi ileseyahate çıktığı da dikkate alındığında, bu özel seyahat pazarının 35 milyonseyahat ve 630 milyon geceleme ürettiği görülmektedir (TÜRSAB, 2008).

Günümüzde engelli turizmi, turizm sektörüiçin gittikçe bü yümekte olan önemli bir nişpazar konumundadır (Bizjak ve ark., 2011). Buna rağmen ne yazıkki engellilersınırlı düzeyde seyahatedebilmektedirler (Gröschl, 2007; Burnett ve Bender, 2001; Paker, 2001). Dünya üzerinde 100 milyondan fazla özel bir pazar anlamına gelen engellilerin seyahat edebilmesi konusu, başta ABD ve İngiltere olmak üzere bir çok batılı ülkede yasalarla belirlenmiş bir haktır. ABD'de 1990 yılında çıkan Engelli Amerikalılar Yasası, (ADA The Americans With Disabilities Act) ile İngiltere'nin 1994 yılında çıkan "Engelliler Ayrımcılık Yasası" (DDA Disability Discrimination Act) dünyada engelliler için oluşturulmuş olanyasal

çerçevenin iyi örnekleri arasında gösterilmektedir.Sağlık ve güvenlik gerekçeleri dışında her türlü ayrımcılığın yasaklandığı bu kanunlarla, tüm ticari işletmelere de engelliler için gerekli bazı düzenlemeleryapma zorunluluğu getirilmiştir.Seyahat şirketleri de aynı yasalar uyarınca, engellilere tüm diğer müşterileri gibi eşit davranmak ve onlara eşithizmet götürmekle sorumlu tutulmuşlardır (Mckercher ve ark., 2003; Miller ve Kirk, 2002).

AB'nin 13 nolu Turizm Komisyonu "Avrupayı Engelli Turistlere Açmak" başlıklı bir rehber kitap hazırlamıştır.Bu rehberde engellilerin seyahat etme haklarının hayata geçirilmesi ve seyahat endüstrisinin de bu bakir pazara açılması amaçlanmaktadır.Konaklama işletmeleri, seyahat acenteleri ve tur operatörlerinin bu pazarda hizmet verirken bulundurmaları gereken donanımdan, hizmet verme biçimlerine kadar ayrıntılı bilgiler tek yayında toparlanmıştır (Kanca ve Ertaş, 2014)

Çeşitli dillerin kullanıldığı Avrupa Birliği'nde ulusal diller ile birlikte bölgesel dillerin dekullanıldığına dikkat çeken ENAT (2007) raporunda"Turizm Sektörü Avrupa'da Herkes İçinTurizme İnanıyor" başlığı altında ilk prensip olarak herkes için güvenilir, doğru ve erişilebilir bilgiyer almaktadır.

AB,engellilere turizmalanında fırsat eşitliği sağlamak ve onların toplumla hızla bütünleşmelerini kolaylaştırmak üzereturizm işletmelerinin erişilebilir hizmet sunma konusunda personel ve teknik düzenlemeleri nasılyapacağına dair bir rehber (Avrupa Toplulukları Resmi Yayınlar Ofisi-Office for OfficialPublications of the European Communities, EUROPA, 2004) yayımlamıştır (EC, 2004). Bu rehbertüm turizm işletmelerinin ve destinasyonların engellilere ve daha iyi erişimden yararlanacakkişilere sunacakları hizmetlerin kalitesini arttırmak amacıyla hazırlanmıştır (Çakır, 2008).

Avrupa Parlamentosu ve Konseyi 1991 yılında 8'den fazla yolcu koltuğuna sahip taşıtlardauygulanmak üzere, engellilerle ilgili bir düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Bu düzenlemede yolcu güvenliğiniarttırmak ve hareket kısıtlı insanların otobüslere binip inerken daha az zorluk yaşamasını sağlamakamacıyla ek maddelere yer verilmiştir. Avrupa Komisyonu 1996'da turizm endüstrisi içinhazırladığı "Engelli Turistler İçin Erişilebilir Avrupa Rehberi"nde, temel engel türleri vefarklı durumlarda engelli turistlerin güvenliğini ve memnuniyetini sağlamak konusunda seyahatacenteleri, tur operatörleri, transfer sağlayıcılar, konaklama işletmeleri ve diğer turizm unsurlarınınsorumlularına açıklayıcı ve yeterli bilgilere yer vermiştir. 2003'de AvrupaEkonomik ve Sosyal Konseyi (AESK) "Herkes İçin Erişilebilir ve Sosyal Olarak SürdürülebilirTurizm" başlıklı kuralları yayınlamış ve engelliler için kurulan STK'ları, Avrupa otoritelerini,hükümetleri, bölgesel ve yerel yönetimleri ve turizm operatörlerini, Avrupa'nın, engelliler içinkısıtların olmadığı ve bunun sürdürülebildiği etkin bir merkez olabilmesi için çaba sarf etmeyedavet etmiştir. Sözkonusu kurallar, engellilerin turizmden ve tatillerinden tam olarak zevk alabilmeleri konusundaki hakları için, ihtiyaç duyulan zihniyet, bilgi, farkındalık ve yönetimsel değişikliğe ilişkin bir dizi tedbirden oluşmaktadır (Kanca ve Ertaş, 2014).

Türkiye'deki Gelişmeler

Türkiye'de tarih boyunca engellilere yönelik olarak her zaman olumlu bir tutum vedavranış sergilenmiştir. Halkın bakış açısı, örf ve adetlerengellilere verilen hizmetlerde dayanak noktası olmuştur (Sayın, 2012).Toplumu oluşturan insanlar eşit oranda bireysel haklara sahip olmak durumundadır . İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde ve TC Anayasası'nda da tüm bireylerin eşit hak ve özgürlüklere sahip oldukları açıkça belirtilmiştir . Sosyal olanaklardan faydalanmanın , kentsel yaşamın gerektirdiği tüm alanları kullanabilme haklarının eşit olarak paylaşımının sağlanması, sosyal bakımdan olduğu kadar yasal olarak da gerekmektedir . "Engellilerin Haklarına İlişkin Birlemiş Milletler Sözleşmesi" nin kabulü engellilikkonusunun "bir insan hakları sorunu olduğunun teyit ve ilan edilmesi bakımından" son dereceönemli bir adım olmuştur . Türkiye'de de Tü rkiye Bü yük Millet Meclisi (TBMM) 3 Aralık 2008tarihinde bu Sözleşme'nin onaylanmasının uygun bulunduğuna dair Kanun'u kabul ederek,Sözleşme'ye taraf olma konusundaki iradesini göstermiş sonrasında , gerekli yasaldü zenlemeler yapılarak engelli bireylerin haklarına erişimleri sağlanmıştır (Gül, 2008).
Türkiye tarafından bu sözleşmenin im zalanması engellilerin toplumsal hayata daha rahat katılmaları ve kendilerine karşı yapılması muhtemel ayrımcılığın önüne geçilmesi için çok önemli bir adımdır . Mesela var olan yasal düzenlemelerin uygulanmaması gibi bir durumla karşılaştıkların da engelliler bundan böyle Birleşmiş Milletler'e hukuki olarak başvurarak , haklarını uluslararası alanda arayabilme imkânına sahiptirler.

Engelliler Kanunu
Engellilere ilişkin olarak Anayasa'dan başlamak üzere çeşitli kanunlarda özel düzenlemeler yer almaktadır . Temel düzenleme olan 5378 sayılı Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, 1 Temmuz 2005'de TBMM' de kabul edilmiş ve 7/7/2005 tarih 25868 sayılı Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir (http://www.ozurluveyasli.gov.tr

Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmelik

Turizmi Teşvik Yasası uyarınca hazırlanan 1982 tarih 2634 sayılı bu yönetmelik 21.06.2005 tarihinde Resmi Gazete' de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir . Yönetmeliğin "Asli konaklama tesislerinin genel nitelikleri" başlıklı 18. maddesinin "c" bendinde bedensel engelliler için düzenlemelere şu şekilde yer verilmiştir : "Toplam kapasitesi seksen oda ve üzer inde olan oteller ile tatil köylerinde en az bir oda olmak üzere toplam oda kapasitesinin % 1'i oranında odada , ayrıca tesis girişi , genel tuvaletler ile en az bir adet yeme -içme ünitesinde , mola noktaları , temalı parklar ile eğlence merkezlerinde is e kendi türlerinin asgari niteliklerinde belirtilen şekilde bedensel engellilerin kullanımına uygun düzenlemeler yapılır" (TYD, 2003).

Başbakanlık Genelgesi

Engellilerin toplumsal hizmetlere ve etkinliklere erişimlerini kolaylaştırmak amacıyla çevrede, mimari yapılanmada ve özellikle ulaşım hizmetlerinde yapılması gereken düzenlemeler vardır . Özürlüler Kanunu özellikle mimari uygulamalar ve şehir içi ulaşım düzenlemelerinde önemli değişiklikler içermektedir . Bu kanuna bağlı olarak 12 Temmuz 2006 tarihinde Resmi Gazete' de yayınlanan bu genelgede kamu kurum ve kuruluşlarına ait mevcut resmî yapıların , mevcut tüm yol, kaldırım, yaya geçidi, açık ve yeşil alanlar , spor alanları ve benzeri sosyal ve kültürel altyapı alanları ile gerçek ve tüzel kişiler tarafından yapılmış , umuma açık hizmet veren her türlü yapıların engellilerin erişebilirliğine uygun duruma getirileceği ; Büyükşehir belediyeleri ve belediyelerin, şehir içinde kendilerince sunulan veya denetimler inde gerçekleştirilen toplu taşıma hizmetlerinin engellilerin kullanımına uygunluğunu sağlayacağı, bu uygulamaların gerçekleştirilmesi için 7 yıllık süre tanındığı ve bu sürenin 7/7/2005 tarihinde başladığı belirtilmiştir . Sözkonusu uygulama için son tarih 2012'den 2017'ye uzatılmıştır.
T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın oteller için sınıflandırma formunda tesislerin taşıması gereken niteliklerin yanında engellilere yönelik yapılması istenen düzenlemeler de yer almaktadır . Bu sınıflandırma formunda bulunan tesis olanaklarının her birinin bir puan karşılığı bulunmaktadır. Tesisler yıldızlandırılırken bu formda elde ettikleri puanlara göre sınıflandırılmaktadır (http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/642,tebligpdf.pdf?.

Yukarıdaki adı geçen yasal düzenlemelerin dışında Türk Standartları Enstitüsü'nce hazırlanan, bina içi , bina yakın çevresi ve açık alanları kapsayan standartlar belirlenmiştir. Bunlar arasında;

a) TS 9111 Özürlü İnsanların İkamet Edeceği Binala rın Düzenlenmesi Kuralları,
b) TS 12460 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri - Bölüm 5: Özürlü ve Yaşlılar İçin Tesislerde Tasarım Kuralları,
c) TS 12574 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri - Bölüm 10: İstasyon İçi İşaret ve Grafik Tasarım Kuralları,
d) TS 12575 Şehir İçi Yollar-Raylı Taşıma Sistemleri - Bölüm 14: İstasyon Platformu Oturma Elemanları,
e) TS 12576 Şehir İçi Yollar -Özürlü ve Yaşlılar İçin Sokak , Cadde, Meydan ve Yollarda Yapısal Önlemler ve İşaretlemenin Tasarım Kuralları yer almaktadır.

Demiryolları Taşıtları -Yolcu Vagonları -Özürlü Yolcuların Tekerlekli Sandalye ile Seyahatine Uygun Vagon Düzenlemeleri , fiziksel çevrenin erişilebilir olması yönünde kapsamlı önerilere sahiptir.

Türkiye'de Engellilere Yönelik Turizm Kapasiteleri

Türkiye'deki engelli nüfusu yaklaşık 9 milyon civarındadır.Turizm Bakanlığı'ndan işletme belgeli tesislerde 1176 adet engellilere özel oda bulunmaktadır.Fakat engelli

STK temsilcileri, bu envanterin tümünün engellilerin kullanımına uygun standartlarda olmadığını belirtmektedirler.Engelliler için yapılmış olduğu iddia edilen özel odalarda ya da diğer fasilitelerde bile engellilerin bunları kullanımında sorunlar yaşanabilmektedir.1980'de turizm işletme belgeli 56.044yatak kapasiteli 511 konaklama işletmesi varken, 2012 yılına bakıldığında bu sayı 706.019 yatakkapasiteli 2870 konaklama işletmesine ulaşmıştır . Türkiye'deki turizm arzı ve talep dengesi gözönü ne alındığında 1980 yılında 1.3 milyon yabancı ziyaretçi Türkiye'ye gelmiş , 2012 yılında ise busayı 31.78 milyona ulaşmıştır .Kültür ve TurizmBakanlığı verilerine göre (2013), Türkiye'de toplam1033 Turizm İşletme Belgeli tesiste engellimisafir odası bulunmaktadır. Ancak engelliler ile ilgili verilerin istatistikleri henü z tutulmadığı içinTürkiye'de toplam engelli yatak sayılarına ulaşmak mü mkün olmamaktadır (http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9860/turizm-belgelitesisler.html).

TÜRSAB Herkes İçin Engelsiz Turizm Komitesi

Türkiye'nin turizm potansiyelinin engelli pazarına sunduğu ürünleri, bu alanda yaşanan sıkıntıları tespit etmek ve yerli-yabancı engellilerin "engelsiz seyahat" edebilmelerine yardımcı olabilmek amacıyla TÜRSAB bünyesinde 2006'da "Herkes İçin Engelsiz Turizm Komitesi" oluşturulmuştur. Komite, çeşitli alanlardaki turistik işletmelere ve ulaştırma alanındaki bazı altyapı tesislerine, engelsiz turizm bakış açısıyla ziyaretler gerçekleştirerek danışmanlık hizmeti vermektedir.
TÜRSAB'ın yaptığı bir araştırmada (2008) Antalya'da, engelli oda sayısı 605adet ile ilk sırada yer almaktadır. Bu sayıyı 159 adet engelli odası ile Muğla, 147 adet yatakkapasitesi ile İstanbul izlemektedir (http://www.tursab.org.tr). Ülkenin engellilere yönelik ilk oteli Muğla Marmaris'te açılmış olup, otel konsepti bakımından Avrupa'nın en büyük oteli sayılmaktadır. Dört yıldızlı, 72 odalı, 200 yatak kapasiteli otelde engellilerin rahatça tatilyapabilmesi için her türlü erişilebilirlik sağlanmaktadır. Tesiste 26 adet engelli odası mevcuttur. Diğer odalar ise engelli refakatçileri için ayrılmış durumdadır (http://www.engelliler.biz; Bulgan, 2014).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç

Engellilerin yaşamlarını kolaylaştıracak erişilebilir mekanların yeterli olmaması , ekonomi, istihdam, sağlık, eğitim, toplumda kendilerine karşı olan bakış açısı engellilerin en büyük sorunları arasında yer almaktadır . Bu kişileri toplumun ayrı bir kesimi olarak nitelemek yerine toplumun önemli bir unsuru olarak görmek ve yaşam alanlarında buna olanak sağlayabilmek amacıyla fiziksel çevreye ulaşılabilirliklerini gerçekleştirmek gerekmektedir.Her insan gibi engelliler de ulaştırma hizmetlerinden kolaylıklayararlanmalı,seyahatlerine, işlerine, okullarına, alışverişe, parklara engelli olmayan insanların kullandığı taşıtlarlagidebilmelidirler.

Günümüzde engelli bireyler için sosyal , ekonomik, kültürel ve politik olarak alışılagelmiş *"işgöremez"* düşüncesi, yerini *"engellerin ortadan kalkması"* anlayışına bırakmıştır (Barnes ve Mercer 2010). Bu yaklaşımla engelli bireyin ayrı değil toplumun bir parçası olduğu fikri kabul edilmiştir.Uzun süre sosyal hizmetler ve sağlık konu başlıkları altında incelenen engelliliğin, artık tarımdan spora turizme kadar her konuyla bağlantılı olduğu anlayışı önem kazanmıştır.
Bunlardan biri olan turizm, gün geçtikçe büyümekte olan vekendi içinde pek çok sorunu çözmeye çalışan bir sektördür.Turizmin gelişmesi için çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Turizm çeşitliliğini sağlayabilecek en önemli alanlardan biri, engelsizturizm pazarıdır. Yapılan bir araştırmada yalnızca ABD'de bile engelli birey sayısının 2030'da 100 milyonu bulacağı tahmin edilmektedir (Burnett ve Bender 2001). Engellilerin, turizm sektörü nde önemli bir pazar payınasahip oldukları ve ilerleyen yıllarda bu pazar diliminden pay almak isteyen ü lkelerin adetabirbirleri ile yarışıyor olacağı öngörülmektedir.
Tatil ve seyahat,engellilerin, toplumun diğer kesimleri ile kaynaşmalarında önemli bir rol oynarken aynı zamanda turizm endüstrisi için de büyük bir fırsat oluşturmaktadır. Fakat bu endüstri, pazara açılmak için bir yandan fiziki ve sosyal alanda örgütlenmek ve diğer yandan da belli yatırımları göze almak durumundadır.Tesislerin ve sektördeki diğer unsurların tüm dizaynlarını farklı engel gruplarına yönelik hazırlamaları, bir maliyet ortaya çıkaracaktır. Fakat yine de bu uzun vadeli yatırımların doğru pazarlama ve tanıtım koşulları ile kâra dönüşebileceği unutulmamalıdır.Pekçok engelli turist, tatile çıkarken bu konuda tam donanımlı ve eksiksiz işletme şartı aramamaktadır.Temel bazı noktalardaki sıkıntılara rağmenişletmelerin geçici olarak kendileri için hazırladıkları küçük düzenlemeleri, uygun veyeterlibulmaktadırlar. Turizm ve seyahat endüstrisinin vereceğihizmetler, engellilerin seyahatlerinin sadece bir bölümündeki sorunları ortadan kaldırabilir.

Turizm olayı birbütündür. Engelliler ulaştırma ve konaklama işletmelerinikullanırken, yöre halkı ile aynı ortamlarda bulunmak, bulundukları destinasyonu gezmek, alışveriş yapmak, bölgenin kültürel değerlerini öğrenmek de istemektedirler.Bir destinasyonun bir bütün olarak engellilere açılması, ulusal politikalar ve uygulamalarla mümkün olabilir. Engelsiz turizm pazarına girmek isteyen bölgeler konuyla ilgili pek çok şey yapabilirler. Örneğin,kentin ya da beldenin görülmeye değer yerlerinin, müzelerinin engellilere uygun biçimde düzenlenmesi, bu kişilerin kullanabileceği toplu taşıma araçlarının bulundurulması, serbest park imkanları, uygun işaretlendirmeler vs gibi çalışmalar, pazar kapılarını o bölgeye açacaktır . Ayrıca engelsiz turizm için , turizm işletmeleri ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılması , standartların oluşturulması ve hizmeti sunacak olan işletmelerin teşvik edilmesi gerekmektedir.
Türkiye'de engelli turizmi maliyetinin yüksekliği yönündeki algı , toplumdaki engellilere karşı olan önyargılar , mevcut pazarın henüz anlaşılamamış olması gibi nedenlerle, engelsiz turizm henüz hak ettiği değere kavuşamamıştır . Engelsiz Turizmin gelişmesini yavaşlatan bazı unsurlar, "engellilere yönelik ulaştırma olanaklarının yeterli olmaması, serbest park etme imkanları, uygun

işaretlendirmelerin bulunmayışı, kaldırımların tekerlekli sandalye kullanımına uygun olmayışı, yeterli düzeyde konaklama imkanlarının bulunmayışı, varolanların yeterli hizmeti verememeleri, tesislerin girişi, genel tuvaletler, yeme-içme ünitesi, mola noktası, temalı parklar ile eğlence merkezlerinin bedensel engellilerin ve diğer engelli gruplarının ihityaçlarına göre yapılmamış olması, sektördeki personelin konuyla ilgili yeterli eğitime sahip olmaması, eksikliklerine rağmen çıkan kanun ve yönetmeliklerin uygulanması konusunda yaşanan sıkıntılar, genelde ve mimari tasarımlardaki eksik bakış açısı, önyargı, ayrımcılık sorunları", olarak sıralanabilir.
Dünyada hızla gelişen çok büyük bir pazar olan engelsiz turizmin Türkiye'de daha da gelişebilmesi için yukarıda belirtilen sıkıntıların süratle giderilmesine ve aşağıda belirtilen önerilerin hızlıca hayata geçirilmesine ihitiyaç vardır.Böylece hiçbir kısıtlamaya maruz kalmadan, özgürce seyahat edebilecek olan engelli turistler, potansiyel talep yaratıcılarolmak yerine efektif talep unsurları haline geleceklerdir.

Öneriler

1. Yasal düzenlemelerin tüm engellileri kapsayacak şekilde genişletilmesi
2. Otel işletmelerinde ve tatil köylerinde %1 olan engelli misafir odasayısının artırılması, yeni yapılacak tesislerin tasarımlarının herkes için ulaşılabilir hale gelmesinin sağlanması, eski tesislerde de imkanlar elverdiğince bu kurallara uyulması için gerekli çalışmanın yapılması.
3. Seyahat acenteciliği ve tur operatörlüğü alanında engellilere yönelik yasal düzenlemelerin AB ve dünya standartlarında oluşturulması.
4. Demiryolu ve denizyolu yolcu taşımacılığının engelli misafirlerin faydası yönünde yeniden oluşturulması
5. Yiyecek içecek işletmelerinde engellilere yönelik hizmetlerin yeterli hale getirilmesi
6. Turizmde rehberlik hizmetlerinin sadece sağlıklı kişilere değil engellilere ve özellikle görme ve işitme engellilere yönelik de (işaret dili, betimleme,vb) düzenlenmesi ve verilmesi.
7. E-devlet hizmetlerinin bir gereği olarak engellilerin elektronik platforma erişebilmeleri ve hizmet almalarının sağlanması (Anaç,Candemir, Yenilmez, 2010) ve sunulan hizmetlerden yararlanabilmelerinin yaygınlaştırılması.

KAYNAKÇA

ANAÇ, A., CANDEMİR, C., YENİLMEZ, M. (2010). *Europe 2002: Avrupa Birliği Web Erişilebilirlik Kılavuzu*, Aralık.

ATAK, V. (2008). *Marmaris'teki Otel İşletmelerinin Bedensel Engelli Turizmine Bakışı,* Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü

AMERICANS WITH DISABILITIES ACT–ADA-(1990) http://www.ada.gov/pubs/adastatute08.htm, 21.11.2015

CRAWFORD, D. W., JACKSON, E. L., & GODBEY, G. (1991). A hierarchical model of leisure constraints. Leisure Sciences, 13(4), 309-320.

BIZJACK, B., KNEZEVİC, M., CVETREZNİK, S. (2011). Attitude Change Towards Guests withDisabilities Reflections from Tourism Students. *Annals of Tourism Research*, 38 (3) 842–857.

BULGAN, G. (2014). *Engelli Turizmi: Antalya İlindeki Dört ve Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DoktoraTezi, Isparta.

BURNETT, J. J., BENDER, B. H. (2001). Assessing the Travel-Related Behaviors of the Mobility-Disabled Consumer. *Journal of Travel Research*, 40(4) 4-11.

ÇAĞLAR, S. (2012). *Engellilerin Erişebilirlik Hakkı ve Türkiye'de Erişebilirlikleri, Right of Accessibility for Persons with Disabilities and Accessibility in Turkey*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 61(2) 541-598.

ÇAKIR, Ç. (2008). AB Tüketici Politikası, AB Rekabet Politikası Ve AB Ulaştırma

Politikasının Turizm Sektörü Açısından Değerlendirilmesi Ve Türkiye'yle Karşılaştırılması, Kültür Ve Turizm Bakanlığı Dış İlişkiler ve AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı, Mart, Ankara.

DARCY, S. (2002). Marginalized participation: physical disability, high support needs and tourism. Journal of Hospitality and Tourism Management, 9(1), 61-72. 70

DARCY, S., TAYLOR, T. (2009). Disability Citizenship: an Australian Human Rights Analysis of the Cultural Industries. *Leisure Studies*, 28(4) 419– 441.

DDA Disability Discrimination Act

DİE, Türkiye Özürlüler Araştırması - SIS, 2002 Turkey Disability Survey

DİNİZ, E.Y. (2015). Engelsiz Turizm.Ahmet Yesevi Üniversitesi Turizm İşletmeciliği Yüksek Lisans Programı Bitirme Projesi.

ENAT (European Network forAccessibleTourism). (2007). Rights of Tourists with Disabilities in the European Union Framework. Spain:Ambrose, Ivor

[URL:http://www.accesibletourism.org/?i=enat.en.reports.]

Engelliler.biz platformu, http://www.engelliler.biz/forum/tatil-secenekleri/3330-avrupanin-en-buyuk-engelli-oteli-marmariste-acildi.html (Erişim tarihi: 21.11.2015).

European Commission (2004) Improving information on accessible tourism for disabled people. Office for Official Publications of the European Communities, EUROPA.

EU (2000) DISABLED PEOPLES' INTERNATIONAL, " Charter of Fundamental Rights of the European Union"

EU (2010) Avrupa Ayrımcılık Yasağı Hukuku El Kitabı (2010),

EU (2010-2020)Avrupa Engellilik Stratejisi 2010-2020: Engelsiz Avrupa için Yenilenmiş bir Taahhüt Brüksel, 15.11.2010 Com(2010) 636 Final.

GLADWELL, N. Y., & BEDINI, L. A. (2004). In search of lost leisure: the impact of caregiving on leisure travel. Tourism Management, 25, 685-693.

GROSCHL, S. (2007). *An Exploration of HR Policies and Practices Affecting the Integration of Persons*

GÜL, İ. I. (2008). Bir Hak Mücadelesi Alanı Olarak Engellilik ve Engellilerin Haklarına

İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi, *ÖZ-VERİ Dergisi,* 5(2) 1233-1249.

GUERRA, L. S. (2002-2003)."Tourism For All: Organising Trips For Physically DisabledCustomers", MA European Tourism Management 2002 / 2003,

Bournemouth University -united Kingdom Högskolan Dalarna -Sweden Hogeschool Voor Toerisme En Verkeer-Netherlands Universite De Savoie-France Universidad Rey Juan Carlos-Spain FachhoschuleHeilbronn-Germany.

http://v1.dpi.org/lang-en/index?page,18, 21.11.2015)

http://www.ozida.gov.tr/raporlar/abrapor.htm, 21.11.2015

http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/Eklenti/642,tebligpdf.pdf?0 T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Turizm Tesislerinin Belgelendirilmesine ve Niteliklerine İlişkin Yönetmeliğin Uygulanmasına Dair Tebliğ (Tebliğ No: 2011/1 (Erişim tarihi: 10.12.2015).

http://www.ozurluveyasli.gov.tr (Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü) 21.11.2015

http://www.un.org/disabilities/convention/facts.shtml

KANCA B., ERTAŞ, Ç. (2014). Engelli Turizmine İlişkin Yasal Düzenlemeler: Türkiye İle Avrupa Birliği Mevzuatlarının Karşılaştırılması. *15. Ulusal Turizm Kongresi Engelsiz Turizm, Bildiriler Kitabı,* 13-16 Kasım, Ankara.

ÖZTÜRK Y., A. YAYLI ve M. YEŞİLTAŞ (2008). Is the Turkish tourism industry ready for disabled customer's market? The views of hotel and travel agency managers. Tourism Management, (29), 382-389.

Özürlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun, Kanun Numarası: 5378, Kabul Tarihi: 1/7/2005, Yayımlandığı Resmi Gazete, Tarih: 7.07.2005, Sayı: 25868, Yayımlandığı Düstur: Tertip: 5, 44.

PAKER, K. J. (2001). Changing Attitudes Towards Persons with Disabilities in Asia. *Disability Studies Quarterly Fall*, 21(4) 105-113.

RAY N.M. and M.E. RYDER (2003). "Ebilities" tourism: an exploratory discussion of the travel needs and motivations of the mobility-disabled. Tourism Management, (24), 57-72.

SAYIN, C. (2012). Antalya'da Engelli Turizminin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma, Ağustos. *http://apgem.akdeniz.edu.tr* (Erişim tarihi: 10.12.2015).

SHAW, G., & COLES, T. (2004). Disability, holiday-making and the tourism industry in the U.K.: a preliminary survey. Tourism Management, 25, 397-403.

SMITH, R.W. (1987). Leisure of disabled tourists: barriers to travel. Annals of Tourism Research, 14(3), 376-389.

TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), (2005), "Özürlüler Kanunu ", http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.sorgu_yonlendirme?Kanun_no=5378, 19.12.09

TYD (Türkiye Turizm Yatırımcıları Derneği), (2003), "Avrupa Birliği Turizm Mevzuatı Rehberi" 34

UNWTO, Annual Report 2012, Published by the World Tourism Organization http://dtxtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/annual_report_2012.pdf (Erişim tarihi: 03.02.2014).

WHO (2011) Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti, Dünya Sağlık Örgütü www.who.int (Erişim tarihi: 08.12.2015).

YAU, M. K., MCKERCHER, B., & PACKER, T. L. (2004). Traveling with disability: more than an access issue. Annals of Tourism Research, 31(4), 946-960.

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

TÜBİTAK

Bu Sempozyum TÜBİTAK tarafından desteklenmektedir
(Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu)

TMMOB
MİMARLAR ODASI
KONYA ŞUBESİ

yeba
yaşlı ve engelli bakım araştırma uygulama merkezi

7-8-9 Nisan 2016
www.ukem.org

Selçuk Üniversitesi